

Irak - Ülkeye Yakından Bakış

Irak - Ülkeye Yakından Bakış

Menşè Ülke Bilgisi Raporu

Mayıs 2024

Metin, Mayıs 2024'te tamamlanmıştır

Avrupa Birliği Siđinma Ajansı (EUAA) veya EUAA adına hareket eden kişiler bu yayında yer alan bilgilerin kullanılmasından sorumlu değildir.

Lüksemburg: Avrupa Birliği Resmî Yayın Ofisi, 2024

PDF ISBN 978-92-9410-420-5 doi: 10.2847/4703026 BZ-09-24-245-TR-N

© Avrupa Birliği Siđinma Ajansı (EUAA), 2024

Kapak fotoğrafı: Necef'te arabasında oturan yaşlı bir adam, Mansoreh Motamedi,
©gettyimages, 2022, [url](#)

Bu belge kaynak belirtilmek kaydıyla çoğaltılabilir. Fotoğrafların veya EUAA telif hakkı kapsamında olmayan diğer materyallerin kullanımı veya çoğaltılması için doğrudan telif hakkı sahiplerinden izin alınmalıdır.

Teşekkür

Bu rapor, EUAA'nın Menşe Ülke Bilgisi (COI) bölümü tarafından hazırlanmıştır.

Aşağıda belirtilen ulusal sığınma ve göç daireleri bu raporu incelemiştir:

- Almanya, Federal Göç ve Sığınma Dairesi (BAMF)
- Yunanistan, Yunan Sığınma Hizmetleri (GAS), Göç Politikası Genel Sekreterliği
- Hollanda, Ülke Bilgisi ve Dil Analizi Dairesi, Adalet Bakanlığı (OCILA)
- Slovakya Cumhuriyeti, Belgeleme ve Yabancı Ülkelerle İş Birliği Departmanı, İçişleri Bakanlığı.

Adı geçen dairelerin yaptığı incelemeler raporun genel niteliğine katkıda bulunmaktadır. Ancak bu incelemeler, bu kişilerin, tüm sorumluluğu EUAA'ya ait olan nihai raporu resmî olarak onayladıkları anlamına gelmez.

İçindekiler

Teşekkür	3
İçindekiler	4
Yasal Uyarı	6
Sözlük ve kısaltmalar	7
Giriş	9
Metodoloji	9
Yetki tanımının belirlenmesi	9
Bilgi toplama	9
Kalite kontrolü	10
Kaynaklar	10
Raporun yapısı ve kullanımı	10
Haritalar	11
1. Seçilen profillere yönelik muamele	12
1.1. Devlete ve devlete bağlı aktörlere muhalif olarak algılanan bireyler	12
1.1.1. Siyasi muhalefet partilerinin üyeleri, siyasi ve insan hakları aktivistleri, protestocular	13
1.1.2. Gazeteciler ve basın çalışanları	18
1.1.3. IŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen kişiler	20
1.2. Etnik ve dinî azınlıklar	28
1.2.1. Etnik-dinî azınlıklara yönelik muamele	30
1.3. Kadınlar	34
1.3.1. Kadına yönelik şiddet	37
1.3.2. Erkek desteği olmayan kadınlar	42
1.4. Çocuklar	44
1.4.1. Silahlı gruplar tarafından çocukların silah altına alınması	44
1.4.2. IŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen çocuklar	45
1.4.3. Resmî belgeleri olmayan çocuklar	47
1.4.4. Çocuk istismarı ve çocuk yaşta evlilik	47
1.4.5. Eğitime erişim	48
1.5. LGBTİQ	49
1.6. Ahlaki ve dinî normları ihlal ettiği düşünülen bireyler	50

2. Bağdat ve Süleymaniye için Temel Sosyoekonomik Göstergeler.....	56
2.1. Ülkeye genel bakış	56
2.1.1. Sosyoekonomik durum	56
2.1.2. Giriş, ikamet şartları, resmî belgelere ve hizmetlere erişim.....	60
2.2. Bağdat	64
2.2.1. Giriş, ikamet şartları, resmî belgelere ve hizmetlere erişim.....	64
2.2.2. Ekonomi.....	64
2.2.3. İstihdam	65
2.2.4. Yoksulluk.....	66
2.2.5. Gıda güvenliği	67
2.2.6. Sağlık hizmetleri	67
2.2.7. Eğitim.....	68
2.2.8. Barınma ve yaşam koşulları.....	68
2.2.9. Su ve sanitasyon	70
2.3. Süleymaniye.....	71
2.3.1. Giriş, ikamet şartları, resmî belgelere ve hizmetlere erişim.....	71
2.3.2. Ekonomi.....	73
2.3.3. İstihdam	74
2.3.4. Yoksulluk.....	75
2.3.5. Gıda güvenliği	75
2.3.6. Sağlık hizmetleri	75
2.3.7. Eğitim.....	76
2.3.8. Barınma ve yaşam koşulları.....	77
2.3.9. Su ve sanitasyon	77
Ek 1: Kaynakça	79
Sözlü kaynaklar, isim vermek istemeyen kaynaklar dâhil.....	79
Herkesine açık kaynaklar.....	79
Ek 2: Yetki Tanımı.....	120

Yasal Uyarı

Bu rapor, [EUAA COI Raporu Metodolojisine \(2023\)](#) göre yazılmıştır. Bu rapor özenle seçilmiş bilgi kaynaklarına dayanır. Kullanılan tüm kaynaklara referans verilmiştir.

Bu raporda yer alan bilgiler kısıtlı bir zaman dilimi içerisinde azami özen gösterilerek araştırılmış, değerlendirilmiş ve analiz edilmiştir. Ancak, bu belgenin tamamen kapsayıcı olduğu iddia edilmemektedir. Belirli bir olay, kişi veya kuruluşun raporda belirtilmemiş olması, olayın gerçekleşmediği veya kişi ya da kuruluşun var olmadığı anlamına gelmez.

Ayrıca bu rapor, belirli bir uluslararası koruma başvurusunun sonuçlandırılması veya başvurunun haklılığı konusunda belirleyici nitelikte değildir. Kullanılan terminoloji, belirli bir hukuki görüşün göstergesi olarak kabul edilmemelidir.

“Mülteci”, “risk” ve benzer terimler; AB Sığınma Müktesebatı, 1951 Mülteci Sözleşmesi ve Mültecilerin Durumuna İlişkin 1967 Protokolü kapsamındaki gibi hukuki anlamda değil genel terimler olarak kullanılmaktadır.

Bu raporda yer alan bilgilerin kullanımından EUAA ya da EUAA adına hareket eden hiçbir şahıs sorumlu tutulamaz.

19 Ocak 2022’de Avrupa Sığınma Destek Ofisi (EASO), Avrupa Birliği Sığınma Ajansı (EUAA) olmuştur. EASO’ya, EASO ürünlerine ve kurumlarına yapılan tüm atıflar, EUAA’ya yapılmış olarak anlaşılacaktır.

Bu rapor, 8 Mayıs 2024 tarihinde son hâlini almıştır. Bu tarihten sonra gerçekleşen hiçbir olay bu raporda yer almaz. Bu raporun referans dönemi hakkında daha fazla bilgi almak için giriş kısmındaki metodoloji bölümüne bakabilirsiniz.

Sözlük ve kısaltmalar

Terim	Tanım
AAH	Ashab-ül Ehlül Hak (Haklılar Cemiyeti)
Asayiş	Irak Kürdistanı iç güvenlik ve istihbarat hizmetleri
CSID	Medeni Hâl Kimlik Kartı
AB+ Ülkeleri	Avrupa Birliği Üye Devletleri ve ilgili ülkeler
Fasliya	Aşiret anlaşmazlıklarını çözmek için kadın/kız çocuğu ticareti yapma uygulaması
FGM/C	Kadın Sünneti/Genital Mutilasyon
ÜYEK	Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişi
Ikhbar	IŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen bir akrabanın ihbar edilmesini amaçlayan bir aşiret prosedürü
ISF	Irak Güvenlik Güçleri
IŞİD	Irak ve Şam İslam Devleti; Irak ve Suriye İslam Devleti, İslam Devleti (İD) veya DAESH olarak da bilinir
KDP	Kürdistan Demokratik Partisi
KH	Kataib Hizbullah. Halk Seferberlik Birimlerinin bir parçasını oluşturan İran destekli Şii milis birimleri
KRG	Kürdistan Bölgesel Hükûmeti
KRI	Irak Kürdistanı
KSF	Kürt Güvenlik Güçleri

Terim	Tanım
Üye Devletler	Avrupa Birliği Üye Devletleri
Muhtar	Yerel topluluk lideri
Nahwa	Bir kız çocuğunun kuzeni, amcası veya başka bir erkek akrabasının, kız çocuğunun aile dışından biriyle evlenmesini yasaklayabildiği bir aşiret geleneği
PDS	Gıda yardımı için Kamu Dağıtım Sistemi kartı
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
PMF	Halk Seferberlik Güçleri
PUK	Kürdistan Yurtseverler Birliği
Mülteci Sözleşmesi	Mültecilerin statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesi ve bu sözleşmenin 1967 Protokolü (AB sığınma müktesebatında ve CJEU tarafından “Cenevre Sözleşmesi” olarak anılmaktadır)
Tabriya	Bir kişinin reddedilmesini amaçlayan aşiret prosedürü (ör. IŞİD ile bağlantılı olması durumunda)
İK	İnsan kaçakçılığı
UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNAMI	Birleşmiş Milletler Irak’a Yardım Misyonu
UNID	Birleşik Kimlik Kartı

Giriş

Bu raporun amacı, mülteci statüsü ve ikincil koruma dâhil olmak üzere uluslararası koruma başvurularının değerlendirilmesi ve özellikle EUAA'nın Irak hakkında ülke belgelerini güncellerken kullanması için ilgili bilgiler sağlamaktır. Bu rapor, [EUAA COI Raporu: Irak – Güvenlik Durumu \(Mayıs 2024\)](#) ile birlikte okunmalıdır.

Rapor, özellikle Bağdat ve Süleymaniye şehirlerine odaklanarak ülkedeki temel sosyoekonomik göstergelerin yanı sıra devlet içindeki ve devlet dışı aktörler tarafından seçilen profillere yönelik muamele hakkında bilgi vermektedir. Seçilen profillere yönelik muameleyle ilgili bölümler için referans dönemi Ocak 2022-Mart 2024, Bağdat ve Süleymaniye için temel sosyoekonomik göstergelerle ilgili bölümler için referans dönemi ise Şubat 2023-Mart 2024 arasındadır.

Rapor kısmen Şubat 2022'de yayımlanan [EUAA COI Raporu – Irak: Bireylerin Hedef Alınması](#) ve Kasım 2021'de yayımlanan [EUAA COI Raporu – Irak: Bağdat, Basra ve Süleymaniye için temel sosyoekonomik göstergeler](#) için bir güncelleme olarak okunmalıdır.

Metodoloji

Bu rapor; EUAA tarafından hazırlanmış ve EUAA ile [Teşekkür](#) bölümünde belirtilen AB+ ülkelerindeki ulusal COI departmanları tarafından gözden geçirilmiştir. Bu rapor, EUAA COI Raporu Metodolojisi (2023)¹ ve EUAA COI Yazma ve Referans Verme Kılavuzu (2023) doğrultusunda hazırlanmıştır.²

Yetki tanımının belirlenmesi

Bu raporun yetki tanımı, Irak konusunda EUAA COI uzman ağındaki COI uzmanlarıyla ve EUAA Ülke Rehberliği ağına atanan AB+ ülkelerinin politika uzmanlarıyla yapılan tartışmalar ve onlardan alınan girdiler temelinde EUAA tarafından belirlenmiştir. Yetki tanımı aynı zamanda Irak'a ilişkin aynı konuları kapsayan önceki EUAA COI raporlarını da esas almaktadır. Bu raporun Yetki Tanımı [Ek 2](#) bölümünde bulunabilir.

Bilgi toplama

Bu rapor; ağırlıklı olarak kamuya açık ve uzmanlığa dayalı kâğıt tabanlı ve elektronik kaynaklar kullanılarak yapılan kapsamlı masa başı araştırmalarından ve uzmanlarla görüşmelerden elde edilen bilgileri esas almaktadır. Bu kaynaklardan elde edilen tüm bilgilere zaman kısıtlamaları dâhilinde başvurulmuştur. Kalite kontrol sürecinde 7 Mayıs 2024 tarihine kadar alınan geri bildirimlere göre bu raporun son hâline getirilmesi sürecinde bazı kısıtlı ilave bilgiler eklenmiştir.

¹ EUAA, EUAA Country of Origin Information (COI) Report Methodology, February 2023, [url](#)

² EUAA, EUAA Writing and Referencing Guide for EUAA Country of Origin Information (COI) Reports, February 2023, [url](#)

Kalite kontrolü

Yazarların EUAA COI Rapor Metodolojisine bağlı kaldıklarından ve Yetki Tanımını kapsamlı olarak ele aldıklarından emin olmak için [Teşekkür](#) bölümünde değerlendiriciler olarak listelenen ülkelerden ve kuruluşlardan COI uzmanları raporu gözden geçirmişlerdir. Gözden geçirenler tarafından yapılan tüm yorumlar dikkate alınmış ve bu yorumların çoğu 8 Mayıs 2024 tarihinde tamamlanan raporun nihai hâline uygulanmıştır. EUAA, metnin son kalite incelemesini ve düzenlemesini gerçekleştirmiştir.

Adı geçen birimlerin, uzmanların ya da kuruluşların yaptığı incelemeler raporun genel niteliğine katkıda bulunmuş, ancak EUAA'nın tam sorumluluğunda olan nihai raporu resmî olarak onayladıklarını belirtmemiştir.

Kaynaklar

EUAA COI Raporu Metodolojisi uyarınca bu raporun içeriği, pek çok farklı açık kaynak materyalin yanı sıra sözlü kaynaklarla yapılan görüşmeleri ve e-posta iletişimlerini esas almaktadır. Bilgiler temel olarak uluslararası kuruluşların kamuya açık raporlarından; Birleşmiş Milletler'in çeşitli organları tarafından hazırlanan raporlardan; sivil toplum, savunuculuk grupları, insani yardım kuruluşları ve STK'lerden; ulusal sığınma idarelerinin COI raporlarından; medyadan, uzman akademik yayınlardan ve düşünce kuruluşlarından toplanmıştır. Kamuya açık belge niteliğindeki kaynakları kullanmaya ek olarak bilgi eksikliklerini tamamlamak ve/veya bazı bilgileri daha da doğrulamak için uzmanlarla görüşmeler yapılmıştır. Giriş, ikamet gereklilikleri ve resmî belge ve hizmetlere erişim ile ilgili bölümler büyük ölçüde UNHCR (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) tarafından sağlanan bilgilere dayanmaktadır. EUAA tarafından görüşülen bazı sözlü kaynaklar güvenlik nedeniyle adlarının gizli kalmasını tercih etmiştir. Kaynaklar geçmiş bilgileri, yayımlanma tarihi, saygınlık ve sahadaki duruma ilişkin güncel bilgileri açısından değerlendirilmiştir. Bu raporda atıfta bulunulan tüm kamusal ve sözlü kaynaklar [Ek 1](#) bölümünde belirtilmiş ve açıklanmıştır.

Raporun yapısı ve kullanımı

Rapor, her biri seçilen profillere yönelik muameleye ve sırasıyla Bağdat ve Süleymaniye için önemli sosyoekonomik göstergelere odaklanan iki ana bölümden oluşmaktadır. Bölüm 1, altı alt bölüme ayrılmıştır. Her bir alt bölüm, Irak toplumu içindeki seçilmiş birey veya profil gruplarının genel durumunun yanı sıra devlet, devlete bağlı aktörler ve devlet dışı aktörler tarafından gördükleri muameleye ilişkin bilgileri içermektedir. Daha iyi okunabilirlik için bir veya daha fazla profille ilgili bilgilerin bu raporda ele alınan diğer profillere dair bilgilerle çakıştığı durumlarda raporun alt bölümleri arasında çapraz bağlantılar verilmiştir. Bölüm 2, üç alt bölüme ayrılmıştır. Birincisi, ülkedeki sosyoekonomik duruma genel bir bakışın yanı sıra bazı vilayetlere/şehirlere girmek ve yerleşmek için gereken şartlara, ayrıca resmî belge ve hizmetlere erişim için gereken şartlara ülke düzeyinde genel bir bakış sunmaktadır. Aşağıdaki iki alt bölüm, sırasıyla Bağdat ve Süleymaniye şehirleri için aynı bilgileri içermektedir.

Haritalar

Harita 1. Irak ³

³Map 1: UN, Iraq - Map No. 3835 Rev.6, July 2014

1. Seçilen profillere yönelik muamele

1.1. Devlete ve devlete bağlı aktörlere muhalif olarak algılanan bireyler

2005 Irak Anayasası Madde 38, ifade, basın, basım, reklam, medya ve yayın özgürlüğünü, toplanma ve barışçıl gösteri özgürlüğünü “kamu düzenini ve ahlakını ihlal etmeyecek şekilde” güvence altına almaktadır.⁴ Bu hükümlere rağmen önceki dönemden miras kalan ve Irak'ta hâlâ yürürlükte olan bazı yasalar, aynı hakları kısıtlamak için yetkililer tarafından kullanılmaktadır.⁵ Kaynaklar, özellikle Ceza Kanunu Madde 226'nın⁶, Iraklı yetkililer tarafından ülkedeki muhalefeti ve eleştirel sesleri bastırmak için kullanıldığını belirtmiştir.⁷ Sivil toplum kuruluşları, yukarıda bahsi geçen⁸ maddede belirtildiği üzere neyin yetkililere karşı “hakaret” olarak kabul edilebileceğinin belirsiz olduğunu ve Ceza Kanunu'nda kullanılan “kapsamlı ve muğlak dilin” Iraklı yetkililerin, aktivistleri görüşleri nedeniyle hedef almasına olanak tanıdığını belirtmiştir.⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü Irak araştırmacısı Sarah Sanbar, Iraklı veya Kürt yetkililere “hakaret” edenlerin “hem devlet içindeki hem de devlet dışı aktörler tarafından tutuklama, taciz, kaçırma, keyfî gözaltı ve ölüm tehditleri de dâhil olmak üzere ciddi tepkilerle” karşılaşmaya devam ettiğini gözlemlemiştir.¹⁰ Irak İnsan Hakları Merkezi Başkanı Ali El Abadi'nin Aralık 2023'te hakaret ve iftira suçlamasıyla tutuklanması ve siyasi analist Muhammed Na'na Hassan'ın Başbakan El Sudani'ye televizyonda hakaret ettiği gerekçesiyle tutuklanması yakın zamanda yaşanan önemli vakalardır. Gazeteci İslam Kashani de KRG'deki (Kürdistan Bölgesel Hükümeti) yolsuzluğu eleştirdiği için tutuklanmıştır.¹¹

Kasım 2022'de Irak hükümeti, siber uzayı “dinî, ailevi veya toplumsal değerleri ve ilkeleri zayıflatmak amacıyla” kullanan kişilere yedi ila on yıl arasında değişen hapis cezaları ve en az 10 milyon Irak dinarı para cezası verilmesini öngören bir Siber Suçlar yasa tasarısı sunmuştur.¹² Yasa tasarısı ayrıca “ülkenin bağımsızlığını, birliğini ve güvenliğini ya da yüksek ekonomik, siyasi, askerî ya da güvenlik çıkarlarını baltalayan” çevrim içi içerik yayınlamaktan suçlu bulunan herkesin ömür boyu hapis ve 50 milyon Irak dinarına kadar para cezasına

⁴ Madde 38 şöyledir: “Devlet, kamu düzenini ve ahlaki ihlal etmeyecek şekilde şunları garanti etmektedir: A. Tüm araçları kullanarak ifade özgürlüğü. B. Basın, basım, reklam, medya ve yayın özgürlüğü. C. Toplanma ve barışçıl gösteri yapma özgürlüğü ve bu, kanunla düzenlenmektedir.” Irak, Irak Cumhuriyeti Anayasası, 15 Ekim 2005, [url](#), Md. 38

⁵ UNDP, Media landscape in Iraq, 5 February 2024, [url](#), p. 8

⁶ Madde 226 şöyledir: “Ulusal Meclis'e, hükümete, mahkemelere, silahlı kuvvetlere veya diğer herhangi bir anayasal organa ya da kamu makamlarına veya resmî ya da 1 yarı resmi kurum veya departmana açıkça hakaret eden herhangi bir kişi, 7 yılı geçmeyen bir hapis cezası veya gözaltı veya para cezası ile cezalandırılabilir.” Irak, Irak Ceza Kanunu (1969 tarihli ve 111 sayılı Kanun), 1969, [url](#), Md. 226

⁷ Mansour R., Tackling Iraq's unaccountable state, Chatham House, 11 December 2023, [url](#); Al Kaabi A., Knights M., Iraq's "Resistance" Factions Shift to Major Crackdown on Media Spaces, Washington Institute for Near East Policy, 28 February 2024, [url](#); Al Jazeera, The long shadow of Saddam's dictatorship in Iraq, 16 April 2023, [url](#)

⁸ Mansour R., Tackling Iraq's unaccountable state in Chatham House, 11 December 2023, [url](#)

⁹ Al Jazeera, The long shadow of Saddam's dictatorship in Iraq, 16 April 2023, [url](#)

¹⁰ Sanbar S., EUAA ile e-posta iletişimi, 16 Mart 2024

¹¹ Sanbar S., EUAA ile e-posta iletişimi, 16 Mart 2024

¹² RSF, Draconian bills resubmitted to Iraqi parliament, 20 December 2022, [url](#)

çarpıtılabileceğini öngörmektedir.¹³ Şubat 2024'te yayımlanan bir çalışmada Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), muhalefet nedeniyle yasa tasarısının onaylanmasının askıya alındığını bildirmiştir.¹⁴

Mayıs 2023'te Parlamento, İfade Özgürlüğü ve Barışçıl Toplanma Özgürlüğüne ilişkin kanun teklifinin ikinci okumasını gerçekleştirmiştir. Yasa tasarısı “dinlerin, dini inançların, mezheplerin” zayıflatılmasını yasaklamaktadır. Önerilen yasa uyarınca toplanmalar ancak yetkililerden en az beş gün önceden izin alınması durumunda izin verilmektedir.¹⁵ Her iki kanun tasarısı da hapis ve para cezaları getirerek ifade özgürlüğünü kısıtlama riski taşıdığı iddiasıyla uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum grupları arasında ciddi eleştirilere neden olmuştur.¹⁶

Mart 2024'te The New Arab tarafından yayımlanan bir makalede Irak Parlamentosu'nun bir üyesi, Koordinasyon Çerçevesinin yasayı kabul etmeye istekli olduğunu bildirmiştir.¹⁷ 16 Mart 2023 tarihinde Dijital İçerik için yeni bir Yönetmelik (2023 tarihli 1 Sayılı)¹⁸ önerilmiştir. Bu tür bir düzenleme, kabul edildiği takdirde yetkililerin çevrim içi içeriği kaldırmasına, içerik sağlayıcılara para cezası vermesine ve internet kullanıcılarına karşı cezai yaptırımlar uygulamasına olanak tanıyacaktır.¹⁹ Bu hüküm, sivil toplum örgütleri arasında eleştirilere yol açmış ve düşünce ve ifade özgürlüğü ile Irak'taki çevrim içi sivil alanda özgürlüklerin kısıtlanması konusunda “ciddi sonuçlar” doğuracağı uyarısında bulunulmuştur.²⁰

1.1.1. Siyasi muhalefet partilerinin üyeleri, siyasi ve insan hakları aktivistleri, protestocular

Siyasi muhalefet partilerinin üyeleri

Çeşitli kaynaklar, kimliği belirsiz silahlı aktörler, İran destekli milisler ve Halk Seferberlik Güçleri (PMF) ile bağlantılı grupların siyasi muhaliflere yönelik şiddet vakalarının hem Federal Irak'ta hem de Irak Kürdistanı'nda (KRI) meydana geldiğini bildirmiştir.²¹

¹³ Al, Iraq: Draft laws threaten rights to freedom of expression and peaceful assembly, 18 July 2023, [url](#); RSF, Iraq, accessed 12 March 2024, [url](#); USCIRF, Country Update Iraq, September 2023, [url](#), p. 3

¹⁴ UNDP, Media landscape in Iraq, 5 February 2024, [url](#), p. 8

¹⁵ Al, Iraq: Draft laws threaten rights to freedom of expression and peaceful assembly, 18 July 2023, [url](#)

¹⁶ IOHR, Press release regarding the draft law on freedom of expression and peaceful demonstration, 13 April 2023, [url](#); ICSSI, The draft law on freedom of expression, assembly, and peaceful protest threatens to further restrict constitutionally guaranteed democratic rights in Iraq, 13 April 2023, [url](#); Al, Iraq: Draft laws threaten rights to freedom of expression and peaceful assembly, 18 July 2023, [url](#); Freedom House, Freedom on the Net 2023, Iraq, 4 October 2023, [url](#); New York Times (The), As Iraq Tries to Chill Critics, Its Newest Target Is Social Media, 16 July 2023, [url](#)

¹⁷ New Arab (The), Iraqi and Kurdish authorities under fire for 'restricting freedom of expression', 4 March 2024, [url](#)

¹⁸ Knights M., Iraqi CMC Draft Regulation on Digital Content in Iraq, in: Washington Institute for Near East Policy, 16 May 2023, [url](#)

¹⁹ Freedom House, Freedom on the Net 2023, Iraq, 4 October 2023, [url](#); Knights M. et al., Iraq's New Regime Change: How Tehran-Backed Terrorist Organizations and Militias Captured the Iraqi State in: CTC Sentinel, December 2023, Volume 16, Issue 11, [url](#)

²⁰ Article 19, Iraq: Drop draft digital content legislation and protect free speech online, 16 March 2023, [url](#)

²¹ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 5; Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#); IOHR, Threats and attacks against members of Parliament (MPs) who do not belong to influential forces, 2 August 2023, [url](#)

Bu raporun referans dönemi boyunca siyasi aktivistler yetkilileri,²² milisleri ve İran'ı eleştiren açıklamaları nedeniyle tutuklama ve tacizle karşı karşıya kalmışlardır.²³ Yukarıda bahsi geçen Ceza Kanunu Madde 226, Al Sudani hükûmetini eleştirenlere karşı yaygın bir şekilde kullanılmıştır.²⁴ Uluslararası Af Örgütü (UAÖ) de Irak'ta siyasi eleştirilerini dile getiren kişilerin cezai kovuşturmayla tabi tutulmaya devam ettiğini kaydetmiştir.²⁵ Örneğin, Aralık 2022'de aktivist Haidar al-Zaidi, PMF'nin ölen bir başkanı hakkında eleştirilerini dile getiren bir tweet yayınladığı için Irak Ceza Kanun Madde 226 uyarınca üç yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Bağdat'taki insan hakları aktivistleri, PMF'yi, bu tutuklamanın sorumlusu olmakla suçlamış ve²⁶ yargı kararının "sivil topluma yönelik yasal tehditlerin endişe verici bir şekilde artış göstermesi" olduğu yönünde değerlendirmede bulunmuştur.²⁷ El Zeydi sonunda serbest bırakılmış ve hakkındaki suçlamalar düşmüştür.²⁸ Şubat 2022'de önde gelen bir insan hakları savunucusu ve Irak İnsan Hakları Yüksek Komisyonu (IHCHR) üyesi olan Ali Akram Al-Bayati, tutuklulara işkence yapıldığı iddialarını araştırdığı için hakkında hakaret davası açılmıştır.²⁹ Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Komite (UN CAT), "Irak İnsan Hakları Yüksek Komisyonu (IHCHR) üyelerinin resmî görevlerini yerine getirirken misilleme ve diğer sindirme türlerine karşı koruma ve dokunulmazlıklarının bulunmadığının" altını çizmiştir.³⁰

KRI'da bazı rakip siyasetçiler hedef alınmış ve susturulmuştur.³¹ Örneğin Yeni Nesil Partisi'nin ve ona bağlı medya kuruluşu Nalia Radyo ve Televizyonu'nun (NRT) faaliyetlerinin KRI'da baskı altında olduğu bildirilmiştir.³² Ağustos 2022'de güvenlik güçleri, Kürdistan Bölgesel Hükûmeti'ne (KRG) karşı protesto çağrısı yapan ve Kürdistan Yurtseverler Birliği'ni (PUK) yolsuzlukla suçlayan muhalif bir Kürt partisinin milletvekillerini tutuklamıştır.³³

Aktivistler ve protestocular

KRI'da cami vaizleri, temel hizmetlerin sağlanamaması nedeniyle iktidar rejimini eleştirdikleri için Kürt yetkililer tarafından tutuklanmıştır.³⁴ KRG güvenlik güçleri, aktivistleri ve muhalif olarak algılanan kişileri keyfi olarak tutuklamış ve yargılamıştır.³⁵ Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ve PUK, her biri kendi güvenlik aygıtlarını kullanarak muhalifleri ve barışçıl protestocuları bastırıştır. Hem Federal Irak'ta hem de KRI'da aktivistler tarafından oto-sansürle sonuçlanan bir korku iklimi rapor edilmektedir. 2022 yılında aktivizme aşına olmayan sıradan vatandaşların, yetkilileri eleştiren çevrim içi içerikler paylaştıkları için tutuklandıkları vakalar rapor edilmiştir. Freedom House'a göre bu vakalar yetkililerin sosyal medyayı izleme

²² HRW, World Report 2023, 11 January 2024, [url](#); Foreign Policy, Iraq's Prime Minister Is Silencing Human Rights Advocates, 2 June 2022, [url](#)

²³ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 17

²⁴ Al Kaabi A., Knights M., Iraq's "Resistance" Factions Shift to Major Crackdown on Media Spaces, Washington Institute for Near East Policy, 28 February 2024, [url](#)

²⁵ AI, Iraq: Government must match rhetoric on human rights with meaningful action, 15 March 2023, [url](#)

²⁶ HRW, Iraq: Activist Imprisoned for Peaceful Criticism of Security Forces, 6 December 2022, [url](#); BBC, Iraqi activist jailed over tweet 'insulting' Iran-backed militia force, 7 December 2022, [url](#)

²⁷ New Arab (The), HRW condemns sentencing Iraqi activist for three years over a Twitter post, 7 December 2022, [url](#)

²⁸ AI, Iraq: Open Letter to Prime Minister Al-Sudani: End Iraq's Reign of Impunity, 15 March 2023, [url](#)

²⁹ HRW, Drop Complaint Against Iraq Human Rights Commission Member, 10 March 2022, [url](#); Foreign Policy, Iraq's Prime Minister Is Silencing Human Rights Advocates, 2 June 2022, [url](#)

³⁰ UN CAT, Concluding observations on the second periodic report of Iraq *, 15 June 2022, [url](#), para.40

³¹ HRW, World Report 2024 Iraq, 11 January 2024, [url](#)

³² Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#)

³³ BTI, 2024 Country Report, [url](#), p. 11

³⁴ Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#)

³⁵ AI, The State of the World's Human Rights; Iraq 2022, 27 March 2023, [url](#)

kapasitesine işaret etmektedir.³⁶ Çevre aktivistleri ayrıca hükûmet yetkilileri ve silahlı gruplar tarafından ölüm tehditleri, şiddet, gözdağı ve keyfigözaltı ile karşı karşıya kalmıştır.³⁷

Körfez İnsan Hakları Merkezi (GCHR),³⁸ Eylül 2022’de çok sayıda barışçıl göstericinin devlet dışı silahlı aktörler tarafından kaçırıldığını ve işkenceye maruz kaldığını bildirmiştir.³⁹ Birleşmiş Milletler Irak’a Yardım Misyonu (UNAMI) ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR), Haziran 2022’de yayınladığı Irak’ta hesap verebilirliğe ilişkin raporunda, kimliği belirsiz silahlı unsurlar tarafından protestocuların hedef alınarak öldürülmesinin cezasız kalması nedeniyle süregelen korku ve sindirme ortamının altını çizmiştir. Kaynağa göre güvenlik nedeniyle Irak dışı dâhil olmak üzere birkaç aktivist taşınmak zorunda kalmıştır.⁴⁰

Protestoculara yönelik şiddet içeren baskılar ve protestoları ele alan gazetecilerin tutuklanması 2023 yılında da devam etmiştir.⁴¹ Chatham House’ta kıdemli araştırma görevlisi ve Irak Girişimi proje direktörü olan Renad Mansour, Aralık 2023’te yayımlanan bir makalesinde “elit gücün” ifade ve protesto özgürlüğünü engellemek için güvenlik ve yargı makamlarına güvendiğini, ayrıca tehdit olarak algılanan bireyler hakkında tutuklama emri çıkardığını belirtmiştir.⁴² Kaçırma, kaybolma ve öldürme olayları da milisler tarafından protestocuları hedef almak için kullanılmıştır.⁴³

Ekim 2021 seçimlerinin ardından aylarca süren siyasi çıkmazın ardından Temmuz 2022’de Mukteda El-Sadr’ın destekçileri,⁴⁴ Sadr Hareketi’nin 73 milletvekilinin istifasının ardından uzun süreli protesto göstergesi olarak Parlamento’nun çalışmasını birkaç ay boyunca engellemiştir.⁴⁵ Ağustos 2022’de protestolar El Sadr’ın Barış Tugayları adlı milisleri ile Irak Güvenlik Güçleri (ISF) mensupları arasında şiddetli çatışmalara dönüşmüştür. BBC, El Sadr’ın “en az” 23 destekçisinin öldürüldüğünü bildirmiştir.⁴⁶ BM, 29 ve 30 Ağustos 2022 tarihlerinde Bağdat’ta meydana gelen çatışmalar sonucunda 46 kişinin öldüğünü ve 300 kişinin yaralandığını belgelemiştir.⁴⁷ Çatışmalar ancak El Sadr’ın Yeşil Bölge’den çekilme ve protestolara son verme çağrısının ardından durmuş ve⁴⁸ Ekim 2022’de Koordinasyon Çerçevesi destekli bir hükûmetin kurulmasının önünü açmıştır.⁴⁹

³⁶ Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#)

³⁷ HRW, Iraq: Environmentalists Face Retaliation, 23 February 2023, [url](#); UN Human Rights Council, UN Human Rights Chief ends visit to Iraq, Statement, Office of the High Commissioner for Human Rights, 9 August 2023, [url](#)

³⁸ GCHR, 2011 yılından bu yana Körfez bölgesinde ve çevresindeki ülkelerde insan hakları savunucularının durumunu belgeleyen Lübnan merkezli bir STK’dır; bkz. GCHR internet sitesi, [url](#)

³⁹ GCHR, Patterns of Torture in Iraq, A Report by the Gulf Centre for Human Rights (GCHR), September 2022, [url](#), p. 12

⁴⁰ UNAMI/OHCHR, Update on Accountability in Iraq, Limited progress towards justice for human rights violations and abuses by ‘Unidentified Armed Elements’, June 2022, [url](#), pp. 10, 11

⁴¹ HRW, World Report 2024 Iraq, 11 January 2024, [url](#)

⁴² Mansour R., Tackling Iraq’s unaccountable state in: Chatham House, 11 December 2023, [url](#)

⁴³ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), pp. 4-5

⁴⁴ Muqtada al-Sadr is an influential Shia cleric, for more information see Reuters, Who is the Iraqi Shi’ite cleric Muqtada al-Sadr?, 20 July 2023, [url](#)

⁴⁵ Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#)

⁴⁶ BBC, Iraq: At least 23 dead amid fighting after Moqtada al-Sadr quits, 30 August 2022, [url](#)

⁴⁷ UNSC, Implementation of resolution 2631 (2022)

Report of the Secretary-General, 26 September 2022, [url](#), para.19

⁴⁸ BBC, Iraq: Tense calm in Baghdad after cleric issues appeal, [url](#), 30 August 2022

⁴⁹ Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#)

Ağustos 2022’de Süleymaniye, Erbil ve Duhok’ta önceden duyurulan bir protestoda aktivistler ve politikacılar güvenlik güçleri tarafından tutuklanmıştır.⁵⁰ Eylül 2023’te güvenlik güçleri Kerkük’te protestoculara karşı ateş açmış, dört kişinin ölümüne ve 16 kişinin yaralanmasına neden olmuştur.⁵¹ KRI’da hem KDP hem de PUK ile bağlantılı yetkililer⁵² protestocuların toplanma olanaklarını kısıtlamaya devam etmiş, ayrıca aktivistleri, gazetecileri ve muhalif olarak algılanan kişileri keyfi olarak tutuklamış, yargılamış ve hapse atmıştır.⁵³ Irak Güvenlik Güçleri, Federal Polis, Halk Seferberlik Güçleri ve Kürdistan Bölgesel Hükûmeti Asayiş iç güvenlik servislerinin bazı birimleri de dâhil olmak üzere güvenlik güçlerinin dokunulmazlık ile hareket ettiği ve şüphelileri herhangi bir garanti olmaksızın tutukladığı bildirilmiştir.⁵⁴

Ağustos 2023’te Bağdat’ta gerçekleştirilen bir ziyaret sırasında, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri, sivil sahanın giderek kısıtlanmasına ilişkin endişelerini dile getirerek Irak hükûmetine, sindirme ve müdahaleye karşı gazetecileri, aktivistleri ve insan hakları savunucularını koruma çağrısında bulunmuştur.⁵⁵ Şubat 2024 itibarıyla İran destekli milislerin “silahsız aktivistleri” ve yolsuzluk karşıtı yorumcuları hedef aldığı bildirilmektedir.⁵⁶

Çevrim İçi Aktivistler

Michael Knights’a göre Ekim 2019 Tishreen protestoları hareketinden bu yana Irak hükûmeti ve PMF, çevrim içi toplulukların kontrolüne odaklanmıştır.⁵⁷ Ocak 2023’te İçişleri Bakanlığı, halkın sözde “aşağılayıcı veya onur kırıcı” çevrim içi içeriklerle ilgili şikâyette bulunmasını sağlamak için “Ballegh” adlı çevrim içi bir platformu kullanıma sunmuştur.⁵⁸ Bakanlık kararı Irak Ceza Kanunu⁵⁹ Madde 403⁶⁰’e dayanmaktadır. Aynı ay, Irak hükûmeti böyle bir platform aracılığıyla bildirilen kişileri cezalandırmak için bir Komite kurmuştur.⁶¹ Ayrıca bkz. [1.6 Ahlaki ve dinî normları ihlal ettiği düşünülen bireyler](#). Komite başkanı, Temmuz 2023 itibarıyla 150.000’den fazla şikâyet

⁵⁰ AI, Report 2022/23; The State of the World’s Human Rights; Iraq 2022, 27 March 2023, [url](#); Australia, DFAT, Country Information Report: Iraq, 16 January 2023, [url](#), p. 26; USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 13

⁵¹ HRW, Iraq: Security Forces Open Fire on Kirkuk Protesters, 8 September 2023, [url](#)

⁵² Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#)

⁵³ AI, Report 2022/23; The State of the World’s Human Rights; Iraq 2022, 27 March 2023, [url](#)

⁵⁴ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), pp. 3, 7, 11, 12

⁵⁵ UNSC, Implementation of Resolution 2682 (2023): Report of the Secretary-General, S/2023/700, 26 September 2023, [url](#), para. 54

⁵⁶ Al Kaabi A., Knights M., Iraq’s “Resistance” Factions Shift to Major Crackdown on Media Spaces, Washington Institute for Near East Policy, 28 February 2024, [url](#)

⁵⁷ Knights M. et al., Iraq’s New Regime Change: How Tehran-Backed Terrorist Organizations and Militias Captured the Iraqi State in: CTC December 2023, Volume 16, Issue 11, [url](#)

⁵⁸ UNSC, Implementation of Resolution 2631 (2022): Report of the Secretary-General, S/2023/340, 11 May 2023, [url](#), para. 54; SMEX, Iraq’s Controversial “Ballegh” Platform for “Combating Indecent Content”, 15 February 2023, [url](#); Freedom House, Freedom on the Net; Iraq, 4 October 2023, [url](#)

⁵⁹ SMEX, Iraq’s Controversial “Ballegh” Platform for “Combating Indecent Content”, 15 February 2023, [url](#)

⁶⁰ Madde 403 şöyledir: “Her kim, kamu bütünlüğünü veya ahlakını ihlal eden bir kitabı, basılı veya diğer yazılı materyali, çizimi, resmi, filmi, sembolü veya başka bir şeyi, bu tür materyalleri istismar etmek veya dağıtmak amacıyla üretir, ithal eder, yayımlar, bulundurur, elde eder veya tercüme ederse 2 yılı aşmayan bir tutukluluk süresinin yanı sıra 200 dinarı aşmayan bir para cezasıyla veya bu cezalardan biriyle cezalandırılacaktır. Aynı ceza, söz konusu materyalin reklamını yapan veya kamuya açık bir yerde sergileyen veya kamuya açık olmasa dahi satan, kiralayan veya satışa ya da kiralamaya sunan veya herhangi bir yolla dağıtan veya dağıtımına sunan kişiler için de geçerlidir. Suçun ahlaksızlaştırma kastıyla işlenmesi hâlinde bu durum ağırlaştırıcı sebep olarak kabul edilecektir.” Irak, Irak Ceza Kanunu (1969 tarihli ve 111 sayılı Kanun), 1969, [url](#), Md. 403

⁶¹ Shafaq News, Iraqi Interior Ministry imposes restrictions on social media users, 14 February 2023, [url](#); SMEX, Iraq’s Controversial “Ballegh” Platform for “Combating Indecent Content”, 15 February 2023, [url](#); AI, Iraq: Government must match rhetoric on human rights with meaningful action, 15 March 2023, [url](#)

alındığını beyan etmiştir. Şikâyet edilen kişilerden 14'ü sosyal medyada “uygunsuz” veya “ahlaksız” içerik yayınlamakla suçlanmıştır.⁶²

“Uygunsuz içerik” tanımı, sivil toplum aktivistleri arasında eleştirilere yol açmış ve terimin net olmadığına altını çizerek internette paylaşım yapan aktivistlerin keyfî tutuklamalara⁶³ ve otosansüre maruz kalmasına neden olmuştur.⁶⁴ Mayıs ve Eylül 2023 tarihleri arasında UNAMI, sosyal medyadaki otosansür sorununu kabul etmiş ve gazeteciler ile sivil toplum aktivistlerine yönelik suçlamalar konusunda yargı yetkilileriyle görüşmelerde bulunmuştur.⁶⁵

İnsan Hakları İzleme Örgütü Irak araştırmacısı Sarah Sanbar, EUAA'ya Ballegh platformunun açıldıktan birkaç ay sonra kapatıldığını ve bu raporun tamamlandığı sırada da kilitli olduğunu bildirmiştir.⁶⁶ İzleme kampanyası sistematik bir şekilde uygulanmıyor gibi görünmektedir.⁶⁷ Irak Sosyal Medya Ağı (INSM) İcra Direktörü Hayder Hamzoz, dijital alanda insan haklarını savunan ve kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olan SMEX'e verdiği bir röportajda Ballegh Platformu'nun amacının “Irak'ta süregelen siyasi başarısızlıkları eleştiren blog yazarlarına korku salmak” olduğunu belirtmiştir.⁶⁸ Yargı makamları, Yüksek Yargı Konseyi tarafından yayımlanan ve bireylerin “devlet kurumlarına hakaret” suçundan yargılanması için tüm mahkemelere ve yargı birimlerine çağrıda bulunan bir mektupla İçişleri Bakanlığı'na bu tür bir girişim için destek vermiştir.⁶⁹

Ekim 2019 Tishreen hareketi

Ekim 2019'un başlarında, Irak'ın birçok vilayetinde sistematik siyasi reformlar talep eden ve kısaca Tishreen hareketi olarak adlandırılan kitlesel protestolar patlak vermiştir.⁷⁰ Protestoların güvenlik güçleri tarafından aşırı güç kullanımıyla karşılandığı ve ölüm, yaralanmalar,⁷¹ yargısız ölümler ve zorla kaybetmelerle sonuçlandığı bildirilmiştir.⁷²

UN CAT, Irak'ın Haziran 2022'de yayımlanan ikinci periyodik raporuna ilişkin sonuç gözlemlerinde, Ekim 2019 Tishreen hareketi sırasında hem güvenlik güçleri hem de kimliği belirlenemeyen silahlı aktörler tarafından aşırı güç kullanıldığı iddialarını ele almak için çok az sayıda kovuşturma yapıldığının altını çizmiştir.⁷³ Yüksek profilli olanlar da dâhil olmak üzere yüzlerce protestocunun öldürülmesi ve kaybolmasıyla ilgili yasal hesap verebilirlik sağlanamamıştır.⁷⁴

⁶² New York Times (The), As Iraq Tries to Chill Critics, Its Newest Target Is Social Media, 16 July 2023, [url](#)

⁶³ Mansour R., Tackling Iraq's unaccountable state in Chatham House, 11 December 2023, [url](#); UNSC, Implementation of Resolution 2631 (2022): Report of the Secretary-General, S/2023/340, 11 May 2023, [url](#), para. 54;

⁶⁴ UNSC, Implementation of Resolution 2631 (2022): Report of the Secretary-General, S/2023/340, 11 May 2023, [url](#), para. 54; AI, Iraq: Joint statement: Iraqi authorities must cease chilling crackdown on free speech, 3 March 2023, [url](#)

⁶⁵ UNSC, Implementation of Resolution 2682 (2023): Report of the Secretary-General, S/2023/700, 26 September 2023, [url](#), para. 57

⁶⁶ Sanbar S., EUAA ile e-posta iletişimi, 16 Mart 2024

⁶⁷ Sanbar S., EUAA ile e-posta iletişimi, 16 Mart 2024

⁶⁸ SMEX, Iraq's Controversial “Ballegh” Platform for “Combating Indecent Content”, 15 February 2023, [url](#)

⁶⁹ Al Jazeera, The long shadow of Saddam's dictatorship in Iraq, 16 April 2023, [url](#); Chatham House, Tackling Iraq's unaccountable state, 11 December 2023, [url](#)

⁷⁰ EPIC, The Long Game: Iraq's “Tishreen” Movement and the Struggle for Reform, October 2021, [url](#)

⁷¹ HRW, Four Years On, Peaceful Iraqi Protesters Remain Missing, 2 October 2023, [url](#)

⁷² AI, Iraq: Four years after Tishreen protests, no justice for state and militia violence, 27 September 2023, [url](#)

⁷³ UN CAT, Concluding observations on the second periodic report of Iraq*, 15 June 2022, [url](#), para. 32

⁷⁴ HRW, World Report 2024, Annual report on the human rights situation in 2023, 11 January 2024, [url](#)

GCHR, Ekim 2022’de güvenlik güçlerinin Ekim 2019 Tishreen hareketini anmak amacıyla düzenlenecek gösterilerden günler önce Bağdat, Babil, Necef, Zi Kar ve Basra vilayetlerinde aktivistlerin evlerini arayarak gösterilere katılmalarını engellediğini bildirmiştir.⁷⁵ 1 Ekim 2023 tarihinde güvenlik güçleri Ekim 2019 protestolarının dördüncü yıl dönümünü anmak için düzenlenen gösteriyi dağıtmıştır. GCHR, Ekim 2019 protestolarına katılan önde gelen bir aktivistin 14 Ekim 2023 tarihinde öldürüldüğünü bildirmiştir.⁷⁶ Tishreen hareketi hakkında daha fazla bilgi için bkz. [EUAA COI Irak Güvenlik Durumu Raporu - Ocak 2022](#).

1.1.2. Gazeteciler ve basın çalışanları

Reporters sans frontières (RSF),⁷⁷ “özellikle kayıp veya rehin tutulan çok sayıda gazeteci” olması nedeniyle⁷⁸ 2023 Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi’nde Irak’ı 180 ülke arasında 167. sırada göstermiştir. Ceza Kanunu’nda yer alan hakaret suçları genellikle gazetecileri ve internet kullanıcılarını tehdit etmek, cezalandırmak ve korkutmak için kullanılmaktadır⁷⁹ ve “kayda değer” sayıda Iraklı gazeteci yasal takibe alınmıştır.⁸⁰ Muğlak ifadeler içeren yasalar, KRI da dâhil olmak üzere gazetecileri, aktivistleri ve rakip siyasetçileri hedef almak ve susturmak için kullanılmıştır.⁸¹ İnsan Hakları İzleme Örgütü araştırmacısı Sarah Sanbar, gazetecilerin veya sosyal medyada çok sayıda takipçisi olan kişilerin Iraklı veya Kürt yetkililere “hakaret” ettiği düşünüldüğünde “hem devlet içindeki hem de devlet dışı aktörler tarafından tutuklama, taciz, kaçırma, keyfî gözaltı ve ölüm tehditleri de dâhil olmak üzere ciddi tepkilerle” karşılaşmaya devam ettiğini söylemiştir.⁸² Özellikle yolsuzlukla ilgili yazılar yazan gazeteciler ve çevrim içi medya kuruluşları, siber saldırılar dâhil olmak üzere hedef alınmıştır.⁸³

KRI’da bu durum⁸⁴ başta yerel⁸⁵ ve bağımsız muhabirler olmak üzere gazetecilerin⁸⁶ keyfî olarak tutuklanmalarını, kovuşturulmasını ve hapis cezası almasını kapsamaktadır. Ağustos 2022’de düzinelerce gazeteci ve aktivist, KRG’ye yönelik şikâyetleri dile getirmeyi amaçlayan⁸⁷ ve yolsuzluk, yoksulluk ve işsizliğe karşı düzenlenen⁸⁸ bir protesto öncesinde

⁷⁵ GCHR, GCHR’s 25th Periodic Report on Human Rights Violations in Iraq, 16 December 2022, [url](#)

⁷⁶ GCHR, GCHR’s 30th Periodic Report on Human Rights Violations in Iraq, 9 November 2023, [url](#)

⁷⁷ RSF, 2023 World Press Freedom Index, [url](#)

⁷⁸ RSF, 2023 World Press Freedom Index – journalism threatened by fake content industry, [url](#)

⁷⁹ Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#); UN Iraq, Press release, International Day to End Impunity for Crimes against Journalists, 2 November 2022, [url](#); AI, Report 2022/23; The State of the World’s Human Rights; Iraq 2022, 27 March 2023, [url](#); UNDP, Media landscape in Iraq, 5 February 2024, [url](#), p. 24; CPJ, Iraqi Kurdish journalist Omed Baroshky charged with defamation over Facebook post, 28 February 2024, [url](#)

⁸⁰ IOHR, Press freedom in Iraq: two decades of bloodshed and impunity; 3 May 2023, [url](#)

⁸¹ SMEX, Iraq’s Controversial “Ballegh” Platform for “Combating Indecent Content”, 15 February 2023, [url](#), Freedom House, Freedom on the Net: Iraq, 4 October 2023, [url](#); Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#)

⁸² Sanbar S., EUAA ile e-posta iletişimi, 16 Mart 2024

⁸³ Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#)

⁸⁴ AI, Report 2022/23; The State of the World’s Human Rights; Iraq 2022, 27 March 2023, [url](#); AI, Journalist Released After Three Years’ Imprisonment; Outcome UA: 28/21 [MDE 14/7732/2024], 26 February 2024, [url](#)

⁸⁵ Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#); Marif D., Barzani’s Failures on Freedom of Expression in Iraqi Kurdistan in: Washington Institute for Near East Policy, 24 August 2022, [url](#)

⁸⁶ Columbia Journalism Review, ‘A kind of hell for journalists’, 6 April 2022, [url](#)

⁸⁷ HRW, World Report 2023, Iraq, [url](#)

⁸⁸ HRW, Kurdistan Region of Iraq: Arrests to Deter Protest, 28 August 2022, [url](#)

tutuklanmıştır. Bazı durumlarda KRI'daki gazeteciler casusluk suçlamasıyla gözaltına alınmıştır.⁸⁹

RSF, Irak'taki birçok gazetecinin Ekim 2019 Tishreen hareketinden bu yana sürekli tehditlere maruz kaldığını gözlemlemiştir.⁹⁰ Irak İnsan Hakları Gözlemevi (IOHR), Mayıs 2022'den Mayıs 2023'e kadarki dönemi kapsayan raporunda gazetecilerin tehlikeli bir ortamda çalışmak zorunda olduklarını ve "Irak'taki tüm çatışan tarafların ortak hedefi" olduklarını belirtmiştir.⁹¹

Cezai yaptırımlar, hükûmet yetkilileri, siyasi partiler ve silahlı gruplar tarafından misilleme yapılması riski nedeniyle Irak'ta ve KRI'da otosansürün yaygın olduğu söylenmektedir.⁹² Freedom House, Haziran 2022 ile Mayıs 2023 arasındaki dönemde yetkililerin "sosyal medya kullanıcılarına yönelik bir baskı" başlatarak hem Federal Irak'ta hem de KRI'da internet özgürlüğünü kısıtladığını gözlemlemiştir. Güvenlik güçleri, hedef alınan ve fiziksel saldırıya uğrayan gazeteciler, aktivistler ve sosyal medya kullanıcıları da dâhil olmak üzere bazı internet kullanıcılarını çevrim içi içerikleri nedeniyle tutuklamıştır.⁹³ Korku ortamı yaratan bu ihlaller pek çok Irak vatandaşını otosansüre⁹⁴ ve başta gazeteciler olmak üzere diğerlerini de ülkeyi terk etmeye zorlamıştır.⁹⁵ Gazeteciler ayrıca daha az tanınmış gazetecileri de hedef alan ölüm tehditleri ve kaçırılma olayları nedeniyle otosansüre yönlendirilmektedir.⁹⁶ Chatham House'a verdiği bir mülakatta Iraklı bir gazeteci, silahlı gruplarla ilgili eleştirel yazıları nedeniyle "zamanının çoğunu KRI'da geçirmesi" ya da Bağdat'tayken gizlenmesi yönünde insan hakları savunucularından tavsiye aldığını belirtmiştir. Gazeteci ayrıca birçok meslektaşının, yaptıkları haberlerde silahlı grupları eleştirmekten korktuğunu da sözlerine eklemiştir.⁹⁷ Özellikle bağımsız medyada tartışmalı konularda çalışan kadın gazeteciler ayrımcılığa, tacize ve gaspa maruz kalmaktadır.⁹⁸

IOHR, Ağustos 2022'de Bağdat'ta El Sadr'a bağlı Barış Tugayları (Saraya al-Salam olarak da adlandırılır), PMF üyeleri ve diğer siyasi partilere bağlı silahlı gruplar arasındaki çatışmalar sırasında "düşman" olarak görülen gazetecilerin, çatışmadaki tüm taraflarca doğrudan hedef alındığını kaydetmiştir.⁹⁹ Temmuz 2023'te Bağdat'taki İsveç Büyükelçiliği önünde gerçekleşen protestoda birkaç gazeteci, güvenlik güçleri tarafından tutuklanmıştır.¹⁰⁰ İnsan Hakları İzleme Örgütü, Kerkük'teki protestolar sırasında güvenlik güçlerinin gazetecilere karşı ateş açtığını da bildirmiştir.¹⁰¹

⁸⁹ RSF, Iraq, accessed 12 March 2024, [url](#)

⁹⁰ RSF, Iraq, 2022, accessed 12 March 2024, [url](#)

⁹¹ IOHR, Press freedom in Iraq: two decades of bloodshed and impunity, 3 May 2023, [url](#)

⁹² Freedom House, Report on digital media and internet freedom (reporting period June 2022 - May 2023), 4 October 2023, [url](#)

⁹³ Freedom House, Freedom on the Net 2023, Iraq, 4 October 2023, [url](#)

⁹⁴ Freedom House, Freedom on the Net 2023, Iraq, 4 October 2023, [url](#); UNSC, Implementation of Resolution 2682 (2023): Report of the Secretary-General, S/2023/700, 26 September 2023, [url](#), para. 57

⁹⁵ Freedom House, Freedom on the Net 2023, Iraq, 4 October 2023, [url](#)

⁹⁶ RSF, Iraq, accessed 17 March 2024, [url](#)

⁹⁷ Mansour R., Tackling Iraq's unaccountable state in: Chatham House, 11 December 2023, [url](#)

⁹⁸ UNDP, Media landscape in Iraq, 5 February 2024, [url](#), pp. 20-21

⁹⁹ IOHR, Press freedom in Iraq: two decades of bloodshed and impunity, 3 May 2023, [url](#)

¹⁰⁰ CNN, Protesters storm Swedish embassy in Iraq over Quran burning plan, 20 July 2023, [url](#)

¹⁰¹ HRW, World Report 2024 Iraq, 11 January 2024, [url](#); HRW, Iraq: Security Forces Open Fire on Kirkuk Protesters, 8 September 2023, [url](#)

Protestoculara yönelik şiddet içeren baskılar ve protestoları takip eden gazetecilere yönelik tutuklamalar 2023 yılında da devam ederken¹⁰² muhabirler, bazı durumlarda gösterileri veya diğer olayları takip ettikleri için fiziksel saldırıya uğramış ve gözaltına alınmıştır.¹⁰³ Medya hem Federal Irak'ta hem de KRI'da özellikle siyasetle iç içe olduğu için¹⁰⁴ medya kuruluşlarının çalışanları da işverenlerinin siyasi eğilimleri nedeniyle hedef alınmaktadır.¹⁰⁵ Bazı medya kuruluşları siyasi amaçlı saldırılara maruz kalmış¹⁰⁶ ve yetkilileri eleştirdiği düşünülen programlar askıya alınmıştır.¹⁰⁷

Freedom House, "Milisler gazetecileri çalışmalarını nedeniyle sık sık vuruyor, kaçırıyor, işkence ediyor ve öldürüyor" şeklinde bildirmiştir. Gazetecileri Koruma Komitesi (CPJ) bu raporun referans dönemi içinde Irak'ta herhangi bir gazeteci cinayeti kaydetmemiştir.¹⁰⁸ RSF, gazetecilerin öldürülmesinin cezasız kaldığını vurgulamıştır.¹⁰⁹ Devletin zayıf tepkisi, gazetecilere yönelik şiddetin artmasına katkıda bulunan bir faktör olarak değerlendirilmektedir.¹¹⁰

1.1.3. IŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen kişiler

IŞİD'e yönelik algılanan bağlılık temel olarak¹¹¹ IŞİD'e aktif olarak katılan (uzak bir aile üyesi de olsa) bir akraba aracılığıyla kurulan aile bağlantılarından kaynaklanmaktadır. "IŞİD'li aileler" ifadesi,¹¹² şu kişileri kapsayan geniş bir tanımdır: IŞİD ile hiçbir bağlantısı olmayan kişiler;¹¹³ ideolojik olarak gruba bağlı azınlıktaki kişiler; yeniden entegrasyon sürecinden geçerek kendi topluluklarına dönen IŞİD bağlantılı aileler.¹¹⁴ IŞİD üyeliğinin tespiti, herhangi bir kanıt¹¹⁵ veya resmî bir suçlama olmaksızın, bir akrabanın IŞİD destekçisi olduğuna dair salt şüpheye dayanmaktadır.¹¹⁶ Algılanan IŞİD bağlantısı birinci ve ikinci dereceden akrabaları da kapsamakta, hatta bazı topluluklarda dördüncü dereceden akrabalara kadar uzanmaktadır¹¹⁷

¹⁰² HRW, World Report 2024 Iraq, 11 January 2024, [url](#)

¹⁰³ UN High Commissioner for Human Rights, IRAQ - International Day to End Impunity for Crimes against Journalists, 2 November 2022, Press release, [url](#)

¹⁰⁴ RSF, Iraq, accessed 17 March 2024, [url](#)

¹⁰⁵ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 28 7

¹⁰⁶ UN Iraq, Press release, International Day to End Impunity for Crimes against Journalists, 2 November 2022, [url](#); Freedom House, Freedom on the Net, 4 October 2023, [url](#)

¹⁰⁷ UN Iraq, Press release, International Day to End Impunity for Crimes against Journalists, 2 November 2022, [url](#)

¹⁰⁸ CPJ, Explore CPJ's database of attacks on the press – Iraq, n.d., (filtered by dates from 2022 to 2024), [url](#)

¹⁰⁹ RSF, Iraq, accessed 17 March 2024, [url](#)

¹¹⁰ IOHR, Press freedom in Iraq: two decades of bloodshed and impunity; 3 May 2023, [url](#)

¹¹¹ UNDP, Challenges for the Return and Reintegration of Women and Children, October 2022, [url](#), p. 16

¹¹² HRW, Iraq's So-Called "ISIS Families": Rounded up, Vilified, Forgotten, 14 November 2018, [url](#); for additional information on the categorisation of so called 'ISIL families' see New Lines (The), ISIS in Iraq: The Challenge of Reintegrating 'ISIS Families', 7 July 2020, [url](#)

¹¹³ Peacemakers Network, Iraq after the Territorial Defeat of Islamic State, March 2023, [url](#), p. 23

¹¹⁴ Cook, J., Distinguishing Children From ISIS-Affiliated Families in Iraq and Their Unique Barriers for Rehabilitation and Reintegration in: Perspectives on Terrorism, Volume XVII, Issue 3, September 2023, [url](#), p. 51

¹¹⁵ UNDP, Challenges for the Return and Reintegration of Women and Children, October 2022, [url](#), p. 16

¹¹⁶ Cook, J., Distinguishing Children From ISIS-Affiliated Families in Iraq and Their Unique Barriers for Rehabilitation and Reintegration in: Perspectives on Terrorism, Volume XVII, Issue 3, September 2023, [url](#), p. 51

¹¹⁷ World Bank, Local Peace Agreements and the Return of IDPs with Perceived ISIL Affiliation in Iraq, January 2022, [url](#), p. 5., see also, UN Women, Zainab Qassim, an Iraqi Woman Mediator who Helped Reintegrate Families Accused of ISIS Affiliation into their Home Communities, 24 October 2022, [url](#)

ve buna IŞİD suçlarına karışmaktan aklanmış çocuklar da dâhildir.¹¹⁸ Irak'taki Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişiler (ÜYEK'ler) ve Suriye'deki El-Hol kampından dönen aileler IŞİD'e bağlı olarak algılanmaktadır.¹¹⁹

2016 yılından bu yana Irak'ta sivil ve güvenlik birimlerinin IŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen binlerce kişiyi hedef aldığı ve bunun da Uluslararası Af Örgütü (AI) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından çeşitli şekillerde “toplu cezalandırma” olarak adlandırılmasına yol açtığı bildirilmektedir.¹²⁰ Örneğin IŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen kişilerin temel hizmetlere erişim için gerekli olan resmî belgelere erişimlerinin engellendiği ve hareket özgürlüklerinin kısıtlandığı bildirilmiştir.¹²¹ Toplum tarafından kabul görmeme, damgalanma, şiddet ve intikam saldırıları riskinin arttığı bildirilmiştir.¹²² Hükümetin ayrımcı uygulamaları ve sosyal damgalama, IŞİD'e bağlı olarak algılanan bireylerin topluma yeniden entegre olma olasılığını engelleyen temel nedenler arasında kabul edilmektedir.¹²³

Action Against Hunger tarafından Aralık 2022'de Ninova'daki beş ilçede gerçekleştirilen bir odak grup çalışmasına göre Sünniler, Telafer'de IŞİD destekçisi olarak algılandıkları için ayrımcılığa maruz kaldıklarını bildirmiştir.¹²⁴ Sünnilerin çoğunlukta olduğu bölgelerden gelen ailelerin “toplu olarak damgalanmaktan” korktukları bildirilmektedir.¹²⁵ IŞİD'in hâkimiyeti altındaki bölgelerde yaşayan Sünniler, grupla olan ilişkilerinin derecesine bakılmaksızın, PMF tarafından IŞİD'e bağlı olmakla suçlanmıştır. Telafer'de PMF, kontrol noktalarında IŞİD'e bağlı olduğu düşünülen Sünnileri taciz etmiştir.¹²⁶ IŞİD'in bu topraklardan temizlenmesinin ardından uzun bir süre boyunca doğduğu yere dönmeyen bir Sünni ile ilgili olarak hem güvenlik aktörlerinin hem de toplulukların¹²⁷, söz konusu kişinin IŞİD ile bağlantılı olduğu şüphesinin artmış olması muhtemeldir.¹²⁸ Özellikle Sünni Arapları hedef alan tutuklamalar ve yargılama öncesi gözaltılar sırasında hem Güvenlik güçleri hem de PMF tarafından kötü muamele ve işkence vakaları bildirilmiştir.¹²⁹ Saddam Hüseyin'in Albu Nasir adlı aşiretinin de IŞİD'e bağlı

¹¹⁸ Cook, J., Distinguishing Children From ISIS-Affiliated Families in Iraq and Their Unique Barriers for Rehabilitation and Reintegration in: Perspectives on Terrorism, Volume XVII, Issue 3, September 2023, [url](#), p. 52

¹¹⁹ United Nations University, UNIDIR, Rehabilitation and Reintegration of Children from Families with Perceived ISIL Affiliation: Experiences from Iraq and Al Hol, November 2022, [url](#), p. 7: More information on the definition and characteristic of the so-called ISIL families can be found at: New Lines Institute (The), ISIL in Iraq: The Challenge of Reintegrating 'ISIS Families', 7 July 2020, [url](#)

¹²⁰ AI, Report 2022/23; The State of the World's Human Rights; Iraq 2022, 27 March 2023, [url](#); UNDP, Challenges for the Return and Reintegration of Women and Children, October 2022, [url](#), pp. 16, 27

¹²¹ AI, Report 2022/23; The State of the World's Human Rights; Iraq 2022, 27 March 2023, [url](#)

¹²² Parry J. et al., in: UNIDIR, Coming Home: The Return and Reintegration of Families with Perceived ISIL Affiliation in Iraq, MEAC Findings Report, April 2023, [url](#), p. 7; Cook, J., Distinguishing Children From ISIS-Affiliated Families in Iraq and Their Unique Barriers for Rehabilitation and Reintegration in: Perspectives on Terrorism, Volume XVII, Issue 3, September 2023, [url](#), p. 52; AI Monitor, Life after al-Hol: Iraqi women's uneasy return from ranks of ISIS, 10 February 2024, [url](#); RFI, Country Overview Iraq, March 2023, [url](#), p. 4;

¹²³ War on the Rocks, Living In The Shadows: Iraq's Remaining Displaced Families, 3 February 2022, [url](#)

¹²⁴ Action Against Hunger, Drivers of Conflict and Community Tensions in Post-War Iraq, 5 May 2023, [url](#), p. 12

¹²⁵ Peacemakers Network, Iraq after the Territorial Defeat of Islamic State, March 2023, [url](#), p. 23

¹²⁶ Ceasefire Centre for Civilian Rights, 'They Are in Control': The rise of paramilitary forces and the security of minorities in Iraq's disputed Territories, January 2022, [url](#), p. 28

¹²⁷ IOM, Reimagining Reintegration, an Analysis of Sustainable Returns after Conflict, 30 March 2023, [url](#), p.8; UNDP, Affiliated with ISIS, October 2022, [url](#), p. 1; Ceasefire Centre for Civilian Rights, 'They Are in Control': The rise of paramilitary forces and the security of minorities in Iraq's disputed Territories, January 2022, [url](#), p. 28

¹²⁸ Ceasefire Centre for Civilian Rights, 'They Are in Control': The rise of paramilitary forces and the security of minorities in Iraq's disputed Territories, January 2022, [url](#), p. 28

¹²⁹ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 7

olduğu algısı nedeniyle ötekileştirilmeyle karşı karşıya kaldığı bildirilmiştir.¹³⁰ Ayrıca bkz. [1.2.1 Sünniler](#).

Irak'ta IŞİD ile bağlı olduğu düşünülen kişi sayısına ilişkin veriler kaynaklara göre değişiklik göstermektedir. Tahminler 250.000¹³¹ ile 300.000 arasında değişmektedir.¹³² 2019 yılında Irak İçişleri Bakanlığı¹³³ çoğu kadın ve çocuk olmak üzere IŞİD ile bağlantılı olduğu iddia edilen 280.000 kişiyi gözaltına almayı planladığını açıklamıştır.¹³⁴ The New Lines tarafından Temmuz 2020'de yayınlanan bir makalede, Iraklı yetkililerin IŞİD ile aile bağlantısı olan 300.000 kişinin Irak'ın on vilayetindeki kamplarda yaşadığını tahmin ettiği bildirilmektedir.¹³⁵ ABD Merkez Komutanlığı'na (CENTCOM) göre Aralık 2022 itibarıyla Irak'ta 20.000'den fazla IŞİD lideri ve savaşçısı tutuklu bulunmaktadır.¹³⁶

IŞİD şüphelileri Federal Irak'ta 2005 tarihli ve 13 sayılı Irak Terörle Mücadele Kanunu¹³⁷ ve KRI'da 2006 tarihli ve 3 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamında suçlanmaktadır.¹³⁸ IŞİD'i desteklemekle suçlanan ya da desteklediğinden şüphelenilen kişiler, hükûmetin bir veri tabanına kaydedilmekte ve bu kişilerin temyize gitme olanakları sınırlı kalmaktadır.¹³⁹ Terörle Mücadele Kanunu kapsamındaki kovuşturma çerçevesi hem Federal Irak'ta hem de KRI'da¹⁴⁰ "son derece kapsamlı" olarak kabul edilmektedir.¹⁴¹ Bu tür bir yasanın,¹⁴² özellikle Anbar, Salah al-Din, Kerkük ve Ninova gibi Sünni çoğunluğun olduğu vilayetlerde IŞİD'e bağlı şüpheliler de dâhil olmak üzere Sünni Arapları yasa dışı bir şekilde gözaltına almak ve¹⁴³ Sünni protestoları bastırıp genç Sünni erkekleri gözaltına almak için bir "bahane" olarak kullanıldığı bildirilmektedir.¹⁴⁴ Terörle Mücadele Kanunu kapsamında gerçekleştirilen tutuklamalar, genellikle tutuklamadan sonra çıkarılan yakalama emirleri olmaksızın gerçekleştirilmektedir.¹⁴⁵ Yargılama prosedürlerinde sanıklar, coğrafi kökenlere dayanarak suçlu bulunabilmektedir.¹⁴⁶ Zorla itiraflar, mahkemeler tarafından terörle mücadele davalarında genellikle tek delil olarak

¹³⁰ Guardian (The), Rifts remain in Saddam Hussein's Iraq home town 20 years after his fall, 14 March 2023, [url](#)

¹³¹ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 40

¹³² New Lines (The), ISIS in Iraq: The Challenge of Reintegrating 'ISIS Families', 7 July 2020, [url](#)

¹³³ HRW, Iraq: Confining Families With Alleged ISIS Ties Unlawful, 7 May 2019, [url](#)

¹³⁴ UNDP, Affiliated with ISIS, October 2022, [url](#), pp. 14, 16 ; Cook, J., Distinguishing Children From ISIS-Affiliated Families in Iraq and Their Unique Barriers for Rehabilitation and Reintegration in: Perspectives on Terrorism, Volume XVII, Issue 3, September 2023, [url](#), pp. 43, 51

¹³⁵ New Lines (The), ISIS in Iraq: The Challenge of Reintegrating 'ISIS Families', 7 July 2020, [url](#)

¹³⁶ Cook, J., Distinguishing Children From ISIS-Affiliated Families in Iraq and Their Unique Barriers for Rehabilitation and Reintegration in: Perspectives on Terrorism, Volume XVII, Issue 3, September 2023, [url](#), p. 43; US Central Command, Centcom – Year in Review 2022: The Fight against Isis, 29 December 2022, [url](#)

¹³⁷ HRW, Human Rights Watch Submission to the UN Human Rights Committee in Advance of its Review of Iraq, 25 January 2022, [url](#)

¹³⁸ UNAMI and OHCHR, Human Rights in the Administration of Justice in Iraq: Trials under the anti-terrorism laws and implications for justice, accountability and social cohesion in the aftermath of ISIL, January 2020, [url](#), p. 4

¹³⁹ War on the Rocks, Living In The Shadows: Iraq's Remaining Displaced Families, 3 February 2022, [url](#)

¹⁴⁰ Parry J. et al., in: UNIDIR, Coming Home: The Return and Reintegration of Families with Perceived ISIL Affiliation in Iraq, MEAC Findings Report, April 2023, [url](#), pp. 7-8; US Central Command, Centcom – Year in Review 2022: The Fight against Isis, 29 December 2022, [url](#)

¹⁴¹ UNAMI and OHCHR, Human Rights in the Administration of Justice in Iraq: Trials under the anti-terrorism laws and implications for justice, accountability and social cohesion in the aftermath of ISIL, January 2020, [url](#), p. 5

¹⁴² USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#), p. 12

¹⁴³ ACLED, Coding Religious Repression and Disorder: Outcomes and Critical Reflections from the ACLED-Religion Pilot Project, 28 April 2022, [url](#)

¹⁴⁴ USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#), p. 12

¹⁴⁵ MENA Rights Group, Alternative report submitted in the context of the review of Iraq's second period report (confidential), 16 March 2022, [url](#), p. 13

¹⁴⁶ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 15

kullanılmaktadır.¹⁴⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü, idam cezasıyla yargılanan yaklaşık 8.000 mahkumun çoğunun terör suçlarıyla itham edildiğini gözlemlemiştir.¹⁴⁸ UNAMI, 2023 yılında 29 infazın gerçekleştiğini belgelemiştir. Buna ek olarak Irak Cumhurbaşkanı 275 kişinin daha idam edilmesi kararını onaylamıştır.¹⁴⁹ Ancak, bu raporda başvuru kaynaklar, infaz edilen veya infaz edilmesi emredilen kişilerin profili hakkında herhangi bir bilgi sunmamıştır. Şüpheli IŞİD savaşçılarının zorla ortadan kaybolması vakaları da bildirilmiştir.¹⁵⁰

Federal Irak'ta ve KRI'da, *başkalarının yanı sıra* erkek çocukları, IŞİD ile bağlantılı olmakla suçlandıkları için yargılamaya tabi tutulmuşlardır. Mart 2023 itibarıyla Uluslararası Af Örgütü, IŞİD ile bağlantılı olmakla suçlanan 200'den fazla Iraklı erkek çocuğunun, Suriye'nin kuzeyinden nakledildikten sonra Bağdat'ta herhangi bir suçlama veya yargılama olmaksızın alıkonulduğunu belgelemiştir.¹⁵¹ Daha fazla bilgi için bkz. [1.4.2 IŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen çocuklar](#)

Aile bireylerine yönelik muamele

IŞİD ile bağlı olduğu düşünülen ailelerin sayısına ilişkin kesin rakamları tahmin etmek, bu bilgilerin insani yardım kuruluşları tarafından kaydedilmemesi ve "IŞİD ile bağlantılı" tanımının karmaşıklığı nedeniyle zordur.¹⁵² Bir aile üyesinin IŞİD'in faaliyetlerine katılmasının, örgüte desteğin zorla sağlandığı veya suçlanan bireylerin IŞİD ile hiçbir bağlantısının olmadığı durumlar da dâhil olmak üzere tüm aile üyelerini etkileyebileceği bildirilmektedir.¹⁵³ Aile üyelerinden birinin IŞİD'in yanında yer almakla suçlandığı durumlarda, bu durum "toplu cezalandırma" olarak tanımlanan ve tüm ailenin "dışlanacağı" bir duruma yol açacak ve binlerce insanın yardım almadan az gelişmiş bölgelere göç etmesine neden olacaktır.¹⁵⁴

USDOS (ABD Dış İşleri Bakanlığı), firar eden aile üyelerini "yetkililer" in karşısına çıkmaya zorlamak amacıyla IŞİD şüphelilerinin aile üyelerinin (özellikle Sünni Arapların) keyfi olarak gözaltına alındığını bildirmiştir. Buna ek olarak, aynı kaynak, IŞİD şüphelilerinin akrabalarının, özellikle eskiden IŞİD'in kontrolündeki Anbar, Duhok, Kerkük, Ninova ve Salahaddin vilayetlerinde hareket kısıtlamalarına maruz kaldıklarını belirtmiştir.¹⁵⁵ IŞİD savaşçıları devlet hukuk sistemi kapsamında yargılanırken¹⁵⁶ IŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen ailelerin istihbarat, aşiret ve devlet adaletinden oluşan farklı bir adalet mekanizmasından geçmesi

¹⁴⁷ HRW, Iraq: Unlawful Mass Executions Resume, 24 January 2024, [url](#); MENA Rights Group, Alternative report submitted in the context of the review of Iraq's second period report (confidential), 16 March 2022, [url](#), p. 16; USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 6

¹⁴⁸ HRW, Iraq: Unlawful Mass Executions Resume, 24 January 2024, [url](#)

¹⁴⁹ UNSC, Implementation of resolution 2682 (2023), Report of the Secretary-General, 25 January 2024, [url](#), para.60

¹⁵⁰ Freedom in the World 2023 Iraq, 13 April 2023, [url](#); USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#) p. 11

¹⁵¹ AI, Report 2022/23; The State of the World's Human Rights; Iraq 2022, 27 March 2023, [url](#)

¹⁵² Parry J. et al., in: UNIDIR, Coming Home: The Return and Reintegration of Families with Perceived ISIL Affiliation in Iraq, MEAC Findings Report, April 2023, [url](#), p. 8

¹⁵³ Peacemakers Network, Iraq after the Territorial Defeat of Islamic State, March 2023, [url](#), p. 23; War on the Rocks, Living In The Shadows: Iraq's Remaining Displaced Families, 3 February 2022, [url](#)

¹⁵⁴ War on the Rocks, Living In The Shadows: Iraq's Remaining Displaced Families, 3 February 2022, [url](#)

¹⁵⁵ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), pp. 19, 39, 40

¹⁵⁶ Thiefaïne. C., Iraqi Tribal Justice Put to the Test as Islamic State Families Return, 19 February 2021, [url](#)

gerekmektedir.¹⁵⁷ Yerel Barış Anlaşması'nın (LPA) imzalandığı topluluklarda, tüm aile güvenlik izni sürecine tabidir ve hane reisinin inceleme sürecini geçmemesi durumunda eş ve çocukların güvenlik izni reddedilmektedir.¹⁵⁸ Zaman zaman, yargılama prosedürlerinde sanıkların başka bir sanıkla aile bağları nedeniyle suçlu bulunduğu bildirilmektedir.¹⁵⁹

İŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen kişilerin geri dönmesi

İŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen bireylerin menşe topluluklarına geri dönmesi,¹⁶⁰ güvenlik aktörleri ve yerel topluluklar tarafından engellenebilmektedir.¹⁶¹ KRI'da 2014 yılında İŞİD ile yaşanan çatışmalar sırasında kaçan Arap ailelerin Suriye sınırındaki köylere geri dönüşü Kürt yetkililer tarafından engellenmektedir.¹⁶² Bkz. [2.3.1. Giriş, ikamet şartları, resmî belgelere ve hizmetlere erişim](#)

İŞİD çatışmaları sırasında yerlerinden edilen kişilerin kendi topluluklarına geri dönebilmeleri için Irak hükûmeti tarafından idari bir süreçten geçmeleri gerekmektedir. Vilayetler arasında farklılık gösteren bu süreç bazen¹⁶³ güvenlik aktörleri ve siyasi aktörler tarafından verilen bir güvenlik iznini de içermektedir. İŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen kişilerin *tabriya*¹⁶⁴ bir topluluğa kabul edilmek ve resmî belgelere erişmek için erkek aile üyelerini kamuoyu önünde reddetmeyi amaçlayan bir aşiret prosedüründen geçmeleri gerekmektedir.¹⁶⁵ İŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen bir akrabanın ihbar edilmesini amaçlayan bir aşiret prosedürü olan *ikhbar* da talep edilebilmektedir. *Tabriya* veya *ikhbar* uygulaması, Housing Card gibi belgelere erişim sağlayabilmektedir. Bununla birlikte *tabriya* veya *ikhbar* uygulamalarından geçmiş olmak, bazı aktörler tarafından "aşırılıkçı gruplara" bağlılığın bir teyidi olarak algılanabilmektedir.¹⁶⁶

İŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen kişilere yönelik muamelenin aşiret boyutu hakkında daha fazla bilgi için bkz. EUAA COI [Irak: Arap Aşiretleri ve Örfi Hukuk Raporu, Nisan 2023](#).

¹⁵⁷ Bobseine, H., comments during external expert review of the report, 03 April 2023 originally cited in EUAA, COI Report, Iraq: Arab tribes and customary law, April 2023, [url](#), p. 58

¹⁵⁸ WBG, Local Peace Agreements and the Return of IDPs with Perceived ISIL Affiliation in Iraq, January 2022, [url](#), p. 25

¹⁵⁹ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 15

¹⁶⁰ USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#), p. 12; Parry J. et al., in: UNIDIR, Coming Home: The Return and Reintegration of Families with Perceived ISIL Affiliation in Iraq, MEAC Findings Report, April 2023, [url](#), p. 10; Al Monitor, Life after al-Hol: Iraqi women's uneasy return from ranks of ISIS, 10 February 2024, [url](#); UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2023, January 2024, p. 62, cited by UNHCR, International Protection Considerations with Regards to People Fleeing Iraq, 30 January 2024, [url](#), p. 110, footnote 806

¹⁶¹ UNDP, Affiliated with ISIS, October 2022, [url](#), pp. 17-18

¹⁶² Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#)

¹⁶³ Parry J. et al., in: UNIDIR, Coming Home: The Return and Reintegration of Families with Perceived ISIL Affiliation in Iraq, MEAC Findings Report, April 2023, [url](#), p. 10; DRC/NRC, Life in the margins: Re-examining the needs of paperless people in post-conflict Iraq, [url](#), p. 43; UNDP, Pathways to Reintegration: IRAQ Families Formerly Associated with ISI, February 2021, [url](#), p. 16

¹⁶⁴ War on the Rocks, Living In The Shadows: Iraq's Remaining Displaced Families, 3 February 2022, [url](#)

¹⁶⁵ J. Cook, Distinguishing Children from ISIS-Affiliated Families in Iraq and their Unique Barriers for Rehabilitation and Reintegration, September 2023, [url](#), p. 54; Parry J. et al., in: UNIDIR, Coming Home: The Return and Reintegration of Families with Perceived ISIL Affiliation in Iraq, MEAC Findings Report, April 2023, [url](#), p. 11; DRC/NRC, Life in the margins: Re-examining the needs of paperless people in post-conflict Iraq, [url](#), p. 19; UNDP, Pathways to Reintegration: IRAQ Families Formerly Associated with ISI, February 2021, [url](#), p. 19

¹⁶⁶ DRC/NRC, Life in the margins: Re-examining the needs of paperless people in post-conflict Iraq, [url](#), p. 19

Resmî belgeler ve güvenlik izni

ÜYEK'lerin menşe topluluklarına geri dönüşleri, resmî belgelerin eksikliği ve bu belgeleri düzenleyen ofislere erişim için gerekli güvenlik izni nedeniyle engellenmektedir.¹⁶⁷ Mart 2021'de Irak Temyiz Mahkemesi, IŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen kadınların, çocuklarının babasının ölüm belgesini veya tutukluluğunu kanıtlaması gerektiği hükmünü getirmiştir. Çatışmalar sırasında pek çok erkek kayb olduğu ya da öldüğü için böyle bir şartın sağlanmasının "imkânsız" olduğu bildirilmektedir. Mart 2022'de Bağdat'taki Sağlık Bakanlığı Adli Tıp Dairesi'nin talebi üzerine Irak genelindeki mahkemeler, çocuklar için doğum belgesi veya diğer resmî belgelerin alınabilmesi için baba tarafından en fazla üç erkek akrabadan DNA örneği alınmasını zorunlu tutmaya başlamıştır. Böyle bir sürecin uzun ve karmaşık olduğu bildirilmektedir. Temmuz 2022'de Irak yargısını denetleyen adli danışma kurulu Yüksek Yargı Konseyi, birden fazla DNA testi yapılması gerekliliğini doğrulamış ve eşleri IŞİD bağlantılı olan yabancı uyruklu kadınların çocukları için doğum kaydı yapılmasının imkânsız olduğunu yeniden teyit etmiştir. Yukarıda anlatılanlar ışığında resmî belgelere erişimin sadece IŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen sınırlı sayıdaki aileler için mümkün olduğu bildirilmektedir.¹⁶⁸

2014 yılından bu yana IŞİD ile bağlantılı olduğundan şüphelenilen kişiler Iraklı güvenlik aktörleri tarafından birinci derece akrabalarının da yer aldığı bir veri tabanına kaydedilmektedir. Veri tabanından silinmek için bir güvenlik izni gereklidir. Resmî belgelere ve hareket özgürlüğüne erişim için bir ön koşul olan güvenlik izninin elde edilmesi, böyle bir prosedürden geçen bireylerin kimliklerini kanıtlamak için gerekli resmî belgelerin bulunmaması nedeniyle de¹⁶⁹ zordur. Güvenlik izni alma süreci "tutarsız ve şeffaf olmayan" bir süreç olarak değerlendirilmekte, dolayısıyla cinsel istismar ve gasp, insan kaçakçılığı ve insan ticareti de dâhil olmak üzere yolsuzluk ve yetki suistimallerine fırsat yaratmaktadır.¹⁷⁰ IŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen ÜYEK'lerin güvenlik izinleri yetkililer tarafından genellikle reddedilmektedir.¹⁷¹ "IŞİD'li aileler" olarak adlandırılan kişilerin Suriye'deki El-Hol kampından geri dönüşü söz konusu olduğunda bu durum, genellikle bir akraba veya aşiret lideri gibi güvenilir bir topluluk üyesinin sponsor olması şeklindeki ek bir ön koşul nedeniyle daha da karmaşık hâle gelmektedir.¹⁷² (Bkz. [2.1.2. Giriş, ikamet şartları ve resmî belgelere ve hizmetlere erişim](#)).

Çeşitli STK'ler ve USDOS tarafından bildirildiği gibi, IŞİD'in yenilgisinden sonra PMF, Sünni Araplar ve diğer etnik ve dinî azınlıklar da dâhil olmak üzere sakinlerin evlerine dönmelerini engellemiştir.¹⁷³ ÜYEK'ler damgalama, ayrımcılık, taciz ve intikam cinayetlerinin yanı sıra güvenlik izni almada ve yeniden inşa fonlarına erişimde zorluklarla karşılaşmaya devam

¹⁶⁷ United Nations University, UNIDIR, The Road Home from Al Hol Camp: Reflections on the Iraqi Experience, MEAC Findings Report 2024, December 2022, [url](#), pp. 32, 33; Al Monitor, Life after al-Hol: Iraqi women's uneasy return from ranks of ISIS, 10 February 2024, [url](#)

¹⁶⁸ DRC/NRC, Life in the margins: Re-examining the needs of paperless people in post-conflict Iraq, [url](#), p. 19

¹⁶⁹ DRC/NRC, Life in the margins: Re-examining the needs of paperless people in post-conflict Iraq, [url](#), p. 19

¹⁷⁰ UNDP, Pathways to Reintegration: IRAQ Families Formerly Associated with ISIL, February 2021, [url](#), p. 16

¹⁷¹ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 39

¹⁷² United Nations University, UNIDIR, Rehabilitation and Reintegration of Children from Families with Perceived ISIL Affiliation: Experiences from Iraq and Al Hol, November 2022, [url](#), p. 7

¹⁷³ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), pp. 29, 33, 34

etmektedir.¹⁷⁴ UNHCR, IŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen ÜYEK'lerin resmî belgelerinin olmamasının eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik yardımları gibi temel hizmetlere erişimlerini engellediğini, hareket özgürlüğünün kısıtlanmasına ve tutuklanma riskinin artmasına yol açtığını belirtmiştir.¹⁷⁵

Suriye'deki El-Hol kampından gelen aileler ve IŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen ÜYEK'lerin geldikleri topluma geri dönüşü genellikle reddedilmekte, bu kişiler çoğunlukla toplulukları tarafından dışlanmakta ve damgalanmakta,¹⁷⁶ intikam saldırılarına¹⁷⁷ şiddete ve cinsel saldırıya maruz kalmaktadırlar.¹⁷⁸ The Guardian'ın Haziran 2023'te Cidde 1 kampında yaşayan bir görüşmeciye göre¹⁷⁹ bir akrabasının IŞİD ile bağlantısı nedeniyle aşireti, asıl topluluğuna dönmesine izin vermezdi.¹⁸⁰ "IŞİD'li aileler" olarak adlandırılan pek çok kişi, aşiret hukukunun, örneğin suçların telafisini amaçlayan parasal bir tazminat mekanizması¹⁸¹ olan *tabriya* veya *diyya* gibi aşiret hukuku mekanizmalarının uygulanması nedeniyle köylerine dönememektedir. IŞİD'e bağlı olduğu düşünülen ailelere karşı toplumsal uyumu ve kabullenmeyi teşvik etmede zaman zaman aşiret liderlerinin ve muhtarların kilit rol oynadığı bildirilmiştir.¹⁸² IŞİD saldırıları meydana geldiğinde, ÜYEK'lerin çıktığı toplulukların toplumsal damgalamaları yoğunlaşmıştır.¹⁸³ ÜYEK'lerden oluşan hanelerin serbestçe hareket edememeleri nedeniyle geçim kaynaklarına erişmekte zorlandıkları bildirilmektedir.¹⁸⁴

Irak hükûmeti, 2021'de kapsamlı bir geri dönüş programının başlatılmasından bu yana¹⁸⁵ Kuzeydoğu Suriye'de yer alan Al-Hol kampındaki kişilerin geri dönüş sürecini hızlandırmaktadır.¹⁸⁶ Bu kişiler arasında "İslam Devleti savaşçılarının eşleri ve çocuklarının yanı

¹⁷⁴ HRW, EUAA ile görüşme, 13 Mart 2023, ilk kez alıntılındığı yer: EUAA, COI Raporu, Irak: Arab tribes and customary

law, April 2023, [url](#); USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 40

¹⁷⁵ UNHCR, Access to civil documentation IDPs and IDPs returnees in Iraq 2022-2023, 24 August 2022, [url](#)

¹⁷⁶ UNDP, Affiliated with ISIS: Challenges For The Return And Reintegration Of Women And Children, [url](#), p. 68; IRC Protection Needs Overview: Monitoring and Trends (April 2023 – September 2023), 10 December 2023, [url](#), p. 6; UNSC, Conflict-related sexual violence Report of the Secretary-General, 22 June 2023, [url](#), para: 37

¹⁷⁷ Rehabilitation and Reintegration of Children from Families with Perceived ISIL Affiliation: Experiences from Iraq and Al Hol, [url](#), p. 7

¹⁷⁸ Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#)

¹⁷⁹ Cidde 1, Geri dönenlerin menşe bölgelerine dönmeden veya entegre edilmeden önce geçici olarak barındırıldıkları bir "rehabilitasyon merkezi" olarak Irak hükûmeti tarafından belirlenmiştir; bkz. Birleşmiş Milletler Üniversitesi,

UNIDIR, The Road Home from Al Hol Camp: Reflections on the Iraqi Experience, MEAC Findings Report 2024, December 2022, [url](#), pp. 7-8; New Humanitarian (The), In Iraq, a rushed camp closure fuels unease over the safety of IS returns, 24 August 2023, [url](#); Al Monitor, Life after al-Hol: Iraqi women's uneasy return from ranks of ISIS, 10 February 2024, [url](#); UNDP, Affiliated with ISIS: Challenges for the Return And Reintegration of Women and Children, [url](#), p. 36

¹⁸⁰ Guardian (The), The people don't want us': inside a camp for Iraqis returned from Syrian detention, 15 June 2023, [url](#)

¹⁸¹ Thiefaïne. C., Iraqi Tribal Justice Put To The Test As Islamic State Families Return, 19 February 2021, [url](#)

¹⁸² Perry J., et al., Coming Home: The Return and Reintegration of Families with Perceived ISIL Affiliation in Iraq, MEAC Findings Report, UNIDIR, April 2023, [url](#), p. 14

¹⁸³ UNDP, Affiliated With Isis: Challenges For The Return And Reintegration Of Women And Children, [url](#), p. 25

¹⁸⁴ United Nations University, UNIDIR, Rehabilitation and Reintegration of Children from Families with Perceived ISIL Affiliation: Experiences from Iraq and Al Hol, [url](#), p. 7

¹⁸⁵ Al Monitor, Life after al-Hol: Iraqi women's uneasy return from ranks of ISIS, 10 February 2024, [url](#)

¹⁸⁶ AP News, Iraq steps up repatriations from Islamic State camp in Syria, hoping to reduce militant threats, 15 September 2023, [url](#); Guardian (The), 'The people don't want us': inside a camp for Iraqis returned from Syrian detention, 15 June 2023, [url](#); IOM, Emerging practices of rehabilitation in Muslim-majority countries, 7 February 2024, p. 14, [url](#)

sıra militan grubun destekçileri” de bulunmaktadır.¹⁸⁷ Geri dönenler, menşe bölgelerine dönmeden veya entegre edilmeden önce geçici olarak Cidde 1’deki¹⁸⁸ bir “rehabilitasyon merkezinde” barındırılmaktadır.¹⁸⁹ Ocak 2024 itibarıyla 7.575 kişi Irak’a geri gönderilirken¹⁹⁰ Cidde 1 kampında 3.079 kişi kalmıştır.¹⁹¹ Örneğin Telafer’de Şii ve Sünni aşiret liderleri tarafından 2018 yılında imzalanan yerel anlaşma, terörist eylemlere karışan herhangi bir kişinin *tabriya* yapılmadığı sürece birinci derece akrabalarının geri dönmesini engelleyen bir hüküm içermiştir.¹⁹²

IŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen kişilere yönelik muamelenin aşiret boyutu hakkında daha fazla bilgi için bkz. EUAA COI Raporu – [Irak: Arap Aşiretleri ve Örfi Hukuk Raporu, Nisan 2023.](#)

Irak’taki son resmî ÜYEK kampı olan Cidde 5’in Nisan 2023’te aceleyle kapatılması da IŞİD ile bağlantılı ailelerin geri dönüşüne ilişkin endişeleri artırmıştır.¹⁹³ Kapanış, geri dönen topluluklar ve sözde “IŞİD’li ailelerin” hazırlık yapamayacağı şekilde çok kısa süre önceden haber verilerek gerçekleşmiştir.¹⁹⁴ ÜYEK’ler hakkında daha fazla bilgi için bkz. [EUAA 2024 Irak - Güvenlik Durumu Raporu.](#)

Savaşın sivil mağdurlarına tazminat ödenmesine ilişkin 20/2009 sayılı Kanun’un¹⁹⁵, IŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen kişiler için ayrımcılık gözeterek uygulandığı ve bu kişilerin tazminat almalarının veya tazminat başvurusunda bulunmalarının engellendiği bildirilmektedir.¹⁹⁶

¹⁸⁷ AP News, Iraq steps up repatriations from Islamic State camp in Syria, hoping to reduce militant threats, 15 September 2023, [url](#)

¹⁸⁸ New Humanitarian (The), In Iraq, a rushed camp closure fuels unease over the safety of IS returns, 24 August 2023, [url](#); Al Monitor, Life after al-Hol: Iraqi women’s uneasy return from ranks of ISIS, 10 February 2024, [url](#)

¹⁸⁹ UNDP, Affiliated with ISIS: Challenges For The Return And Reintegration Of Women And Children, [url](#), p. 36

¹⁹⁰ Al Monitor, Life after al-Hol: Iraqi women’s uneasy return from ranks of ISIS, 10 February 2024, [url](#)

¹⁹¹ UNSC, Implementation of resolution 2682 (2023), Report of the Secretary-General, 25 January 2024, [url](#), para.71

¹⁹² Ceasefire Centre for Civilian Rights, ‘They Are in Control’: The rise of paramilitary forces and the security of minorities in Iraq’s disputed Territories, January 2022, [url](#), p. 28

¹⁹³ HRW, World Report 2024: Iraq, 11 January 2024, [url](#)

¹⁹⁴ New Humanitarian (The), In Iraq, a rushed camp closure fuels unease over the safety of IS returns, 24 August 2023, [url](#); AP News, Residents, aid workers surprised by closure of Iraqi camp, 18 April 2023, [url](#); Rudaw, UN ‘concerned’ about hasty closure of IDP camp in Nineveh, 19 April 2023, [url](#)

¹⁹⁵ Iraq, Law n. 20/2009, [url](#)

¹⁹⁶ Human Rights Watch, Iraq: Compensation for ISIS Victims Too Little, Too Late, 9 May 2023, [url](#)

1.2. Etnik ve dinî azınlıklar

Irak Anayasası¹⁹⁷ din ve inanç özgürlüğünü tanımakta,¹⁹⁸ Irak'ın resmî dininin İslam olduğunu belirtmektedir.¹⁹⁹ Kişisel Durum Kanunu, kayıtlı dinî grupların bir listesini tanımakta, bu grupların yasal işlemler yapmalarına ve yasal temsilciler atamalarına izin vermektedir.²⁰⁰ Yasa tarafından tanınan dinî gruplar şunlardır: Müslümanlar, Keldaniler, Süryaniler, Süryani Katolikler, Süryani Ortodokslar, Ermeni Apostolik, Ermeni Katolikler, Roman Katolikler, Ulusal Protestanlar, Anglikanlar, Evanjelik Protestan Süryaniler, Yedinci Gün Adventistler, Kıptî Ortodokslar, Yezidiler, Sabii Mandenler ve Yahudiler. Ayrıca, tanınan her dinî grup için evlilik, boşanma ve mirasla ilgili uyuşmazlıklara karar veren kişisel durum mahkemeleri kurulmaktadır. Ancak, hükûmete göre Yezidiler için kişisel durum mahkemesi bulunmamaktadır.²⁰¹ Bahailik, Zerdüşçülük ve Kakai dinleri tanınmamaktadır. KRI'da Bahai inancı tanınmakla birlikte Federal yasa Bahai dininin uygulanmasını yasaklamakta ve uygulayanlar için 10 yıla kadar hapis cezası öngörmektedir. Ancak USDOS bu yasanın uygulanmadığını bildirmiştir.²⁰²

Irak Ceza Kanunu'nda din değiştirmekle ilgili herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.²⁰³ Kişisel Durum ve ilgili yönetmelikler, Müslümanların diğer dinlere geçmelerini yasaklamaktadır.²⁰⁴ Yasaya göre Hristiyanlığa geçenler Müslüman olarak kabul edilmektedir. Buna karşılık, Müslüman olmayan bir kişi "basit bir süreçle" İslam dinine geçebilmektedir. Hristiyan liderlere göre yetkili makamlar, Hristiyan ailelerin resmî belgelere erişebilmeleri için çocuklarını Müslüman olarak kaydettirmeye zorlamaya devam etmiştir.²⁰⁵ Bir ebeveyni Müslüman olan çocuklar otomatikman Müslüman olarak kaydedilmektedir.²⁰⁶ (Bkz. [1.2.3. Çatışmayla bağlantılı cinsel şiddet](#)). Yasaya göre, IŞİD dâhil olmak üzere herhangi bir Müslümanı dinden dönmüş kişi olarak ilan eden örgütler yasaktır.²⁰⁷ Dinden dönme davaları *şariat* hukuku kapsamında karara bağlanmaktadır.²⁰⁸ Ceza kanununa göre dine hakaret suç sayılmaktadır.²⁰⁹ Bununla birlikte, yasa nadiren uygulanmaktadır.²¹⁰ Bazı durumlarda dine hakaret yasaları, Müslümanlar arasında

¹⁹⁷ Madde 2(1) şöyledir: "İslamiyet, Devlet'in resmî dinidir ve mevzuata temel teşkil eden kaynak niteliğindedir: A. İslamiyet'in yerleşik buyruklarına ters düşen hiçbir yasa çıkarılamaz, B. Demokrasinin ilkelerine ters düşen hiçbir yasa çıkarılamaz, C. Bu Anayasa'da öngörülen haklara ve temel özgürlüklere ters düşen hiçbir yasa çıkarılamaz." Madde 2(2) şöyledir: "Bu Anayasa, Irak halkının çoğunluğunun İslami kimliğini garanti altına alır ve Hristiyanlar, Yezidiler ve Sabii Mandenler gibi tüm insanların dinî inanç ve ibadet özgürlüğüne yönelik ilişkin her türlü dinî hakkını garanti altına alır." Irak, Irak Cumhuriyeti Anayasası, 15 Ekim 2005, [url](#), Md. 2 (1), Md. 2 (2)

¹⁹⁸ USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url url](#), p. 6; Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#)

¹⁹⁹ USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#), p. 1

²⁰⁰ USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#), pp. 7-8; RFI, Country Overview Iraq, March 2023, [url](#), p. 4

²⁰¹ USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#), p. 8

²⁰² USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#), pp. 6, 8, 24

²⁰³ Irak, Penal Code, No. 111 of 1969, July 1969, [url](#)

²⁰⁴ USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#), p. 6; Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#); Open Doors International, World Watch List 2024: Iraq, January 2024, [url](#), p. 7

²⁰⁵ USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#), p. 21

²⁰⁶ Irak, National Card Law, No. (3) of 2016, [url](#); Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#); RFI, Country Overview Iraq, March 2023, [url](#), p. 4; UN Human Rights Committee, Concluding Observations on the 6th Periodic Report, 16 August 2022, [url](#), para. 30

²⁰⁷ USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#), p. 6

²⁰⁸ USCIRF, Compendium, [url](#), p. 10; Irak, Personal Status Law and its amendments, Law N° (188) of the year 1959, [url](#)

²⁰⁹ USCIRF, Violating rights, Enforcing the world's blasphemy laws, 2020, [url](#), p. 65

²¹⁰ Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#)

din propagandası yaptığından şüphelenilen Hristiyanlara karşı kullanılabilir. ²¹¹ 188/1959 sayılı Irak Kişisel Durum Kanunu'na (IPSL) göre Müslüman erkeklerin Hristiyan, Yahudi veya Sabii Manden inancına mensup gayrimüslim bir kadınla evlenmesine izin verilirken Müslüman kadınların gayrimüslimlerle evlenmesi yasaklanmıştır. ²¹² Irak yasalarına göre Sünni-Şii evliliklerine izin verilmektedir. ²¹³

Mühtedilere, ateistlere ve mezhepler arası/dinler arası evlilik yapan bireylere yönelik muamele hakkında daha fazla bilgi için bkz. [1.6.2 Din değiştirenler ve ateistler](#) ve [1.6.3](#)

[Mezhepler/dinler arası evlilik yapan bireyler.](#)

Azınlıkların siyasi hayata katılımı, anlamlı bir siyasi temsilin olmaması nedeniyle engellenmektedir. ²¹⁴ Parlamento'da daha küçük dinî ve etnik azınlıkların görünürde temsil edilmesini sağlamak üzere kota sistemi uygulanmaktadır. ²¹⁵ Irak'ta toplam 329 sandalyeden dokuz farklı vilayetlerden azınlıklara tahsis edilmiştir. ²¹⁶ Hristiyanlara beş sandalye; Feyli Kürtler, Yezidiler, Sabii Mandenler ve Şebeklere de birer sandalye ayrılmıştır. KRI'da Türkmenler için beş, Hristiyanlar için beş ve Ermeniler için bir sandalye ayrılmıştır. ²¹⁷ KRI'da da benzer şekilde azınlıkların siyasi katılımı, iktidardaki siyasi partinin (KDP gibi) gücü nedeniyle zayıf kalmaktadır. ²¹⁸ Daha önce IŞİD tarafından işgal edilen bölgelerden yaygın olarak yerinden edilme durumları, azınlık gruplarının siyasi haklarını engelleyen ek bir faktördür. ²¹⁹ Irak federal mahkemesi, Şubat 2024'te Kürdistan Bölgesi parlamentosunun azınlık kota sandalyelerinin "anayasaya aykırı" olduğuna hükmetmiş ve yasama organının 11 azınlık koltuğunun meşruiyetini reddetmiştir. ²²⁰

Kasım 2022-Mayıs 2023 arasında taslakları parlamentoya yeniden sunulan Siber Suçlar Yasası ile İfade ve Barışçıl Toplanma Özgürlüğü Yasası kabul edilirse dinî azınlıkları ve ateistleri hedef almak için bir araç olarak kullanılabilir; dinî ifadeleri, geçim kaynaklarını ve toplanmayı kısıtlayabilecektir. ²²¹ Şubat 2024 itibarıyla Siber Suçlar ile ilgili yasa tasarısının onaylanmasının muhalefet nedeniyle ertelendiği bildirilmiştir. ²²² Bkz. [1.1.1 Siyasi muhalefet partilerinin üyeleri, siyasi ve insan hakları aktivistleri, protestocular.](#)

²¹¹ Open Doors International, World Watch List 2024: Iraq, January 2024, [url](#), p. 3

²¹² Iraq, Personal Status Law and its amendments, Law N° (188) of the year 1959, [url](#); USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#), p. 7; USCIRF, 2023 Anti-Conversion Laws Compendium, [url](#), p. 21; RFI, Country Overview Iraq, March 2023, [url](#), p. 4; UN Human Rights Committee, Concluding Observations on the 6th Periodic Report, 16 August 2022, [url](#), para. 30

²¹³ Sanbar S., EUAA ile e-posta iletişimi, 16 Mart 2024

²¹⁴ USCIRF, Country Update Iraq, September 2023, [url](#), p. 1; MEI, Addressing challenges to tolerance and religious diversity in Iraq, 5 July 2023, [url](#); Manara Magazine, The Political Marginalisation of Ethnic and Religious Minorities in Iraq, 17 March 2022, [url](#);

²¹⁵ Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#)

²¹⁶ USCIRF, Country Update Iraq, September 2023, [url](#), p.3

²¹⁷ Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#)

²¹⁸ Manara Magazine, The Political Marginalisation of Ethnic and Religious Minorities in Iraq, 17 March 2022, [url](#)

²¹⁹ Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#); RFI, Country Overview Iraq, March 2023, [url](#), p. 4

²²⁰ Rudaw, Iraq's top court rules against Kurdistan Region parliament minority seats, 21 February 2024, [url](#)

²²¹ USCIRF, Country Update Iraq, September 2023, [url](#), p.3; AI, Iraq: Draft laws threaten rights to freedom of expression and peaceful assembly, 18 July 2023, [url](#)

²²² UNDP, Media landscape in Iraq, 5 February 2024, [url](#), p. 8

1.2.1. Etnik-dinî azınlıklara yönelik muamele

Onlarca yıllık çatışma ve şiddet, ülkenin tarihinden gelen etnik ve dinî çeşitliliği ve özellikle etnik-dinî azınlıkları ciddi şekilde etkilemiş,²²³ mevcut mezhepsel bölünmeleri ve topluluklar arasındaki güvensizliği yoğunlaştırmıştır.²²⁴ Irak Anayasası'nda teminat altına alınan din ve inanç özgürlüğü tanınmasına rağmen yasama çerçevesi ve geleneklerin Müslüman çoğunluğun lehine olduğu bildirilmektedir.²²⁵ Dinî azınlık gruplarının üyeleri, “sosyal ve siyasi haklardan mahrum bırakılmaya ve din veya inanç özgürlüklerine yönelik kısıtlamalara maruz kalmaya” devam etmektedir.²²⁶ Bazı durumlarda yanılıklar ve klişelerin azınlıklara karşı nefret söylemini körüklediği bildirilmiştir.²²⁷ Gayrimüslim azınlık grupları, özellikle İran destekli milis grupları tarafından İslami geleneklere uymaya zorlamak amacıyla kaçırılma, tehdit, baskı ve taciz vakaları bildirmiştir.²²⁸ USCIRF'e (Birleşik Devletler Uluslararası Dinî Özgürlükler Komisyonu) göre PMF, Irak'ta dinî özgürlüğün önündeki en yaygın ve siyasi olarak güçlendirilmiş engellerden biri olarak kabul edilmektedir.²²⁹ İran destekli PMF milislerinin özellikle etnik ve dinî açıdan karışık vilayetlerde öldürme, adam kaçırma ve gasp olaylarına karıştığı bildirilmiştir.²³⁰

Dinî kimlik nedeniyle şiddet ve yerinden edilme hâlâ devam etmektedir. Ayrımcılığın çoğunlukla hedeflenen dinî ve etnik grupların azınlık olduğu alanlarda yaşandığı ve bu grupların diğer alanlarda yerinden edilmesine yol açtığı bildirilmiştir.²³¹ KRI'daki ÜYEK azınlık grupları, mülk hırsızlığına ve iş gücü piyasasına erişimde ayrımcılığa maruz kalmıştır.²³²

Sünniler

Musul ve Ninova'daki PMF milisleri, özellikle Ekim 2021 seçimlerinin ardından Sünnilere yönelik siyasi baskı ve haraç uygulamalarını yoğunlaştırmıştır.²³³ Ninova vilayetinde başta Kürtler, Türkmenler ve Hristiyanlar olmak üzere azınlık gruplarının PMF tarafından hukuka aykırı bir şekilde alıkonulduğu bildirilmiştir. Tutuklular mezheplerine göre tutuklanmış ve Ninova'daki gizli hapishanelerde tutulmuştur.²³⁴ Action Against Hunger tarafından Aralık 2022'de Ninova'daki beş ilçede gerçekleştirilen bir odak grup çalışmasında ortaya çıktığı üzere mezhep ve aşiret gerilimleri devam ederken toplumsal uyum topluluklara göre değişebilmektedir. Örneğin Telafer'de dinî bağa dayalı şiddet korkularının devam ettiği ve Sünnilerin, IŞİD taraftarı olarak algılandığı için ayrımcılığa maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır.

²²³ MEI, Addressing challenges to tolerance and religious diversity in Iraq, 5 July 2023, [url](#)
RFI, Country Overview Iraq, March 2023, [url](#), p. 4

²²⁴ JISRA, JISRA in Iraq, August 2022, [url](#), p. 1; USCIRF, Country Update Iraq, September 2023, [url](#), p. 1

²²⁵ Australia, DFAT, Country Information Report Iraq, 16 January 2023, [url](#), p. 17; MEI, Addressing challenges to tolerance and religious diversity in Iraq, 5 July 2023, [url](#)

²²⁶ USCIRF, Country Update Iraq, September 2023, [url](#)

²²⁷ MEI, Addressing challenges to tolerance and religious diversity in Iraq, 5 July 2023, [url](#)

²²⁸ USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#), p. 30

²²⁹ USCIRF, Country Update Iraq, September 2023, [url](#), p. 3

²³⁰ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 5

²³¹ Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#), RFI, Country Overview Iraq, March 2023, [url](#), p. 4

²³² USCIRF, Country Update Iraq, September 2023, [url](#), p. 5

²³³ Brookings, New Vulnerabilities for Iraq's Resilient Popular Mobilization Forces, 3 February 2022, [url](#)

²³⁴ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 12

Sincar'da Yezidiler ve Sünniler arasında gerginlikler yaşandığı bildirilmiştir.²³⁵ Musul'da Kataib Babiliyoun²³⁶ ve Shabak Hashd gibi PMF'ye bağlı gruplar²³⁷ "Sünni sivilleri ayırım gözetmeksizin taciz etmekte, sindirmekte ve tutuklamaktadır".²³⁸ Irak'ta gözaltında tutulan tüm mahkumların %90'ını oluşturan Sünni Araplar da hukuka aykırı bir şekilde gözaltına alınmış ve itiraf alınması amacıyla işkenceye maruz kalmışlardır.²³⁹ Stratejik Dinî Eylem için Ortak Girişim'e (JISRA) göre²⁴⁰ Ağustos 2022 itibarıyla güvenlik güçleri, Sünni Arapları IŞİD ile bağlantılı oldukları şüphesiyle keyfi olarak gözaltına almaya, adil yargılamadan mahrum bırakmaya ve zorla kaybolmalarını sağlamaya devam etmiştir.²⁴¹

Sünni Araplar özellikle Federal Polis, NSS (Ulusal Güvenlik Teşkilatı) ve PMF tarafından tutuklanma ve duruşma öncesi gözaltı sırasında "işkence ve tacize" maruz kalmış²⁴² ve IŞİD ile bağlantılı oldukları iddiasıyla düzenli olarak PMF kontrol noktalarında hedef alınmıştır.²⁴³ USDOS, 2022 yılı boyunca bazı durumlarda eleştirilerde bulunan Sünnilerin susturulmak için IŞİD ile bağlantılı olmakla suçlandığını ve PMF tarafından gizli gözaltı merkezlerinde tutulduğunu bildirmiştir. Aynı kaynağa göre, Ninova vilayetinde Sünni Türkmenler kontrol noktalarında PMF tarafından hedef alınmış ve hükûmet belgelerini almak için PMF izni istemiştir. Şii destekli PMF milislerinin, IŞİD'in Şiilere karşı işlediği suçlara misilleme olarak Sünni sivillere fiziksel şiddet uyguladığı bildirilmiştir. Kasım 2022'de parlamentodaki Sünni temsilciler tarafından PMF'nin Selahaddin, Diyala ve Ninova vilayetlerinde yerlerinden edilen Sünnilerin geldikleri bölgelere dönmelerine engel olduğu iddiaları gündeme getirilmiştir.²⁴⁴ Ayrıca bkz. [1.1.3 IŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen kişiler](#).

Hristiyanlar

2003'ten sonra orta ve güney vilayetlerdeki Hristiyan toplulukların çoğu mezhepsel şiddetten kaçmak için KRI'ya göç etmiştir.²⁴⁵ Open Doors'a göre Irak hükûmeti çoğunlukla tarihi kiliselere tolerans göstermektedir. Ancak Bağdat ve Basra'daki tarihi Hristiyan topluluklarının (çoğunlukla Rum Ortodoks ve Roma Katolik kiliseleri) yanı sıra Evanjelik, Baptist ve Pentekostal kiliselerinin üyeleri "yetkililerin ayrımcılığı dâhil olmak üzere radikal İslami hareketlerden ve Hristiyan olmayan liderlerden gelen ihlallerden etkilenmiştir".²⁴⁶ Kaynaklar, Irak'taki Hristiyanların tacize, ayrımcılığa ve şiddete maruz kaldıklarını ve yetkililerin de bu tür hedeflere

²³⁵ Action Against Hunger, Conflict sensitivity assessment in Ninewa, 27 January 2023, [url](#), pp. 4, 12; Sipri, Post-Conflict Reconstruction in The Nineveh Plains of Iraq, November 2022, [url](#), p. 20

²³⁶ For more information, see: Knights M., Beth-Addai Y., Profile: Kataib Babiliyoun (50th PMF Brigade), 16 March 2023, [url](#)

²³⁷ For more information, see: Malik H., Profile: Hashd al-Shabak (30th PMF Brigade), 22 June 2022, [url](#)

²³⁸ Bertelsmann Foundation, Iraq Country Report 2022, 23 February 2022, [url](#)

²³⁹ USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#), p. 32

²⁴⁰ JISRA (Stratejik Dinî Eylem için Ortak Girişim) uluslararası bir dinler arası konsorsiyumdur ve Etiyopya, Endonezya, Irak, Kenya, Mali, Nijerya ve Uganda'da bulunan 50 sivil toplum kuruluşunun ortaklığına dayanmaktadır. Konsorsiyum Mensen met een Missie, Faith to Action Network, Tearfund (Birleşik Krallık ve Hollanda) ve Search For Common Ground'dan oluşmaktadır.

²⁴¹ JISRA, JISRA in Iraq, August 2022, [url](#), p. 1

²⁴² USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 7

²⁴³ USCIRF, Country Update Iraq, 2022, April 2022, [url](#)

²⁴⁴ USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#), p. 12

²⁴⁵ CFRI, Christians in Post-2003 Iraq: Fragmentation Dynamics, Ethnic and Sectarian Fault Lines, 11 August 2023, [url](#); Rudaw, Iraqi Christians exodus leaves churches empty in the south, 25 January 2024, [url](#)

²⁴⁶ Open Doors International, World Watch List 2024: Iraq, January 2024, [url](#), p. 3

tolerans gösterdiklerinin²⁴⁷ iddia edildiğini bildirmiştir.²⁴⁸ Özellikle Ninova ovalarında Hristiyanların arazilerinin ve mülklerinin gasp edildiği vakalar meydana gelmiştir.²⁴⁹ Aynı bölgede Hristiyanlar, hükûmet yetkililerini Şii Şebekler lehine demografik bir değişimi teşvik etmekle ve IŞİD'in yenilgiye uğratılmasından sonra Hristiyanların çoğunun geldikleri bölgelere geri dönmedikleri gerçeğine dayanarak suçlamışlardır.²⁵⁰ USCIRF'e göre PMF zorla ortadan kaybolma, gasp ve fiziksel şiddetin yanı sıra kontrol noktaları ve sokağa çıkma yasakları uygulayarak küçük toplulukları kontrol etmek suretiyle Hristiyanları hedef almaya devam etmiştir. Aynı kaynak, köyler arasında mal taşımacılığına getirilen kısıtlamaların Hristiyan iş sahipleri ve çiftçilere de uygulandığını belirtmiştir.²⁵¹ Alkolü yasaklayan yasanın Şubat 2023'te yürürlüğe girmesinin ardından Hristiyan siyasetçiler, yasanın azınlıkların haklarını dikkate almadığını ve özgürlüklerini kısıtladığını iddia ederek yasanın iptal edilmesini istemişlerdir.²⁵² (Bkz. [1.6 Ahlakî ve dinî normları ihlal ettiği düşünülen bireyler](#)). KRI'da Hristiyanların dinî uygulamalarına hükûmet tarafından müdahale edildiği bildirilmemiştir.²⁵³

Yezidiler

Yezidiler,²⁵⁴ özellikle de şiddet, gasp ve zorla kaybetme eylemlerine devam eden²⁵⁵ PMF tarafından ayrımcılığa uğramaktadır.²⁵⁶ Aralık 2022'de Irak Bakanlar Kurulu, Yezidilere Sincar'daki konutlarının mülkiyetini veren bir kararname yayınlamıştır.²⁵⁷ Hayatta Kalan Yezidiler Kanunu'nun hükûmet tarafından uygulanmasında ilerleme kaydedildiği bildirilmiştir.²⁵⁸ Yasa, Yezidilerin yanı sıra Türkmenler, Hristiyanlar ve Şebekler gibi diğer etnik azınlıklara tazminat sağlamak için 2021 yılında hükûmet tarafından kabul edilmiştir.²⁵⁹ İlk tazminatlar Mart 2023'te dağıtılmış, ancak yasanın tam uygulanmasının önündeki önemli engeller yürürlükte kalmıştır.²⁶⁰ Kaydedilen ilerlemeye rağmen Yezidiler, iş gücü piyasasına erişim de dâhil olmak üzere karşılaştıkları kısıtlamalar nedeniyle marjinalleşmeye devam etmiştir.²⁶¹ Nisan 2023'te Sincar'da bir caminin yakılması suçlamasına dayanan bir nefret söylemi kampanyasının, Yezidi toplumunu hedef aldığı bildirilmiştir.²⁶² KRI'da Yezidilerin dinî

²⁴⁷ CFRI, Christians in Post-2003 Iraq: Fragmentation Dynamics, Ethnic and Sectarian Fault Lines, 11 August 2023, [url](#); USCIRF, Country Update Iraq, September 2023, [url](#), p. 4

²⁴⁸ USCIRF, Country Update Iraq, September 2023, [url](#), p. 4

²⁴⁹ Open Doors International, World Watch List 2024: Iraq, January 2024, [url](#), p. 5

²⁵⁰ IOM, Barriers to Return for Ethno-Religious Minorities in Iraq: Identity Politics and Political Patronage Among Yazidi and Christian Communities from Ninewa Governorate, January 2020, [url](#), p. 29; CFRI, Christians in Post-2003 Iraq: Fragmentation Dynamics, Ethnic and Sectarian Fault Lines, 11 August 2023, [url](#); SIPRI, Post-Conflict Reconstruction In The Nineveh Plains Of Iraq, November 2022, [url](#), pp. 20-22

²⁵¹ USCIRF, Country Update Iraq, September 2023, [url](#), p. 4

²⁵² BBC, Iraq alcohol ban: Christian political party appeals, saying it is undemocratic, 6 March 2023, [url](#); Al Monitor, 'Iraq is not an Islamic country': Minorities protest Baghdad's alcohol ban as unconstitutional, 12 March 2023, [url](#)

²⁵³ USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#)

²⁵⁴ Open Doors International, World Watch List 2024: Iraq, January 2024, [url](#), p. 8

²⁵⁵ USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#)

²⁵⁶ USCIRF, Country Update Iraq, September 2023, [url](#), p. 4

²⁵⁷ USDOS, 2023 Report to Congress on Section 5 of the Elie Wiesel Genocide and Atrocities Prevention Act of 2018 (P.L. 115-441) [as amended], 2 August 2023, [url](#); USCIRF, Country update Iraq 2023, September 2023, [url](#)

²⁵⁸ Iraq, Law No.8 of 2021 - Yazidi Female Survivors Law, [url](#)

²⁵⁹ Human Rights Watch, Iraq: Compensation for ISIS Victims Too Little, Too Late, 9 May 2023, [url](#)

²⁶⁰ USCIRF, Country Update Iraq, September 2023, [url](#), p. 5

²⁶¹ MEI, Addressing challenges to tolerance and religious diversity in Iraq, 5 July 2023, [url](#)

²⁶² Coalition for just reparations, Coalition for Just Reparations Condemns Hate Speech and Accusations Against Yazidi, 11 March 2023, [url](#); Kurdistan24, Iraqi Sunni Endowment confirms no mosques were attacked in Sinjar, 30 April 2024, [url](#); MEI, Addressing challenges to tolerance and religious diversity in Iraq, 5 July 2023, [url](#)

vecibelerini yerine getirirken yetkililerin müdahalesine maruz kaldıkları bildirilmemiştir.²⁶³ Yazidi çocuklar hakkında bilgi için [1.4.2 IŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen çocuklar](#) bölümüne bakınız.

Diğer etnik ve dinî azınlıklar

Bahai inancı KRI'da kanunen tanınırken²⁶⁴ Federal Irak'ta yasak olmasına rağmen bu yasak uygulanmamaktadır.²⁶⁵ İnananlar bir azınlık dininin üyeleri olarak tanınmamakta olup²⁶⁶ uzun süredir tecrit edilmiş bir durumda yaşamaktadırlar.²⁶⁷ Kimlik belgelerini edinmede karşılaştıkları zorluklar ve maruz kaldıkları ayrımcılık nedeniyle birçok Bahai'nin vatansız olduğu bildirilmektedir.²⁶⁸ Ayrıca, Bahai evlilikleri kayıt dışı olduğundan bu evliliklerden doğan çocuklar fiilen vatansız kalmaktadır.²⁶⁹

Dinî Eşitlik ve Kapsayıcı Kalkınma Koalisyonu'na (CREID) göre, Sabii Mandenler aşırılık yanlısı İslamcı grupların "sürekli tehdidi" altında, yetkililerin korumasından yoksun ve topraklarının gasp edilmesine karşı savunmasız bir şekilde yaşamaktadır.²⁷⁰ Sabii Mandenler de Sünni ve Şii aşırılık yanlısı gruplar tarafından cadılık ve büyücülükle suçlanarak yanlış anlamalara ve klişelere maruz kalmaktadır.²⁷¹

Türkmenlerin hem Irak'ta hem de KRI'da yetkililer tarafından ayrımcılığa maruz kaldıkları²⁷² ve kutsal ritüelleri yerine getirdikleri için medyada nefret söylemlerinin ve alayların hedefi oldukları bildirilmiştir.²⁷³ Telafer'de Türkmenlerin PMF kontrol noktalarında taciz edildiği bildirilmiştir.²⁷⁴

Şebekler de hem Irak'ta hem de KRI'da yetkililerin ayrımcılığına maruz kalmaktadır.²⁷⁵ Şii Şebekler, kutsal ritüelleri yerine getirdikleri için medyada nefret söylemlerinin ve alayların hedefi olmuştur.²⁷⁶

Afrika kökenli Iraklıların da ayrımcılığa, siyasi ve ekonomik dışlanmaya maruz kaldıkları bildirilmektedir.²⁷⁷

²⁶³ USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#)

²⁶⁴ Open Doors International, World Watch List 2024: Iraq, January 2024, [url](#), p. 8

²⁶⁵ USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#)

²⁶⁶ Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#); USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#)

²⁶⁷ CFRI, Baha'is in Iraq: From the Realm of Shadows to the Demand for Recognition, 2 June 2023, [url](#)

²⁶⁸ Boston University School of Law, The Campaign To End Statelessness In Iraq, March 2022, [url](#), pp. 60-61

²⁶⁹ Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#)

²⁷⁰ CREID, Violence and Discrimination Against Women of Religious Minority Backgrounds in Iraq, 6 December 2022, [url](#), p. 188

²⁷¹ Journal of Baylon Center for Humanities Studies, Vol. 13, Issue 1, The Mandaeans in Iraq Today: Perceptions, Stereotypes, Prejudices, and Exclusion, 2023, [url](#), p. 66; Australia, DFAT, Country Information Report: Iraq, 16 January 2023, [url](#), p. 21

²⁷² USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#), p. 19

²⁷³ MEI, Addressing challenges to tolerance and religious diversity in Iraq, 5 July 2023, [url](#); USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#)

²⁷⁴ USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#), p. 15

²⁷⁵ Kirkuk Now, Shabak count on provincial council elections for public utilities, 14 December 2023, [url](#); USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#), p. 19

²⁷⁶ MEI, Addressing challenges to tolerance and religious diversity in Iraq, 5 July 2023, [url](#)

²⁷⁷ Boston University School of Law, The Campaign To End Statelessness In Iraq, March 2022, [url](#), p. 61

1.3. Kadınlar

Irak'taki kadınlar tarihsel olarak diğer Orta Doğu ülkelerindeki kadınların çoğuna kıyasla daha fazla hakka sahip olmuştur. Iraklı kadınların konumu, 1991 Körfez Savaşı'nın ardından Saddam Hüseyin rejimi altında çoğunlukla muhafazakâr dinî ve aşiret gruplarını yatıştırmak ve sadakati harekete geçirmek amacıyla kadın haklarını kısıtlayan bir dizi yasanın yürürlüğe girmesiyle hızla kötüleşmiştir. Ek olarak, 1991 Körfez Savaşı'ndan sonra uygulanan ABD yaptırımları, kadın ve kız çocuklarını eğitim ve istihdam da dâhil olmak üzere haklara erişimde orantısız bir şekilde etkilemiştir.²⁷⁸ Iraklı kadınlar²⁷⁹ ABD öncülüğündeki 2003 Irak işgalinin ardından kötüleşen güvenlik durumu²⁸⁰, aşiretlerin ve dinî grupların yeniden canlanan etkisi ile daha da kötüleşen çeşitli şiddet türlerine maruz kalmıştır.²⁸¹ KRI dâhil olmak üzere²⁸² Irak toplumundaki aşiretlerin örfi hukukuna dayalı yasalar ve uygulamalar,²⁸³ çeşitli şiddet türlerinin ve kadın hakları ihlallerinin temel nedenleri olarak görülmektedir. Kadınlar pratikte aşiret çatışmalarının çözümünde bir meta ve teminat olarak kullanılmaktadır²⁸⁴ (örneğin, zorla ve çocuk yaşta evlilik, tazminat olarak kadın takası veya ticareti (*fasliya*) ve aşiretler arasındaki bir anlaşmazlığın çözümünün bir parçası olarak).²⁸⁵ Namus cinayetleri, aşiret sisteminin bir sonucu olarak kadın haklarının en kötü ihlallerinden biridir.²⁸⁶ (Aşiretlerin örfi kanun ve uygulamalarının kadınlar üzerindeki etkisi ve Irak'taki diğer profiller hakkında daha fazla bilgi için bkz. [EUAA COI Raporu – Irak: Arap aşiretleri ve örfi hukuk, Nisan 2023](#)).

²⁷⁸ HRW, Background on Women's Status in Iraq Prior to the Fall of the Saddam Hussein Government, November 2003, [url](#); Al-Obaidi, B. S., The impact of legislation on empowering women. A comparative study between the effective Iraqi Penal Code No. 111 of 1969 and the new draft Iraqi Penal Code, Journal of Positive School Psychology, Vol. 6 No. 2, 2022, 6134-6148, [url](#), p. 6135

²⁷⁹ Abed A., Violence Against Women in Iraq: Between Practice and Legislation, LSE Blog, 8 July 2020, [url](#); USDOS, 2020 Country Reports on Human Rights Practices: Iraq, 30 March 2021, [url](#), pp. 47-53; UNAMI, Opposing Violence Against Women - Remarks by SRSJ Jeanine Hennis-Plasschaert Baghdad - 11 September 2021, [url](#)

²⁸⁰ HRW, No one is safe. Abuses of women in Iraq's Criminal Justice System, February 2014, [url](#), pp. 16-18; Cortright, D., et al. , Women and the Iraq war, 20 years later, Fourth Freedom Forum, 2023, [url](#), pp. 6-7

²⁸¹ Australia, DFAT, Country Information Report Iraq, 16 January 2023, [url](#), p. 29

²⁸² Mustafah, R., Addressing Violence Against Women in Iraqi Kurdistan, 28 March 2022, [url](#); AW, Worrisome increase of "Honour" crimes in Iraqi Kurdistan, 21 March 2022, [url](#); Hardi, C., The backlash against women's rights in Iraq's Kurdistan region, Chatham House, 14 April 2023, [url](#)

²⁸³ HRW, EUAA ile görüşme, 13 Mart 2023, ilk kez alıntılandığı yer: EUAA, COI Report, Iraq: Arab tribes and customary law, April 2023, [url](#); France24/AFP, In Iraq, tribal traditions rob women, girls of rights, 18 April 2019, [url](#); Alshamary, M., Interview with Al Jazeera, The Stream, Why hasn't Iraq adopted any laws against domestic violence?, 15 February 2023, [url](#), minutes 1:19 - 1:37; 8:38 – 9:50

²⁸⁴ HRW, EUAA ile görüşme, 13 Mart 2023; OWFI, EUAA ile görüşme, 16 Mart 2023; Ceasefire for Civilian Rights, EUAA ile yazışma, 16 Mart 2023, ilk kez alıntılandığı yer: EUAA, COI Report, Iraq: Arab tribes and customary law, April 2023, [url](#)

²⁸⁵ UNHCR, Tribal Conflict Resolution in Iraq, January 15, 2018, [url](#), p. 2; HRW, EUAA ile görüşme, 13 Mart 2023; OWFI, EUAA ile görüşme, 16 Mart 2023; Ceasefire for Civilian Rights, EUAA ile yazışma, 16 Mart 2023, ilk kez alıntılandığı yer: EUAA, COI Report, Iraq: Arab tribes and customary law, April 2023, [url](#); Tawfiq Marwan, M., Forced Marriages In Tribal Iraq: A Case Study From Kirkuk, May 2019, [url](#), p. 6-7, 18-19

²⁸⁶ OWFI, EUAA ile görüşme, 13 Mart 2023; HRW, EUAA ile görüşme, 16 Mart 2023; Ceasefire for Civilian Rights, EUAA ile yazışma, 16 Mart 2023, ilk kez alıntılandığı yer: EUAA, COI Report, Iraq: Arab tribes and customary law, April 2023, [url](#)

2019²⁸⁷ ve 2020²⁸⁸ yıllarında ülke genelinde patlak veren hükûmet karşıtı gösterilerde²⁸⁹ kadınlar merkezî bir rol oynamış, sokaklara dökülerek eşit hakların yanı sıra daha büyük bir toplumsal, siyasi ve ekonomik değişim istemişlerdir.²⁹⁰

Bireysel koşullar değişse de toplumun her seviyesindeki Iraklı kadınlar, ayrımcı yasalar ve geleneksel kültürel normların bir sonucu olarak²⁹¹ günlük yaşamlarında yaygın ayrımcılığa²⁹² ve çeşitli şiddet biçimlerine maruz kalmaya devam etmiştir. Kadınlar *diğer hususların yanı sıra* hareket özgürlüğü, kişisel durum, aile (evlilik, boşanma, çocukların velayeti gibi alanlar dâhil), din, çalışma (ör. mülk veya iş sahibi olma ve yönetme), miras ve ceza yargılamasını düzenleyen yasalar tarafından ayrımcılığa uğramaktadır. Dinî grupların evlilik, boşanma ve mirasla ilgili konuları ele almaktan sorumlu kendi kişisel durum mahkemeleri olduğundan²⁹³ kadın hakları dinî gruplar arasında farklılık gösterebilmektedir.²⁹⁴ (Bkz. [1.2 Etnik ve dinî azınlıklar](#)). Yasal açıdan bakıldığında KRI'daki kadınların durumu ülkenin geri kalanına kıyasla nispeten daha iyi olarak tanımlanmaktadır²⁹⁵ (bkz. [1.3.1 Kadına yönelik şiddet](#)). KRG ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını uygulamak üzere Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Müdürlüğü ve Kadın İşleri Yüksek Konseyi gibi kurumlar kurmuştur. Bu reformların uygulanmasında sorunlar olduğu belirtilmekte, aktivistler Kürt yetkililer arasında kadın haklarının iyileştirilmesine yönelik gerçek bir irade olmadığını bildirmektedir. KRI'da toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan bireylerin “statükonun korunmasında çıkarı olan güçlü muhafazakâr ve ataerkil grupların tehditleriyle karşı karşıya kaldıkları” bildirilmektedir.²⁹⁶

Kadınların pasaport ve Medeni Hâl Kimlik Kartı alması için bir erkek akrabalarının veya yasal temsilcilerinin onayı gereklidir.²⁹⁷ Uygulamada kadınlar (KRI'dakiler dâhil) evli, boşanmış veya mahkeme kararıyla velayet sahibi olup olmadıklarına bakılmaksızın babanın izni olmadan 18 yaşından küçük çocuklarıyla seyahat edememektedir. Çocuklarıyla yalnız seyahat eden kadınlardan, sınır kontrol memurları tarafından babanın iznini gösteren bir belge ya da mahkeme belgesi istenebilmektedir.²⁹⁸

²⁸⁷ Independent, Women in Iraq defiantly take to the streets despite fears they ‘could die at any moment’, 23 November 2019, [url](#)

²⁸⁸ France 24, Hundreds of Iraqi women defy cleric to protest authorities, 13 February 2020, [url](#)

²⁸⁹ Al-Mayali I., Iraqi Women Will Not Be Silenced, 9 February 2021, in IWPR, available at: [url](#)

²⁹⁰ Alkhudary T., Iraqi Women are Engaged in a Struggle for their Rights, LSE’s Middle East Centre Blog, 15 June 2020, [url](#); Cortright, et al. ., Women and the Iraq war, 20 years later. Fourth Freedom Forum. 2023, [url](#), p. 14

²⁹¹ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 57; Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#); Australia, DFAT, Country Information Report Iraq, 16 January 2023, [url](#), p. 29; HRW, World Report 2024, Events of 2023, 11 January 2024, [url](#)

²⁹² Australia, DFAT, Country Information Report Iraq, 16 January 2023, [url](#), p. 29; Cortright, D., et al., Women and the Iraq war, 20 years later, Fourth Freedom Forum, 2023, [url](#), p. 10

²⁹³ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 57

²⁹⁴ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 57; CREID, Violence and Discrimination Against Women of Religious Minority Backgrounds in Iraq, 6 December 2022, [url](#), pp. 9, 159-160

²⁹⁵ Kaya, Z. N., Gender equality in Iraq and Iraqi Kurdistan, LSE’s Middle East Centre Blog, 5 January 2018, [url](#); Australia, DFAT, Country Information Report Iraq, 16 January 2023, [url](#), p. 29; UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2022, 27 July 2022, [url](#), p. 7

²⁹⁶ Hardi, C., The backlash against women’s rights in Iraq’s Kurdistan region, Chatham House, 14 April 2023, [url](#), p. 48

²⁹⁷ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 58; Freedom House, Freedom in the world 2023 Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#)

²⁹⁸ HRW, Trapped, Iraq, 18 July 2023, [url](#), p. 46

Kadınlar, toprak ve diğer mülklere sahip olma konusunda yasal olarak erkeklerle aynı haklara sahip olsalar da uygulamada kadınların mülkiyet haklarına saygı duyulmamaktadır.²⁹⁹ Hem Irak Kişisel Durum Kanunu³⁰⁰ hem de Kürdistan Kişisel Durum Kanunu³⁰¹ kadınların boşanma davası açmasına izin vermektedir. Boşanmış kadınlar nafaka hakkına sahip değildir ve bazı durumlarda çeyizlerini iade etmeleri gerekmektedir. Çocuklarının velayeti otomatik olarak babalara verilse de 10 yaşından küçük çocukların velayeti boşanmış annelere verilebilmekte, bu süre mahkeme tarafından 15 yaşına kadar uzatılabilmekte, daha sonra çocuklar hangi ebeveynle yaşamak istediklerini seçebilmektedir.³⁰²

Kadınların siyasi sürece katılımlarını yasaklayan hiçbir yasa yoktur. Kadınlar parlamentoda 97 sandalye ile³⁰³ 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgalinden bu yana ilk kez parlamentodaki sandalyelerin neredeyse %30'una sahip olmuştur. Bununla birlikte kadın yasa koyucuların büyük ölçüde sessiz kaldıkları³⁰⁴ ve karar alma süreçlerinden ve siyasi güçten dışlandıkları bildirilmektedir.³⁰⁵ Örneğin kadın milletvekillerinin görüşlerini kamuya açıklamadan önce partilerinin erkek liderlerinden onay almaları gerektiğine dair anekdot niteliğinde raporlar bulunmaktadır. Bazı kırsal bölgelerde kadınların oy kullanırken yanlarında bir erkek vasi bulundurmaları gerekmektedir.³⁰⁶ Kadın siyasetçilerin de toplumdaki muhafazakâr unsurlardan gelen tehditlerle karşı karşıya olduğu bildirilmektedir.³⁰⁷

Iraklı kadınlar arasındaki okuryazarlık oranları erkeklerden daha yüksek olmaya devam etmiştir.³⁰⁸ Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri ve normları, ailenin eğitim düzeyi, yoksulluk ve korunma açısından duyulan endişeler gibi önemli engeller, kız çocuklarının (özellikle de eskiden IŞİD kontrolü altındaki bölgelerde) eğitime erişimini kısıtlamaya devam etmektedir. Bazı kırsal bölgelerde kızların aileleri tarafından okula erişimi engellenmektedir.³⁰⁹ Kadınlar işsizlikten orantısız bir şekilde etkilenmekte olup oranlar erkeklere göre neredeyse iki kat daha yüksektir (%14,7'ye kıyasla% 28,2).³¹⁰

²⁹⁹ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 57

³⁰⁰ Iraq, Personal Status Law No. 188/1959, Art. 40-41, [url](#)

³⁰¹ Iraq/KRG, Personal Status Law, Act No. 15/2008, [url](#)

³⁰² USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 57

³⁰³ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), pp. 43-44

³⁰⁴ Al Jazeera, As Iraq backslides on gender equality, where are its women MPs?, 9 September 2023, [url](#)

³⁰⁵ New Paradigm Project, Women and the Iraq War, 20 Years Later, March 2023, [url](#), p. 9; UNDP, Adapting the Indashyikirwa Intimate Partner Violence Prevention Programme: Lessons Learned in Iraq and Lebanon, 27 February 2023, [url](#), p. 29

³⁰⁶ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 44

³⁰⁷ Freedom House, Freedom in the world 2023 Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#)

³⁰⁸ UNFPA, Iraqi Women Integrated Social and Health Survey: Summary of Key Findings, June 2022, [url](#), p. 5

³⁰⁹ UNAMI/ OHCHR, The Right to Education in Iraq, Part Two: Obstacles to Girls' Education after ISIL, 24 January 2021, [url](#) pp. 3, 7

³¹⁰ ILO/CSO/KRSO, Iraqi Labour Force Survey 2021, 5 July 2022, [url](#), pp. 17, 45, 68; CFRI, Women's Economic Empowerment in Iraq: A Double-Edged Sword?, 8 November 2023, [url](#); IOM, Employment in the South of Iraq: Challenging Prospects for Women and Youth, 2023, [url](#), p. 5; World Bank, Women's Labor Force Participation in the Kurdistan Region of Iraq, April 2022, [url](#), p. 2

1.3.1. Kadına yönelik şiddet

Aile içi ve namus gerekçesiyle şiddet

Ceza Kanunu (111 sayılı ve 1969 tarihli) Madde 41,³¹¹ kocalara karılarını ve çocuklarını disipline etme hakkı vermektedir.³¹² Ceza Kanunu Madde 409,³¹³ “namus gerekçesiyle” ilişkilendirilen cinayetler için hafifletici sebepler öngörmektedir.³¹⁴ Bu tür hükümlerin, “namus gerekçesiyle” cinayet dâhil olmak üzere kadına yönelik erkek şiddetinin cezasız kalmasını sağladığı söylenmektedir.³¹⁵ Ancak, Irak federal hükümeti, aile içi şiddetle mücadele eden bir yasayı henüz kabul etmemiştir³¹⁶ ve özellikle de eş tecavüzünü cezalandıran hiçbir yasa yoktur.³¹⁷

Kadınları aile içi şiddetten koruyacak bir yasa çıkarılmasını savunan kadın hakları gruplarının devam eden çabalarına rağmen³¹⁸ Aile İçi Şiddetle Mücadele Yasası taslağı 2012’den bu yana beklemekte,³¹⁹ İslam’a ve “ulusal değerlere” aykırı olduğu ve “Irak kültürüyle bağdaşmadığı” gerekçesiyle parlamentoda bu taslağa şiddetle karşı çıkılmaktadır.³²⁰ Eylül 2023’te Parlamento Kadın, Aile ve Çocuk İşleri Komitesi Başkanı, yasa tasarısının “dinî ve ahlaki değerlere, toplumsal normlara ve Irak anayasal ilkelerine uymadığı” iddiasıyla Parlamento Başkanı’ndan yasa tasarısını bir kez daha görüşülmek üzere gündemden çekmesini resmen talep etmiştir.

KRG 2011 yılında aile içi şiddetle mücadele yasasını kabul etmiş³²¹ fiziksel, cinsel, psikolojik şiddet, eşe tecavüz ve kadın sünnetini suç kapsamına almış³²² ve 2015 yılında Ceza Kanunu Madde 409’u yürürlükten kaldırmıştır.³²³ Bu reformlara rağmen KRI’da son yirmi yılda kadınların

³¹¹ Madde 41 (1) şöyledir: “Yasal bir hakkı kullanırken eylem işlenirse suç yoktur. Aşağıdakiler yasal bir hakkın kullanılması olarak kabul edilmektedir: (1) Bir kadının kocası tarafından cezalandırılması, ebeveynlerin ve öğretmenlerin kendi otoriteleri altındaki çocukları kanun veya gelenek tarafından belirlenen belirli sınırlar dâhilinde disipline etmeleri.” Irak, 1969 tarihli ve 111 sayılı Ceza Kanunu, Temmuz 1969, [url](#), Md. 41 (1)

³¹² UNPD, Iraq - Gender Justice & The Law 2019, [url](#), p. 2; Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#)

³¹³ Madde 409 şöyledir: “Her kim karısını zina hâlinde yakalarsa veya kız arkadaşını sevgiliyle yatakta bulursa ve onları hemen öldürürse ya da onlardan birini öldürürse veya onlardan birine saldırarak ölmesine ya da kalıcı sakatlığa neden olursa 3 yılı aşmayan bir tutukluluk süresiyle cezalandırılacaktır. Bu mazereti kullanan herhangi bir kişiye karşı yasal savunma hakkının kullanılmasına izin verilmemektedir ve bu kişiye karşı ağırlaştırıcı sebep kuralları uygulanmamaktadır.” Irak, 1969 tarihli ve 111 sayılı Ceza Kanunu, Temmuz 1969, [url](#), Md. 409

³¹⁴ UNAMI/OHCHR, Accountability for Domestic violence in Iraq: Promoting justice and non-discrimination, 7 March 2024, [url](#), p. 6

³¹⁵ HRW, World Report 2024, Events of 2023, 11 January 2024, [url](#)

³¹⁶ HRW, World Report 2024, Events of 2023, 11 January 2024, [url](#); Freedom House, Freedom in the world 2023 Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#); AI, Report 2022/23; The State of the World’s Human Rights; Iraq 2022, 27 March 2023, [url](#)

³¹⁷ UNPD, Iraq - Gender Justice & The Law 2019, [url](#), p. 2; USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#)

³¹⁸ CIVICUS, IRAQ: ‘We’ve submitted many bills, but parliament refuses to adopt a law against GBV’, 7 March 2022, [url](#); HRW, World Report 2024, Events of 2023, 11 January 2024, [url](#)

³¹⁹ UNAMI/OHCHR, Accountability for Domestic violence in Iraq: Promoting justice and non-discrimination, 7 March 2024, [url](#), p. 7

³²⁰ Al Jazeera, As Iraq backslides on gender equality, where are its women MPs?, 9 September 2023, [url](#)

³²¹ UNAMI/OHCHR, Accountability for Domestic violence in Iraq: Promoting justice and non-discrimination, 7 March 2024, [url](#), p. 7

³²² Hardi, C., The backlash against women’s rights in Iraq’s Kurdistan region, Chatham House, 14 April 2023, [url](#)

³²³ UNAMI/OHCHR, Accountability for Domestic violence in Iraq: Promoting justice and non-discrimination, 7 March 2024, [url](#), p. 7

şiddete karşı korunmasına yönelik somut ilerleme sınırlı kalmıştır³²⁴ ve şiddetin aslında yüksek olduğu³²⁵ ve artmakta olduğu bildirilmektedir.³²⁶

Irak'ta kadına yönelik şiddet ciddi³²⁷ ve yaygın bir sorun olmaya devam etmektedir.³²⁸ Güvenilir istatistikler mevcut olmasa da aile veya aşiretin “onurunu” korumak için aile üyeleri tarafından işlenen³²⁹ şiddetin yaygın³³⁰ olduğu ve etnik-dinî arka plandan bağımsız olarak tüm ülke genelinde günlük gerçekleştiği bildirilmektedir.³³¹ Aşiretlerin sosyal normlarına aykırı olan ve namus gerekçesiyle bir kadına yönelik şiddeti tetikleyebilecek namus ihlallerinin nedenleri arasında kendi seçeceği bir eş istemek;³³² ailenin veya aşiretin iradesine karşı boşanmak istemek; erkek akrabalara, yaşlı kadın akrabalara veya kocaya karşı itaatsiz davranışlar sergilemek; cinsel saldırı veya tecavüz mağduru olmak sayılabilir.³³³

Bu raporun referans dönemi boyunca namus gerekçesiyle kadın cinayetleri³³⁴ işlenmiş, bunlar kamuoyunda tartışmaların³³⁵ yanı sıra kadınları şiddetten koruyacak yasaların çıkarılması için ülke çapında protestolar düzenlenmesine yol açmıştır.³³⁶ Özellikle KRI'da din değiştirme ya da transseksüel olarak tanımlanma gibi nedenlerle erkek akrabaları tarafından öldürülen kadınlara ilişkin rapordaki artış görülmüştür.³³⁷ Irak'ta namus gerekçesiyle kadınlara yönelik şiddet hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. [EUAA COI Raporu – Irak:Arap aşiretleri ve örfi hukuk, Nisan 2023](#).

Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet çoğunlukla ülke genelinde cezasız kalmaktadır.³³⁸ Sosyal damgalama, misilleme korkusu, mağdurun suçlanması ve yetkililerin aile uzlaşmasına öncelik vermesinin yanı sıra yetkililerin mağdurlara karşı sergilediği olumsuz tutumlar gibi

³²⁴ Hardi, C., The backlash against women's rights in Iraq's Kurdistan region, Chatham House, 14 April 2023, [url](#)

³²⁵ Rudaw, No 2021 Court Cases of Femicides Settled in Sulaimani: Local NGO, 21 June 2022, [url](#); SEED Foundation, Statement Condemning Violence Against Women in Kurdistan, 22 February 2022, [url](#)

³²⁶ Ceasefire Centre for Civilian Rights, Terms of Reference: Report on Family-Based Violence Legislation in the Kurdistan Region of Iraq, 2 August 2023, [url](#); Rudaw, Two Arrested in Erbil after Woman Falls from Apartment, 18 November 2023, [url](#)

³²⁷ BTI, 2022 Country Report Iraq, 23 February 2023, [url](#), p. 14

³²⁸ Abdo G., Violence Against Women Permeates All Aspects of Life in Iraq, Wilson Center, 29 November 2022, [url](#); USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 50

³²⁹ UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2022, 27 July 2022, [url](#), p. 9; UNAMI/OHCHR, Accountability for Domestic violence in Iraq: Promoting justice and non-discrimination, 7 March 2024, [url](#), p. 9

³³⁰ CFRI, Women's Economic Empowerment in Iraq: A Double-Edged Sword?, 8 November 2023, [url](#)

³³¹ Assafir Al-Arabi, In Iraq, Violence Against Women Comes in many Shapes and Forms, 4 August 2022, [url](#); LSE, Violence Against Women in Iraq: Between Practice and Legislation, 8 July 2020, [url](#)

³³² Hamoudi, H. A et al., The Resolution of Disputes in State and Tribal Law in the South of Iraq, 2015, [url](#); p. 240

³³³ Norway, Landinfo, Temanotat: Irak - Ære og æresrelatert vold [Thematic Note: Iraq - Honour and Honour Related Violence in Iraq and Kurdistan], 10 March 2022, [url](#), pp. 19-20; 13-14

³³⁴ AI, Report 2022/23; The State of the World's Human Rights; Iraq 2022, 27 March 2023, [url](#); BBC, The Iraqi YouTube star killed by her father, 6 September 2023, [url](#); Channel 4 News, Iraqi Youtuber killed by father in 'honour killing', via YouTube, 4 February 2023, [url](#); AI, Iraq: Action must be taken on gender-based violence after murder of Tiba Ali by her father, 3 February 2023, [url](#)

³³⁵ Al Jazeera, As Iraq backslides on gender equality, where are its women MPs?, 9 September 2023, [url](#)

³³⁶ New Arab, Iraqi women still live the legacy of gender-based violence, 8 March 2023, [url](#)

³³⁷ AI, Report 2022/23; The State of the World's Human Rights; Iraq 2022, 27 March 2023, [url](#)

³³⁸ HRW, World Report 2024, Events of 2023, 11 January 2024, [url](#); AI, Report 2022/23; The State of the World's Human Rights; Iraq 2022, 27 March 2023, [url](#); UNAMI/OHCHR, Accountability for Domestic violence in Iraq: Promoting justice and non-discrimination, 7 March 2024, [url](#), p. 13; Alshamary, M., Interview with Al Jazeera, The Stream, Why hasn't Iraq adopted any laws against domestic violence?, 15 February 2023, [url](#), minutes 1:19 - 1:37; 8:38 – 9:50

çeşitli nedenlerle aile içi şiddet olayları yeterince bildirilmemektedir.³³⁹ Barınma ve adalete erişim konuları dâhil olmak üzere³⁴⁰ etkili devlet koruması oldukça sınırlı kalmış³⁴¹ ve insan kaçakçılığından kurtulan bazı kadınların fuhuştan yargılandığı ve mahkûm edildiği bildirilmiştir.³⁴² Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet suçu işleyenlere nadiren yargılama süreci başlatılmaktadır.³⁴³ Aile içi şiddet mağduru kadınlara yardım eden avukatların taciz riski altında olduğu bildirilmektedir.³⁴⁴

Ülke genelinde polis karakollarında devlet tarafından kurulmuş 16 aile koruma birimi bulunmaktadır.³⁴⁵ Ancak, bu birimler³⁴⁶ mağdurları destekleme kapasitesine sahip değildir ve koruma sağlamak yerine aile uzlaşmasını önceliklendirmektedir. Kerbela, Anbar, Kadisiye ve Kerkük vilayetlerinde devlet tarafından sınırlı sayıda koruma merkezi (sığınma evi) kurulmuştur,³⁴⁷ ancak bunların yeterli hizmet sunmadığı bildirilmektedir.³⁴⁸ Bağdat'ta ve diğer şehirlerde yerel bir STK tarafından birkaç gizli sığınma evi işletilmektedir.³⁴⁹ Bu yer altı sığınma evleri sıklıkla eleştirilere maruz kalmakta ve güvenlik güçlerinin, silahlı aktörlerin, aile ve aşiret üyelerinin baskın ve saldırılarına uğramaktadır.³⁵⁰ STK temsilcileri dışlandıklarını,³⁵¹ izlendiklerini ve çalışmalarının kısıtlandığını bildirmişlerdir.³⁵² Örneğin, Bağdat'taki STK'ler parlamento üyelerinin şikâyetleri üzerine sorguya çağrılmak dâhil olmak üzere taciz edilmiştir.³⁵³ Bu sığınma evlerinde barındırılan kadınların kendi aşiretlerinin üyelerinden ölüm "cezalari" aldıkları bildirilmiştir.³⁵⁴

STK'ler, kadınların misilleme korkusu nedeniyle aile koruma birimlerine başvurmaktan ve karşılaştıkları suçları bildirmekten korktuklarını,³⁵⁵ polis memurlarının ailelerini bilgilendirmesinden şüphelendiklerini bildirmiştir. Güney Irak'ta bazı aşiret liderlerinin, aile içi

³³⁹ UNAMI/OHCHR, Accountability for Domestic violence in Iraq: Promoting justice and non-discrimination, 7 March 2024, [url](#), p. 2

³⁴⁰ UNAMI/OHCHR, Accountability for Domestic violence in Iraq: Promoting justice and non-discrimination, 7 March 2024, [url](#), pp. 11-14

³⁴¹ AI, Report 2022/23; The State of the World's Human Rights; Iraq 2022, 27 March 2023, [url](#)

³⁴² HRW, World Report 2024, Events of 2023, 11 January 2024, [url](#)

³⁴³ HRW, EUAA ile görüşme, 16 Mart 2023, ilk kez alıntıldığı yer: EUAA, COI Report, Iraq: Arab tribes and customary law, April 2023, [url](#)

³⁴⁴ MENA Rights Group, Iraqi Human Rights Lawyer Mohammed Jumaa Facing Disciplinary Proceedings, 20 October 2022, [url](#); USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#)

³⁴⁵ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 51

³⁴⁶ Bu birimler, İçişleri Bakanlığı bünyesinde 2009 yılında kurulan Aile İçi Şiddete Karşı Aile ve Çocuk Koruma Müdürlüğü (DFCPDV) tarafından denetlenmektedir. DFCPDV, aile içi şiddet vakalarının soruşturulmasında uzmanlaşmış polis birimlerinden oluşmaktadır. Bkz: UNAMI/OHCHR, Accountability for Domestic violence in Iraq: Promoting justice and non-discrimination, 7 March 2024, [url](#), p. 2

³⁴⁷ UNAMI/OHCHR, Accountability for Domestic violence in Iraq: Promoting justice and non-discrimination, 7 March 2024, [url](#), p. 11

³⁴⁸ UNAMI/OHCHR, Accountability for Domestic violence in Iraq: Promoting justice and non-discrimination, 7 March 2024, [url](#), p. 11; USDOS, 2023 Trafficking in Persons Report: Iraq, 15 June 2023, [url](#); AI, Report 2022/23; The State of the World's Human Rights; Iraq 2022, 27 March 2023, [url](#)

³⁴⁹ OWFI, Sheltering, accessed 28 January 2024, [url](#); GI-TOC, 2023 Global Organized Crime Index: Iraq, September 2023, [url](#), p. 6

³⁵⁰ HRW, World Report 2024, Events of 2023, 11 January 2024, [url](#); UNGA, Situation of Human Rights Defenders: Note by the Secretary-General, A/78/131, 7 July 2023, [url](#), para. 82

³⁵¹ Cortright, D., et al., Women and the Iraq war, 20 years later, Fourth Freedom Forum, 2023, [url](#)

³⁵² Mohammed, Y., Two decades of feminist struggle in post-invasion Iraq, Chatham House, 14 June 2023, [url](#), p. 72

³⁵³ AI, Report 2022/23; The State of the World's Human Rights; Iraq 2022, 27 March 2023, [url](#)

³⁵⁴ Mohammed, Y., Two decades of feminist struggle in post-invasion Iraq, Chatham House, 14 June 2023, [url](#), p. 72

³⁵⁵ UNAMI/OHCHR, Accountability for Domestic violence in Iraq: Promoting justice and non-discrimination, 7 March 2024, [url](#), p. 10

istismarın bir aile meselesi olduğunu iddia ederek aile bireylerinin polis aile koruma birimlerine başvurmasını yasakladığı bildirilmiştir. KRI'da devlet tarafından denetlenen dört sığınma evinin yanı sıra aile içi şiddetten kaçan kadınlar için yerel STK'ler tarafından işletilen iki sığınma evi daha bulunmaktadır.³⁵⁶ Hem Federal Irak'ta hem de KRI'da devlet tarafından işletilen sığınma evlerine kabul için polis raporu ve yargı kararı gerekmekte, bu da fail hakkında resmî yasal işlemlerin başlatılması gerektiği anlamına gelmektedir.³⁵⁷

Cinsel şiddet

Irak yasaları kadınlara, erkeklere ve çocuklara yönelik tecavüzü ve cinsel saldırıyı suç saymaktadır.³⁵⁸ Bununla birlikte KRI hariç olmak üzere³⁵⁹ eş tecavüzünden bahsedilmemektedir. "Rıza" kavramı net bir şekilde tanımlanmamış ve hâkimlerin yorumlamasına bırakılmıştır.³⁶⁰ Ceza Kanunu ayrıca tecavüz veya cinsel saldırı faillerinin, mağdurla evlenmeleri halinde yargılanmadan kaçınmalarına veya cezalarının ertelenmesine izin vermektedir.³⁶¹ Bazen mağdurların aileleri, tecavüzle ilişkili sosyal damgalamayı önlemek için bu tür düzenlemeleri kabul etmektedir. Tecavüz vakalarına ilişkin güvenilir veriler de yasaların etkili bir şekilde uygulandığına dair bilgiler de mevcut değildir.³⁶² Kadınların ve kız çocuklarının, ülke içinde yerinden edilme ve geri dönüş durumlarında³⁶³ ve gözetli sırasında³⁶⁴ devlet içindeki ve devlet dışı aktörler tarafından tecavüze ve diğer cinsel şiddet türlerine maruz kalma riski altında oldukları bildirilmektedir.

Çatışmayla bağlantılı cinsel şiddet

İŞİD şiddetinden kurtulanlar için 2021 yasası, cinsel şiddetten kurtulan kadınların veya tecavüzden doğan çocukların durumuyla ilgili özel hükümler³⁶⁵ içermemektedir.³⁶⁶ 2022 yılında, 2014 yılındaki çatışma nedeniyle yerinden edilen 914 aile, Irak vatandaşlarının Suriye'deki El-Hol kampından geri dönüş sürecinin bir parçası olarak Irak'taki menşe yerlerine geri dönmüştür. Bunların %70'i, aile reisinin kadın olduğu hanelerdir. Bu kadınların, toplumda yeniden bütünleşmek için damgalanma ve zorluklarla karşı karşıya kaldıkları bildirilmektedir.³⁶⁷ Yezidi topluluklarının kendi üyeleri³⁶⁸, tecavüzden doğan çocukları olan Yezidi mağdurları çoğu zaman çocuklarını Suriye'de bırakmaya zorlamış, bazı durumlarda da mağdurlar çocukları

³⁵⁶ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 52

³⁵⁷ Ceasefire Centre for Civilian Rights, Researcher for Report on Family-Based Violence Legislation in the Kurdistan Region of Iraq, 2 August 2023, [url](#), pp. 1-2

³⁵⁸ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 50

³⁵⁹ Hardi, C., The backlash against women's rights in Iraq's Kurdistan region, Chatham House, 14 April 2023, [url](#)

³⁶⁰ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 50

³⁶¹ HRW, World Report 2024, Events of 2023, 11 January 2024, [url](#); USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 50

³⁶² USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 50

³⁶³ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 39; UNICEF, Humanitarian Action for Children 2023: Iraq, 5 December 2022, [url](#), p. 2; UNDP, Challenges for the Return and Reintegration of Women and Children, October 2022, [url](#), p. 23

³⁶⁴ UNPD, Affiliated with ISIS, October 2022, [url](#), p. 56

³⁶⁵ UN news, Iraq: 'Moral obligation' to ensure justice for Yazidi and other survivors of ISIL crimes, 30 September 2021, [url](#)

³⁶⁶ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 41

³⁶⁷ UNSC, Conflict-related sexual violence, S/2023/413, 22 June 2023, [url](#), para.37; Australia, DFAT, Country Information Report Iraq, 16 January 2023, [url](#), p. 18

³⁶⁸ New York Times (The), ISIS Forced Them Into Sexual Slavery. Finally, They've Reunited With Their Children, 12 March 2021, [url](#); Rudaw, Yazidi spiritual leaders clarify children of ISIS rape won't be accepted, 27 April 2019, [url](#)

kurumsal bakıma yerleştirmek zorunda bırakılmışlardır.³⁶⁹ (Ayrıca bkz. [1.4 Çocuklar](#)). Çocuklarını geride bırakmayı reddedenlerin topluluktan atılma ve namus cinayetleriyle karşı karşıya kaldıkları bildirilmektedir.³⁷⁰ Tecavüz sonucu çocuk sahibi olan Yezidi kadınların kimlik kartı, pasaport ve diğer devlet hizmetlerini alabilmeleri için bu çocukları Müslüman olarak kaydettirmelerinin ve kendilerinin de İslam dinine geçmelerinin hükûmet tarafından gerekli kılındığı bildirilmektedir.³⁷¹ Ayrıca bkz. [1.1.3 IŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen kişiler](#).

Zorla evlilik

Suç hâline getirilmiş olmasına rağmen³⁷² KRI da dâhil olmak üzere³⁷³ kadınların ve kız çocuklarının geleneksel olarak erken ve zorla evlendirilmesi uygulamaları devam etmiştir.³⁷⁴ Yasa, evlilik için asgari yaşı 18 olarak belirtmektedir, ancak aynı zamanda “uygunluk ve fiziksel kapasite tespit edilirse ve vasi makul bir itirazda bulunmazsa”³⁷⁵ veya evlilik hâkim tarafından “acil bir gereklilik” olarak kabul edilirse hâkimin, 15 yaş kadar küçük kızların evlenmesine izin vermesini mümkün kılmaktadır.³⁷⁶ KRI’da evlilik için asgari yaş, yasal bir vasinin onayı ve bir hâkimin izniyle 16’ya indirilebilmektedir.³⁷⁷ Kayıt dışı evlilikler (dinî liderler tarafından yürütülen ancak Kişisel Durum Mahkemesi’ne kayıtlı olmayan),³⁷⁸ geçici³⁷⁹ veya zevk amaçlı evlilikler olarak da adlandırılmaktadır (*Müt’a Nikahı*) ve din adamlarının desteğiyle uygulanmaya devam etmektedir. Bu tür geçici düzenlemelerin cinsel istismar, fuhuş³⁸⁰ ve insan kaçakçılığının³⁸¹ yanı sıra çocuklar üzerindeki yasal kısıtlamaları, zorla evliliği ve çok eşliliği aşmanın veya boşanma durumunda eş bakımı ödemekten kaçınmanın bir yolu olarak yaygın olarak kötüye kullanıldığı bildirilmektedir. Kayıt dışı/geçici evliliklerin kadın hakları üzerindeki etkisi önemli olarak tanımlanmaktadır. Kayıt dışı evlilikleri olan ve medeni hâli belli olmayan kadınlar sosyal korumaya ve kamu hizmetlerine erişimde ciddi engellerle karşı karşıyadır.³⁸²

Kayıt dışı evliliklerden daha az yaygın olmakla birlikte³⁸³ aşiret uygulaması olan *fasliya* (bir anlaşmazlığın aşiret tarafından çözülmesi kapsamında³⁸⁴ “yaralanma veya ölüm tazminatı

³⁶⁹ UNSC, Conflict-related sexual violence, S/2023/413, 22 June 2023, [url](#), para.15, 37

³⁷⁰ USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#); Australia, DFAT, Country Information Report Iraq, 16 January 2023, [url](#), p. 18

³⁷¹ USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#)

³⁷² HRW, ‘Everyone Wants Me Dead’, 23 March 2022, [url](#)

³⁷³ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 61; UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2021, 26 April 2022, [url](#), p. 18

³⁷⁴ HRW, “My Marriage was Mistake after Mistake”, 3 March 2024, [url](#), p. 12; UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2021, 26 April 2022, [url](#), p. 18

³⁷⁵ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 61

³⁷⁶ ILHR, Legislative Review: Draft Law on Child Protection, May 2023, [url](#), p. 9

³⁷⁷ IRAQ-KRI, Amended Personal Status Law, as applicable in the KR-I (Law No. 15 of 2008), available at: [url](#), Art. 5; UNFPA, Child marriage in Kurdistan Region -Iraq, 12 August 2016, [url](#), p. 52

³⁷⁸ HRW, World Report 2024, Events of 2023, 11 January 2024, [url](#)

³⁷⁹ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 61

³⁸⁰ NIRIJ-Daraj, “Pleasure Marriage:” Thinly Veiled Legal Prostitution, 24 March 2023, [url](#)

³⁸¹ UN Human Rights Committee, Concluding Observations on the 6th Periodic Report, 16 August 2022, [url](#), para. 28

³⁸² HRW, World Report 2024, Events of 2023, 11 January 2024, [url](#); HRW, “My Marriage was Mistake after Mistake”, 3 March 2024, [url](#), pp. 1, 11, 28

³⁸³ HRW, “My Marriage was Mistake after Mistake”, 3 March 2024, [url](#)

³⁸⁴ HRW, EUAA ile görüşme, 13 Mart 2023; OWFI, EUAA ile görüşme, 16 Mart 2023; Ceasefire for Civilian Rights, EUAA ile yazışma, 16 Mart 2023, ilk kez alıntılı olduğu yer: EUAA, COI Report, Iraq: Arab tribes and customary law, April 2023, [url](#); Tawfiq Marwan, M., Forced Marriages In Tribal Iraq: A Case Study From Kirkuk, May 2019, [url](#), p. 6-7, 18; USDOS, 2016 Country Reports on Human Rights Practices - Iraq, March 3, 2017, [url](#), p. 52

olarak” kadın ve kızların alınıp satılması)³⁸⁵, özellikle aşiret etkisinin devlet kurumlarından daha güçlü olduğu bölgelerde³⁸⁶ varlığını sürdürmektedir.³⁸⁷ Iraklı gazeteci Dima Yassine, 2022 yılında Irak’ta hâlâ her gün fasliya geleneklerinin uygulandığından bahsetmektedir.³⁸⁸ Fasliya’ya maruz kalan kadınların boşanma hakkı yoktur, istismara³⁸⁹ ve kötü muameleye maruz kalırlar.³⁹⁰ Erkek kuzenin kadın kuzeniyle evlenmeye veya kadının kiminle evleneceğine karar vermeye yetkili olduğu nahve uygulamasının³⁹¹ özellikle güney vilayetlerinde bir sorun olmaya devam ettiği bildirilmektedir.³⁹² Bu tür uygulamaların kamuoyunda tartışılmayan “gizli bir olgu” olduğu söylenmektedir.³⁹³ Fasliya, nahwa ve aşiretlerin örfi hukuk ve uygulamaları bağlamında kadınları etkileyen diğer uygulamalar hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. [EUAA COI Raporu – Irak: Arap aşiretleri ve örfi hukuk, Nisan 2023](#).³⁹⁴

Kadın Sünneti/Genital Mutilasyon (FGM/C)

FGM/C, 2011 yılında³⁹⁵ Aile İçi Şiddet Yasası uyarınca KRI’da suç sayılmakta, ancak Federal Irak’ta suç sayılmamaktadır.³⁹⁶ KRI dışında, kadın sünnetinin yaygın olmadığı bildirilmiştir. Ancak KRI’da azalmaya devam ederken bazı kırsal topluluklarda hâlâ³⁹⁷ uygulanmaktadır.³⁹⁸ KRI’daki yaygınlığının Süleymaniye ve Erbil vilayetlerinde daha yüksek olduğu (15-49 yaş arası kadınların %47’sinin FGM/C’ye maruz kaldığı), Duhok’ta ise nadir görüldüğü bildirilmektedir.³⁹⁹

1.3.2. Erkek desteği olmayan kadınlar

Ailelerinin veya aşiretlerinin bir erkek üyesinin desteği olmayan kadınlar⁴⁰⁰ genellikle ailelerinden ve toplumdaki damgalanma ile karşı karşıya⁴⁰¹ kalmaktadır; ekonomik güvensizliğe

³⁸⁵ UNHCR, Tribal Conflict Resolution in Iraq, 15 January 2018, [url](#), p. 2

³⁸⁶ Genat, M., EUAA ile görüşme, 4 Ekim 2022; OWFI, EUAA ile görüşme, 13 Mart 2023; Ceasefire Centre for Civilian Rights, EUAA ile yazışma, 13 Mart 2023; HRW, EUAA ile görüşme, 16 Mart 2023, originally cited in EUAA, COI Report, Iraq: Arab tribes and customary law, April 2023, [url](#); Yassine, D., Iraqi women: Resisting oppression in an afflicted country, 16 January 2022, [url](#)

³⁸⁷ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 54

³⁸⁸ Yassine, D., Iraqi women: Resisting oppression in an afflicted country, 16 January 2022, [url](#)

³⁸⁹ UNHCR, Tribal Conflict Resolution in Iraq, 15 January 2018, available at: [url](#), p. 2; Al-Obaidi, B., EUAA ile görüşme, 3 Nisan 2023, ilk kez alıntılandığı yer: EUAA, COI Raporu – Irak: Arap aşiretleri ve örfi hukuk, Nisan 2023, [url](#)

³⁹⁰ USIP, Customary Justice and the Rule of Law in War-Torn Societies, 1 July 2011, [url](#), p. 264; Al-Obaidi, B., EUAA ile görüşme, 3 Nisan 2023

³⁹¹ Genat, M., EUAA ile görüşme, 4 Ekim 2022; OWFI, EUAA ile görüşme, 13 Mart 2023, ilk kez alıntılandığı yer: EUAA, COI Report, Iraq: Arab tribes and customary law, April 2023, [url](#)

³⁹² USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 54

³⁹³ Al-Obaidi, B., EUAA ile görüşme, 3 Nisan 2023, ilk kez alıntılandığı yer: EUAA, COI Report, Iraq: Arab tribes and customary law, April 2023, [url](#)

³⁹⁴ EUAA, COI Report, Iraq: Arab tribes and customary law, April 2023, [url](#)

³⁹⁵ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 53

³⁹⁶ IILHR, Legislative Review: Draft Law on Child Protection, May 2023, [url](#), p. 9; UN Human Rights Committee, Concluding Observations on the 6th Periodic Report, 16 August 2022, [url](#), para. 38

³⁹⁷ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 53

³⁹⁸ Wadi, Annual Report 2022, 6 May 2023, [url](#), p. 6; Rudaw, FGM Persists in the Kurdistan Region Despite Ban, 6 February 2022, [url](#)

³⁹⁹ Iraq/KRI, Population analysis report, February 2021, [url](#), p. 46; FGM/C Research Initiative, Iraqi Kurdistan, n.d., [url](#)

⁴⁰⁰ WAS Iraq, Women Working in Iraq: Shame, Control, as Part of a Working Woman’s Life, 17 August 2022, [url](#);

France24, In Iraq, divorce rates soar even as stigma persists for women, 19 October 2022, [url](#); Howe K. et al., Circumscribed Lives: Separated, Divorced, and Widowed Female Youth in South Sudan and the Kurdistan Region of Iraq, Tufts University, August 2022, [url](#), p. 11-13

⁴⁰¹ Howe K. et al., Circumscribed Lives: Separated, Divorced, and Widowed Female Youth in South Sudan and the Kurdistan Region of Iraq, Tufts University, August 2022, [url](#), p. 23; CREID, Violence and Discrimination Against Women of Religious Minority Backgrounds in Iraq, 6 December 2022, [url](#), p. 140

karşı savunmasızdırlar ve daha yüksek cinsel sömürü ve insan kaçakçılığı riski altındadırlar.⁴⁰² Buna rağmen, KRI da dâhil olmak üzere Irak'taki boşanma oranları⁴⁰³ son yıllarda artış göstermiştir ve boşanmış kadınlar hâlâ damgalanma ve ayrımcılıkla karşı karşıyadır.⁴⁰⁴ Buna çocuk velayeti, mülkiyet hakları ve mali destek haklarını kaybetme riski de dâhildir;⁴⁰⁵ ayrıca ekonomik zorluklara ve cinsel tacize de maruz kalmaktadırlar.⁴⁰⁶ Boşanmış ve dul kadınların geçici veya keyfî evlilik olarak adlandırılan evlilikler yoluyla da cinsel sömürüye maruz kaldıkları bildirilmektedir.⁴⁰⁷

Yasal kimlik belgeleri olmadan aile içi şiddetten kaçan kadınlar, bu belgelerin değiştirilmesinde zorluklarla karşı karşıyadır. Sonuç olarak (ev kiralamak ve iş bulmak için gerekli olan) ikamet kartı için kayıt yaptırma, çocukları için doğum belgesi alma ve yer değiştirme konularında engellerle karşılaşmaktadırlar.⁴⁰⁸ Aile reisinin kadın olduğu haneler,⁴⁰⁹ dullar ve bekâr kadınlar⁴¹⁰ da kendileri veya çocukları için güvenlik izni ve/veya belgeler elde etmede yasal engeller de dâhil olmak üzere ek engellerle karşı karşıyadır.⁴¹¹ Genellikle, erkek desteği olmayan kadınlar kendi vatandaşlık belgelerini elde etmek için bir yıldan fazla bir gecikme yaşamaya devam etmiştir.⁴¹²

IŞİD ile bağlantılı olan ya da öyle algılanan geri dönenlerin önemli bir kısmı, aile reisinin kadın olduğu hanelerdir.⁴¹³ IŞİD üyelerine bağlı olduğundan şüphelenilen kadınların kimlik kartları, pasaportlar ve diğer belgeleri almak için gerekli izinlerin Irak güvenlik görevlileri tarafından düzenli olarak reddedildiği bildirilmektedir.⁴¹⁴ Kimlik kartı almak ve hizmetlere erişim sağlamak, tecavüz sonucu çocuk sahibi olan kadınlar için bir sorun olmaya devam etmiştir.⁴¹⁵ Bu kadınlar ayrıca daha yüksek cinsel istismar, misilleme ve intihar riskine maruz kalmaktadır.⁴¹⁶ (Ayrıca bkz. [1.1.3 IŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen kişiler](#) ve [1.3.1 Çatışmayla bağlantılı cinsel şiddet](#)).

⁴⁰² USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), pp. 72; CREID, Violence and Discrimination Against Women of Religious Minority Backgrounds in Iraq, 6 December 2022, [url](#), pp. 140, 303

⁴⁰³ Asharq Al-Awsat, Official Data: Divorce Rates Soar in Kurdistan, 1 March 2019, [url](#); Kurdistan 24, Iraq records over 6,000 divorce cases in one month, 3 April 2023, [url](#)

⁴⁰⁴ AA, Iraq's divorce rate steadily mounting: Judicial source, 31 January 2018, [url](#); France24, In Iraq, divorce rates soar even as stigma persists for women, 19 October 2022, [url](#); USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#)

⁴⁰⁵ Al Menasa, No Waiver, no Divorce: Half of Iraqi Women Blackmailed into the Worst Deal, when Leaving Marriage, 31 March 2022, [url](#)

⁴⁰⁶ Kurdistan 24, Iraq records over 6,000 divorce cases in one month, 3 April 2023, [url](#)

⁴⁰⁷ NIRIJ-Daraj, "Pleasure Marriage:" Thinly Veiled Legal Prostitution, 24 March 2023, [url](#); Shafaq, Temporary marriage in Iraq: economic pressures, legal controversies, and societal dynamics, 21 May 2023, [url](#)

⁴⁰⁸ HRW, Trapped – Iraq, 18 July 2023, [url](#), pp. 42-47

⁴⁰⁹ IRC, Iraq Protection Needs Overview: Monitoring and Trends (April – September 2022), 11 January 2023, [url](#), p. 11; SIDA, Multidimensional Poverty Analysis Iraq 2022, April 2022, [url](#), p. 33

⁴¹⁰ USDOS, 2020 Country Reports on Human Rights Practices: Iraq, 30 March 2021, [url](#), p. 60

⁴¹¹ UNDP, Challenges for the Return and Reintegration of Women and Children, October 2022, [url](#); p. 20, DRC, Women, Displacement and Durable Solutions in Iraq, 8 March 2023, [url](#)

⁴¹² USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#), p. 21

⁴¹³ Cook J., Distinguishing Children from ISIS-Affiliated Families in Iraq and their Unique Barriers for Rehabilitation and Reintegration, Perspective on Terrorism, Vol. XVII, Issue 3, September 2023, [url](#), p. 58; UNSC, Conflict-related sexual violence, S/2023/413, 22 June 2023, [url](#), para.37

⁴¹⁴ HRW, Trapped – Iraq, 18 July 2023, [url](#), pp. 42-47

⁴¹⁵ UNSC, Conflict-related sexual violence, S/2021/312, 30 March 2021, [url](#), p. 6

⁴¹⁶ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 41

Bağımsız yaşayan kadınlar, hâkim olan sosyal, dinî ve kültürel normlar⁴¹⁷ nedeniyle engellerle karşı karşıya kalmaktadır. Örneğin Irak'taki bekâr kadınlar ev kiralamaya çalışırken zorluklarla karşılaşmaktadır, çünkü bir kadının yalnız yaşaması sosyal olarak kabul görmemektedir. İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne konuşan bazı kuruluşlar, otellerin yetişkin Iraklı kadınların yanlarında bir erkek vasi (erkek kardeş, baba veya koca) olmadığı veya bir devlet kurumundan ya da STK'den alınan ve kalış nedenlerini belirten resmî bir yazı (örneğin iş, bir konferansa katılma vb.) sunmadıkları sürece tek başlarına odaya yerleşmelerine izin vermediğini bildirmiştir.⁴¹⁸ KRI'daki yalnız kadınların durumu, Irak'ın geri kalanına kıyasla genellikle daha iyi olarak nitelendirilse de muhafazakâr tutumlar ve geleneksel normlar, KRI'daki bekâr kadınlar için de kendi başlarına yaşama, resmî belgeler edinme, iş bulma zorlukları da dâhil olmak üzere çeşitli zorluklar yaratmaktadır. Bekâr kadınlar da sözlü ve cinsel tacize maruz kalmaktadır.⁴¹⁹

1.4. Çocuklar

Irak federal yasası⁴²⁰ erkeklerin eşlerini ve çocuklarını “kanunla veya gelenekle belirlenen belirli sınırlar dâhilinde” disipline edebileceklerini öngörmektedir. Güvenilir istatistikler mevcut olmamakla birlikte çocuklara yönelik şiddetin önemli bir sorun olduğu bildirilmektedir.⁴²¹ Hem Federal Irak hem de KRI'daki yetkililer, cinsel istismara uğrayan ve insan ticaretine maruz kalan çocuk ve gençlere mağdur yerine suçlu muamelesi yaparak bu çocukların bazılarını fuhuş suçundan yargılamış ve mahkum etmiştir.⁴²² Haziran 2023'te Irak parlamentosu, kabul edilmesi hâlinde çocuk işçiliği, sömürü ve istismar gibi konuları ele alacak olan bir çocuk koruma kanunu taslağı sunmuştur. Çocuk haklarının korunmasına yönelik “hayati bir adım” olarak nitelendirilen⁴²³ yasa tasarısının bazı hükümlerinin muğlak olduğu, bazılarının Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin maddelerine aykırı olduğu ve özellikle kız çocukları için öngörülen korumalara ilişkin eksiklikler bulunduğu belirtilmektedir.⁴²⁴ Raporun yazılması anında, yasa tasarısı hâlâ askıda bulunmaktadır.⁴²⁵ Irak'taki çocuklar, el yapımı patlayıcılar (IED) ve patlayıcı savaş kalıntıları (ERW) ile öldürülmek veya yaralanmak da dâhil olmak üzere çatışmalarla ilgili şiddetten etkilenmeye devam etmiştir.⁴²⁶

1.4.1. Silahlı gruplar tarafından çocukların silah altına alınması

Çocukların askere alınmasını önlemek için hükûmet tarafından çaba sarf edilmiştir.⁴²⁷ Bununla birlikte, çocukların silahlı gruplar tarafından silah altına alındığına dair bazı vakalar rapor

⁴¹⁷ WAS Iraq, Women Working in Iraq: Shame, Control, as Part of a Working Woman's Life, 17 August 2022, [url](#)

⁴¹⁸ HRW, Trapped – Iraq, 18 July 2023, [url](#), pp. 42-47

⁴¹⁹ Denmark DIS/DRC, Kurdistan Region of Iraq (KRI): Issues regarding single women, documents and illegal exit March 2023, [url](#) pp. 7-19

⁴²⁰ Iraq, Penal Code, No. 111 of 1969, July 1969, [url](#), Art. 41 (1); see footnote 312 of this report.

⁴²¹ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 50

⁴²² USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), pp. 61-62; USDOL, 2021 Findings on the Worst Forms of Child Labor: Iraq, 28 September 2022, [url](#), p. 6

⁴²³ HRW, World Report 2024, Events of 2023, 11 January 2024, [url](#)

⁴²⁴ IILHR, Legislative Review: Draft Law on Child Protection, May 2023, [url](#), p. 2

⁴²⁵ HRW, Iraq: Reforms Needed to Entrench Stability, 11 January 2024, [url](#)

⁴²⁶ UNSC, Implementation of Resolution 2682 (2023), S/2023/700, 26 September 2023, [url](#), para. 55; UNSC, Implementation of resolution 2682 (2023), S/2024/96, 25 January 2024, [url](#), para. 58, 59

⁴²⁷ OSRSG Children and Armed Conflict, UN Special Representative of Secretary-General for Children and Armed Conflict Concludes Official Visit to Iraq, 11 January 2024, [url](#), p. 1

edilmiştir. BM, 2022 yılında toplam 32 çocuğun (11 yaş kadar küçük 18 erkek ve 14 kız) silah altına alındığını doğrulamıştır. Bunlardan 28'i Kürdistan İşçi Partisi Halk Savunma Güçleri (HPG/PKK) ve 4'ü IŞİD tarafından silah altına alınmıştır. Bu çocuklar savaşta ve kontrol noktalarında kullanılmıştır. BM, ayrıca çocukların askere alınmak ve cinsel istismar amacıyla kaçırıldıkları bazı vakaları da rapor etmiştir. Haziran 2023'te, BM, çocukların askere alınması ve kullanılması ihlali nedeniyle PMF'yi şartlı olarak listeden çıkardığını bildirmiştir. Bu karar, söz konusu grupların bu ihlallerindeki azalmaya ve Irak hükûmeti, UNAMI ve UNICEF tarafından imzalanan çocukların askere alınmasına karşı bir eylem planının uygulanmasının beklenmesine dayanmaktadır.⁴²⁸ Daha önce askere alınmış ve karmaşık travma veya diğer tıbbi durumlardan muzdarip genç erkeklerin⁴²⁹ genellikle yeterli rehabilitasyon, yeniden entegrasyon ve ruh sağlığı programlarına erişimi yoktur; bu da onları yeniden mağduriyete ve yeniden askere alınmaya maruz bırakmaktadır.⁴³⁰

1.4.2. IŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen çocuklar

IŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen çocukların keyfi tutuklamalara, gözaltılara ve zorla ortadan kaybolmaya maruz kaldığı bildirilmektedir.⁴³¹ Aralık 2022 itibarıyla BM, 936 çocuğun (927 erkek, 9 kız), çoğunluğu IŞİD olmak üzere silahlı gruplarla fiili veya iddia edilen bağlantıları da dâhil olmak üzere ulusal güvenlikle ilgili suçlamalarla gözaltında tutulduğunu doğrulamıştır.⁴³² Gözaltına alınan çocuklardan bazıları 9 yaş kadar küçüktür⁴³³ ve Federal Irak'ta cezai sorumluluk yaşı 9'dur (KRI'da ise 11 olarak değiştirilmiştir).⁴³⁴ Çocukların aşırı kalabalık çocuk tesislerinde⁴³⁵ ya da bazı durumlarda yetişkinlerle birlikte hapsedildiği bildirilmektedir.⁴³⁶ Çocuklar "şüpheli" delillere ve zorla itiraflara dayanılarak tutuklanmış,⁴³⁷ yasal yollara erişimleri sınırlı sağlanmış, uzun süreli gözaltında tutulmuş ve kötü muameleye maruz kalmışlardır.⁴³⁸ Ninova'da IŞİD üyeliği suçlamasıyla gözaltına alınan çocukların aşırı kalabalık hapis hane hücrelerinde son derece kötü koşullar altında yaşadıkları bildirilmektedir.⁴³⁹ Irak'ta işkence uygulanması açıkça yasaklanmış olmasına rağmen disiplin sistemi çocukların yedi güne kadar

⁴²⁸ UNGA/SC, Children and Armed Conflict in Iraq: Report of the Secretary-General, A/77/895-S/2023/363, 5 June 2023, [url](#), para. 71, 74, 76, 344

⁴²⁹ SEED Foundation, Can We Build a Brighter Future for Children Exploited by War?, 9 February 2022, [url](#); Sunday Times, Kidnapped, Drugged and Forced to Fight: The Forgotten Child Victims of ISIS, 16 July 2022, [url](#)

⁴³⁰ GI-TOC, 2023 Global Organized Crime Index: Iraq, September 2023, [url](#), p. 6; USDOS, 2023 Trafficking in Persons Report: Iraq, 15 June 2023, [url](#)

⁴³¹ IOHR, Forced Disappearances in Iraq: Around 12,000 Reports of Missing Persons in the Last Six Years, 30 August 2023, [url](#), p. 6; UN CED, Information on the Visit and Findings, 31 March 2023, [url](#), paras 23, 24, 25; HRW, Submission to the UN Human Rights Committee, 25 January 2022, [url](#); USDOS, 2023 Trafficking in Persons Report: Iraq, 15 June 2023, [url](#); UN, Committee on Enforced Disappearances, Report of the Committee on Enforced Disappearances on its visit to Iraq under article 33 of the Convention, 19 April 2023, [url](#), para. 31

⁴³² UNGA/SC, Children and Armed Conflict in Iraq: Report of the Secretary-General, A/77/895-S/2023/363, 5 June 2023, [url](#), para. 72

⁴³³ UNDP, Challenges for the Return and Reintegration of Women and Children, October 2022, [url](#), p. 57; UNGA/SC, Children and Armed Conflict in Iraq: Report of the Secretary-General, A/77/895-S/2023/363, 5 June 2023, [url](#), para. 72; IILHR, Legislative Review: Draft Law on Child Protection, May 2023, [url](#), p. 22

⁴³⁴ UN CAT, Concluding Observations on the Second Periodic Report of Iraq, CAT/C/IRQ/CO/2, 15 June 2022, [url](#), para. 26

⁴³⁵ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#)

⁴³⁶ UNSC, Children and Armed Conflict in Iraq: Report of the Secretary-General, S/2022/46, 26 January 2022, [url](#), para. 27

⁴³⁷ HRW, Children as ISIS Suspects, 17 February 2022, [url](#)

⁴³⁸ UNSC, Children and armed conflict in Iraq, Report of the Secretary-General, 26 January 2022, [url](#), p. 6, para. 27

⁴³⁹ HRW, Submission to the Committee Against Torture and Other Cruel, Inhuman, or Degrading Punishment Ahead of the Review of the Republic of Iraq 73rd Session: March 2022; 7 April 2022, [url](#)

hücre hapsinde tutulmasına ve aile ziyaretleri gibi ayrıcalıkların kaldırılmasına izin vermektedir. Irak ve KRI genelinde, özellikle itiraf almak için⁴⁴⁰ ve ceza duruşmalarında sorgulama sırasında çocuklara yönelik işkence vakaları bildirilmiştir.⁴⁴¹

ÜYEK'lerde nüfusun çoğunluğunu oluşturan ve El-Hol kampından dönen çocuklar, IŞİD ile olan ilişkileri nedeniyle damgalanmakta ve eğitim ve diğer hizmetlere erişimde engellerle karşı karşıya kalabilmektedir.⁴⁴² Nitekim bu çocukların çoğunun eğitim ve diğer hizmetlere erişim için gerekli olan resmî belgelere erişimleri engellenmektedir.⁴⁴³ Ayrıca bkz. [1.1.3 IŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen kişiler](#).

IŞİD tarafından tecavüze uğrayan Yezidi kadınlarından doğan çocukların, annelerinin Irak'a dönüşünü takiben zorla kaybolmaya maruz bırakıldıkları iddia edilmektedir.⁴⁴⁴ Yezidi kadınların sıklıkla çocuklarını Suriye'de geride bırakmaya ve bazı durumlarda yetimhanelere yerleştirmeye zorlandıkları bildirilmektedir.⁴⁴⁵ Kasım 2022'de Irak'ı ziyaret eden bir BM Delegasyonu, Yezidi kadınların çocuklarını yetimhanelerden geri alamadıkları, çocuklarının devlet görevlilerinin de müdahil olduğu iddia edilen başka bir aileye "verildiği" söylenen vakalardan haberdar edilmiştir. Sivil toplum örgütleri, BM Komitesi'ne bu çocukların genellikle satıldığını söylemiştir.⁴⁴⁶ Yasalara göre⁴⁴⁷ IŞİD şiddeti sonucunda Yezidi bir anneden doğan çocuklar "bilinmeyen" soydan sayılmakta ve "Müslüman" olarak kaydedilmektedir.⁴⁴⁸ Aslında bu çocukların çoğunun resmî belgelere erişimi engellenmektedir.⁴⁴⁹ Yerel bir medya kuruluşu, bazı durumlarda tecavüzden doğan çocukların annelerinin babası veya diğer erkek akrabalarının adı altında ulusal kimlik kartlarına kaydedildiğini bildirmiştir.⁴⁵⁰ Bu çocukların intikam veya "namus" cinayetlerine karşı savunmasız oldukları ve Yezidiler bu çocukları kendi topluluklarına ait olarak görmedikleri için Yezidi toplulukları içinde ayrımcılığa uğradıkları bildirilmektedir.⁴⁵¹ İnsan Hakları İzleme Örgütü araştırmacısı Sarah Sanbar, köleleştirilen ya da IŞİD savaşçılarıyla evlenmeye zorlanan Yezidi kadınların tecavüz sonucu doğan çocukları sorununun Yezidi toplumu içinde özellikle hassas bir konu olmasına devam ettiğini ve birçok

⁴⁴⁰ UNICEF, Mapping and Assessment of the Child Justice System in Kurdistan Region of Iraq, November 2022, [url](#), p. 26; Freedom House, Freedom in the world 2023 Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#)

⁴⁴¹ UNAMI/OHCHR, Trials under the anti-terrorism laws and implications for justice, accountability and social cohesion in the aftermath of ISIL, 2020), [url](#), p. 8-9

⁴⁴² United Nations University, UNIDIR, Rehabilitation and Reintegration of Children from Families with Perceived ISIL Affiliation: Experiences from Iraq and Al Hol, [url](#), p. 7; War on the Rocks, Living In The Shadows: Iraq's Remaining Displaced Families, 3 February 2022, [url](#)

⁴⁴³ Al, Iraq: Legacy of Terror: The Plight of Yezidi Child Survivors of ISIS, 30 July 2020, [url](#), pp. 33-34; Rowaq Arabi, Born of ISIS Genocide: Risk of Statelessness and Stigmatised Nationality Acquisition for Children of Yezidi Survivors, 26 August 2020, [url](#)

⁴⁴⁴ UN CED, Report of the Committee on Enforced Disappearances on its visit to Iraq under article 33 of the Convention, 19 April 2023, [url](#), para. 31

⁴⁴⁵ UNSC, Conflict-related sexual violence, S/2023/413, 22 June 2023, [url](#), para. 15, 37

⁴⁴⁶ UN CED, Report of the Committee on Enforced Disappearances on its visit to Iraq under article 33 of the Convention, 19 April 2023, [url](#), para. 31, 25, footnote 40

⁴⁴⁷ Iraq, National Card Law No. (3) of 2016, 2016, [url](#), art. 20(2)

⁴⁴⁸ IBA, Justice and Accountability for the Atrocities of Daesh, 1 March 2023, [url](#), p. 4; Save the Children, Yazidi Children still Living in Fear 8 Years after Genocide, 22 September 2022, [url](#); USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#), p. 21

⁴⁴⁹ Al, Iraq: Legacy of Terror: The Plight of Yezidi Child Survivors of ISIS, 30 July 2020, [url](#) pp. 33-34; Rowaq Arabi, Born of ISIS Genocide: Risk of Statelessness and Stigmatised Nationality Acquisition for Children of Yezidi Survivors, 26 August 2020, [url](#)

⁴⁵⁰ Rudaw, Iraqi children born to ISIS fathers denied IDs, cannot enroll in school, 23 October 2022, [url](#)

⁴⁵¹ USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#), p. 30

kadını çocuklarıyla birlikte yerlerinden edilmek ya da çocukları olmadan ailelerinin yanına dönmek arasında seçim yapmaya zorladığını söylemiştir.⁴⁵²

1.4.3. Resmî belgeleri olmayan çocuklar

Çok sayıda çocuğun resmî belge alması engellenmekte veya bu konuda engellerle karşılaşmaktadır.⁴⁵³ Bunlar arasında evlilik dışı, kayıt dışı evliliklerden doğan çocuklar,⁴⁵⁴ IŞİD şiddeti veya zorla evlendirme sonucu doğan çocuklar⁴⁵⁵ (bkz. [1.1.3 Resmî belgeler ve güvenlik izni](#)) ve yerinden edilmiş çocuklar yer almaktadır.⁴⁵⁶ Doğum belgelerinin ve diğer önemli resmî belgelerin eksikliği;⁴⁵⁷ çocukların okula kaydolması,⁴⁵⁸ sağlık hizmetleri, barınma, istihdam ve sosyal güvenlik ağları⁴⁵⁹ dâhil olmak üzere kamu hizmetlerine ve sosyal korumaya erişimini sınırlamaktadır. Ayrıca, bu çocuklar hareket kısıtlamalarıyla karşı karşıya kalmakta,⁴⁶⁰ ve damgalanma, istismar ve terk edilmeye maruz kalmaktadır.⁴⁶¹ Irak'ta doğum belgeleri olmayan çocukların vatansız olduğu⁴⁶² ya da vatansız kalma riski altında olduğu bildirilmektedir.⁴⁶³

1.4.4. Çocuk istismarı ve çocuk yaşta evlilik

Iraklı çocukların neredeyse yarısının (%47 veya 8,7 milyon) çok boyutlu yoksulluk⁴⁶⁴ içinde yaşadığı bildirilmektedir.⁴⁶⁵ 2022'de Irak, yaygın olarak bildirilen⁴⁶⁶ ve artan çocuk işçiliğinin en

⁴⁵² Sanbar S., EUAA ile e-posta iletişimi, 16 Mart 2024

⁴⁵³ DRC, Life in the Margins, September 2022, [url](#), p. 3; USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 41

⁴⁵⁴ HRW, "My Marriage was Mistake after Mistake", 3 March 2024, [url](#), pp. 30-31; USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#), p. 21; Kirkuk Now, My Name is My Mother's, Campaign for Thousands of Children, 9 January 2021, [url](#)

⁴⁵⁵ USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#), p. 21; UNSC, Conflict-Related Sexual Violence: Report of the Secretary-General, S/2023/413, 22 June 2023, [url](#), para. 37; Rudaw, Iraqi Children Born to ISIS Fathers Denied IDs, Cannot Enroll in School, 23 October 2022, [url](#)

⁴⁵⁶ SEED Foundation, World Children's Day: To Establish Flourishing Communities, Today and in the Future, we Must Protect the Rights of every Child, 20 November 2023, [url](#)

⁴⁵⁷ USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 41

⁴⁵⁸ HRW, World Report 2024, Events of 2023, 11 January 2024, [url](#); AI, Report 2022/23; The State of the World's Human Rights; Iraq 2022, 27 March 2023, [url](#)

⁴⁵⁹ HRW, World Report 2024, Events of 2023, 11 January 2024, [url](#); NRC, The Unmet Needs of Iraq's Children in Informal Settlements, September 2022, [url](#), pp. 18-10; UNHCR, Access to Civil Documentation by IDPs and IDP Returnees in Iraq: 2022-2023, 24 August 2022, [url](#), p. 1

⁴⁶⁰ DRC, Life in the Margins, September 2022, [url](#), p. 14; UNHCR, Access to Civil Documentation by IDPs and IDP Returnees in Iraq: 2022-2023, 24 August 2022, [url](#), p. 1

⁴⁶¹ USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#), p. 30; UN News, New Iraqi Law 'Major Step' in Assisting ISIL's Female Victims but more Must Be Done, 21 April 2021, [url](#)

⁴⁶² USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p. 41

⁴⁶³ UNSC, Conflict-Related Sexual Violence: Report of the Secretary-General, S/2022/272, 29 March 2022, [url](#), para. 33; UNDP, Challenges for the Return and Reintegration of Women and Children, October 2022, [url](#), p. 19; UNHCR, Access to Civil Documentation by IDPs and IDP Returnees in Iraq: 2022-2023, 24 August 2022, [url](#), p. 1

⁴⁶⁴ Dünya Bankası, Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi'ni (ÇBYE) "yoksulluğun eksiksiz bir genel görünümünü elde etmek için bir ülkede yoksulluk içindeki hanelerin yüzdesini üç boyutta (parasal yoksulluk, eğitim ve temel altyapı hizmetleri) ölçen bir endeks;" parasal yoksulluğun ötesinde refahın boyutlarını dikkate alan yoksulluğun karmaşıklığını yakalamak için bir araç" olarak tanımlamaktadır. Bkz. Dünya Bankası, Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi, tarih yok, [url](#)

⁴⁶⁵ UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2023, January 2024, p. 20, cited in UNHCR, International Protection Considerations with Regards to People Fleeing Iraq, 30 January 2024, [url](#), p. 73 footnote 524; UNICEF, Country Office Annual Report 2022, 15 February 2023, [url](#), pp. 1, 6

⁴⁶⁶ USDOL, 2022 Findings on the Worst Forms of Child Labor: Iraq, 26 September 2023, [url](#), pp. 568-569

kötü biçimlerini ortadan kaldırma çabalarında asgari düzeyde ilerleme kaydetmiştir.⁴⁶⁷ Bazı çocuklar, zorla dilendirilme ve ticari cinsel sömürü de dâhil olmak üzere zorla çalıştırılmak üzere insan ticaretine maruz kalmaktadır.⁴⁶⁸ ÜYEK ve geri dönen çocuklar,⁴⁶⁹ belgesiz çocuklar, engelli çocuklar,⁴⁷⁰ ve erkek desteği olmayan kadınların çocuklarının çocuk işçiliği, zorla ve/veya çocuk yaşta evlilik, cinsel sömürü ve insan kaçakçılığı dâhil olmak üzere farklı sömürü biçimlerine özellikle açık oldukları bildirilmektedir.⁴⁷¹

Çocuk yaşta evlilik oranları son 20 yılda istikrarlı bir şekilde artarak cinsel ve aile içi şiddete maruz kalmayı daha da kötüleştirmiştir.⁴⁷² Çocuk yaşta evliliğin ülke genelinde sosyal olarak kabul edildiği bildirilmekte⁴⁷³ ve Irak genelinde tüm etnik ve dinî gruplar arasında çocuk yaşta evlilikler yüksek oranlarda gerçekleşmektedir.⁴⁷⁴ Planlama Bakanlığı ve Merkezi İstatistik Kurumu tarafından 2021 yılında yapılan bir araştırmaya göre Irak'taki evli kadınların %25,5'i 18 yaşından önce, %5,2'si ise 15 yaşından önce evlenmiştir.⁴⁷⁵

1.4.5. Eğitime erişim

Irak'ta ilköğretime kayıt oranı %90'ın üzerindedir, ancak orta ve yükseköğretim seviyelerindeki kayıt oranları önemli ölçüde daha düşüktür.⁴⁷⁶ Irak'ta yaklaşık 3,2 milyon okul çağındaki çocuğun, yerinden edilmiş çocukların yaklaşık yarısı da dâhil olmak üzere okula gitmediği bildirilmektedir.⁴⁷⁷ Iraklı çocukların yeterli eğitim olanaklarının bulunmaması, okulların ÜYEK'ler tarafından barınak olarak kullanılması, ulaşım ve malzeme maliyetleri ve yerinden edilme dâhil olmak üzere eğitime erişimde karşı karşıya kaldıkları çeşitli engeller bulunmaktadır.⁴⁷⁸ Resmî belgeleri olmayan çocukların⁴⁷⁹ çalışmaya zorlanan çocukların⁴⁸⁰ engelli çocukların eğitime

⁴⁶⁷ IRC, High Child Labor Rates in Iraq Continue to Disrupt Children's Education, Childhood and Basic Rights, the IRC Warns, 23 December 2022, [url](#); i24 News, Poverty, War in Iraq Causes Sharp Spike in Child Labor, 1 March 2023, [url](#); Rudaw, Over 1,000 Children Working in Sulaimani, Halabja Provinces: KRG Minister, 12 June 2023, [url](#); France24/AFP, Wars, Poverty Fuel Spike in Iraqi Child Labour, 1 March 2023, [url](#)

⁴⁶⁸ USDOS, 2023 Trafficking in Persons Report: Iraq, 15 June 2023, [url](#); EPC, Iraqi Children, Crisis of Conflict, and the Dysfunctional Education System, 6 July 2022, [url](#); USDOL, 2021 Findings on the Worst Forms of Child Labor: Iraq, 28 September 2022, [url](#)

⁴⁶⁹ IRC, Protection Needs Overview April 2023 – September 2023, 10 December 2023, [url](#), pp. 8-10

⁴⁷⁰ USDOS, 2023 Trafficking in Persons Report: Iraq, 15 June 2023, [url](#)

⁴⁷¹ CREID, Violence and Discrimination Against Women of Religious Minority Backgrounds in Iraq, 6 December 2022, [url](#), pp. 51-52, 384; Howe K. et al., Circumscribed Lives: Separated, Divorced, and Widowed Female Youth in South Sudan and the Kurdistan Region of Iraq, Tufts University, August 2022, [url](#), p. 23; USDOS, 2023 Trafficking in Persons Report: Iraq, 15 June 2023, [url](#)

⁴⁷² HRW, World Report 2024, Events of 2023, 11 January 2024, [url](#)

⁴⁷³ WVI, Empowered Women, Empowered Children, April 2022, [url](#), p. 27

⁴⁷⁴ UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2023, January 2024, p. 24, cited in UNHCR, International Protection Considerations with Regards to People Fleeing Iraq, 30 January 2024, [url](#), p. 162 footnote 1164; HRW, World Report 2024, Events of 2023, 11 January 2024, [url](#)

⁴⁷⁵ Iraq CSO/KRSO, Iraqi Women Integrated Social and Health Survey (IWISH2), 1 April 2021, [url](#), p. 9

⁴⁷⁶ UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2023, January 2024, pp. 10, 24, cited in UNHCR, International Protection Considerations with Regards to People Fleeing Iraq, 30 January 2024, [url](#), p. 83 footnote 610; UNICEF, Iraq: Country Office Annual Report 2022, 7 March 2023, [url](#), p. 2

⁴⁷⁷ IOM, IOM Welcomes Decisions by Directorates of Education in Salah al Din and Ninewa to Protect Children's Right to Education, 27 February 2022, [url](#); IRC, Protection Needs Overview April 2023 – September 2023, 10 December 2023, [url](#), p. 13

⁴⁷⁸ USDOL, 2022 Findings on the Worst Forms of Child Labor: Iraq, [url](#), p.568

⁴⁷⁹ AI, Report 2022/23; The State of the World's Human Rights; Iraq 2022, 27 March 2023, [url](#); DRC, Life in the Margins, 14 September 2022, [url](#), p. 15

⁴⁸⁰ USDOL, 2022 Findings on the Worst Forms of Child Labor: Iraq, [url](#), pp. 568-569

erişimi etkin bir şekilde engellenmektedir.⁴⁸¹ Kız çocukları, sosyokültürel normlar nedeniyle eğitime erişimde ek engellerle karşı karşıya kalırken⁴⁸² evliliğe zorlanan kız çocukları *fiilen* eğitime erişimin dışında bırakılmaktadır.⁴⁸³ Çatışmadan etkilenen bazı bölgelerde çocuklar için eğitime erişim, devam eden güvensizliğin⁴⁸⁴ yanı sıra okulların ve diğer altyapıların tahrip edilmesi ve okulların silahlı gruplar tarafından askeri amaçlarla⁴⁸⁵ kullanılmasıyla daha da engellenmektedir.⁴⁸⁶ Ayrıca bkz. [1.1.3 IŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen kişiler](#).

1.5. LGBTİQ

Yetişkinler arasındaki rızaya dayalı eş cinsel ilişkiler, Irak Ceza Kanunu tarafından açıkça yasaklanmamaktadır.⁴⁸⁷ Ancak yetkililer lezbiyen, gey, biseksüel, transseksüel, interseks ve queer bireylere (LGBTİQ) karşı ayrımcılık yapmak ve bu bireyleri aleni ahlaksızlık ve fuhuş gibi gerekçelerle cezai kovuşturmayla tabi tutmak için bir dizi muğlak ifadeli hüküm kullanmıştır.⁴⁸⁸ Ağustos 2023'te Irak'ın Fuhuşla Mücadele Yasası'nda (1988 tarihli ve 8 sayılı Yasa) bir değişiklik taslağı sunulmuştur.⁴⁸⁹ Taslak, aynı cinsiyetten rızaya dayalı ilişkilerin ölüm cezası veya müebbet hapis cezasıyla,⁴⁹⁰ "eş cinselliği teşvik etmenin" en az yedi yıl hapis ve para cezasıyla, "kadın taklidi yapmanın" ise üç yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılmasını öngörmektedir.⁴⁹¹ Yasa, 27 Nisan 2024'te Irak parlamentosu tarafından kabul edilmiştir.⁴⁹²

Ağustos 2023'te Irak İletişim ve Medya Komisyonu, tüm medya kuruluşlarına "eş cinsellik" terimini "cinsel sapkınlık" terimiyle değiştirmelerini emreden ve "toplumsal cinsiyet" teriminin kullanımını yasaklayan bir yönerge yayınlamıştır.⁴⁹³ Eylül 2022'de Kürdistan bölgesel parlamentosu üyeleri, kabul edilmesi hâlinde LGBTİQ haklarını savunan tüm bireyleri veya grupları cezalandıracak olan "Eş Cinselliğin Teşvik Edilmesinin Yasaklanmasına İlişkin Yasa Tasarısı"nı sunmuştur.⁴⁹⁴

⁴⁸¹ Mercy Hands, Rapid Assessment: Understanding the Funding Challenges, Education Needs and Aspirations of Institutes for Children with Disabilities in Basra, Iraq – November 2022, 16 January 2023, [url](#), p. 4

⁴⁸² IRC, Protection Needs Overview April 2023 – September 2023, 10 December 2023, [url](#), p. 10; WVI, Empowered Women, Empowered Children, April 2022, [url](#), p. 27; UNDP, Community-Based Reconciliation & Reintegration in Iraq, 28 June 2022, [url](#), p. 18; CREID, Violence and Discrimination Against Women of Religious Minority Backgrounds in Iraq, 6 December 2022, [url](#), pp. 51, 107, 118, 182, 238-239

⁴⁸³ Stites E., et al., Life after Marriage: An Analysis of the Experiences of Conflict-Affected Female Youth who Married under Age 18 in South Sudan and the Kurdistan Region of Iraq, Tufts University, 23 May 2022, [url](#), p. 10; Manara Magazine, 'With Education you Can Face Every Struggle': Gendered Higher Education in Iraq and Iraqi Kurdistan – Part One: Living in Darkness, 21 February 2022, [url](#)

⁴⁸⁴ Rudaw, Fearing ISIS, Dozens of Kurdish Schools Remain Shut in Makhmour, 24 October 2022, [url](#)

⁴⁸⁵ The Kurdish Centre for Studies, SOS: Turkey is destroying Rojava's civilian infrastructure, 14 October 2023, [url](#)

⁴⁸⁶ UNGA/SC, Children and Armed Conflict in Iraq: Report of the Secretary-General, A/77/895-S/2023/363, 5 June 2023, [url](#), para. 75; HRW, Iraq: Political Infighting Blocking Reconstruction of Sinjar, 6 June 2023, [url](#)

⁴⁸⁷ Iraq, Penal Code, No. 111 of 1969, July 1969, [url](#)

⁴⁸⁸ HRW, Iraq: Scrap Anti-LGBT Bill, 23 August 2023, [url](#); HRW, 'Everyone Wants Me Dead', 23 March 2022, [url](#), p. 3

⁴⁸⁹ UNSC, Implementation of Resolution 2682 (2023): Report of the Secretary-General, S/2023/700, 26 September 2023, [url](#), para. 17

⁴⁹⁰ UN OHCHR, Iraq: UN Human Rights alarmed by draft law with death penalty for same-sex relations, 9 February 2024, [url](#)

⁴⁹¹ HRW, Iraq: Scrap Anti-LGBT Bill, 23 August 2023, [url](#)

⁴⁹² Reuters, Iraq criminalises same-sex relationships with maximum 15 years in prison, 27 April 2024, [url](#); AP, Passage of harsh anti-LGBTQ+ law in Iraq draws diplomatic backlash, 28 April 2024, [url](#)

⁴⁹³ HRW, Iraq: Scrap Anti-LGBT Bill, 23 August 2023, [url](#); Al, Iraq: Authorities must immediately reverse media ban on the terms "homosexuality" and "gender", 9 August 2023, [url](#)

⁴⁹⁴ HRW, Iraq: Scrap Anti-LGBT Bill, 23 August 2023, [url](#)

Hem erkekler hem de kadınlar biyolojik cinsiyetlerine uygun olarak algılanan geleneksel görünüm veya davranışlara uymadıkları için taciz edilmekte, aile üyelerinin veya devlet aktörlerinin istismarına uğramakta ve gözaltına alınmaktadır.⁴⁹⁵ Örneğin, Eylül 2023'te blog yazarı Noor Al Saffar kimliği belirsiz silahlı bir kişi tarafından öldürülmüştür. Bunun sebebi muhtemelen Al Saffar'ın kadın kıyafetleri giyerek yaptığı sosyal medya paylaşımlarıdır.⁴⁹⁶ Kaynaklar, LGBTİQ karşıtı duyguların tırmandığına dikkat çekerek⁴⁹⁷ LGBTİQ bireylere yönelik şiddet ve ayrımcılığı⁴⁹⁸ “yaygın” olarak nitelendirmiştir.⁴⁹⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 2022 tarihli bir raporunda Irak'ta silahlı gruplar tarafından LGBTİQ bireylere karşı işlenen cinayet, kaçırma, işkence ve cinsel şiddet olayları belgelenmiştir.⁵⁰⁰ Silahlı aktörler ve kolluk kuvvetlerinin LGBTİQ bireylere uyguladığı şiddet cezasız kalmıştır.⁵⁰¹

1.6. Ahlaki ve dinî normları ihlal ettiği düşünülen bireyler

Klan örfleri ve aşiret geleneklerinin sonucu olarak Irak toplumundaki suistimler ve cinayetler “utancı temizleme” gerekçesiyle gerçekleşmektedir.⁵⁰² Çoğunlukla kadınlar⁵⁰³ ve daha az oranda erkekler⁵⁰⁴ kültürel, sosyal veya dinî normları çiğnedikleri ve ailelerine utanç getirdikleri düşüncesiyle namus cinayetlerine maruz kalabilmektedir.⁵⁰⁵ (Ayrıca bkz. [1.3.1 Aile içi ve namus gerekçesiyle şiddet](#)). Kaynaklar, kıyafetleri⁵⁰⁶ veya toplumdaki davranışları nedeniyle bu kurallara aykırı hareket ettiği düşünülen kişilerin⁵⁰⁷ yanı sıra din değiştirenlere,⁵⁰⁸ dinî azınlık

⁴⁹⁵ Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#)

⁴⁹⁶ GCHR, GCHR's 30th Periodic Report on Human Rights Violations in Iraq, 9 November 2023, [url](#); Sanbar S., EUAA ile e-posta iletişimi, 16 Mart 2024

⁴⁹⁷ ABC News, Iraq's LGBT Community Could Face Death Penalty under Proposed New Law, 16 September 2023, [url](#); Freedom House, Freedom on the Net 2023: Iraq, 4 October 2023, [url](#); AP, Influential Iraqi cleric launches anti-LGBTQ campaign, 2 December 2022, [url](#)

⁴⁹⁸ OutRight International, What it Means to Be a Queer Woman, 23 February 2022, [url](#), p. 20

⁴⁹⁹ HRW, Iraq: Impunity for Violence Against LGBT People, 23 March 2022, [url](#)

⁵⁰⁰ HRW, 'Everyone Wants Me Dead', 23 March 2022, [url](#), pp. 1-4

⁵⁰¹ HRW, Iraq: Scrap Anti-LGBT Bill, 23 August 2023, [url](#); HRW, Iraq: Impunity for Violence Against LGBT People, 23 March 2022, [url](#)

⁵⁰² Al-Obaidi, B. S. H., The impact of legislation on empowering women. A comparative study between the effective Iraqi Penal Code No. 111 of 1969 and the new draft Iraqi Penal Code, Journal of Positive School Psychology, Vol. 6 No. 2, 2022, [url](#), p. 6146

⁵⁰³ Ceasefire Centre for Civilian Rights, EUAA ile yazışma, 16 Mart 2023; OWFI, EUAA ile görüşme, 16 Mart 2023, ilk kez alıntıldığı yer: EUAA, COI Report, Iraq: Arab tribes and customary law, April 2023, [url](#); Australia, DFAT, Country Information Report Iraq, 16 January 2023, [url](#), p. 30

⁵⁰⁴ UNHRC, Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions on her mission to Iraq, 5 June 2018, [url](#), para. 40; Ceasefire Centre for Civilian Rights/MRGI, The Lost Women of Iraq: Family-based violence during armed conflict, October 2015, [url](#), p. 26; Rudaw, Trans Woman Killed by Brother, Perpetrator Flees Country, 2 February 2022, [url](#)

⁵⁰⁵ AI, Report 2022/23; The State of the World's Human Rights; Iraq 2022, 27 March 2023, [url](#); Hamoudi, H. A et al., The Resolution of Disputes in State and Tribal Law in the South of Iraq, 2015, [url](#); p. 240; Australia, DFAT, Country Information Report Iraq, 16 January 2023, [url](#), pp. 30-31

⁵⁰⁶ LBC, Shocking Footage Shows Male Mob Attacking Girl, 17, for Dressing 'Immodestly' at Iraqi Motorcycle Show, 4 January 2023, [url](#)

⁵⁰⁷ DW, Iraqi Kurdistan: 16 Arrested after Video of Girl's Assault, 31 December 2022, [url](#)

⁵⁰⁸ Al-Samaraie, N., EUAA ile görüşme, 27 Ekim 2022, ilk kez alıntıldığı yer: EUAA, COI Report, Iraq: Arab tribes and customary law, April 2023, [url](#); Open Doors, Iraq: Full Country Dossier, January 24, 2022, [url](#), pp. 24, 31

gruplarına mensup kişilere,⁵⁰⁹ ateistlere, seküler görüşlü kişilere⁵¹⁰ ve LGBTİQ bireylere yönelik saldırılar gerçekleştirildiğini bildirmiştir.⁵¹¹ Kıyafetleriyle ya da eş cinsel ilişkileriyle toplumsal cinsiyet rollerine aykırı davranan kişilerin aile ve aşiret onurunu zedelediği,⁵¹² ulusal değerleri ihlal ettiği ve “ahlaki çürümeyi” teşvik ettiği düşünülmektedir.⁵¹³ 2023’ten bu yana hükûmet tarafından, diğerlerinin yanı sıra LGBTİQ sorunlarının Batı ülkelerinden ithal edildiği argümanına dayanan yoğun bir LGBTİQ karşıtı kampanya yürütülmektedir.⁵¹⁴ (Ayrıca bkz. [1.5 LGBTİQ](#)).

Irak’ta namus gerekçesiyle şiddet uygulayan aşiret aktörlerinin eylemlerinin, sadece kadın meseleleri söz konusu olduğunda değil, genel olarak cezasız kalmasına izin verildiği bildirilmektedir.⁵¹⁵ ABD merkezli bir Irak analisti, EUAA’ya, siyasi bağlantıların uygulamada aşiret veya klan şiddeti failerinin cezasız kalabildiği KRI’da da bu durumun geçerli olduğunu söylemiştir. Ayrıca, KRI’da giderek daha fazla insanın sorunlarını aşiret adalet mekanizması yoluyla çözdüğü bildirilmektedir.⁵¹⁶ (Irak’taki aşiretlerin örfi hukuk ve uygulamalarının belirli gruplar ve bireyler üzerindeki etkisi hakkında daha fazla bilgi için bkz. [EUAA COI Raporu – Irak: Arap aşiretleri ve örfi hukuk, Nisan 2023](#)).

Ocak 2023’te Irak hükûmeti tarafından, yetkililere göre sosyal medyada “genel ahlakı, örf ve adetleri ihlal eden, askerî kurumlara karşı saygısızlık içeren” ve “Irak aile yapısının değerlerini baltalayan”⁵¹⁷ “uygunsuz içeriklerin”⁵¹⁸ izlenmesi ve raporlanması için çevrim içi bir platform başlatılmıştır. Bununla birlikte, İnsan Hakları İzleme Örgütü’ndeki araştırmacı Sarah Sanbar, platformun lansmanından birkaç ay sonra engellendiğini ve bu rapor taslağı hazırlandığı sırada engellenmeye devam ettiğini EUAA’ya bildirmiştir.⁵¹⁹ Medya kaynakları, platformun faaliyete geçmesinden kısa bir süre sonra 14 kişinin sosyal medyada “uygunsuz” veya “ahlaka aykırı” içerik yayınlamakla suçlandığını ve bunlardan altısının altı ay ile iki yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırıldığını bildirmiştir.⁵²⁰ Kamu ahlakı ve terbiyesini ihlal ettiği gerekçesiyle hedef alınanlar arasında⁵²¹ kışkırtıcı olduğu düşünülen müzik videoları (TikTok pop müzik fenomenleri gibi),⁵²² dans hareketleri, moda kıyafetlerin modellenmesi,⁵²³ komedi ve alaycı yorumlar,

⁵⁰⁹ Open Doors International, World Watch List 2024: Iraq, January 2024, [url](#), pp. 1-8; USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#) CREID, Violence and Discrimination Against Women of Religious Minority Backgrounds in Iraq, 6 December 2022, [url](#), pp. 185, 297

⁵¹⁰ Australia, DFAT, Country Information Report Iraq, 16 January 2023, [url](#), p. 22; DW, When Atheism is Life-Threatening, 20 December 2018, [url](#); AP, Fearing ostracism or worse, many nonbelievers hide their views in the Middle East and North Africa, 5 October 2023, [url](#)

⁵¹¹ HRW, ‘Everyone Wants Me Dead’, 23 March 2022, [url](#), p. 21

⁵¹² HRW, ‘Everyone Wants Me Dead’, 2022, [url](#), pp. 70-72; Sanbar S., EUAA ile e-posta iletişimi, 16 Mart 2024

⁵¹³ Al Jazeera, As Iraq Backslides on Gender Equality, Where Are Its Women MPs?, 9 September 2023, [url](#)

⁵¹⁴ DW, Iraq debates law on death penalty for same-sex relationships, 7 September 2023, [url](#)

⁵¹⁵ Alshamary, M., Interview with Al Jazeera, The Stream, Why hasn’t Iraq adopted any laws against domestic violence?, 15 February 2023, [url](#), minutes 1:19 - 1:37; 8:38 – 9:50

⁵¹⁶ ABD merkezli Irak analisti, EUAA ile görüşme, 12 Aralık 2023 ve e-posta iletişimi, 4 Mart 2024

⁵¹⁷ Iraqi New Agency, Ministry of Interior: Forming a committee to monitor content on social media, 16 January 2023, [url](#)

⁵¹⁸ Al, Iraq: Open Letter to Prime Minister Al-Sudani: End Iraq’s Reign of Impunity, 15 March 2023, [url](#)

⁵¹⁹ Sanbar S., EUAA ile e-posta iletişimi, 16 Mart 2024

⁵²⁰ Al, Iraq: Open Letter to Prime Minister Al-Sudani: End Iraq’s Reign of Impunity, 15 March 2023, [url](#)

⁵²¹ Library of Congress, Iraq: Authorities Arrest Two Social Media Creators for Indecency and Publishing 'Degrading Content' on TikTok, 9 January 2024, [url](#)

⁵²² France24/AFP, TikTokers jailed as Iraq targets 'decadent content', 16 February 2023, [url](#)

⁵²³ New York Times, As Iraq Tries to Chill Critics, Its Newest Target Is Social Media, 16 July 2023, [url](#); Article 19, Iraq: Authorities must cease their chilling crackdown on free speech, 3 March 2023, [url](#)

müstehcen olduğu düşünülen dil veya toplumsal cinsiyetle ilgili konular gibi hassas sosyal meseleleri gündeme getiren kişiler de yer almıştır.⁵²⁴ Kaynaklar, bu tür baskıların hükûmetin,⁵²⁵ özellikle de Irak muhafazakâr toplumunun geleneksel normlarına karşı çıkmaya çalışan daha laik görüşlü genç nesil arasında, muhalefeti bastırmaya yönelik daha geniş çaplı bir kampanyanın bir parçası olduğunu belirtmektedir. Örneğin, başkent Bağdat'ın bazı mahallelerinde kot pantolon ve spor ayakkabı giyen, müzik dinleyen, müzik veya dans dersleri alan bazı genç Iraklı erkek ve kadınları görmek mümkündür. Ancak, bu kişilerin, toplumun muhafazakâr kesimleri veya siyasi partilerle bağlantılı milisler tarafından eleştirilmekten veya hedef gösterilmekten çekindikleri bildirilmektedir.⁵²⁶ “Toplumsal cinsiyet” teriminin yasaklanması ve “eş cinsellik” terimini Ağustos 2023'te “cinsel sapma” terimiyle değiştirme emrinin, insani yardım kuruluşlarındaki akademisyenlerin ve personelin çalışmalarını etkilediği⁵²⁷ bildirilmiştir. Üniversitelerdeki bazı toplumsal cinsiyet çalışmaları derslerinin askıya alınması gerekmiş, STK çalışanları faaliyetlerinde bu terimi kullanmaktan kaçınmaları konusunda uyarılmıştır.⁵²⁸

1.6.1. Alkol satışı yapan/tüketen bireyler

Irak hükûmeti, Mart 2023 itibarıyla⁵²⁹ tüm alkollü içeceklerin ithalatını⁵³⁰, satışını ve üretimini yasaklayan 2006 tarihli alkol yasağını uygulamaya başlayacağını duyurmuştur.⁵³¹ İslam hukukuna göre, Irak'ta alkol yasaktır ve alkol satış ruhsatları sadece gayrimüslimlere verilmektedir. Halka açık yerlerde içki içmek yasak olmamakla birlikte⁵³² bunun hoş karşılanmadığı söylenmektedir.⁵³³ KRI da dâhil olmak üzere, Irak'ın çoğu bölgesinde alkol satmak, satın almak ve tüketmek yaygın olarak ahlaksızlık olarak görülmektedir. Alkol satıcısı olma suçlaması, etnik veya dinî kimliği nedeniyle bile olsa kişilere damga vurmaktadır. Bununla birlikte, “oldukça fazla sayıda Iraklının” alkol tükettiği söylenmektedir.⁵³⁴ Örneğin, başkent Bağdat'taki Dicle Nehri kıyısında, gençlerin alkol aldığını görmek alışılmadık bir durum değildir.⁵³⁵ Yasağın uygulanması, Bağdat kentinde yaşayan birçok kişi ve azınlık grupları arasında endişe uyandırmıştır, çünkü alkol satan dükkanların⁵³⁶ çoğunluğu dinî azınlık mensuplarına aittir.⁵³⁷ (Ayrıca bkz. [1.2 Etnik ve dinî azınlıklar](#)). Yasağın yürürlüğe girmesinden

⁵²⁴ AP, Iraq's crackdown on booze, social media posts raises alarm, 10 March 2023, [url](#)

⁵²⁵ New York Times (The), As Iraq Tries to Chill Critics, Its Newest Target Is Social Media, 16 July 2023, [url](#)

⁵²⁶ AP, 20 years after U.S. invasion, young Iraqis see signs of hope, 17 March 2023, [url](#); Guardian (The), Baghdad's young people battle to build happier future – picture essay, 12 May 2023, [url](#)

⁵²⁷ HRW, Iraq: Scrap Anti-LGBT Bill, 23 August 2023, [url](#); AI, Iraq: Authorities must immediately reverse media ban on the terms “homosexuality” and “gender”, 9 August 2023, [url](#)

⁵²⁸ Al Jazeera, As Iraq Backslides on Gender Equality, Where Are Its Women MPs?, 9 September 2023, [url](#)

⁵²⁹ AP, Iraq's crackdown on booze, social media posts raises alarm, 10 March 2023, [url](#); BBC, Iraq Alcohol Ban: Christian Political Party Appeals, Saying it Is Undemocratic, 6 March 2023, [url](#)

⁵³⁰ AP, Iraqi parliament passes bill banning alcohol, 23 October 2016, [url](#); BBC, Iraq Alcohol Ban: Christian Political Party Appeals, Saying it Is Undemocratic, 6 March 2023, [url](#)

⁵³¹ Rudaw, Alcohol ban worries locals in Baghdad, 18 May 2023, [url](#)

⁵³² Reuters, Iraq starts enforcing 2016 ban on alcoholic beverages -document, 6 March 2023, [url](#)

⁵³³ Lattimer, M., originally cited in EASO COI Report, Targeting of Individuals, March 2019, [url](#), p. 85; Reuters, Iraq starts enforcing 2016 ban on alcoholic beverages -document, 6 March 2023, [url](#)

⁵³⁴ Lattimer, M., originally cited in EASO COI Report, Targeting of Individuals, March 2019, [url](#), p. 85

⁵³⁵ Reuters, Iraq starts enforcing 2016 ban on alcoholic beverages -document, 6 March 2023, [url](#)

⁵³⁶ AP, Iraq's crackdown on booze, social media posts raises alarm, 10 March 2023, [url](#)

⁵³⁷ Rudaw, Alcohol ban worries locals in Baghdad, 18 May 2023, [url](#)

önce, alkol satan dükkanları hedef alan saldırılar rapor edilmiştir.⁵³⁸ ACLED'e (Silahlı Çatışma Konumu ve Olay Verileri Projesi) göre, 2020'den bu yana PMF milislerinin alkol satanlara yönelik saldırıları artmıştır. Ekim 2021 ile Şubat 2022 arasında çoğunlukla IED'ler kullanılarak içki dükkanlarının hedef alındığı 35'in üzerinde saldırı kaydedilmiştir.⁵³⁹ Alkol satış ruhsatı olan dükkanlara sahip Sabii Mandenler, Yezidiler ve Hristiyanlar, PMF milisleri tarafından şantaja ve saldırıya uğradıklarını bildirmişlerdir.⁵⁴⁰

Mart 2023'te yasağın yürürlüğe girmesinin ardından yerel kaynaklar, Bağdat'ın merkezinde çok sayıda içki dükkanının basıldığını ve sahiplerinin tutuklanarak kapatılmaya zorlandığını bildirmiştir.⁵⁴¹ Yasağı uygulamayan KRI dışında, alkol ithalatı yasağının sınır kapılarında uygulandığı bildirilirken Irak genelindeki birçok içki dükkanının her zamanki gibi çalışmaya devam ettiği söylenmektedir.⁵⁴² Mart 2024'te ABD merkezli bir Irak analisti, EUAA'ya alkolün KRI'da ve kısıtlamalara rağmen Federal Irak'ta da yaygın olarak bulunduğunu bildirmiştir.⁵⁴³ Benzer şekilde, HRW'de araştırmacı olan Sarah Sanbar, bu rapor taslağı hazırlandığı sırada EUAA'ya hem KRI'da hem de Bağdat'ta alkol satan dükkanların ve restoranların hâlâ açık olduğunu ve alkol servisi yaptığını söylemiştir. Aynı kaynak, ayrıca alkol yasağının yürürlüğe girmesinden önce, kırsal veya daha az kentsel bölgelerde alkol satıcılarının kimlik sormasının yaygın olduğunu, çünkü sadece kimliğinde "Müslüman" yazmayanlara satış yaptıklarını belirtmiştir. Ancak, kaynak, yasağın yürürlüğe girmesinin ardından bu durumun değişip değişmediğine dair herhangi bir bilgiye sahip değildir. Sanbar, ayrıca "genel hissiyatın, yasağın alkolü yasaklamaya yönelik ciddi bir istekten ziyade siyasi bir tiyatro olarak yürürlüğe konduğu yönünde olduğunu" sözlerine eklemiştir.⁵⁴⁴

1.6.2. Din değiştirenler ve ateistler

Kişisel Durum Kanunu uyarınca yasaklanmanın yanı sıra İslam'dan Hristiyanlığa veya diğer dinlere⁵⁴⁵ geçmek Irak'ta sosyal olarak tabudur ve toplum ve kabile grupları tarafından kötü algılanmaktadır.⁵⁴⁶ Joint Initiative for Strategic Religious Action (JISRA) adlı kuruluş tarafından yaptırılan bir araştırma, etnik aidiyet ile din arasındaki güçlü bağ nedeniyle ateizmin "etnik kimliğin inkârı" olarak algılanabileceğini göstermiştir.⁵⁴⁷ (Ayrıca bkz. [1.2 Etnik ve dinî azınlıklar](#)). Irak'ta din değiştirme olayları yaşansa da din değiştirenler Hristiyanlığa ya da başka bir dine geçtiklerini gizlemeyi tercih etmektedir. Din değiştirenler, aşiret liderlerinin kararıyla ve bazen

⁵³⁸ Hatha Alyoum, Liquor Depot Blasted in Al-Diwaniyah, 16 June 2022, [url](#); NINA, Explosion of a Shop Selling Alcoholic Drinks in the Tourist Resort of Babylon, 11 June 2022, [url](#); NINA, Unidentified Persons Demolished a Store for Selling Alcoholic in Diwaniyah, 13 April 2022, [url](#)

⁵³⁹ ACLED, The Muqawama and its Enemies, 23 May 2023, [url](#)

⁵⁴⁰ USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#), p. 20

⁵⁴¹ NINA, A Number of Violating Liquor Store Owners Arrested in Central Baghdad, 28 March 2023, [url](#); Rudaw, Nearly 200 arrested in raid on Baghdad gambling halls, 18 April 2023, [url](#)

⁵⁴² AP, Iraq's crackdown on booze, social media posts raises alarm, 10 March 2023, [url](#)

⁵⁴³ ABD merkezli Irak analisti, EUAA ile görüşme, 12 Aralık 2023 ve e-posta iletişimi, 4 Mart 2024

⁵⁴⁴ Sanbar S., EUAA ile e-posta iletişimi, 16 Mart 2024

⁵⁴⁵ USDOS, 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, [url](#), p. 6; Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#); Open Doors International, World Watch List 2024: Iraq, January 2024, [url](#), p. 7

⁵⁴⁶ Al-Samarai, N., EUAA ile görüşme, 27 Ekim 2022, ilk kez alıntılandığı yer: EUAA, COI Report, Iraq: Arab tribes and customary law, April 2023, [url](#), p. 72; Open Doors, Iraq: Full Country Dossier, January 24, 2022, [url](#), p. 24, 31

⁵⁴⁷ JISRA, JISRA in Iraq, August 2022, [url](#), p. 3

de kendi ailelerinin desteğiyle bölgeden çıkarılabilmekte;⁵⁴⁸ iş bulma, ev satın alma/kiralama veya yetkili makamlarla iş yapma (ör. belge ve sertifika alma) gibi konularda zorluklarla karşılaşabilmektedir.⁵⁴⁹ Müslüman kökenli olup din değiştirenler, özellikle aileleri ve cemaat üyeleri tarafından⁵⁵⁰ baskıya,⁵⁵¹ dışlanmaya ve ayrımcılığa⁵⁵² maruz kalmaktadır. Özellikle KRI'da, farklı bir dine geçme gibi nedenler de dâhil olmak üzere erkek akrabaları tarafından öldürülen kadınlara ilişkin raporlarda artış görülmüştür.⁵⁵³ Irak aşiretleri konusunda bir uzman EUAA'ya, ister Müslümanlıktan Hristiyanlığa ister Hristiyanlıktan Müslümanlığa olsun, bir dinden diğerine geçmenin tüm aşiretler için kırmızı çizgi olduğunu iddia etmektedir: "Dinî açıdan bakıldığında kişi kâfir olduğu için öldürme izni vermektedir. Bu tüm aşiretler, tüm etnik kökenler ve tüm dinler arasındaki genel kuraldır."⁵⁵⁴ (Arap aşiretleri bağlamında din değiştiren Müslümanlara yönelik muamele hakkında daha fazla bilgi için bkz. [EUAA COI Raporu – Irak: Arap aşiretleri ve örfi hukuk, Nisan 2023](#)). Müslümanlar arasında sosyal yardım faaliyeti yürüttüğünden şüphelenilen Hristiyan mühtediler dine hakaretle suçlanabilmektedir. Din değiştirenlere yönelik ihlallerin Arap bölgelerinde Kürt bölgelerine kıyasla daha yaygın olduğu bildirilmektedir.⁵⁵⁵

Ateistlere karşı aile üyeleri, dinî ve milis gruplar tarafından taciz ve şiddet uygulandığı bildirilmektedir.⁵⁵⁶ Agnostikler, ateistler ve inançsızlar genellikle toplumdan gelen damgalama ve aile üyeleri, yasa dışı kanun infazcılarını muhafazakâr ve katı dinî gruplar⁵⁵⁷ tarafından hedef alınma korkusu nedeniyle inançlarını açıkça belirtmemektedir.⁵⁵⁸ Resmî istatistiklerin eksikliğine rağmen Irak'ta ateizmin yükselişte olduğu bildirilmektedir.⁵⁵⁹

1.6.3. Mezhepler/dinler arası evlilik yapan bireyler

Karışık evliliklerin yaygınlığına ilişkin güvenilir rakamlar mevcut değildir.⁵⁶⁰ İstisnai durumlara rağmen Sünni ve Şii Müslümanlar arasındaki evliliklerin Irak'ta, özellikle başkent Bağdat gibi demografik olarak karışık bölgelerde yaygın olduğu ve tartışmalı olmadığı bildirilmektedir.⁵⁶¹

⁵⁴⁸ Al-Ibrahimi, H., EUAA ile görüşme, 27 Ekim ve 3 Kasım 2022, ilk kez alıntılı olduğu yer: EUAA, COI Report, Iraq: Arab tribes and customary law, April 2023, [url](#), p. 73

⁵⁴⁹ Finland, FIS, Kristityt, ateistit ja islamista luopuneet Irakissa, May 18, 2022, [url](#), p. 16

⁵⁵⁰ Open Doors International, World Watch List 2024: Iraq, January 2024, [url](#), pp. 3, 4, 6; RFI, Country Overview Iraq, March 2023, [url](#), p. 4;

⁵⁵¹ Open Doors International, World Watch List 2024: Iraq, January 2024, [url](#), pp. 3, 4, 6

⁵⁵² RFI, Country Overview Iraq, March 2023, [url](#), p. 4

⁵⁵³ AI, Report 2022/23; The State of the World's Human Rights; Iraq 2022, 27 March 2023, [url](#)

⁵⁵⁴ Al-Ibrahimi, H., Interview with EUAA, 3 November 2022, originally cited in EUAA, COI Report, Iraq: Arab tribes and customary law, April 2023, [url](#), p. 74

⁵⁵⁵ Open Doors International, World Watch List 2024: Iraq, January 2024, [url](#), p. 3

⁵⁵⁶ DW, When Atheism is Life-Threatening, 20 December 2018, [url](#); Australia, DFAT, Country Information Report Iraq, 16 January 2023, [url](#), p. 18

⁵⁵⁷ Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 2023, [url](#); AP, Fearing ostracism or worse, many nonbelievers hide their views in the Middle East and North Africa, 5 October 2023, [url](#);

⁵⁵⁸ Humanists International, Iraq, last updated 28 October 2020, [url](#); Arab Weekly, Iraq's Growing Community of Atheists no Longer Peripheral, 20 July 2019, [url](#); DW, When Atheism is Life-Threatening, 20 December 2018, [url](#); USCIRF, Country Update Iraq, September 2023, [url](#), p. 3

⁵⁵⁹ Graczyk, A., Atheism and the Changing Image of Islam in Iraq, Review of Nationalities, nr 10/2020, 18 May 2021, [url](#), p. 174; USCIRF, Country Update Iraq, March 2022, [url](#), p. 2

⁵⁶⁰ ABD merkezli Irak analisti, EUAA ile e-posta iletişimi, 4 Mart 2024; Sanbar S., EUAA ile e-posta iletişimi, 16 Mart 2024

⁵⁶¹ BBC, 'Sushi' children defy Sunni-Shia divide, 18 June 2016, [url](#); Canada, IRB, Iraq: Inter-Sect Marriage Between Sunni and Shia Muslims, Including Prevalence; Treatment of Inter-Sect Spouses and their Children by Society and Authorities, Including in Baghdad; State Protection Available (2016-January 2018), 29 January 2018, [url](#)

Sünniler ve Şiiiler arasında gerilimin devam ettiği bölgelerde (ör. Ninova vilayetindeki Telafer’de)⁵⁶² bu topluluklar arasında karma evlilikler kabul edilmeyebilir. Örneğin IŞİD’in Şii Şebekleri hedef almasının bir sonucu olarak Şii ve Sünni Şebekler arasında yaşanan gerilim nedeniyle Ninova Ovası’nda mezhepler arası evliliklerin artık kabul edilmediği bildirilmektedir.⁵⁶³ Mezhepler arası/dinler arası evliliğe karşı hoşgörüsüzlük, eşlerden birinin IŞİD’e bağlı olduğu düşünülen bir aşiretin üyesi olduğu veya namus ihlallerinin (çiftin evlilik öncesi cinsel ilişkiye girdiği algısı veya ailelerinin isteklerine aykırı olarak evlenmeleri gibi) algılandığı durumlarda da ortaya çıkabilmektedir. Gayrimüslim erkeklerle evlenen Müslüman kadınlar, ailelerinin isteklerine rağmen evliliklerini sürdürdükleri takdirde damgalanma, dışlanma ve aşırı durumlarda namus cinayeti riskiyle karşı karşıya kalmaktadır.⁵⁶⁴ Ailelerin dinler arası evliliği onaylamadığı durumlarda (ör. bir Müslüman ile bir Hristiyan veya bir Sünni ile bir Şii arasında) hem erkekler hem de kadınlar namus cinayetine maruz kalabilmektedir, ancak kadınların bu uygulamanın kurbanı olma olasılığı daha yüksektir. Bazı durumlarda bir klan veya aşiretin karma evlilik yaptığı için bir üyesini (özellikle bir kadını) cezalandırması, örneğin kişiyi kabileden kovması da mümkündür.⁵⁶⁵ Sabii Mandenler⁵⁶⁶ ve Yezidiler dâhil olmak üzere bazı azınlık toplulukları; üyelerinin inançları dışındaki kişilerle evlenmelerine izin vermemekte, dinî normların çiğnenmesi damgalama, dışlama ve aşırı durumlarda namus cinayeti gibi sonuçlar doğurmaktadır.⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ Irak’taki aşiretler konusunda uzman olan Al-Samaraie’ye göre toplumsal baskı nedeniyle aileleri tarafından sürgün edilen Müslüman erkeklerle evlenen Hristiyan kadınların olduğu vakalar bulunmaktadır.⁵⁶⁹ (Ayrıca bkz. [1.2 Etnik ve dinî azınlıklar](#)).

⁵⁶² Action Against Hunger, Drivers of Conflict and Community Tensions in Post-War Iraq, 5 May 2023, [url](#), p. 12

⁵⁶³ SIPRI, Post-Conflict Reconstruction in the Nineveh Plains of Iraq: Agriculture, Cultural Practices and Social Cohesion, November 2022, [url](#), p. 20; Action Against Hunger, Conflict sensitivity assessment in Ninewa, 27 January 2023, [url](#)

⁵⁶⁴ Sanbar S., EUAA ile e-posta iletişimi, 16 Mart 2024

⁵⁶⁵ Lattimer, M., originally cited in EASO COI Meeting Report – Iraq, 25-26 April 2017, [url](#), p. 24; Canada, IRB, Iraq: Inter-Sect Marriage Between Sunni and Shia Muslims, Including Prevalence; Treatment of Inter-Sect Spouses and their Children by Society and Authorities, Including in Baghdad; State Protection Available (2016-January 2018), 29 January 2018, [url](#)

⁵⁶⁶ CREID, Violence and Discrimination Against Women of Religious Minority Backgrounds in Iraq, 6 December 2022, [url](#), pp. 160, 167

⁵⁶⁷ JISRA, JISRA in Iraq, August 2022, [url](#), p. 3; Manara Magazine, Addressing the Challenges Facing Iraq’s Yazidi Community in 2022, 17 March 2022, [url](#)

⁵⁶⁸ Sanbar S., EUAA ile e-posta iletişimi, 16 Mart 2024

⁵⁶⁹ Al-Samaraie, N., EUAA ile görüşme, 27 Ekim 2022, ilk kez alıntılındığı yer: EUAA, COI Report, Iraq: Arab tribes and customary law, April 2023, [url](#)

2. Bağdat ve Süleymaniye için Temel Sosyoekonomik Göstergeler

2.1. Ülkeye genel bakış

2.1.1. Sosyoekonomik durum

Irak'ta hızlı bir nüfus artışı yaşanmaktadır. 2023 yılında tahminî nüfus 43 milyon olup 2050 yılında nüfusun 74,5 milyona çıkacağı öngörülmektedir.⁵⁷⁰ 2020'de COVID-19 salgınının neden olduğu ani durgunluğun ardından 2022'de petrol satışlarındaki artış sayesinde Irak ekonomisi hızla toparlanmış ve GSYH büyümesi hızlanmıştır.⁵⁷¹ Ancak, 2023'ün ilk çeyreğinde GSYH büyümesi yavaşlayarak %2,6'ya gerilemiştir.⁵⁷² Irak, ekonomik olarak dünyanın en petrole en çok bağımlı ülkelerinden biridir ve ulusal geliri büyük ölçüde petrol satışına bağlıdır.⁵⁷³ Bu da ekonomisini petrol fiyatlarındaki ve küresel talepteki dalgalanmalara karşı kırılgan hâle getirmektedir.⁵⁷⁴ Petrol ekonomisinde ulusal gelir dağılımındaki yolsuzluk ve eşitsizlik, ülkenin başlıca sorunları ve çeşitli hükümet karşıtı protestoları körükleyen siyasi, sosyal ve ekonomik sorunların temel nedenleri arasında kabul⁵⁷⁵ edilmektedir.⁵⁷⁶

İşsizlik⁵⁷⁷ ve yoksulluk ülke genelinde ve nüfusun geniş kesimlerinde yüksektir.⁵⁷⁸ Mevcut son verilere göre, 2021 yılında Irak'ta işsizlik oranı %16,5 olup bu oran kadınlar arasında (%28,2) erkeklere (%14,7) kıyasla daha yüksektir. Genç işsizlik oranı %35,8 olarak gerçekleşmiştir.⁵⁷⁹ İş olanaklarının yetersizliği, özellikle gençler arasında sıklıkla toplumsal kargaşayı⁵⁸⁰ ve göçü⁵⁸¹ tetiklemiştir.

⁵⁷⁰ UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2023, January 2024, p. 10 cited in UNHCR, International Protection Considerations with Regards to People Fleeing Iraq, 30 January 2024, [url](#), p. 67, footnote 473

⁵⁷¹ World Bank, Iraq Economic Monitor, Spring/Summer 2023, 31 July 2023, [url](#), pp. ix-x, 1; IMF, Iraq: 2022 Article IV Consultation-Press Release; and Staff Report, 3 February 2023, [url](#), p. 5

⁵⁷² World Bank, Iraq Economic Monitor, Spring/Summer 2023, 31 July 2023, [url](#), pp. ix-x, 1

⁵⁷³ ISPI, Iraq's Economy: Old Obstacles and New Challenges, 17 March 2023, [url](#); Qardaghi O., The unequal distribution of income within an oil economy - Iraq as a case study, CFRI, 18 January 2023, [url](#)

⁵⁷⁴ ECFR, From Shock and Awe to Stability and Flaws: Iraq's Post-Invasion Journey, 25 May 2023, [url](#)

⁵⁷⁵ AP, Corruption, Deep Disparity Mark Iraq's Oil Legacy post-2003, 24 March 2023, [url](#); Prospect, Iraq: The Fallout, 1 March 2023, [url](#)

⁵⁷⁶ Qardaghi O., The unequal distribution of income within an oil economy - Iraq as a case study, CFRI, 18 January 2023, [url](#)

⁵⁷⁷ World Bank, Iraq Economic Monitor, Spring/Summer 2023, 31 July 2023, [url](#), p. 2

⁵⁷⁸ ISPI, Iraq's Economy: Old Obstacles and New Challenges, 17 March 2023, [url](#); UNSC, Implementation of Resolution 2631 (2022): Report of the Secretary-General, S/2023/340, 11 May 2023, [url](#), para. 64

⁵⁷⁹ ILO/CSO/KRSO, Iraqi Labour Force Survey 2021, 5 July 2022, [url](#), pp. 6, 15

⁵⁸⁰ ILO, Cost of Inaction: Education Deprivation in Iraq and the Potential of Social Protection to Reverse it, 7 March 2023, [url](#), p. 7; RFI/AFP, Iraq's Young Covet Govt Jobs in Headache for Economy, 2 October 2022, [url](#); UNDP, Reimagining the Social Contract in Iraq, 12 June 2022, [url](#), pp. 17, 19

⁵⁸¹ Rudaw, Kurdistan Region's Youth Blame Lack of Opportunities for Desire to Migrate, 6 September 2023, [url](#); Euronews/AFP, Scarred by War, Young Iraqis Describe the Twenty Years after 'Shock and Awe', 25 March 2023, [url](#); CFRI, The Root Causes of Kurdish Iraqi Migration: Early Warnings of an Impending Youth Quake in the KRI, 13 July 2022, [url](#); WFP, Prospects for Resilience amid Fragility: Conflict Analysis of Al-Qurna and Al-Dair Districts in Basra Governorate, March 2022, [url](#), p. 6

Gıda ithalatına büyük ölçüde bağımlı bir ülke olan⁵⁸² Irak, vatandaşlara Kamu Dağıtım Sistemi'nden (PDS) sübvansede edilmiş gıda tedarik etmek için pirinç, buğday ve un ithalatına önemli ölçüde bel bağlamaya devam etmiştir.⁵⁸³ Aralık 2020'de Irak dinarının devalüasyonu nedeniyle ithal edilen bazı temel gıdaların fiyatları yükselmiştir.⁵⁸⁴ 2020-2021'deki zayıf yağış sezonunun yanı sıra⁵⁸⁵ Ukrayna-Rusya savaşı, iki ülkenin küresel çapta gıda, enerji ve tarımsal girdilerin kilit tedarikçileri olması nedeniyle Irak'taki gıda güvenliği durumunu daha da kötüleştirmiştir.⁵⁸⁶ 1 Ağustos 2023 itibarıyla Irak'ta 1,2 milyon kişi yetersiz gıda tüketimiyle yaşarken 2,5 milyon kişi de "kriz veya kriz seviyesinin üzerinde gıda temelli başa çıkma stratejileri" uygulamaktadır.⁵⁸⁷ Yetersiz gıda tüketiminin en yaygın olduğu vilayetler, durumun ciddiyet sırasına göre şöyledir: Anbar, Necef, Selahaddin, Bağdat, Basra, Kerbela, Müsenne, Babil, Duhok, Ninova, Zi Kar, Kerkük.⁵⁸⁸

Başta yolsuzluk, hükûmetin yetersiz yatırımı ve ihmalinin⁵⁸⁹ yanı sıra hızlı nüfus artışının yol açtığı baskı⁵⁹⁰ ve iklim değişikliğinin etkisi de dâhil olmak üzere çeşitli faktörler nedeniyle temiz su, elektrik, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlere erişim⁵⁹¹ yetersiz kabul edilmektedir.⁵⁹² Haziran 2023'te Irak Parlamentosu, hizmetlerin iyileştirilmesi, savaştan zarar gören altyapının yeniden inşası ve kamu sektöründe istihdam yaratılması amacıyla bugüne kadarki en büyük bütçesini (153 milyar \$) onaylamıştır.⁵⁹³ Bu çabalara rağmen ekonomik ve siyasi durumun yanı sıra zayıf yönetim ve yolsuzluğun bir sonucu olarak⁵⁹⁴ yeniden yapılanma eşitsiz olmuştur.⁵⁹⁵

⁵⁸² World Bank, Iraq Economic Monitor, Fall 2019, [url](#), p. 22; WFP, Iraq Market Monitor, March 2022, [url](#), p. 2

⁵⁸³ USDA, Grain and Feed Annual Iraq, 18 May 2023, [url](#), p. 1

⁵⁸⁴ WFP, Iraq Annual Country Report 2020: Country Strategic Plan 2020-2024, 20 April 2021, [url](#), p. 7; FAO et al., Food Security in Iraq: Impact of COVID-19, with a Special Section on Water Shortages and Adaptation, 3 October 2021, [url](#), p. 28

⁵⁸⁵ WFP, Iraq; Annual Country Report 2022; Country Strategic Plan 2020 – 2024, 31 March 2023, [url](#)

⁵⁸⁶ WFP, Iraq Market Monitor, March 2022, [url](#), p. 1

⁵⁸⁷ Dünya Gıda Programı (WFP) tarafından hazırlanan HungerMap LIVE, akut açlığın temel göstergelerini takip etmektedir. WFP tarafından belirtildiği gibi: "Akut açlık; ev gıda tüketimi, geçim kaynakları davranışları, çocuk beslenme durumu, mortalite, temiz içme suyu erişim ve diğer bağlamsal faktörler gibi temel göstergelerle ölçülmektedir. HungerMap LIVE, gıda güvensizliğinin çeşitli yönlerini izlemek için öncelikle hane halkı gıda tüketimi, tüketime dayalı başa çıkma ve geçim kaynağı değişikliklerine ilişkin eğilimleri izlemektedir. Bunlar Entegre Gıda Güvencesi Aşama Sınıflandırması (IPC) Çerçevesinde sonuç seviyesi 1 göstergeleri olduğundan akut gıda güvensizliğindeki potansiyel değişimlere dair erken belirtiler sağlayabilmektedir." WFP, HungerMap LIVE: Iraq insight and key trends, 1 Ağustos 2023, [url](#), s. 1

⁵⁸⁸ WFP, Hunger Map Live: Iraq insight and key trends, 1 August 2023, [url](#), p. 2

⁵⁸⁹ Mansour R., Rethinking Political Settlements in the Middle East and North Africa, Chatham House, 20 September 2023, [url](#), pp. 17-18; UNDP, Reimagining the Social Contract in Iraq, 12 June 2022, [url](#), pp. 24-25

⁵⁹⁰ UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2023, January 2024, p. 10 cited in UNHCR, International Protection Considerations with Regards to People Fleeing Iraq, 30 January 2024, [url](#), p. 67, footnote 473

⁵⁹¹ UNICEF, 2024 Humanitarian Action for Children, December 2023, [url](#), p. 2; Kirkuk Now, Nawjul Deserted for Poor Services and Effects of Climate Change, 15 January 2024, [url](#)

⁵⁹² UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2023, January 2024, p. 16, cited in UNHCR, International Protection Considerations with Regards to People Fleeing Iraq, 30 January 2024, [url](#), p. 67, footnote 471; UNSC, Implementation of Resolution 2631 (2022): Report of the Secretary-General, S/2023/340, 11 May 2023, [url](#), para. 64; Mansour R., Rethinking Political Settlements in the Middle East and North Africa, Chatham House, 20 September 2023, [url](#), pp. 17-18

⁵⁹³ Al Jazeera, Iraq approves record \$153bn budget aimed at creating jobs, 12 June 2023, [url](#); EPC, Iraq Passes New Budget, but Old Problems Persist, 18 July 2023, [url](#)

⁵⁹⁴ Washington Institute, What Could Iraqis Gain from Their Oil Windfall?, 18 November 2022, [url](#); UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2022, 27 July 2022, [url](#), p. 27

⁵⁹⁵ UNICEF, Humanitarian Action for Children 2024: Iraq, 12 December 2023, [url](#), p. 2; Kurdistan 24, Iraq's President Pledges Reconstruction in Nineveh, 28 December 2022, [url](#); IOM, No Way Home: An Assessment of Barriers to Sustainable Return and Reintegration in Locations of No Return, June 2022, [url](#)

Irak kamu sağlık sistemi son yirmi yılda ciddi şekilde kötüleşmiş ve yaygın yolsuzluk ve kötü yönetim de dâhil olmak üzere bir dizi ciddi sorunla karşı karşıya kalarak büyük ölçüde kriz içinde olmaya devam etmiştir. Sağlık sisteminin kalitesi ve verimliliğinin yanı sıra temel hizmetlere erişilebilirlik, Iraklıların çoğu ve özellikle de ekonomik olarak marjinalize edilmiş olanlar için düşük ve yetersiz kalmaya devam etmektedir.⁵⁹⁶ Tıbbi hizmetlerin kalitesinin düşük olmasının yanı sıra başlıca sorunlar arasında yinelenen ilaç kıtlığı,⁵⁹⁷ tıbbi ekipman eksikliği,⁵⁹⁸ ve nitelikli sağlık çalışanı eksikliği de yer almaktadır.⁵⁹⁹ Çatışmalardan etkilenen bölgelerdeki hasar görmüş veya yıkılmış kamu sağlık tesislerinin tamamı rehabilite edilmemiştir.⁶⁰⁰

Ücretsiz kamu sağlık hizmetlerinden yalnızca geçerli resmî belgeye sahip olanlar yararlanabilmektedir;⁶⁰¹ kimlik belgesine sahip olmayanların erişimi ise sınırlıdır.⁶⁰² Ancak REACH tarafından yapılan bir anket, eksik nüfus cüzdanı ile sağlık hizmetlerine erişim arasında bir ilişki olmadığını ortaya koymuştur; ankete katılan hanelerin büyük çoğunluğu (%94) nüfus cüzdanı durumlarına bakılmaksızın sağlık tesislerine erişebildiklerini bildirmiştir.⁶⁰³ KRI'daki sağlık hizmetlerinin kalitesi ve kullanılabilirliği Irak'ın geri kalanından biraz daha iyi olsa da⁶⁰⁴ kapasitenin çoğu kentsel alanlarda yoğunlaşmıştır.⁶⁰⁵ Bütçe açıkları nedeniyle zaman zaman sağlık çalışanlarının maaşları gecikmiş ve bu durum tıbbi hizmetlerin sağlanmasını etkilemiştir.⁶⁰⁶

Irak'ta ilköğretime kayıt oranı %90'ın üzerindedir, ancak orta ve yükseköğretim seviyelerindeki kayıt oranları önemli ölçüde daha düşüktür.⁶⁰⁷ Irak'ta okuma yazma bilmeyenlerin oranı,⁶⁰⁸

⁵⁹⁶ Istepanian R., Mapping Iraq's Post-2003 Health Crisis: Two Decades of Retrogression and Kleptocracy, 31 January 2024, CFRI, [url](#); The National, Iraq's Fragmented Healthcare System 'at the Heart of the Struggle to Overcome War', 2 December 2022, [url](#); UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2023, January 2024, p. 40, cited in UNHCR, International Protection Considerations with Regards to People Fleeing Iraq, 30 January 2024, [url](#), p. 80 footnote 581

⁵⁹⁷ Mansour R., Moving Medicine in Iraq: Networks Fuelling Everyday Conflict, Chatham House, 29 November 2022, [url](#); MSF, MSF Halts Key Medical Activities in Mosul Due to Administrative Obstacles, 5 July 2023, [url](#); KAS, Under Fire: How Corruption Erodes Healthcare in Iraq, December 2021, [url](#), p. 9

⁵⁹⁸ Qamar K., et al., Rise of Cholera in Iraq: A Rising Concern, in: Annals of Medicine and Surgery, Vol. 81 (2022), September 2022, [url](#), p. 2

⁵⁹⁹ UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2023, January 2024, p. 41, cited in UNHCR, International Protection Considerations with Regards to People Fleeing Iraq, 30 January 2024, [url](#), p. 80 footnote 586; The National, Staff Shortages Threaten Iraq's Health Sector amid Third Covid-19 Wave, 2 February 2022, [url](#)

⁶⁰⁰ MSF, Iraq Activity Report 2022, 13 April 2023, [url](#), p. 13; UNFPA, Iraq: Reproductive and Maternal Health, accessed 14 March 2024, [url](#)

⁶⁰¹ UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2021, 26 April 2022, [url](#), p. 72

⁶⁰² NRC, The Unmet Needs of Iraqi's Children in Informal Settlements, September 2022, [url](#), pp. 17-19

⁶⁰³ REACH, Missing Civil Documentation in Iraq: Who, Why & How Important is it? February 2023, [url](#), p. 12

⁶⁰⁴ Australia, DFAT, Country Information Report Iraq, 16 January 2023, [url](#), p. 8; Sulaiman H. M., et al., Health System Performance, Mitigation, and Imperative Reform Approaches in the Kurdistan Region of Iraq, Vol. 17 Issue 1, 2023, [url](#), pp. 91-93

⁶⁰⁵ Sulaiman H. M., et al., Health System Performance, Mitigation, and Imperative Reform Approaches in the Kurdistan Region of Iraq, Vol. 17 Issue 1, 2023, [url](#), pp. 91-93

⁶⁰⁶ Rudaw, Patients, Students, Civil Servants Lose in Erbil, Baghdad Money Row, 17 September 2023, [url](#); Arab News, AFP, Iraqi Kurds Protest Unpaid Salaries from Baghdad, 5 September 2023, [url](#); New Arab, Iraqi Kurdistan Doctors, Teachers, and Garbage Collectors Go on Strike over Unpaid Salaries, 7 March 2022, [url](#)

⁶⁰⁷ UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2023, January 2024, pp. 10, 24, cited in UNHCR, International Protection Considerations with Regards to People Fleeing Iraq, 30 January 2024, [url](#), p. 83 footnote 610; UNICEF, Iraq: Country Office Annual Report 2022, 7 March 2023, [url](#), p. 2

⁶⁰⁸ UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2023, January 2024, p. 24, cited in UNHCR, International Protection Considerations with Regards to People Fleeing Iraq, 30 January 2024, [url](#), p. 83, footnote 611; Shafaq News, Illiteracy Rate in Iraq Drops to 12.3%: Official, 4 December 2023, [url](#)

özellikle de kadınlar arasında yüksektir.⁶⁰⁹ Aşırı kalabalık sınıflar, yetersiz sayıda nitelikli öğretmen, hasarlı okul tesisleri, Irak'taki eğitim sistemini etkileyen başlıca sorunlar arasında yer almaktadır. Birçok okul, öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için vardiya sistemiyle (iki veya üç vardiya) çalışmak zorunda kalmakta ve bu da eğitim kalitesini etkilemektedir.⁶¹⁰

Dünyanın en büyük petrol üreticilerinden biri olmasına rağmen,⁶¹¹ Irak yakıt tedarikinde sıkıntılarla boğuşmaktadır.⁶¹² Çatışmalar ile bakım ve yatırım eksikliği nedeniyle Irak'ın elektrik sistemi zarar görmüş⁶¹³ ve ülke genelinde⁶¹⁴ özellikle yaz aylarında sık sık elektrik kesintileri meydana gelmiştir.⁶¹⁵ Elektrik kesintileri özellikle yoksul güney vilayetlerinde sık sık protestoları tetiklemiştir.⁶¹⁶

Irak konut arzı sıkıntısı çekmektedir.⁶¹⁷ 2020 yılında nüfusun %12,9'unun (3 milyondan fazla insan) gayriresmî yerleşimlerde yaşadığı tahmin edilmiştir.⁶¹⁸ KRI'da 252.500'den fazla Suriyeli mültecinin bulunması, kamu hizmetleri ve altyapı üzerindeki baskının artmasına katkıda bulunmuştur.⁶¹⁹ Aralık 2023 itibarıyla Irak'ta ÜYEK nüfusu 1,14 milyonun üzerindedir. ÜYEK'lerin çoğu Erbil vilayetinde (%19), ardından Duhok vilayeti (%12), Ninova ve Süleymaniye ilçelerinde (%8) yer almaktadır.⁶²⁰ Kaynaklar, hasarlı evlerin yanı sıra geçim kaynaklarının ve temel hizmetlerin eksikliğinin, kalan ÜYEK'lerin sürdürülebilir geri dönüşü önünde engel teşkil etmeye devam ettiğini belirtmiştir.⁶²¹

Kirli ve güvenli olmayan su, ülke düzeyinde önemli bir sağlık tehdididir ve⁶²² Irak'taki nehirlerin %90'ının kirli olduğu ve 7 milyon insanın suya erişiminin kısıtlı olduğu belirtilmektedir.⁶²³ Irak, iklim değişikliğine karşı dünyanın en savunmasız beşinci ülkesi olarak öngörülmektedir. Geçtiğimiz yirmi yıl içinde Irak, tarihinin en kötü kuraklık koşullarından bazılarıyla karşı karşıya kalmıştır.⁶²⁴ Özellikle Irak'ın güneyindeki topluluklar, hizmetlere erişimi etkileyen ve yerinden edilmeye neden olan su sıkıntısını giderek daha fazla yaşamaktadır. İklim krizi ve süregelen su

⁶⁰⁹ UNFPA, Iraqi Women Integrated Social and Health Survey: Summary of Key Findings, June 2022, [url](#), p. 5

⁶¹⁰ UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2023, January 2024, p. 45, cited in UNHCR, International Protection Considerations with Regards to People Fleeing Iraq, 30 January 2024, [url](#), p. 84, footnote 615

⁶¹¹ World Bank, Iraq Economic Monitor, Spring/Summer 2023, 31 July 2023, [url](#), pp. ix-x

⁶¹² GI-TOC, Smuggling, subsidies and shortages: Iraq's latest oil troubles, 10 February 2023, [url](#)

⁶¹³ UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2021, 26 April 2022, [url](#), p. 50

⁶¹⁴ AGSIW, Urgent Reforms Needed to Unlock Iraq's Green Potential, 14 November 2023, [url](#)

⁶¹⁵ CSIS, Powering Recovery, March 2023, [url](#), p. 15

⁶¹⁶ Near East Policy Forum, Solar Solutions to Power Outages in Energy-Rich Iraq, 2 March 2023, [url](#)

⁶¹⁷ IRIS, Iraq, Economic Review, Vol. 2 (3), October 2022, [url](#), pp. 10-11; Zawya, Iraq Has 3 Million House Supply Shortage, 20 September 2023, [url](#); Zawya, Iraq Needs 4mln New Houses: Official, 15 August 2023, [url](#); Shafaq, Real Estate in Iraq: Greedy Officials, Corrupt Investors, and Homeless Citizens, 3 February 2023, [url](#)

⁶¹⁸ UN Habitat, Informal Settlements in the Arab Region, February 2020, [url](#), p. 36

⁶¹⁹ UNHCR, Iraq Factsheet: August 2023, 13 September 2023, [url](#), p. 2; UNHCR, Syria Regional Refugee Response: Iraq, updated 31 December 2023, [url](#)

⁶²⁰ UNCHR/DTM, Iraq - Population Profile - Breakdown Overview - IDPs and Returnees, 29 January 2024, [url](#)

⁶²¹ IOM, No Way Home: An Assessment of Barriers to Sustainable Return and Reintegration in Locations of No Return, 19 June 2022, [url](#), p. 5; UNICEF, Humanitarian Action for Children 2024: Iraq, 12 December 2023, [url](#), p. 2

⁶²² France24/AFP, Rampant water pollution threatens Iraq's shrinking rivers, 21 February 2024, [url](#)

⁶²³ UNAMI, Special Representative of the Secretary-General for Iraq Ms. Jeanine Hennis-Plasschaert, 18 May 2023, available at [url](#)

⁶²⁴ USAID, Sustainable Solutions to Combat Climate Change in Iraq, 12 Marc 2023, [url](#); World Bank, Iraq - Country Climate and Development Report, November 2022, [url](#), p. x

sıkıntısı⁶²⁵, tarım sektörünü⁶²⁶ genel geçim kaynaklarını⁶²⁷ etkilemesi,⁶²⁸ kentsel alanlara göçü tetikleme⁶²⁹ daha fazla eşitsizlik ve sivil huzursuzluk için koşullar yaratması ile ülkenin karşı karşıya olduğu en ciddi zorluklar arasında sayılmaktadır.⁶³⁰

ÜYEK'ler, geri dönenler, kadınlar ve kız çocukları (özellikle hane reisinin kadın olduğu haneler),⁶³¹ çocuklar,⁶³² yaşlılar,⁶³³ engelliler,⁶³⁴ ve diğer marjinal gruplar dâhil olmak üzere Irak toplumu içindeki belirli gruplar özellikle savunmasız ve genellikle sosyoekonomik açıdan dezavantajlı olmaya devam etmektedir.⁶³⁵ Kimlik veya nüfus belgesine sahip olmayan bireyler hareket özgürlüğü, temel hizmetlere ve sosyal güvenlik yardımlarına erişimde kısıtlamalarla karşılaşmakta ve bu kişilerin keyfi olarak tutuklanma riski daha yüksek olmaktadır.⁶³⁶ İŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen bireyler de resmî belgelere erişimde ek idari engeller ve güvenlik engelleriyle karşılaşmaktadır.⁶³⁷ Ayrıca bkz. [\(1.1.3 İŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen kişiler ve 1.4 Çocuklar\)](#).

2.1.2. Giriş, ikamet şartları, resmî belgelere ve hizmetlere erişim

UNHCR tarafından da belirtildiği üzere Irak'a giriş ve ikamet şartlarına ilişkin yasal çerçeve karmaşıktır ve yasal pluralizm ile düzenlenmektedir. Ayrıca, düzenlemeler her zaman uygulanmamakta ve uygulamalar konumlara ve uygulama makamlarına bağlı olarak değişmektedir. Genel olarak sponsorluk ve diğer güvenlik izni gereklilikleri kanunla düzenlenmediği gibi resmî olarak da ilan edilmemektedir.⁶³⁸

⁶²⁵ UNICEF, 2024 Humanitarian Action for Children, 12 December 2023, [url](#), p. 2

⁶²⁶ SIPRI, Iraq in 2023: Challenges and Prospects for Peace and Human Security, 17 March 2023, [url](#); Varoujan K., et al., The Impact of Water Scarcity on Food Security in Iraq, Journal of Civil Engineering and Architecture 17, 2023, [url](#), pp. 442-443; World Bank, Iraq - Country Climate and Development Report, November 2022, [url](#), p. X-XII; SIDA, Multidimensional Poverty Analysis Iraq 2022, April 2022, [url](#), p. 4

⁶²⁷ UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2023, January 2024, p. 22, cited in UNHCR, International Protection Considerations with Regards to People Fleeing Iraq, 30 January 2024, [url](#), p. 66, footnote 477

⁶²⁸ IOM, Iraq Crisis Response Plan 2024, last updated 30 January 2024, [url](#); USAID, Sustainable Solutions to Combat Climate Change in Iraq, 12 March 2023, [url](#)

⁶²⁹ Shafaq, Iraq's agricultural landscape: Overcoming challenges amid water scarcity, 31 January 2024, [url](#)

⁶³⁰ World Bank, Iraq - Country Climate and Development Report, November 2022, [url](#), p. X-XII

⁶³¹ UN OCHA, Iraq Humanitarian Transition Overview 2023, 27 February 2023, [url](#), p. 9; DRC, Women, Displacement and Durable Solutions in Iraq, 8 March 2023, [url](#)

⁶³² UNICEF, 2024 Humanitarian Action for Children, 12 December 2023, [url](#), p. 2; UNICEF / International Labour Organization (ILO), On this World Day Against Child Labour, ILO and UNICEF Call for Joint Work among all Stakeholders to Create a Protective and Inclusive Environment for Children in Iraq, 12 June 2022, [url](#)

⁶³³ Dorcas, Falling Through the Cracks: Older People in Conflict Situations, June 2022, [url](#), pp. 15-16

⁶³⁴ UN Iraq, Statement of the United Nations Resident Coordinator on the International Day of Persons with Disabilities, 3 December 2023, [url](#)

⁶³⁵ UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2023, January 2024, p. 59, cited in UNHCR, International Protection Considerations with Regards to People Fleeing Iraq, 30 January 2024, [url](#), 70, footnote 494

⁶³⁶ UNHCR, Iraq Factsheet: August 2023, 13 September 2023, [url](#), p. 3; UN OCHA, Iraq Humanitarian Transition Overview 2023, 27 February 2023, [url](#), p. 9; DRC, Life in the Margins, September 2022, [url](#), p. 14

⁶³⁷ Geneva Graduate Institute, Legal Documentation for Persons Living under the Control of Non-State Armed Groups: Humanitarian Needs and Responses, 2 December 2022, [url](#), p. 24; UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), pp. 8-9

⁶³⁸ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), p. 2; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

Kontrol noktalarından geçmek ve girmek istedikleri bölgeye kabul edilmek için bireylerin geçerli resmî belgelere (ör. Medeni Hâl Kimlik Kartı/Birleşik Kimlik kartı, vatandaşlık belgesi veya pasaport⁶³⁹) sahip olmaları gerekmektedir. Ülkedeki güvenlik taramaları, vilayet, ilçe ve şehir giriş kontrol noktalarında devam etmektedir.⁶⁴⁰ Bu tür belgelere sahip olmayan kişiler için kontrol noktalarında keyfî olarak gözaltına alınma ve tutuklanma riski artmaktadır.⁶⁴¹ UNHCR, Federal Irak ve KRI'daki vilayetlerin/bölgelerin çoğunun giriş şartlarını dayatmadığını bildirmiştir. Ancak, şu bölgelere girmek için hâlâ sponsor gerekmektedir: Nasiriye (Zi Kar); Hadise, El-Kaim ve Hit (Anbar); Al-Daur, Samarra ve Balad (Salahaddin); Saadiya bucağı, Kuzey Miktadiye ilçesi ve Al-Udhim bucağının kuzeyinde bulunan köyler (Diyala); Telafer, Hamdaniye ve Sincar ilçeleri dâhil olmak üzere Ninova'nın etnik olarak karışık bölgeleri. Uygulamada sponsorluk şartı, bireylerin girmeyi planladıkları bölgede ikamet eden (ör. sponsorun bölgede verilmiş bir Konut Kartına sahip olması gerekmektedir) ve bireyin güvenlik riski oluşturmayacağını garanti etmeye istekli birini tanımları gerektiği anlamına gelmektedir.⁶⁴²

Bireylerin belirli bir alanda ikamet edebilmesi için geçerli belgeler (Medeni Hâl Kimlik Kartı/Birleşik Kimlik Kartı, Vatandaşlık Belgesi) gereklidir.⁶⁴³ Ayrıca, bazı vilayetlerde ve şehirlerde bireylerin yasal olarak geçici ikamet almak istedikleri bölgeden Konut Kartı sahibi bir sponsor gerekmektedir. Bu vilayet ve şehirler şunlardır: Diyala; Duhok; Hadise ve Hit ilçeleri ile Rawa Bucağı (Anbar) ve güney vilayetlerinin tamamı. Bağdat'ta ve El-Kaim Bölgesi'nde (Anbar) iki sponsor gerekmektedir.⁶⁴⁴ Ayrıca, profilleri veya kökenleri ne olursa olsun bireylerin taşınacakları bölgenin güvenlik aktörlerinden, normalde Federal Irak'ta İçişleri Bakanlığı İstihbarat Dairesi'nden ve KRI'da Asayiş'ten onay almaları gerekmektedir.⁶⁴⁵

UNHCR; Iraklıların yerel makamlara ve güvenlik aktörlerine kayıt yaptırarak ikametlerini geçici olarak düzenli hâle getirebileceğini, ancak yalnızca kalacakları yere transfer edilen veya burada çıkarılan Konut Kartı'nın, bireyin veya ailenin kalıcı olarak yerleşmesine ve sağlık, eğitim, PDS aracılığıyla dağıtılan gıda payları, resmî belgelerin alınması/yenilenmesi, oy kullanma hakkının kullanılması, istihdama erişim, resmî kira sözleşmeleri imzalama ve mülk

⁶³⁹ UNHCR tarafından bildirildiği üzere: Temel belgeler arasında şunlar bulunmaktadır: Medeni Hâl Kimlik Kartı (CSID); Vatandaşlık Belgesi; Birleşik Kimlik Kartı (UNID, hem CSID hem de vatandaşlık belgesi yerine geçmektedir); doğum belgesi; ve gıda yardımı için Kamu Dağıtım Sistemi (PDS) kartı. Temel hizmetlere erişmek ve temel insan haklarını kullanmak için bu belgelerin bir kombinasyonu gereklidir. Genellikle bir belge, diğer belgelerin düzenlenmesi veya yenilenmesi için bir ön koşuldur. Normalde resmî belgelerin menşe yerde, yani bireyin CSID'si veya UNID'sinin düzenlendiği bölgede düzenlenmesi gerekmektedir. Menşe bölgesinde bizzat bulunma gerekliliği, kamplarda ve bazı gayriresmî alanlarda/kentsel bölgelerde ÜYEK'lere ulaşmak için İç İşleri Bakanlığı ve Sivil İşler Müdürlükleri tarafından üstlenilen geçici mobil misyonlar aracılığıyla kısmen ele alınmaktadır. UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024; Çeşitli Irak resmî belgeleri ve bunlara nasıl erişileceğine dair prosedürler hakkında bilgi için ayrıca bkz. Simaet Bhatha, Iraqi Official Identification Documents: What are they and how do I get them?, last updated 15 March 2023, [url](#)

⁶⁴⁰ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), p. 4

⁶⁴¹ DRC, Life in the Margins, September 2022, [url](#), p. 14; UNOCHA, 2022 Humanitarian Needs Overview: Iraq, March 2022, [url](#), p. 28

⁶⁴² UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

⁶⁴³ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), p. 6; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

⁶⁴⁴ UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

⁶⁴⁵ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), p. 12; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

satın alma⁶⁴⁶ gibi tüm haklara ve temel hizmetlere kalıcı olarak erişmesine⁶⁴⁷ izin verdiğini vurgulamıştır.

Konut Kartı (veya İkamet Kartı, Arapça: *bitaqa al-sakan*), hem Federal Irak'ta hem de KRI'da kullanılan ve bir kişinin ikamet ettiği yeri veya ikametgâhını belgeleyen resmi bir belgedir. Konut Kartı, hane reisinin kiraladığı veya sahibi olduğu konutun adresini göstermektedir.⁶⁴⁸ Konut Kartını yeni bir yere transfer etmek veya yeni bir Konut Kartı çıkartmak isteyen bireyler veya hane reisleri, İçişleri Bakanlığı Konut Kartı Talimatı (2018) uyarınca bir dizi idari ve belgesel gerekliliği yerine getirmelidir. Uygulamada bu talimatların yerine getirilmesi değişiklik gösterebilmektedir.⁶⁴⁹ UNHCR tarafından bildirildiği üzere bu gereklilikler şunlardır:

“a) Konut Kartının yeni yere devri için gereklilikler

- Kişinin kayıtlarının yeni ikamet yerine aktarılması ve eski ikamet yerindeki Konut Kartının devre dışı bırakılması için eski ikamet yerindeki Konut Bilgi Ofisinden onay alınması. Bu onay, kişi veya herhangi bir aile üyesi hakkında devam eden bir soruşturma veya tutuklama emri olması durumunda verilmemektedir;
- Muhtar (veya yerel konsey ya da belediye başkanı) tarafından yeni ikamet yerinde imzalanmış ve damgalanmış bir başvuru formu; ve
- Yeni yerdeki ilgili güvenlik aktöründen/aktörlerinden, normalde sırasıyla İçişleri Bakanlığı İstihbarat Dairesi (Federal Irak) veya Asayiş'ten (KR-I) onay alınması.

b) Konut Kartının yeni yerde ilk kez düzenlenmesi için gerekenler

- Ev reisinin ikamet etmek istediği mahalleden sorumlu muhtardan (veya yerel konsey ya da belediye başkanından) ikamet belgesi veya destek mektubu. Diyala ve Güney vilayetlerinde bu ikamet belgesi veya destek mektubunun bir sponsor tarafından, Bağdat'ta ise iki sponsor tarafından imzalanması ve belediye başkanlığı tarafından onaylanması gerekmektedir. Duhok ve Süleymaniye vilayetlerinde belediye başkanlığının onayı da gerekmektedir. Kerkük'te bir sponsora gerek yoktur; bunun yerine hane reisinin artık eski ikamet yerinde ikamet etmediğini onaylayan bir mektubun muhtar veya yerel konseyden alınması ve eski ikamet yerinde yerel polis tarafından onaylanması gerekmektedir; ve
- Yeni yerdeki ilgili güvenlik aktörü/aktörlerinden, normalde sırasıyla İç İşleri Bakanlığı İstihbarat Dairesi'nden (Federal Irak) veya Asayiş (KR-I) onay alınması.

c) Konut Kartının devri/verilmesi için gerekli belgeler

- Tüm aile üyeleri için orijinal CSID ve vatandaşlık sertifikası veya UNID;
- Yerel polis departmanından onay mektubu;

⁶⁴⁶ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), p. 7; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

⁶⁴⁷ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), pp. 6-7; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

⁶⁴⁸ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), p. 1, footnote 3; DRC, Life in the Margins, September 2022, [url](#), p. 12; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

⁶⁴⁹ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), p. 7; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

- Konut Kartının aslı veya ilk kez düzenlenmesi durumunda bireyin adının yer aldığı Konut Kartının kopyası (ör. babanın Konut Kartı);
- İlk kez düzenlenmesi durumunda evlilik sözleşmesi;
- Yeni konumdan bir kira sözleşmesi veya ev sahipliği tapusu; ve
- Zaman zaman PDS kartı gibi başka belgeler de gerekmektedir.”⁶⁵⁰

Tüm gereklilikler karşılandıktan sonra Konut Kartı 10 ila 14 gün içinde transfer edilecek veya verilecektir. Ancak, ek inceleme kontrollerine tabi tutulabilecek bazı kişiler için süreç daha uzun sürebilmektedir. Bunlar arasında bekâr erkekler, özellikle de daha önce IŞİD’in elinde olan veya çatışmalardan etkilenen bölgelerden gelen Sünni Araplar ve Sünni Türkmenler bulunmaktadır.⁶⁵¹

Bireylerin ikamet etmek istedikleri/yerleşmek istedikleri yerde Konut Kartı almalarını engelleyebilecek çeşitli engeller vardır. Bu engellerden bazıları şunlardır:

- Belge eksikliği ve yenilemenin ya da değiştirmenin mümkün olmaması (kaybolan ya da süresi dolan kimlik belgelerinin yeniden düzenlenmesi ya da Konut Kartının kendisinin devredilmesi genellikle bireyin menşe yerine dönmesini gerektirmektedir; bazı bireyler hedef alınma korkusu ya da kontrol noktalarından geçmek için gerekli belgelerin eksikliği de dâhil olmak üzere menşe bölgelerine dönemeyebilir);
- Güvenlik izni almada yaşanan zorluklar (ör. IŞİD ile bağlantılı olduğu gerekçesiyle arananlar listesinde yer alan kişiler ve arananlar listesindeki kişilerle benzer soyadlarına sahip olduğu için IŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen kişiler için);⁶⁵²
- aile kompozisyonu: bekâr erkekler ve kadınlar normalde babalarının Konut Kartına dâhil edilmektedir ve yeni yerde kendi adına Konut Kartı alamamaktadırlar;
- ihtilaflı bölgelerin statüsü ve demografik yapı ile ilgili siyasi nedenler. Örneğin Kerkük şehrinde, konut kartının transferine genellikle kentin tartışmalı statüsü nedeniyle izin verilmemektedir. Ayrıca KRI’da belirli profillere sahip veya belirli bölgelerden gelen kişilerin Konut Kartlarını transfer etmelerine veya yeni bir Konut Kartı almalarına izin verilmemektedir (bunlara Erbil ve Duhok da dâhildir: Araplar, Türkmenler ve KRI dışındaki bölgelerden gelen etnik/dinî azınlık gruplarının üyeleri; Süleymaniye’de: bekâr Arap ve Türkmen erkekler ve kadınlar,⁶⁵³ ayrıca tartışmalı bölgelerden gelen Kürtler ve Yezidiler).⁶⁵⁴

⁶⁵⁰ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), pp. 7-8; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

⁶⁵¹ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), p. 8; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

⁶⁵² UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), pp. 8-9; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

⁶⁵³ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), pp. 8-9; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

⁶⁵⁴ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), p. 13; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

2.2. Bağdat

2.2.1. Giriş, ikamet şartları, resmî belgelere ve hizmetlere erişim

Bağdat, vilayete girmek için sponsorluk şartlarını dayatmamaktadır.⁶⁵⁵

Etnik-dinî profillerine bakılmaksızın Bağdat vilayeti kökenli olmayan bireyler için ikamet zorunluluğu bulunmaktadır. Bu tür zorunluluklar şunlardır:

- Bireylerin ikamet etmeyi planladıkları mahalleden iki sponsor.
- Muhtardan (veya yerel meclisten veya belediye başkanından) alınmış destek mektubu.
- Muhtara gidecek kişilere iki sponsor eşlik etmelidir. Muhtarın destek mektubunun yenilenmesine gerek yoktur ve geçerlilik süresini belirtmesi gerekmemektedir. Söz konusu mektubun düzenlenme masrafları muhtarlık adresine bağlı olarak 2.000 ila 5.000 Irak Dinarı arasında değişmektedir.
- Güvenlik aktörlerinden güvenlik izni.⁶⁵⁶

Tüm bu zorunlulukları karşılayan bireyler genellikle Bağdat'ta ikametlerini düzenli hâle getirebilmekte, bir daire kiralayabilmekte, istihdama, kamu ve özel hastanelere (ancak mahallelerindeki kamu sağlık merkezlerine erişememektedirler) ve yükseköğretime erişebilmektedirler.⁶⁵⁷

Bireylerin tüm haklara ve temel hizmetlere erişebilmeleri için ya önceki yerlerinden nakil olmaları ya da Bağdat'ta ikamet edecekleri yeni yer için yeni bir Konut Kartı almaları gerekmektedir (Konut Kartı almak için gerekenler ve prosedür hakkında bkz. [2.1.2 Giriş, ikamet şartları, resmî belgelere ve hizmetlere erişim](#)). Konut Kartı bireylere, mahallelerindeki kamu sağlık merkezleri tarafından sağlanan birinci basamak sağlık hizmetleri ve ilk ve ortaöğretime erişim dâhil olmak üzere hizmetlere tam erişim imkânı sağlamaktadır. Ayrıca, bireyler Medeni Hâl kayıtlarını Bağdat'a transfer edebilmekte ve daha sonra yeni ikamet yerinde Medeni Hâl Kimlik Kartı/Birleşik Kimlik Kartı alabilmekte/yenileyebilmektedirler.⁶⁵⁸

2.2.2. Ekonomi

Ülkenin ve Bağdat vilayetinin başkenti olan Bağdat,⁶⁵⁹ 2022 yılında yaklaşık 9 milyon olması öngörülen nüfusuyla yoğun nüfuslu bir şehirdir.⁶⁶⁰ Nüfusun çoğunluğu Sünni ve Şii Araplardan oluşmaktadır; diğer etnik-dinî gruplar arasında Hristiyanlar, Sünni ve Şii Kürtler, Sünni ve Şii Türkmenler bulunmaktadır. Şehrin yerinden edilmiş nüfusu ağırlıklı olarak Sünni Araplardan

⁶⁵⁵ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), p. 44; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

⁶⁵⁶ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), pp. 4, 84; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

⁶⁵⁷ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), p. 104; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

⁶⁵⁸ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), p. 104; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

⁶⁵⁹ Bahry L. & Marr P., A.. Baghdad, Encyclopedia Britannica, 10 February 2024, [url](#)

⁶⁶⁰ Iraq, CSO, المجموعة الإحصائية 2022-2023 الباب الثاني [Statistical Collection 2022-2023, Part Two], 21 August 2023, [url](#), p. 8

oluşmaktadır.⁶⁶¹ Bağdat, ülkenin en zengin ve ekonomik çeşitliliğe sahip bölgelerinden biri olup ana ekonomik faaliyeti petrol rafinasyonudur.⁶⁶² Aynı zamanda, ticaret, bankacılık ve finansın⁶⁶³ yanı sıra tekstil, çimento, deri, halı ve tütün ürünleri üretimi dâhil olmak üzere ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirildiği bir üretim merkezidir.⁶⁶⁴ Bağdat'ta çeşitli askerî endüstriler de bulunmaktadır.⁶⁶⁵ Başkent, uluslararası havalimanıyla bölgede önemli bir ticaret merkezi olarak hizmet vermektedir. Şehir ayrıca her yıl bir milyondan fazla turist çekmektedir.⁶⁶⁶ 2020'de COVID-19 salgınının neden olduğu ani durgunluğun ardından 2022'de petrol satışlarındaki artış sayesinde Irak ekonomisi hızla toparlanmış ve GSYH büyümesi hızlanmıştır.⁶⁶⁷ Bağdat şehrinin yeniden canlanarak geliştiği belirtilmektedir.⁶⁶⁸ Bazı mahallelerde su ve elektrik hizmetlerinin iyileştirilmesine, köprülerin inşa edilmesine ve sokakların yeniden tasarlanmasına yönelik hükûmet yatırımları yapılmıştır.⁶⁶⁹ Şehirde emlak alanında bir patlama yaşanmaktadır,⁶⁷⁰ ancak bu patlamanın yolsuzluk ve kara para aklamadan beslendiği bildirilmektedir.⁶⁷¹

2.2.3. İstihdam

Bağdat vilayetinde işsizlik oranı %13,5,⁶⁷² gençler arasında işsizlik oranı ise %15 şeklindedir.⁶⁷³ Bağdat'ta eğitimde, istihdamda veya öğretimde olmayan (NEET) gençlerin oranı erkeklerde %17,5, kadınlarda ise %48,1'dir.⁶⁷⁴

Kamu sektörü, ülke genelinde baskın işveren olmaya devam etmektedir.⁶⁷⁵ Irak hükûmeti hâlâ az gelişmiş,⁶⁷⁶ sosyal korumadan yoksun⁶⁷⁷ ve büyük ölçüde gayriresmî⁶⁷⁸ durumdaki özel

⁶⁶¹ IOM, Cities as Home: Location Factsheets and Case Studies of Local Integration, 6 January 2021, [url](#), p. 39

⁶⁶² Jiyad, S. et al., Economic Drivers of Youth Political Discontent in Iraq: The Voice of Young People in Kurdistan, Baghdad, Basra and Thi-Qar, February 2021, [url](#), p.26

⁶⁶³ NCCI, Baghdad Governorate Profile, updated December 2015, [url](#), p. 2

⁶⁶⁴ Jiyad, S., et al., Economic Drivers of Youth Political Discontent in Iraq: The Voice of Young People in Kurdistan, Baghdad, Basra and Thi-Qar, February 2021, [url](#), p. 26; Rawabet Center for Research and Strategic Studies, Economy of the largest cities of Iraq "Baghdad", 4 October 2018, [url](#)

⁶⁶⁵ Jiyad, S., et al., Economic Drivers of Youth Political Discontent in Iraq: The Voice of Young People in Kurdistan, Baghdad, Basra and Thi-Qar, February 2021, [url](#), p.26

⁶⁶⁶ Rawabet Center for Research and Strategic Studies, Economy of the largest cities of Iraq "Baghdad", 4 October 2018, [url](#)

⁶⁶⁷ World Bank, Iraq Economic Monitor, Spring/Summer 2023, 31 July 2023, [url](#), pp. ix-x, 1; IMF, Iraq: 2022 Article IV Consultation-Press Release; and Staff Report, 3 February 2023, [url](#), p. 5

⁶⁶⁸ Economist, After 20 years of trauma, Iraq is struggling to recover, 23 March 2023, [url](#); Al Monitor, 'Fertile ground': Baghdad sees timid revival with investment drive, 26 September 2023, [url](#)

⁶⁶⁹ Asharq Al-Awsat, 'Fertile Ground': Baghdad Sees Timid Revival with Investment Drive, 27 September 2023, [url](#); Reuters, Baghdad gets make-over as repairs kindle guarded optimism, 16 May 2023, [url](#)

⁶⁷⁰ Reuters, Baghdad's historic homes crumble as real estate booms, 7 October 2022, [url](#)

⁶⁷¹ Washington Post, A building boom fueled by corruption is changing the face of Baghdad, 29 June 2023, [url](#)

⁶⁷² ILO/CSO/KRSO, Iraqi Labour Force Survey 2021, 5 July 2022, [url](#), pp. 6, 15

⁶⁷³ Iraq, MoP, The Second National Voluntary Review Report on the Achievement of the Sustainable Development Goals, July 2021, [url](#), p. 96

⁶⁷⁴ ILO/CSO/KRSO, Iraqi Labour Force Survey 2021, 5 July 2022, [url](#), p. 55

⁶⁷⁵ UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2023, January 2024, p. 54, cited in UNHCR, International Protection Considerations with Regards to People Fleeing Iraq, 30 January 2024, [url](#), p. 70, footnote 497; World Bank, Iraq Economic Monitor, Spring/Summer 2023, 31 July 2023, [url](#), p. x

⁶⁷⁶ Prospect, Iraq: The Fallout, 1 March 2023, [url](#); AP, Corruption, Deep Disparity Mark Iraq's Oil Legacy post-2003, 24 March 2023, [url](#)

⁶⁷⁷ World Bank, Iraq Country Climate and Development Report, 9 November 2022, [url](#), p. 45

⁶⁷⁸ World Bank, Iraq Economic Monitor, Spring/Summer 2023, 31 July 2023, [url](#), pp. x, 3.

sektörde⁶⁷⁹ reform gerçekleştirmek için son zamanlarda çaba sarf etmiştir. Hem kamu sektöründeki hem de özel sektördeki işe alımlara aile, aşiret⁶⁸⁰ ve siyaset boyutlarında adam kayırma ve ayrımcılık hâkimdir.⁶⁸¹ Bağdat'ta gençler için istihdam olanakları sınırlıdır.⁶⁸² İş bulmakta zorlanan üniversite mezunları da buna dâhildir.⁶⁸³ İşsizlik ve kamu sektörü maaşlarının ödenmesindeki gecikme, 2019-2021 yılları arasında Bağdat'ta da dâhil olmak üzere çeşitli şehirlerde patlak veren bir dizi protestonun ana nedenleri arasında yer almıştır.⁶⁸⁴

2.2.4. Yoksulluk

Irak'taki yoksulluk göstergelerine ilişkin veriler büyük ölçüde güncel değildir.⁶⁸⁵ Irak'ın Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (MPI) için kamuya açık olan en son anket verileri 2018 yılına aittir. Bu tahminlere dayanarak Irak'taki nüfusun %8,6'sı çok boyutlu yoksul olarak tanımlanırken %5,2'si kadarı daha, çok boyutlu yoksulluğa karşı savunmasız olarak sınıflandırılmaktadır. Irak'ta yoksullukların yoğunluğu (çok boyutlu yoksulluk içinde yaşayan insanlar arasındaki ortalama yoksulluk puanı) %37,9'dur.⁶⁸⁶ Merkezi İstatistik Örgütü (CSO) tarafından yürütülen ve BM tarafından alıntılanan yoksulluk oranları tahminlerine göre 2021'de Irak nüfusunun %29,6'sı yoksulluk sınırı altında kalmış olup güney vilayetlerinde bu oranlar daha yüksek çıkmıştır.⁶⁸⁷ Planlama Bakanlığı'nın verilerine dayanan ve medya kuruluşları tarafından aktarılan bilgilere göre 2021'deki yoksulluk oranları vilayetler arasında önemli farklılıklar göstermekte olup Bağdat ve Kürdistan bölgesi %12,5 ile %13 arasında değişirken bazı güney vilayetlerinde bu oran %50'ye ulaşmaktadır.⁶⁸⁸

Bağdat, en fazla gecekondü ve gayriresmî yerleşimlerin yoğunlaştığı valiliktir.⁶⁸⁹ Bağdat'ın bir banliyösü olan Sadr şehri, onlarca yıldır şehrin en yoksul mahallesi olmuştur.⁶⁹⁰ ABD öncülüğündeki 2003 işgalinden bu yana diğer vilayetlerden yerinden edilmiş insanların da gelmesiyle nüfusunun üç kat arttığı bildirilmektedir.⁶⁹¹ Bu mahallede ekonomik fırsatların mevcut olmadığı, işsizlik ve yoksulluğun bölge genelinde yaygın olduğu bildirilmektedir.⁶⁹²

⁶⁷⁹ ILO, Iraq Invests in Building a Social Security System that Protects Workers, 17 May 2023, [url](#); Equal Times, A new era of opportunity is opening up in Iraq with the development of the private sector and the creation of start-ups, 15 October 2023, [url](#); Amwaj.media, Despite Criticism, Iraq's PM Pursues Expansion of Public Sector, 17 January 2023, [url](#); World Bank, Iraq Economic Monitor, Fall 2022, 17 November 2022, [url](#), p. 14

⁶⁸⁰ UNPD, Community-Based Reconciliation & Reintegration in Iraq, 28 June 2022, [url](#), pp. 31-32; AP, Corruption, Deep Disparity Mark Iraq's Oil Legacy post-2003, 24 March 2023, [url](#); Prospect, Iraq: The Fallout, 1 March 2023, [url](#)

⁶⁸¹ RFI/AFP, Iraq's Young Covet Govt Jobs in Headache for Economy, 2 October 2022, [url](#)

⁶⁸² Musings on Iraq, Iraq's Youth Hit Hardest by Unemployment and Poverty, 22 January 2024, [url](#); ILO, Cost of Inaction: Education Deprivation in Iraq and the Potential of Social Protection to Reverse it, 7 March 2023, [url](#) p. 7; World Bank, Iraq Economic Monitor, Fall 2022, 17 November 2022, [url](#), pp. 3, 14

⁶⁸³ Xinhua, Feature: Young Iraqis struggle to find jobs amid continued chaos, conflicts, 29 June 2023, [url](#)

⁶⁸⁴ AI, Report 2020/21: The State of the World's Human Rights, 7 April 2021, [url](#), p. 196; Chatham House, Networks of power: The Popular Mobilization Forces and the State in Iraq, February 2021, [url](#), p.14; MEMO, Thousands of Iraqis protest government employment policy, 1 February 2021, [url](#); Jiyad, S. et al., Economic Drivers of Youth Political Discontent in Iraq: The Voice of Young People in Kurdistan, Baghdad, Basra and Thi-Qar, February 2021, [url](#), p. 56; AP, Bloated public salaries at heart of Iraq's economic woes, 23 October 2020, [url](#)

⁶⁸⁵ SIDA, Multidimensional Poverty Analysis Iraq 2022, April 2022, [url](#), p. 3

⁶⁸⁶ UNPD, Multidimensional Poverty Index 2023 Iraq, [url](#), p. 2

⁶⁸⁷ UN, Iraq Common Country Analysis, 2022, 27 July 2022, [url](#), pp. 28-29

⁶⁸⁸ Shafaq, Abject poverty inflicts less than 2% of the total poverty headcounts, official says, 27 April 2021, [url](#)

⁶⁸⁹ INA, MOP: Baghdad as the first place in slums, 22 December 2021, [url](#)

⁶⁹⁰ Vice, The Iraqi war is 20 years old. So are these young Iraqis, 20 March 2023, [url](#)

⁶⁹¹ Guardian, Guns, cash, and frozen chicken: the militia boss doling out aid in Baghdad, 20 March 2023, [url](#)

⁶⁹² Washington Institute, Addressing Iraq's Environmental Challenges: Population Growth, 17 October 2023, [url](#)

Sadr şehrinin yanı sıra “daha yoksul ve Bağdat’ın doğu ve güneyinde ekonomik açıdan dezavantajlı Şii nüfusun yoğunlaştığı” şeklinde tanımlanan diğer ilçeler Al-Shu’ala, Al-Hurriya ve Al-Za’faraniya’dır.⁶⁹³

PMF sorumluları genellikle hükûmet veya özel kuruluşlarla aracı görevi gördüğü için özellikle doğu ve güney Bağdat’taki daha yoksul bölgelerdeki insanlar ve gençler, PMF gruplarına bel bağlamakta veya bunlara katılmak için başvurmaktadır; buradaki baskın gruplar Barış Tugayları ve Ashab-ül Ehlül Hak’tır (AAH). Yoksulluk ve yapısal eşitsizlik, Bağdat’ın yoksul mahalle sakinlerinin kamu ve/veya özel hizmetlere, işlere, bürokratik onaylara ve⁶⁹⁴ yardım desteğine erişim konusunda Barış Tugayına ve AAH’ye bağlı kalmasına yol açmaktadır.⁶⁹⁵ Bkz. [1.4.4 Çocuk istismarı ve çocuk yaşta evlilik](#)

2.2.5. Gıda güvenliği

1 Ağustos 2023 itibarıyla Bağdat, toplam 326.000 kişiyi etkileyen yetersiz gıda tüketiminin en yaygın olduğu 4. vilayet olarak nitelendirilmiştir.⁶⁹⁶ Mevcut son kamu verilerine göre Bağdat’ta⁶⁹⁷ gıda sepetinin fiyatı Aralık 2020 sonunda %36 oranında artmıştır.⁶⁹⁸ Ocak ve Nisan 2021 arasında fiyatta en yüksek değişimin gözlemlendiği yer de Bağdat olmuştur.⁶⁹⁹ Tüm ülke genelinde fiyatlardaki artış hane halkı düzeyinde gıda güvenliğini etkilemiş,⁷⁰⁰ gıda güvensizliğinin artmasına yol açmıştır.⁷⁰¹ Gıda fiyatlarındaki artış, 2022 yılında Bağdat da dâhil olmak üzere Irak genelindeki şehirlerde yaşanan protesto dalgasının başlıca nedenleri arasında yer almıştır.⁷⁰²

2.2.6. Sağlık hizmetleri

2021 yılı itibarıyla Bağdat, ülkenin en yoğun hastane ve ikinci basamak bakım merkezlerine sahiptir.⁷⁰³ Sağlık Bakanlığı’nın 2020 İstatistik Raporu’na göre Bağdat, 10.729 tanesi genel hastane yatağı ve geri kalanı “acil servis yatağı” olarak adlandırılan toplam 13.628 yatak ile (1.000 kişi başına 1,6 yatakla) ülke çapındaki devlet hastanelerinde en yüksek yatak sayısına sahiptir. Bağdat’ın özel hastaneleri ek olarak 2.342 genel hastane yatağı sunmuştur.⁷⁰⁴

⁶⁹³ Skelton, M. and Saleem, Z. A., Living Among the Hashd: Relations Between Citizens and Security Actors in Five Iraqi Provinces, IRIS, July 2021, [url](#), pp. 11, 14

⁶⁹⁴ Skelton, M. and Saleem, Z. A., Living Among the Hashd: Relations Between Citizens and Security Actors in Five Iraqi Provinces, IRIS, July 2021, [url](#), pp. 5, 8, 11, 32-33; Chatham House, Networks of power – The Popular Mobilization Forces and the state in Iraq, February 2021, [url](#), p. 15

⁶⁹⁵ Guardian, Guns, cash, and frozen chicken: the militia boss doling out aid in Baghdad, 20 March 2023, [url](#)

⁶⁹⁶ WFP, Hunger Map Live: Iraq insight and key trends, 1 August 2023, [url](#), p. 3

⁶⁹⁷ Gıda Sepetinin bileşimi hakkında daha fazla bilgi için bkz. WFP, Iraqi Dinar Devaluation and the Price of the Food Basket, 3 March 2021, [url](#), p. 3

⁶⁹⁸ FAO et al., Iraq Covid-19 Food Security Monitor - Bi-weekly Update, Issue 25, 5 January 2021, [url](#), p. 2

⁶⁹⁹ FAO et al., Food Security in Iraq: Impact of COVID-19, with a Special Section on Water Shortages and Adaptation, 3 October 2021, [url](#), p. 28

⁷⁰⁰ UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2023, January 2024, p. 23, cited in UNHCR, International Protection Considerations with Regards to People Fleeing Iraq, 30 January 2024, [url](#), p. 75, footnote 535

⁷⁰¹ WFP, Iraq Annual Country Report 2022, 11 April 2023, [url](#), pp. 3, 7; World Bank, Iraq Economic Monitor, Fall 2022, 17 November 2022, [url](#), pp. 9, 13; IOM, Migration, Environment, and Climate Change in Iraq, 11 August 2022, [url](#), p. 10

⁷⁰² Amwaj.media, Tension simmers on Iraqi street as food prices rise, 3 June 2022, [url](#)

⁷⁰³ Istepanian, R. S. H., Mapping Iraq’s Post-2003 Health Crisis: Two Decades of Retrogression and Kleptocracy, Centre Français de recherche sur l’Irak (CFRI), 31 January 2024, [url](#)

⁷⁰⁴ Iraq, Ministry of Health and Environment, Annual Statistical Report 2020, 2021, [url](#), pp. 141, 143

Hükûmet 2023 yılında başkent Bağdat'ta, özellikle de nüfusun yoğun olduğu Al-Fadhiliya, Al-Hurriya ve Al-Shaab semtlerinde üç hastane daha inşa etme planlarını hızlandırdığını duyurmuştur.⁷⁰⁵ Bu rapor taslağı hazırlandığı sırada inşaat işleri tamamlanmamıştır.⁷⁰⁶ (Ulusal düzeyde sağlık hizmetlerinin durumu hakkında bilgi için bkz. [Sosyoekonomik durum](#))

2.2.7. Eğitim

Bağdat yönetimindeki Irak'ın geri kalanında olduğu gibi Bağdat'taki çocuklar için altı ila on iki yaş arasındaki altı yıllık eğitim zorunludur.⁷⁰⁷ Bağdat vilayetinde okul bitirme oranları ilkokul için %73, ortaokul için %44 ve lise için %32 olmuştur. Okul dışı kalma oranları ilköğretim düzeyinde %8, ortaöğretim düzeyinde %20 ve lise düzeyinde %46 seviyelerinde kalmıştır.⁷⁰⁸ Ülkedeki üniversitelerin veya kolejlerin %48'i ve bilimsel bölümlerin %53'ünü kapsayan Bağdat, tüm vilayetler arasında yükseköğretim kurumları açısından en yüksek paya sahiptir.⁷⁰⁹ Nisan 2020'de, Mercy Hands for Humanitarian Aid tarafından değerlendirilen Bağdat vilayetindeki dört ÜYEK kampında bulunan 5-17 yaş arasındaki çocukların %64'ünün herhangi bir okul eğitimi almadığı bildirilmiştir. Okuma yazma bilmeyenlerin oranı %12 olarak bildirilmiştir.⁷¹⁰ Ülke düzeyinde çocukların eğitime erişimi hakkında daha fazla bilgi için bkz. [1.4 Çocuklar](#).

2.2.8. Barınma ve yaşam koşulları

Ülkedeki konut sıkıntısı,⁷¹¹ orantısız bir şekilde, orta ve düşük gelirli Iraklıları etkilemektedir.⁷¹² Yüksek talep aynı zamanda fiyatları da yükseltmekte ve başkent Bağdat dâhil olmak üzere ülke genelinde çoğu Iraklı için kiralari ve emlak fiyatlarını karşılanamaz hâle getirmektedir.⁷¹³ Örneğin, Bağdat'taki ticaret merkezlerinde bir metrekarenin fiyatı 20.000 ABD doları şeklindeki kent dışı mahallelerinde bu rakamın 600 ABD doları kadar olduğu bildirilmektedir.⁷¹⁴ Bağdat şehri,⁷¹⁵ yolsuzluk ve kara para aklama ile beslendiği bildirilen bir emlak patlamasına tanık olmaktadır.⁷¹⁶ Ancak, yeni emlak projelerinin birçoğu sıradan Iraklılar için ekonomik açıdan erişilemez durumdadır.⁷¹⁷ Konut krizini ele almak için Irak hükûmeti, Sadr şehrinde 70.000 ünite ve Bismaya şehrinde 100.000 ünite inşa etmeyi planladığı, başkent

⁷⁰⁵ BNN, Accelerating Hospital Construction in Baghdad: A Step Towards Enhanced Healthcare Infrastructure, 25 September 2023, [url](#)

⁷⁰⁶ Iraq, Ministry of Planning, The Ministry of Planning announced the progress of the completion stages of Al-Hurriya Hospital in Baghdad, at a rate of 54%, and its opening at the end of next year, 22 March 2023, [url](#)

⁷⁰⁷ IRFAD, Iraq Education, n.d., accessed 14 March 2024, [url](#)

⁷⁰⁸ UNICEF, Iraq Education Fact Sheet 2020 – Analyses for learning and equity using MICS data, 2020, [url](#), pp. 9, 15; UNICEF, How to improve financing of the education sector in Iraq, 30 January 2024, [url](#) p. 1

⁷⁰⁹ Iraq, MoP, National Development Plan 2018-2022, June 2018, [url](#), p. 197

⁷¹⁰ Mercy Hands for Humanitarian Aid, Health and Educational Status of Iraqi Children in IDP Camps During COVID-19: An Assessment of Children in IDP Camps in Salah Al Din, Anbar, Ninewa, and Baghdad Governorates of Iraq, May 2020, [url](#), pp. 3-4, 9

⁷¹¹ Zawya, Iraq Has 3 Million House Supply Shortage, 20 September 2023, [url](#); Institute of Regional and International Studies (IRIS), Iraq, Economic Review, Vol. 2 (3), October 2022, [url](#), pp. 10-12

⁷¹² UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2021, 26 April 2022, [url](#), p. 46; Institute of Regional and International Studies (IRIS), Iraq, Economic Review, Vol. 2 (3), October 2022, [url](#), p. 10

⁷¹³ France 24/AFP, In Iraq, Graft Helps Push Property Prices Out of Reach, 4 January 2023, [url](#); Shafaq, 'Drastic rise' in Baghdad's real estate prices, 20 October 2022, [url](#)

⁷¹⁴ Al-Monitor, How Can Iraq Help 3.5 Million Citizens Living in Urban Slums?, 21 October 2022, [url](#)

⁷¹⁵ Reuters, Baghdad's historic homes crumble as real estate booms, 7 October 2022, [url](#)

⁷¹⁶ Washington Post, A building boom fueled by corruption is changing the face of Baghdad, 29 June 2023, [url](#)

⁷¹⁷ Al-Shakeri H., The Underbelly Of Iraq's 'Economic Boom', IRIS, 7 October 2023, [url](#)

Bağdat⁷¹⁸ dâhil olmak üzere ülke genelinde yeni düşük maliyetli ve üst düzey konut projeleri için planlar başlatmıştır.⁷¹⁹

BM Habitat, 2020 yılında Irak nüfusunun %12,9'unun (3 milyondan fazla) gayriresmî yerleşimlerde yaşadığı tahmininde bulunmuştur.⁷²⁰ Bağdat, toplam konutun yaklaşık %26'sını⁷²¹ temsil eden 1.000'den fazla gayriresmî yerleşim ile gecekonduların en yüksek konsantrasyonuna sahiptir.⁷²² Bağdat'ın en yoğun nüfuslu mahallesi Sadr şehridir ve yaklaşık 3 milyon insan 30 km²'den daha küçük bir alanda yaşamaktadır. Çoğu zaman birden fazla aile, kronik su kıtlığı ve kötüleşen sanitasyon ağları koşullarında bir evi paylaşmak zorunda kalmaktadır.⁷²³ Bağdat'ın 16 belediyesinin tamamında gecekondulu mahalleleri bulunmaktadır. Birçok yoksul ve hatta orta sınıf ailenin, ev kiralamak yerine gayriresmî yerleşim yerlerinde yaşamayı tercih ettiği bildirilmektedir.⁷²⁴ Gayriresmî yerleşimler çoğunlukla standartların altında derme çatma yapılar olup⁷²⁵ aşırı kalabalıktır ve çoğunlukla hizmet ve altyapıdan yoksundur. Bu bölgelerde yaşayan çocuklar ya okula gitmemekte ya da komşu yerleşim bölgelerindeki okullara ulaşmak için uzun mesafeler yürümek zorunda kalmaktadır.⁷²⁶ İş olanaklarının çoğunun şehir merkezinde yoğunlaştığı Bağdat'ta, resmî olmayan yerleşim yerlerinin sakinleri, toplu taşıma eksikliği, yüksek ulaşım maliyetleri ve şehir girişlerindeki kontrol noktaları nedeniyle istihdama sınırlı erişime sahiptir. Sonuç olarak Bağdat'taki gecekondulu mahallelerinde ikamet eden çoğu insan, inşaat ve hamallık, beton blok ve tuğla fabrikalarında çalışarak sabit olmayan bir gelir elde etmektedir. Bağdat'taki bu yerleşimlerdeki evlerin çoğu yasa dışı olarak inşa edilmiş olup⁷²⁷ sakinleri tahliye riskiyle karşı karşıya kalmaktadır.⁷²⁸ Gecekondulu mahallelerinde yaşayanlar için hukuki yaptırım ve adalet, resmî kolluk kuvvetlerinden ziyade aşiretler tarafından sağlanmaktadır.⁷²⁹

IOM, Ağustos 2023 itibarıyla Bağdat'ta 26.634 ÜYEK bulunduğunu ve bunlardan 8.562'sinin ağır yaşam koşullarında yaşadığını bildirmiştir. Ocak ayından Nisan 2023'e kadar, Bağdat'ın Tarmia ilçesi ve Ebu Ghraib ilçesindeki elektrik arzı ve iş olanaklarının azalması, ağır koşullarda yaşayan ÜYEK'lerin sayısının artmasına neden olmuştur.⁷³⁰

⁷¹⁸ İraç News, The Prime Minister Announces the Establishment of a New Residential City in Dhi Qar, 5 January 2024, [url](#); Zawyia, Iraq to Invite Developers to 5 New City Projects, 2 January 2024, [url](#)

⁷¹⁹ Zawyia, Iraq's 2nd Largest Housing Project to Be Finished in 3 Years, 15 January 2024, [url](#)

⁷²⁰ UN Habitat, Informal Settlements in the Arab Region, February 2020, [url](#), p. 36

⁷²¹ Assafir Al-Arabi, Informal Settlements in Iraq: The Forgotten Cities of the Forgotten, 4 June 2022, [url](#); UN Habitat, Informal Settlements in the Arab Region, February 2020, [url](#), pp. 34-36

⁷²² UN Habitat, Informal Settlements in the Arab Region, February 2020, [url](#), p. 26

⁷²³ Washington Institute, Addressing Iraq's Environmental Challenges: Population Growth, 17 October 2023, [url](#)

⁷²⁴ Assafir Al-Arabi, Informal Settlements in Baghdad, 6 June 2022, [url](#)

⁷²⁵ UN Habitat, Informal Settlements in the Arab Region, February 2020, [url](#), p. 20

⁷²⁶ Al-Monitor, How Can Iraq Help 3.5 Million Citizens Living in Urban Slums?, 21 October 2022, [url](#); Assafir Al-Arabi, Informal Settlements in Baghdad, 6 June 2022, [url](#)

⁷²⁷ Assafir Al-Arabi, Informal Settlements in Baghdad, 6 June 2022, [url](#)

⁷²⁸ IOM, DTM Emergency Tracking: Eviction from Informal Settlements (1-14 November 2023), 6 December 2023, [url](#); USDOS, 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, [url](#), p.

⁷²⁹ Assafir Al-Arabi, Informal Settlements in Iraq: The Forgotten Cities of the Forgotten, 4 June 2022, [url](#)

⁷³⁰ IOM, Iraq Displacement Index - Findings Round Seven (May- August 2023), October 2023, [url](#), p. 3

Temmuz 2021’de Federal Hükûmet, kamu çalışanları ve dul kadınlar gibi belirli gruplara arazi tahvili veren bir girişim başlatmıştır. Ancak, bu girişim, gerektiği gibi uygulanmadığı için eleştirilmektedir.⁷³¹

Irak’ın elektrik sistemi hâlâ bozuktur⁷³² ve ülke genelinde sık sık elektrik kesintileri yaşanmaktadır.⁷³³ Ülke genelinde elektrik sağlayan özel sektöre ait jeneratörler, güçlü aktörler tarafından bir gelir kaynağı olarak kullanılmaktadır.⁷³⁴ Şu anda Bağdat şehrinde altyapı çalışmaları devam etmektedir ve elektrik arzının iyileştiği bildirilmektedir.⁷³⁵ ÜYEK kamplarında ve gayriresmî yerleşim yerlerinde derme çatma barınaklarda yaşayan insanlar, tekrarlayan elektrik kesintilerinden özellikle etkilenmektedir.⁷³⁶ 2022 yılı boyunca benzin istasyonlarında uzun kuyruklar oluştuğu ve Bağdat da dâhil olmak üzere birçok şehirde yakıt yokluğu nedeniyle çok sayıda istasyonun kapatıldığı bildirilmiştir.⁷³⁷

2.2.9. Su ve sanitasyon

Kirli ve güvenli olmayan su, ülke düzeyinde önemli bir sağlık tehdididir.⁷³⁸ Temiz içme suyuna erişim, Bağdat da⁷³⁹ dâhil olmak üzere Irak’taki en acil sorunlardan biridir.⁷⁴⁰ Özellikle gayriresmî yerleşimler, endüstriyel faaliyetler ve tarımdan kaynaklanan kirlilik ve arıtılmamış atık deşarjı nedeniyle su kalitesinin son derece düşük olduğu bildirilmektedir. Bağdat’ta nehirlerin tuzluluk seviyeleri içme suyu kalitesi eşliğini aşarak evsel ve tarımsal kullanımlar için su tedarik güvenliğini tehlikeye atmaktadır.⁷⁴¹ Örneğin, Bağdat Belediyesi her gün bertaraf edilen yaklaşık 1,4 milyon metreküp evsel atık suyun sadece %53’ünü arıtmaktadır. Gecekondu mahallelerinde yeterli atık su bertaraf sistemlerinin bulunmaması nedeniyle arıtma oranları daha da düşüktür ve mahalle sakinleri genellikle kanallara ve nehirlere karışan kendi kanalizasyon sistemlerini kurmak zorunda kalmaktadır.⁷⁴² Su kirliliği, Bağdat da dâhil olmak üzere hastalık vakalarındaki artışın nedenidir.⁷⁴³

⁷³¹ Al-Monitor, Mega Projects Do Little to Calm Iraq’s Housing Crisis, 19 July 2022, [url](#)

⁷³² UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2021, 26 April 2022, [url](#), p. 50

⁷³³ AGSIW, Urgent Reforms Needed to Unlock Iraq’s Green Potential, 14 November 2023, [url](#)

⁷³⁴ Near East Policy Forum, Solar Solutions to Power Outages in Energy-Rich Iraq, 2 March 2023, [url](#)

⁷³⁵ Reuters, Baghdad gets make-over as repairs kindle guarded optimism, 16 May 2023, [url](#)

⁷³⁶ Euro-Med Human Rights Monitor, Iraq: IDPs in Camps Face Dire Conditions as Temperature Rises, 21 July 2022, [url](#); USAID, Iraq: Complex Emergency, 30 September 2022, [url](#), p. 3

⁷³⁷ New Arab, Iraqis fear fuel crisis as shortages hit Baghdad, Mosul, 16 March 2022, [url](#)

⁷³⁸ France24/AFP, Rampant water pollution threatens Iraq’s shrinking rivers, 21 February 2024, [url](#)

⁷³⁹ UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2023, January 2024, p. 17, cited in UNHCR, International Protection Considerations with Regards to People Fleeing Iraq, 30 January 2024, [url](#) p. 87, footnote 639; REACH, Key Multi-Sectoral Findings, 14 December 2023, [url](#), pp. 13, 41-42, 52

⁷⁴⁰ Kurdistan 24, Baghdad Subdistrict Has Lacked Water for more than 15 Years, 29 October 2023, [url](#);

France24/AFP, Rampant water pollution threatens Iraq’s shrinking rivers, 21 February 2024, [url](#)

⁷⁴¹ UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2023, January 2024, p. 58, cited in UNHCR, International Protection Considerations with Regards to People Fleeing Iraq, 30 January 2024, [url](#) p. 87, footnote 640; Shafaq, ‘State Toxins’ Infiltrate Iraqi Homes: Drought, Pollution, and Government Initiatives, 1 October 2023, [url](#)

⁷⁴² Water, Peace and Security, Action Needed: Three Priorities for Iraq’s Water Sector, June 2022, [url](#), p. 7

⁷⁴³ Shafaq, ‘State Toxins’ Infiltrate Iraqi Homes: Drought, Pollution, and Government Initiatives, 1 October 2023, [url](#)

2.3. Süleymaniye

2.3.1. Giriş, ikamet şartları, resmî belgelere ve hizmetlere erişim

UNHCR'ye göre KRI'nın diğer vilayetlerinden gelen Iraklılar ve KRI dışından gelen Iraklı Kürtler için Süleymaniye vilayetine girişte Medeni Hâl Kimlik Kartı/Birleşik Kimlik Kartı ibraz etme gerekliliği dışında genellikle herhangi bir giriş şartı veya kısıtlaması bulunmamaktadır. KRI dışından gelen Yezidiler uygulamada Kürtlerle benzer muamele görmekte ve Medeni Hâl Kimlik Kartı/Birleşik Kimlik Kartı ibraz ederek Süleymaniye vilayetine girebilmektedir.⁷⁴⁴

UNHCR'den alınan bilgiye göre KRI dışından gelen Iraklı Araplar ve Türkmenler iç sınırdaki (havaalanında değil) güvenlik taramasından geçtikten sonra Asayiş tarafından kendilerine 30 gün geçerli geçici giriş izni (Turist Ziyaretçi Kartı) verilmektedir. Bu tür kısa süreli giriş izni, bireylerin geçerlilik süresi boyunca Süleymaniye vilayetinde kalmalarına izin vermekte olup tıbbi bakım, iş, alışveriş veya diğer nedenler gibi amaçlarla sunulmaktadır. Turist Ziyaretçi Kartına sahip olan kişiler, bir işe girememekte veya otel odası dışında bir daire kiralayamamaktadır. Turist Ziyaretçi Kartına sahip olan ve 30 günlük sürenin ötesinde kalmayı planlayan kişiler, ikamet etmek istedikleri mahalledeki Asayiş ve muhtarlık ile ikametlerini düzenli hâle getirmelidir. Süleymaniye havaalanı üzerinden vilayete gelen kişilere Turist Ziyaretçi Kartı verilmemektedir ve vilayette kalmak istemeleri durumunda Asayiş'e ve ikamet etmek istedikleri mahallenin muhtarına başvurmaları gerekmektedir.⁷⁴⁵

Süleymaniye'de kökenleri ve etnik-dinî profilleri ne olursa olsun tüm Iraklılar kamu, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişebilmektedir. Kişilerin istihdam ve barınma dâhil olmak üzere diğer haklara ve temel hizmetlere erişebilmek için Asayiş ile ikametlerini düzenli hâle getirmeleri ve Konut Kartlarını transfer etmeleri gerekmektedir.⁷⁴⁶

UNHCR, ikamet şartlarının menşei yeri, etnik-dinî profil ve bireyin aile statüsüne bağlı olarak değiştiğini belirtmektedir.⁷⁴⁷ Nitekim KRI'da belirli profillere sahip veya belirli bölgelerden gelen bireylerin Konut Kartlarını transfer etmelerine veya yeni bir Konut Kartı almalarına izin verilmemektedir. Bu durum, bekâr Arap ve Türkmen erkek ve kadınların yanı sıra tartışmalı bölgelerden gelen Kürt ve Yezidilerin⁷⁴⁸ Kamu Dağıtım Sistemi (PDS) kartlarının transferini talep edemediği, bunun yerine aylık gıda paylarını almak için geldikleri yere geri dönmeleri gereken Süleymaniye vilayeti için de geçerlidir. Yeni doğanlar PDS kartlarına sadece menşei

⁷⁴⁴ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), pp. 5-6; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

⁷⁴⁵ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), pp. 5-6; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

⁷⁴⁶ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), p. 15; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

⁷⁴⁷ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), p. 15; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

⁷⁴⁸ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), pp. 8-9, 13; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

yere geri dönerek eklenebilmektedir. PDS kartının yenilenmesi Süleymaniye’de yapılabilmektedir.⁷⁴⁹

Başka bir KRI vilayetinden gelen Iraklılar için Konut Kartının transfer edilmesi veya çıkarılması

Etnik/dinsel kökenlerine bakılmaksızın başka bir KRI vilayetinden gelen Iraklıların yeni bir Asayiş kodu⁷⁵⁰ talep etmeleri ve Konut Kartlarını geldikleri vilayetten Süleymaniye vilayetine transfer etmeleri veya Süleymaniye vilayetinde yeni bir Konut Kartı almaları gerekmektedir. Bu prosedürler, Süleymaniye Genel Asayiş Müdürlüğü tarafından yapılacak bir mülakat da dâhil olmak üzere çeşitli adımları içermektedir. Kişiler yeni bir Asayiş kodu edindikten sonra ev kiralama sürecine başlayabilmektedir. Ancak Süleymaniye vilayetinde Konut Kartını transfer ettikten sonra kira sözleşmesi imzalayabilmekte, istihdama erişebilmekte ve PDS kartlarını transfer edebilmektedirler. Süleymaniye’de CSID/UNID almak veya yenilemek için bireylerin menşe yerlerine dönmeleri gerekmektedir. Bekâr erkeklerin ve kadınların kiralık konaklama alanları ve türleri hakkında kısıtlamalarla karşı karşıya kaldıkları bildirilmektedir.⁷⁵¹

KRI dışından Kürtler ve Yezidiler için Konut Kartının Transferi veya İhracı

KRI dışındaki bir vilayetten gelen Kürt veya Yezidi kökenli Iraklılar için yukarıda açıklandığı üzere başka bir KRI vilayetinden gelen Iraklılarla aynı süreç geçerlidir. Konut Kartları Süleymaniye’ye transfer edildikten veya Süleymaniye’de düzenlendikten sonra düzenli istihdama erişebilmekte ve PDS kartının Süleymaniye’ye transfer edilmesini talep edebilmektedirler (ihtilafli bölgelerden gelmedikleri sürece). Süleymaniye’de CSID/UNID almak veya yenilemek için bireylerin menşe yerlerine dönmeleri gerekmektedir. Bekâr erkeklerin ve kadınların kiralık konaklama türleri ve yerleri konusunda kısıtlamalarla karşı karşıya kaldıkları bildirilmektedir.⁷⁵²

KRI dışından gelen Arap ve Türkmen ailelere oturma izni verilmesi

KRI dışından gelen Arap ve Türkmen ailelerin oturma kartı almak için bir sponsora ihtiyacı yoktur, ancak ikamet etmek istedikleri mahalledeki yerel Asayiş ile iletişime geçmeleri gerekmektedir. Oturma kartı bir yıl geçerlidir ve yenilenebilmektedir. Arap ve Türkmen aileler bir yıllık oturma kartını aldıktan sonra bir daire kiralayabilmekte ve kayıt dışı istihdam (genellikle inşaat ve konaklama sektörlerinde) imkânına erişebilmektedir.⁷⁵³

⁷⁴⁹ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), p. 15 footnote 50; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

⁷⁵⁰ UNHCR noted that ‘The Asayish code is provided to every individual above 18 years old. Due to prevailing political, security and administrative divisions, the Asayish codes vary in each KR-I governorate. Therefore, individuals from Erbil, Dohuk or Halabja seeking to settle in Sulaymaniyah Governorate will require a new Asayish code.’ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), p.15 footnote 49

⁷⁵¹ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), pp. 15-16; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

⁷⁵² UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), pp. 15-16; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

⁷⁵³ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), pp. 15-16; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

KRI dışındaki Arap ve Türkmen ailelere Konut Kartının devri veya verilmesi

Bir yıllık oturma kartına sahip olan Arap ve Türkmen aileler, Konut Kartlarının Süleymaniye'ye transferini talep edebilir veya yeni bir Konut Kartı alabilir (başka bir KRI vilayetinden gelen Iraklılar için yukarıda açıklanan sürecin aynısı geçerlidir). Bu kişiler Konut Kartlarını transfer ettirdikten sonra düzenli istihdama erişebilirler. Ayrıca, PDS kartlarının Süleymaniye'ye transfer edilmesini de talep edebilirler. Süleymaniye'de CSID/UNID almak veya yenilemek için bireylerin menşee yerlerine dönmeleri gerekmektedir.⁷⁵⁴

Bekâr Arap ve Türkmen erkek ve kadınlara oturma izni verilmesi

Bekâr Arap ve Türkmen erkek ve kadınlara normalde sadece bir aylık yenilenebilir oturma izni verildiği bildirilmektedir. Yalnızca düzenli bir iş buldukları ve işverenlerinden destek yazısı ibraz ettikleri istisnai durumlarda Asayiş'ten bir yıllık yenilenebilir oturma kartı alabilmektedirler. UNHCR, "bir aylık oturma kartı sahiplerinin, izinlerinin kısa süreli olması nedeniyle uygulamada düzenli iş bulmakta zorluklarla karşılaştıklarını" belirtmiştir. Bu kişiler ayrıca kiralık konutların türü ve yeri konusunda da kısıtlamalarla karşı karşıyadır.⁷⁵⁵

2.3.2. Ekonomi

Süleymaniye kentinin nüfusu 780.000 olup⁷⁵⁶ ağırlıklı olarak Sünni Kürtlerden oluşan yerleşik bir nüfusa sahiptir. Burada daha az sayıda Şii Kürt, Sünni ve Şii Arap, Hristiyan ve diğer azınlıklar da ikamet etmektedir. 2014 yılından bu yana, şehir "çoğunlukla çatışmalardan etkilenen vilayetlerden gelen Sünni Arap ÜYEK'lere ev sahipliği yapmaktadır".⁷⁵⁷ KRG ekonomisi büyük ölçüde petrol ihracatına ve federal hükûmetten yapılan bütçe transferlerine dayanmaktadır.⁷⁵⁸ Petrol ve doğal gaz yönetimi konusunda hem KRG ile federal hükûmet arasında hem de Süleymaniye vilayetini yöneten Kürdistan Yurtseverler Birliği (PUK) ile Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) arasında yaşanan anlaşmazlıklar Süleymaniye vilayetinin ekonomik istikrarını etkilemiştir. PUK, diğer şikâyetlerinin yanı sıra KRG'yi bütçe kesintileri yapmakla suçlamıştır. Yetersiz fonlar Süleymaniye'de maaş krizine yol açmış ve maaş ödemelerinde gecikmelere neden olmuştur.⁷⁵⁹

KRI'dan Türkiye'ye ihraç edilmek üzere petrol taşıyan boru hattı⁷⁶⁰ Mart 2023'te Bağdat lehine sonuçlanan bir tahkim davasının ardından kapatılmıştır. Kararda, Türkiye'nin Bağdat'ın onayı olmadan KRG'nin petrol pompalamasına ve ihraç etmesine izin vererek 1973 tarihli boru hattı anlaşmasını ihlal ettiği belirtilmiştir.⁷⁶¹ Bu rapor taslağı hazırlandığı sırada KRI'nın petrol ihracatı henüz yeniden başlamamıştır.⁷⁶² Mart 2023'ten bu yana Türkiye üzerinden petrol ihracatının

⁷⁵⁴ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), pp. 15-16; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

⁷⁵⁵ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), pp. 15-16; UNHCR, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

⁷⁵⁶ World Bank, Iraq Economic Monitor, Spring/Summer 2023, 31 July 2023, [url](#), p. 3, footnote c

⁷⁵⁷ IOM, Cities as Home: Location Factsheets and Case Studies of Local Integration, 6 January 2021, [url](#), p. 18

⁷⁵⁸ SIPRI, Iraq in 2023: Challenges and prospects for peace and human security, 17 March 2023, [url](#)

⁷⁵⁹ Washington Institute, PUK and KDP: A New Era of Conflict, 21 December 2022, [url](#)

⁷⁶⁰ Argus, No imminent Iraqi Kurdistan crude restart: KRG official, 16 February 2024, [url](#)

⁷⁶¹ The National, Iraq Export Pipeline Closure Wreaks Havoc on Kurdish Region Economy, 21 September 2023, [url](#)

⁷⁶² Rudaw, Oil producers ask US to discuss Kurdistan exports with PM Sudani, 16 February 2024, [url](#)

durdurulması,⁷⁶³ gelir kaybı ve KRG üzerindeki mali baskının artması nedeniyle bölgede ciddi ekonomik sonuçlar doğurmuştur. Petrol üretim şirketleri maaşları kesmek ve çalışanları işten çıkarmak zorunda kalırken bölgesel hükûmet de kamu maaşlarını ödeyemez ve bazı hizmetleri sağlayamaz hâle gelmiştir.⁷⁶⁴ Kamu sektörü çalışanları, maaşlarının ödenmemesi nedeniyle Süleymaniye’de ve KRI’nın diğer şehirlerinde çeşitli protesto gösterileri düzenlemiştir.⁷⁶⁵ Irak Federal Yüksek Mahkemesi tarafından 21 Şubat 2024’te alınan bir mahkeme kararı, KRG’nin tüm petrol gelirlerini ve petrol dışı gelirlerini Bağdat’a devretmesine hükmetmiş, fiili olarak KRG’nin mali durumunun kontrolünü tamamen federal hükûmete vermiştir. Aynı kararda KRG’ye aylık kredi verilmesi şeklindeki mevcut sistem yerine KRI’daki kamu sektörü maaşlarının doğrudan federal hükûmet tarafından ödenmesine de hükmedilmiştir.⁷⁶⁶

2.3.3. İstihdam

2021 için elde edilen en son verilere göre Süleymaniye vilayetindeki işsizlik oranı %11,9 olmuştur.⁷⁶⁷ Yolsuzluk ve verimsizlikle gölgelenen kamu sektörü, KRI’daki en büyük işveren olmayı sürdürmektedir.⁷⁶⁸ KRG, geçtiğimiz on yılda memurlarına zamanında ödeme yapmakta zorlanmış,⁷⁶⁹ bu durum protestoları⁷⁷⁰ ve grevleri⁷⁷¹ tetiklemiştir. Hem kamu sektöründeki hem de özel sektördeki işe alımlara aile, aşiret ve siyaset boyutlarında adam kayırma ve ayrımcılık hâkimdir.⁷⁷² KRI’da istihdam olanaklarının yetersizliği, özellikle gençler arasında⁷⁷³ toplumsal kargaşayı⁷⁷⁴ ve göçü (hem kırsal alandan kentlere göç hem de yurt dışına göç) defalarca tetiklemiştir.⁷⁷⁵

⁷⁶³ World Bank, Iraq Economic Monitor, Spring/Summer 2023, 31 July 2023, [url](#), p. 5

⁷⁶⁴ Washington Institute, Renewing the KRG’s Opposition Parties for 2024 Parliamentary Elections, 8 January 2024, [url](#); The National, Iraq Export Pipeline Closure Wreaks Havoc on Kurdish Region Economy, 21 September 2023, [url](#)

⁷⁶⁵ AP, Public sector workers in Iraq’s Sulaymaniyah protest over unpaid salaries, 14 January 2024, via YouTube AP channel, [url](#); Rudaw, Striking teachers plan protest despite government promises, 7 January 2024, [url](#); France 24/AFP, Iraqi Kurds protest unpaid salaries from Baghdad, 5 September 2023, [url](#); Shafaq News, Employees in Al-Sulaymaniyah and Halabja Strike amid Salary Delays, 10 September 2023, [url](#)

⁷⁶⁶ Epic, ISHM: February 15 – 22 2024, 22 February 2024, [url](#); S&P Global, Iraqi federal court ruling deals another blow to Kurdistan regional government’s oil autonomy, 22 February 2024, [url](#)

⁷⁶⁷ ILO/CSO/KRSO, Iraqi Labour Force Survey 2021, 5 July 2022, [url](#), p. 13

⁷⁶⁸ Wahab B., The Rise and Fall of Kurdish Power in Iraq, in: Middle East Report (306 Spring 2023), April 2023, [url](#)

⁷⁶⁹ CFRI, The Root Causes of Kurdish Iraqi Migration: Early Warnings of an Impending Youth Quake in the KRI, 13 July 2022, [url](#)

⁷⁷⁰ EPC, Sulaymaniyah-Erbil Disagreement: Scenarios of Division in Iraqi Kurdistan, 21 March 2021, [url](#); MRG, Minority and Indigenous Trends 2021 – Focus on Covid-19, 30 June 2021, [url](#), p. 154; AI, Report 2020/21: The State of the World’s Human Rights, 7 April 2021, [url](#), p. 197

⁷⁷¹ New Arab, Iraqi Kurdistan Doctors, Teachers, and Garbage Collectors Go on Strike over Unpaid Salaries, 7 March 2022, [url](#)

⁷⁷² Arab Reform Initiative, Understanding the Roots of the Younger Generations’ Despair in the Kurdistan Region of Iraq, 4 April 2023, [url](#); AP, Corruption, Deep Disparity Mark Iraq’s Oil Legacy post-2003, 24 March 2023, [url](#)

⁷⁷³ CFRI, The Root Causes of Kurdish Iraqi Migration: Early Warnings of an Impending Youth Quake in the KRI, 13 July 2022, [url](#)

⁷⁷⁴ ILO, Cost of Inaction: Education Deprivation in Iraq and the Potential of Social Protection to Reverse it, 7 March 2023, [url](#), p. 7; France24/AFP, Iraq’s Young Covet Govt Jobs in Headache for Economy, 2 October 2022, [url](#); UNDP, Reimagining the Social Contract in Iraq, 1 June 2022, [url](#), pp. 17, 19

⁷⁷⁵ Rudaw, Kurdistan Region’s Youth Blame Lack of Opportunities for Desire to Migrate, 6 September 2023, [url](#);

CFRI, The Root Causes of Kurdish Iraqi Migration: Early Warnings of an Impending Youth Quake in the KRI, 13 July 2022, [url](#); Rudaw, Youth from Sulaimani’s Raparin migrate en masse due to lack of services, 4 September 2023, [url](#)

2.3.4. Yoksulluk

Irak Planlama Bakanlığı tarafından açıklanan ve medya kuruluşları tarafından aktarılan bilgilere göre, 2021 yılında KRI'da yoksulluk oranı %12,5 ile %13 arasındadır.⁷⁷⁶ Süleymaniye de dâhil olmak üzere bazı vilayetlerde ÜYEK'ler ve geri dönenler arasındaki yoksulluk özellikle kritik seviyededir.⁷⁷⁷ Aralık 2023 itibarıyla ülkedeki ÜYEK nüfusunun %8'i Süleymaniye vilayetinde bulunmaktadır.⁷⁷⁸ UNHCR tarafından da belirtildiği gibi, Irak'ta hem kentsel hem de kırsal alanlardaki ÜYEK'lerin ve geri dönenlerin çoğu temel hizmetlere ve istihdama erişimde zorluklarla karşılaşmaktadır. Yoksul, gıda güvencesinden yoksun ve insani yardıma muhtaç olan bu kişiler şiddete, istismara ve sömürüye daha fazla maruz kalmaktadır.⁷⁷⁹

2.3.5. Gıda güvenliği

FAO'nun BM'den aktardığı verilere göre, Irak'taki hanelerin %41'i orta dereceli ila şiddetli gıda güvensizliği ile karşı karşıyadır ve bu durumdan en çok Anbar, Duhok, Erbil ve Süleymaniye etkilenmektedir.⁷⁸⁰ 1 Ağustos 2023 itibarıyla, toplam 84.800 kişiyi etkileyen krizin veya kriz seviyesinin üzerinde gıda temelli başa çıkma stratejilerinin en yaygın olduğu vilayetler arasında Süleymaniye'nin 11. sırada olduğu tespit edilmiştir.⁷⁸¹ Medya kaynakları, Irak'ta ve özellikle de KRI'da et fiyatlarının görülmemiş bir artış gösterdiğini ve "etin yoksul ve düşük gelirli ailelerin sofralarından kaybolmaya başladığını" bildirmiştir.⁷⁸² Vatandaşların başta et olmak üzere diğer temel gıda maddelerinin fiyatlarındaki artışa ilişkin endişelerini dile getirdiği Süleymaniye'de de bu durum geçerlidir.⁷⁸³

2.3.6. Sağlık hizmetleri

KRI'daki sağlık hizmetlerinin kalitesi ve kullanılabilirliği Irak'ın geri kalanından biraz daha iyi olarak nitelendirilse de⁷⁸⁴ kapasitenin çoğu kentsel alanlarda yoğunlaşmıştır.⁷⁸⁵ 2020 itibarıyla KRI'da 1.000 kişiye 1,6 hastane yatağı düşmektedir. En yüksek sayı 1,8 ile Süleymaniye'de kaydedilmiştir.⁷⁸⁶ Sağlık ve Çevre Bakanlığı'nın 2020 verilerine göre Süleymaniye'de 38'i kamu hastanesi (1'i üçüncü basamak sağlık hizmeti sunmaktadır) ve 25'i özel hastane olmak üzere

⁷⁷⁶ Shafaq, Abject poverty inflicts less than 2% of the total poverty headcounts, official says, 27 April 2021, [url](#)

⁷⁷⁷ UNOCHA, Humanitarian Needs Overview 2022: Iraq, 27 March 2022, [url](#), p. 81

⁷⁷⁸ UNCHR/DTM, Iraq - Population Profile - Breakdown Overview - IDPs and Returnees, 29 January 2024, [url](#)

⁷⁷⁹ UNHCR, International Protection Considerations with Regards to People Fleeing Iraq, 30 January 2024, [url](#), p. 197

⁷⁸⁰ UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2023, January 2024, pp. 22-23, cited in UNHCR, International Protection Considerations with Regards to People Fleeing Iraq, 30 January 2024, [url](#), p. 75, footnote 536

⁷⁸¹ WFP, Hunger Map Live: Iraq insight and key trends, 1 August 2023, [url](#), p. 2

⁷⁸² Shafaq, Iraqi Trade Minister addresses concerns over food reserve and meat prices, 22 February 2024, [url](#)

⁷⁸³ New Arab, As Ramadan approaches in Iraq, Food prices increase amid complaints of government inaction, 26 February 2024, [url](#)

⁷⁸⁴ Australia, DFAT, Country Information Report Iraq, 16 January 2023, [url](#), p. 8; Sulaiman H. M., et al., Health System Performance, Mitigation, and Imperative Reform Approaches in the Kurdistan Region of Iraq: A Qualitative SWOT Analysis from the Stakeholders' Point of View, in: Duhok Medical Journal, Vol. 17(1), 2023, [url](#), pp. 91-93

⁷⁸⁵ Sulaiman H. M., et al., Health System Performance, Mitigation, and Imperative Reform Approaches in the Kurdistan Region of Iraq: A Qualitative SWOT Analysis from the Stakeholders' Point of View, in Duhok Medical Journal, Vol. 17(1), 2023, [url](#), pp. 90-93; Al Dabbagh S. A., et al., Workload Assessment of Medical Doctors at Primary Health Care Centers in the Duhok Governorate, in Human Resources for Health, Vol. 19, January 2022, [url](#)

⁷⁸⁶ Sulaiman H. M., et al., Health System Performance, Mitigation, and Imperative Reform Approaches in the Kurdistan Region of Iraq, Vol. 17 Issue 1, 2023, [url](#), pp. 91-93

63 hastane bulunmaktadır.⁷⁸⁷ 2023 yılında KRG tarafından açıklanan ve yerel medya tarafından aktarılan verilere göre, KRI'da toplam 135 hastane (52 özel hastane ve 83 kamu hastanesi) ve 1.470 sağlık merkezi bulunmaktadır. Bunların %16'sı şehirlerde, %32'si ilçelerde, %11'i bucaklarda ve %41'i köylerde yer almaktadır.⁷⁸⁸ Süleymaniye'de 2023 yılında pediatri alanında uzmanlaşmış yeni bir yoğun bakım ünitesi (YBÜ) açılışı vesilesiyle bir sağlık yetkilisi, yoğun bakım yetersizliğinin önemli bir sorun olmaya devam ettiğini ve vatandaşları maliyetleri gecelik 500.000 ila 3 milyon Irak dinarı arasında değişen özel hastanelere başvurmaya zorladığını belirtmiştir.⁷⁸⁹ Nisan 2022'de Süleymaniye'deki bazı devlet hastaneleri, özellikle kronik hastalıklar için tıbbi malzeme ve ilaç sıkıntısı nedeniyle hizmetlerini geçici olarak askıya almak zorunda kalmıştır.⁷⁹⁰ Ayrıca, 2023 yılında sağlık çalışanları bütçe açıkları nedeniyle greve giderek acil ve kritik bakım dışındaki sağlık hizmetlerini kısıtlamıştır.⁷⁹¹

2.3.7. Eğitim

Süleymaniye vilayetinde okul bitirme oranları ilköğretim için %91, ortaokul için %72 ve lise için %45 idi. Okula gitmeme oranları ilköğretimde %2, ortaokulda %9 ve lisede %20 idi.⁷⁹² 2021 itibarıyla Süleymaniye vilayetinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı %24'tü.⁷⁹³ Süleymaniye'de kökenleri ve etnik-dinî profilleri ne olursa olsun tüm Iraklılar,⁷⁹⁴ nüfus cüzdanları olduğu sürece⁷⁹⁵ eğitime erişebilmektedir. Ülke düzeyinde çocukların eğitime erişimi hakkında daha fazla bilgi için bkz. [1.4 Çocuklar](#). 2023 yılında KRG ile federal hükûmet arasındaki çözülmemiş petrol anlaşmazlıkları ve mali anlaşmazlıklar nedeniyle ödenmemiş maaşları için Süleymaniye vilayetinde 58.000'den fazla öğretmen greve gitmiştir.⁷⁹⁶ Öğretmenler grevde olduğundan⁷⁹⁷ Süleymaniye vilayetindeki (ve ayrıca Halepçe, Garmiyân, Raparîn ve Koya'daki) okulların çoğu Eylül 2023'te başlaması gereken yeni eğitim-öğretim yılı için Ocak 2024 itibarıyla hâlâ kapılarını açmamıştı.⁷⁹⁸ Şubat 2024'ün sonunda KRG yetkilileri, öğretmenlerin aylarca süren grevden sonra sınıflara geri döndüklerini açıklamıştır.⁷⁹⁹ Irak'ın geri kalanında olduğu gibi⁸⁰⁰

⁷⁸⁷ Iraq, Ministry of Health and Environment, Annual Statistical Report 2020, 2021, [url](#), pp. 138,139, 141, 143

⁷⁸⁸ Kurdistan 24, KRG Ministry of Health publishes healthcare statistics, 31 July 2023, [url](#)

⁷⁸⁹ Shafaq News, Al-Sulaymaniyah Inaugurates Iraq's Largest Pediatric ICU, 16 August 2023, [url](#)

⁷⁹⁰ UN Iraq Resident Coordinator Office (RCO) / UNAMI Development Support Office (DSO), Field Report Issue 22, 23 July 2022, [url](#), pp. 3-5; Sulaiman H. M., et al., Health System Performance, Mitigation, and Imperative Reform Approaches in the Kurdistan Region of Iraq, Vol. 17 Issue 1, 2023, [url](#), 82; Esta Media Network, Official Says Sulaimani Pediatric Hospital ICU Section Suspended Works; Live of many Are at Risk, 13 December 2023, [url](#)

⁷⁹¹ Rudaw, Patients, Students, Civil Servants Lose in Erbil, Baghdad Money Row, 17 September 2023, [url](#); Shafaq, Employees in Al-Sulaymaniyah and Halabja Strike amid Salary Delays, 10 September 2023, [url](#); AFP, Iraqi Kurds Protest Unpaid Salaries from Baghdad, 5 September 2023, [url](#)

⁷⁹² UNICEF, Iraq Education Fact Sheet 2020 – Analyses for learning and equity using MICS data, 2020, [url](#), pp. 9, 15

⁷⁹³ Iraq, MoP, The Second National Voluntary Review Report on the Achievement of the Sustainable Development Goals, July 2021, [url](#), p. 99

⁷⁹⁴ UNHCR, Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022, [url](#), p. 15

⁷⁹⁵ DRC, Life in the Margins, September 2022, [url](#); HRW, World Report 2024, Events of 2023, 11 January 2024, [url](#); AI, Report 2022/23; The State of the World's Human Rights; Iraq 2022, 27 March 2023, [url](#)

⁷⁹⁶ Iraq Oil Report, Two-month teachers' strike underscores severity of Baghdad-Erbil problems, 21 September 2023, [url](#)

⁷⁹⁷ Kirkuk Now, Sulaymaniyah Teachers under Pressure Arresting Organizers of Demonstrations, Threats of Dismissal, 22 January 2024, [url](#)

⁷⁹⁸ Rudaw, Striking teachers plan protest despite government promises, 7 January 2024, [url](#)

⁷⁹⁹ Shafaq, Kurdistan education minister announces Sulaymaniyah teachers' return, unveils development strategy, 29 February 2024, [url](#)

⁸⁰⁰ UN Iraq, Iraq Common Country Analysis 2023, January 2024, p. 45, cited in UNHCR, International Protection Considerations with Regards to People Fleeing Iraq, 30 January 2024, [url](#), p. 84, footnote 615

KRI da sayıları gittikçe artan genç öğrencilerin eğitimi için yeterli sayıda sınıftan ve nitelikli öğretmenlerden yoksundur. Örneğin Süleymaniye vilayetine bağlı Ranya'da öğrencilerin ders saatlerini okul başına günde sadece dört saatle sınırlayan bir vardiya sistemi uygulanmaktadır. Çoğu okulun çift vardiyalı sistemle çalıştığı, bazı okulların ise yer sıkıntısı ve öğrenci sayısının fazlalığı nedeniyle üç vardiyalı sistem kullanmak zorunda kaldığı bildirilmektedir.⁸⁰¹

2.3.8. Barınma ve yaşam koşulları

Süleymaniye'de konut talebi artmakta ve insanlar iş fırsatları için köylerden şehre taşınmaktadır.⁸⁰² Federal Irak'ta olduğu gibi,⁸⁰³ KRG yetkilileri de konut krizini çözmek için⁸⁰⁴ Süleymaniye dâhil olmak üzere KRI'nın çeşitli bölgelerinde uygun fiyatlı konutlar inşa etmeyi planlamaktadır.⁸⁰⁵ KRI'daki elektrik sistemi daha güvenilirdir,⁸⁰⁶ ancak⁸⁰⁷ Süleymaniye de dâhil olmak üzere⁸⁰⁸ elektrik kesintileri hâlâ yaygındır. Konuta erişimde gerekli resmî belgeler hakkında bilgi için bkz. [2.3.1 Giriş, ikamet şartları, resmî belgelere ve hizmetlere erişim](#)

2.3.9. Su ve sanitasyon

Süleymaniye dâhil olmak üzere KRI'da⁸⁰⁹ su sıkıntısı ve uzun süreli kuraklık yaşanmakta,⁸¹⁰ bu da halkın genel refahını tehdit eden acil bir sorun hâline gelmektedir. Süleymaniye şehrinde bulunan Tanjaro nehrinin fabrikalar, atık sahaları ve rafinerilerin artılmamış atıkları, yağlar ve zararlı metallerle kirlendiği bildirilmektedir. Bu nehir, yüz binlerce insana içme suyu sağlayan Darbandikhan Barajı rezervuarına akmaktadır. Kirli su daha sonra Dicle Nehri'ne ve Basra Körfezi'ne ulaşana kadar akmaya devam ederek yol boyunca birçok topluluğu etkilemektedir.⁸¹¹ Güvenli su eksikliği, yetersiz sanitasyon ve hijyen nedeniyle Irak'ta 2022 yılında bir kolera salgını yaşanmıştır.⁸¹² Bu salgından en çok Süleymaniye, Müsenne, Bağdat, Kerkük, Babil, Zi Kar ve Kadisiye vilayetleri etkilenmiştir.⁸¹³ Sağlık yetkilileri, Ağustos⁸¹⁴ ve Eylül

⁸⁰¹ Al-Monitor, In Iraq's Kurdistan Region, Teacher Strikes Highlight Schooling Crisis, 15 January 2024, [url](#)

⁸⁰² Jamal Ali, B. et al., Factors Shaping Customer Satisfaction with Residential Flats: Evidence from Sulaymaniyah City, 10 May 2021, [url](#), pp. 1-2

⁸⁰³ Iraq News, The Prime Minister Announces the Establishment of a New Residential City in Dhi Qar, 5 January 2024, [url](#); Zaway, Iraq to Invite Developers to 5 New City Projects, 2 January 2024, [url](#)

⁸⁰⁴ Shafaq, Trumping Kurdistan, Real Estate Prices 'Spark Uproar' in Al-Anbar, 21 August 2022, [url](#)

⁸⁰⁵ Bas News, KRG to Build Housing Units for Low-income Earners, 16 May 2023, [url](#)

⁸⁰⁶ Rudaw, Garmiyan Village Residents Leave amid Water Scarcity, 29 October 2023, [url](#); Freedom House, Freedom on the Net 2023: Iraq, 4 October 2023, [url](#)

⁸⁰⁷ Shafaq, Kurdistan Region Ministry of Electricity Releases Statistics on Power Infrastructure and Subscribers, 29 August 2023, [url](#); Rudaw, Protesters block Sulaimani-Erbil road over electricity shortages, 2 January 2024, [url](#)

⁸⁰⁸ Draw Media, Slemani Is Going to Run Out of Electricity, 12 January 2023, [url](#)

⁸⁰⁹ Washington Kurdish Institute, In the Midst of the Riparians: Kurdistan's position at the center of an impending water crisis in the Tigris-Euphrates River Basin, 15 February 2023, [url](#)

⁸¹⁰ Raseef22, Thirsty for Solutions: Erbil's Escalating Water Crisis Amidst Rapid Urbanization and Climate Change, 2 August 2023, [url](#); Rudaw, Several Erbil Neighbourhoods Suffer from Lack of Water, 13 July 2023, [url](#); AFP, Iraq's Mesopotamian Marshlands Are Dying at an Alarming Rate, 13 July 2023, [url](#)

⁸¹¹ Rudaw Research Centre, Navigating Water Scarcity in the Kurdistan Region: Challenges, Causes, and Crucial Solutions, 28 August 2023, [url](#)

⁸¹² IFRC, Iraq: Cholera Epidemic-Emergency Plan of Action (EPoA), DREF n° MDRIQ01, 7 July 2022, [url](#), pp. 1-2, 13

⁸¹³ IFRC, Iraq: Cholera Epidemic-Emergency Plan of Action (EPoA), DREF n° MDRIQ015, 1 December 2023, [url](#), pp. 1

⁸¹⁴ Rudaw, 10 confirmed cases of cholera: Sulaimani health, 31 August 2023, [url](#)

2023 arasında Süleymaniye’de 130 kolera vakasını teyit etmiş, Erbil’de de birkaç vaka kaydedilmiştir.⁸¹⁵

⁸¹⁵ Rudaw, 130 confirmed cholera cases in Sulaimani, says health minister, 14 September 2023, [url](#)

Ek 1: Kaynakça

Sözlü kaynaklar, isim vermek istemeyen kaynaklar dâhil

Sarah Sanbar, EUAA ile e-posta iletişimi, 16 Mart 2024. Sanbar, İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölümünde araştırmacı olarak çalışmaktadır. Irak'taki insan hakları ihlallerinin araştırılmasında uzmanlaşmıştır.

UNHCR temsilcileri, EUAA ile e-posta iletişimi, 8 Mayıs 2024

ABD merkezli Irak analisti, EUAA ile görüşme, 12 Aralık 2023 ve e-posta iletişimi, 4 Mart 2024. Analist, ülkedeki güvenlik ve siyasi durum gibi konularda kapsamlı uzmanlığa sahiptir.

Herkese açık kaynaklar

AA (Anadolu Agency), Iraq's divorce rate steadily mounting: Judicial source, 31 January 2018, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/iraqs-divorce-rate-steadily-mounting-judicial-source/1048625>, accessed 9 April 2024

ABC News, Iraq's LGBT Community Could Face Death Penalty under Proposed New Law, 16 September 2023, <https://www.abc.net.au/news/2023-09-17/iraq-proposes-death-penalty-for-lgbt-relationships/102777576>, accessed 9 April 2024

Abdo G., Violence Against Women Permeates All Aspects of Life in Iraq, Wilson Centre, 29 November 2022, [https://www.wilsoncenter.org/blog-post/violence-against-women-permeates-all-aspects-life-iraq#:~:text=According%20to%20statistics%20published%20by,physical%20violence%20\(3.6%20percent\)](https://www.wilsoncenter.org/blog-post/violence-against-women-permeates-all-aspects-life-iraq#:~:text=According%20to%20statistics%20published%20by,physical%20violence%20(3.6%20percent)), accessed 9 April 2024

Abed A., Violence Against Women in Iraq: Between Practice and Legislation, LSE Blog, 8 July 2020, <https://blogs.lse.ac.uk/mec/2020/07/08/violence-against-women-in-iraq-between-practice-and-legislation/>, accessed 9 April 2024

ACLED (Armed Conflict Location & Event Data Project), The Muqawama and its Enemies, 23 May 2023, <https://acleddata.com/2023/05/23/the-muqawama-and-its-enemies-shifting-patterns-in-iran-backed-shiite-militia-activity-in-iraq/>, accessed 9 April 2024

Action Against Hunger, Conflict sensitivity assessment in Ninewa, 27 January 2023, https://www.actioncontrelafaim.org/wp-content/uploads/2023/03/IQ_-_ACF-Report-on-Conflict-sensitivity.pdf, accessed 9 April 2024

Action Against Hunger, Drivers of Conflict and Community Tensions in Post-War Iraq, 5 May 2023, <https://www.actioncontrelafaim.org/en/publication/drivers-of-conflict-and-community-tensions-in-post-war-iraq/>, accessed 9 April 2024

Arab News, Iraqi Kurds Protest Unpaid Salaries from Baghdad, 5 September 2023, <https://www.arabnews.com/node/2367936/middle-east>, accessed 9 April 2024

AGSIW (The Arab Gulf States Institute in Washington), Urgent Reforms Needed to Unlock Iraq's Green Potential, 14 November 2023, <https://agsiw.org/urgent-reforms-needed-to-unlock-iraqs-green-potential/>, accessed 9 April 2024

AI (Amnesty International), Iraq: Action must be taken on gender-based violence after murder of Tiba Ali by her father, 3 February 2023, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/02/iraq-action-must-be-taken-on-gender-based-violence-after-murder-of-tiba-ali-by-her-father/>, accessed 9 April 2024

AI (Amnesty International), Iraq: Authorities must immediately reverse media ban on the terms "homosexuality" and "gender", 9 August 2023, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/08/iraq-authorities-must-immediately-reverse-media-ban-on-the-terms-homosexuality-and-gender/>, accessed 9 April 2024

AI (Amnesty International), Iraq: Draft laws threaten rights to freedom of expression and peaceful assembly, 18 July 2023, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/07/iraq-draft-laws-threaten-rights-to-freedom-of-expression-and-peaceful-assembly/>, accessed 9 April 2024

AI (Amnesty International), Iraq: Government must match rhetoric on human rights with meaningful action, 15 March 2023, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/03/iraq-government-must-match-rhetoric-on-human-rights-with-meaningful-action/>, accessed 9 April 2024

AI (Amnesty International), Iraq: Joint statement: Iraqi authorities must cease chilling crackdown on free speech, 3 March 2023, <https://www.amnesty.org/en/documents/mde14/6511/2023/en/>, accessed 9 April 2024

AI (Amnesty International), Iraq: Legacy of Terror: The Plight of Yezidi Child Survivors of ISIS, 30 July 2020, https://www.amnesty.be/IMG/pdf/20200724_rapport_legacy_of_terror_the_plight_of_yezidi_child_survivors_of_isis.pdf, accessed 18 April 2024

AI (Amnesty International), Iraq: Open Letter to Prime Minister Al-Sudani: End Iraq's Reign of Impunity, 15 March 2023, <https://www.amnesty.org/en/documents/mde14/6433/2023/en/> accessed 9 April 2024

AI (Amnesty International), Report 2020/21: The State of the World's Human Rights, 7 April 2021, <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/English.pdf>, accessed 9 April 2024

AI (Amnesty International), Report 2022/23; The State of the World's Human Rights; Iraq 2022, 27 March 2023, <https://www.amnesty.org/en/location/middle-east-and-north-africa/iraq/report-iraq/>, accessed 9 April 2024

Al Dabbagh S. A., et al., Workload Assessment of Medical Doctors at Primary Health Care Centers in the Duhok Governorate, in Human Resources for Health, Vol. 19, January 2022, <https://human-resources-health.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12960-021-00664-2>, accessed 9 April 2024

Al Jazeera, As Iraq backslides on gender equality, where are its women MPs?, 9 September 2023, <https://www.aljazeera.com/opinions/2023/9/9/as-iraq-backslides-on-gender-equality-where-are-its-women-mps>, accessed 9 April 2024

Al Jazeera, Iraq approves record \$153bn budget aimed at creating jobs, 12 June 2023, <https://www.aljazeera.com/news/2023/6/12/iraq-approves-record-153bn-budget-aimed-at-creating-jobs>, accessed 9 April 2024

Al Jazeera, The long shadow of Saddam's dictatorship in Iraq, 16 April 2023, <https://www.aljazeera.com/opinions/2023/4/16/the-long-shadow-of-saddams-dictatorship-in-iraq>, accessed 9 April 2024

Alkhudary T., Iraqi Women are Engaged in a Struggle for their Rights, LSE's Middle East Centre Blog, 15 June 2020, <https://blogs.lse.ac.uk/mec/2020/06/15/iraqi-women-are-engaged-in-a-struggle-for-their-rights/>, accessed 9 April 2024

Al Kaabi A., Knights M., Iraq's "Resistance" Factions Shift to Major Crackdown on Media Spaces, Washington Institute for Near East Policy, 28 February 2024, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/iraqs-resistance-factions-shift-major-crackdown-media-spaces>, accessed 9 April 2024

Al-Mayali I., Iraqi Women Will Not Be Silenced, 9 February 2021, in IWPR, <https://iwpr.net/global-voices/iraqi-women-will-not-be-silenced>, accessed 9 April 2024

Al Menasa, No Waiver, no Divorce: Half of Iraqi Women Blackmailed into the Worst Deal, when Leaving Marriage, 31 March 2022, <https://www.al-menasa.net/en/2022/03/31/no-waiver-no-divorce-half-of-iraqi-women-blackmailed-into-the-worst-deal-when-leaving-marriage/>, accessed 9 April 2024

Al Monitor, 'Fertile ground': Baghdad sees timid revival with investment drive, 26 September 2023, <https://www.al-monitor.com/originals/2023/09/fertile-ground-baghdad-sees-timid-revival-investment-drive>, accessed 9 April 2024

Al Monitor, 'Iraq is not an Islamic country': Minorities protest Baghdad's alcohol ban as unconstitutional, 12 March 2023, <https://www.al-monitor.com/originals/2023/03/iraq-not-islamic-country-minorities-protest-baghdads-alcohol-ban-unconstitutional>, accessed 9 April 2024

Al-Monitor, How Can Iraq Help 3.5 Million Citizens Living in Urban Slums?, 21 October 2022, <https://www.al-monitor.com/originals/2022/10/how-can-iraq-help-35-million-citizens-living-urban-slums>, accessed 9 April 2024

Al-Monitor, In Iraq's Kurdistan Region, Teacher Strikes Highlight Schooling Crisis, 15 January 2024, https://www.al-monitor.com/originals/2024/01/iraqs-kurdistan-region-teacher-strikes-highlight-schooling-crisis?token=eyJlbWFpbCI6ImdhYnJpZWxhQHdlbmdlcuY2giLCJuaWQiOiI2MjMjAxNyJ9&utm_medium=email&utm_campaign=Ungrouped%20transactional%20email&utm_content=Ungrouped%20transactional%20email+ID_d38162ed-b87c-11ee-b9b5-dd913c65df2f&utm_source=campmgr&utm_term=Access%20Article, accessed 9 April 2024

Al-Monitor, Mega Projects Do Little to Calm Iraq's Housing Crisis, 19 July 2022, <https://www.al-monitor.com/originals/2022/07/mega-projects-do-little-calm-iraqs-housing-crisis>, accessed 9 April 2024

Al-Obaidi, B. S. H., The impact of legislation on empowering women. A comparative study between the effective Iraqi Penal Code No. 111 of 1969 and the new draft Iraqi Penal Code, Journal of Positive School Psychology, Vol. 6 No. 2, 2022, <https://journalppw.com/index.php/jpsp/article/view/4376>, accessed 9 April 2024

Al-Samaraie, N., Interview with EUAA, 27 October 2022, originally cited in EUAA, COI Report, Iraq: Arab tribes and customary law, April 2023, https://coi.euaa.europa.eu/administration/easo/PLib/2023_04_EUAA_COI_Report_Iraq_Arab_tribes_and_customary_law.pdf, accessed 9 April 2024

Al-Shakeri H., The Underbelly Of Iraq's 'Economic Boom', IRIS, 7 October 2023, https://auis.edu.krd/iris/publications/underbelly_iraqs_economic_boom, accessed 9 April 2024

Alshamary, M., Interview with Al Jazeera, The Stream, Why hasn't Iraq adopted any laws against domestic violence?, 15 February 2023, <https://www.aljazeera.com/program/the-stream/2023/2/15/why-hasnt-iraq-adopted-any-laws-against-domestic-violence>, accessed 9 April 2024

Amwaj.media, Despite Criticism, Iraq's PM Pursues Expansion of Public Sector, 17 January 2023, <https://amwaj.media/media-monitor/iraqi-pm-sudani-raises-suspicion-of-political-appointments>, accessed 9 April 2024

Amwaj.media, Tension simmers on Iraqi street as food prices rise, 3 June 2022, <https://amwaj.media/article/iraq-protests-high-prices-ukraine-war>, accessed 9 April 2024

AP (Associated Press), Iraq steps up repatriations from Islamic State camp in Syria, hoping to reduce militant threats, 15 September 2023, <https://apnews.com/article/syria-iraq-repatriation-islamic-state-c0b80ba80e2af09b109c38bbd2f54b24>, accessed 10 April 2024

AP (Associated Press), Residents, aid workers surprised by closure of Iraqi camp, 18 April 2023, <https://apnews.com/article/iraq-jadah-5-closed-islamic-state-70584e54122e5697720d4bb9acc2820c>, accessed 10 April 2024

AP (Associated Press), 20 years after U.S. invasion, young Iraqis see signs of hope, 17 March 2023, <https://apnews.com/article/iraq-war-invasion-anniversary-saddam-hussein-47b558083aad51d96106bc72342c49ea>, accessed 10 April 2024

AP (Associated Press), Bloated public salaries at heart of Iraq's economic woes, 23 October 2020, <https://apnews.com/article/financial-markets-baghdad-iraq-middle-east-cf1789e0fa482600f133aae71a8d34d8>, accessed 10 April 2024

AP (Associated Press), Corruption, Deep Disparity Mark Iraq's Oil Legacy post-2003, 24 March 2023, <https://apnews.com/article/iraq-oil-basra-us-invasion-corruption-disparities-b155140f9e9f9a2c962c4513cb7b1730>, accessed 10 April 2024

AP (Associated Press), Fearing ostracism or worse, many nonbelievers hide their views in the Middle East and North Africa, 5 October 2023, <https://apnews.com/article/islam-muslims-atheism-middle-east-nonbelievers-bc7c21fe1d0358c046f14ee4070abb3b>, accessed 10 April 2024

AP (Associated Press), Influential Iraqi cleric launches anti-LGBTQ campaign, 2 December 2022, <https://apnews.com/article/middle-east-religion-violence-gay-rights-iraq-f5c0a3568556d341885dd70aa78cd161>, accessed 10 April 2024

AP (Associated Press), Iraq's crackdown on booze, social media posts raises alarm, 10 March 2023, [https://apnews.com/article/iraq-alcohol-ban-social-media-arrests-2ae91a0db73e9ce286257e530acf4b04#:~:text=BAGHDAD%20\(AP\)%20%E2%80%94%20Onl%20a,religious%20minorities%20and%20rights%20activists](https://apnews.com/article/iraq-alcohol-ban-social-media-arrests-2ae91a0db73e9ce286257e530acf4b04#:~:text=BAGHDAD%20(AP)%20%E2%80%94%20Onl%20a,religious%20minorities%20and%20rights%20activists), accessed 10 April 2024

AP (Associated Press), Iraqi parliament passes bill banning alcohol, 23 October 2016, <https://apnews.com/general-news-2ec3925767ca48149974e56b7bedc82c>, accessed 10 April 2024

AP (Associated Press), Passage of harsh anti-LGBTQ+ law in Iraq draws diplomatic backlash, 28 April 2024, <https://apnews.com/article/iraq-lgbtq-law-85e5e55cde7a581631c484ad83b0773c>, accessed 7 May 2024

AP (Associated Press), Public sector workers in Iraq's Sulaymaniyah protest over unpaid salaries, 14 January 2024, via YouTube AP channel, <https://apnews.com/general-news-2ec3925767ca48149974e56b7bedc82c>, accessed 10 April 2024

Arab News, Iraqi Kurds Protest Unpaid Salaries from Baghdad, 5 September 2023, <https://www.arabnews.com/node/2367936/middle-east>, accessed 10 April 2024

Arab Reform Initiative, Understanding the Roots of the Younger Generations' Despair in the Kurdistan Region of Iraq, 4 April 2023, <https://www.arab-reform.net/publication/understanding-the-roots-of-the-younger-generations-despair-in-the-kurdistan-region-of-iraq/>, accessed 10 April 2024

Arab Weekly, Iraq's Growing Community of Atheists no Longer Peripheral, 20 July 2019, <https://thearabweekly.com/iraqs-growing-community-atheists-no-longer-peripheral>, accessed 10 April 2024

Arab Weekly, Worrying increase of "Honour" crimes in Iraqi Kurdistan, 21 March 2022, <https://thearabweekly.com/worrisome-increase-honour-crimes-iraqi-kurdistan>, accessed 9 April 2024

Argus, No imminent Iraqi Kurdistan crude restart: KRG official, 16 February 2024, <https://www.argusmedia.com/en/news-and-insights/latest-market-news/2538958-no-imminent-iraqi-kurdistan-crude-restart-krg-official>, accessed 10 April 2024

Article 19, Iraq: Authorities must cease their chilling crackdown on free speech, 3 March 2023, <https://www.article19.org/resources/iraq-authorities-crackdown-free-speech/>, accessed 10 April 2024

Article 19, Iraq: Drop draft digital content legislation and protect free speech online, 16 March 2023, <https://www.article19.org/resources/iraq-drop-draft-digital-content-legislation-protect-free-speech-online/>, accessed 10 April 2024

Asharq Al-Awsat, 'Fertile Ground': Baghdad Sees Timid Revival with Investment Drive, 27 September 2023, <https://english.aawsat.com/business/4570641-%E2%80%98fertile-ground%E2%80%99-baghdad-sees-timid-revival-investment-drive>, accessed 10 April 2024

Asharq Al-Awsat, Official Data: Divorce Rates Soar in Kurdistan, 1 March 2019, <https://english.aawsat.com/home/article/1613306/official-data-divorce-rates-soar-kurdistan>, accessed 10 April 2024

Assafir Al-Arabi, In Iraq, Violence Against Women Comes in many Shapes and Forms, 4 August 2022, <https://assafirarabi.com/en/46761/2022/08/04/in-iraq-violence-against-women-comes-in-many-shapes-and-forms/>, accessed 10 April 2024

Assafir Al-Arabi, Informal Settlements in Baghdad, 6 June 2022, <https://assafirarabi.com/en/45495/2022/06/06/informal-settlements-in-baghdad-home-is-everywhere/>, accessed 10 April 2024

Assafir Al-Arabi, Informal Settlements in Iraq: The Forgotten Cities of the Forgotten, 4 June 2022, <https://assafirarabi.com/en/45480/2022/06/04/informal-settlements-in-iraq-the-forgotten-cities-of-the-forgotten/>, accessed 10 April 2024

Australia, DFAT (Department of Foreign Affairs and Trade), Country Information Report Iraq, 16 January 2023, <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/country-information-report-iraq.pdf>, accessed 9 April 2024

Bahry L. & Marr P., A.. Baghdad, Encyclopedia Britannica, 10 February 2024, <https://www.britannica.com/place/Baghdad>, accessed 9 April 2024

Bas News, KRG to Build Housing Units for Low-income Earners, 16 May 2023, <https://www.basnews.com/en/babat/807440>, accessed 9 April 2024

BBC, Iraq alcohol ban: Christian political party appeals, saying it is undemocratic, 6 March 2023, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-64858892>, accessed 9 April 2024

BBC, Iraq: At least 23 dead amid fighting after Moqtada al-Sadr quits, 30 August 2022, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-62719497>, accessed 9 April 2024

BBC, Iraq: Tense calm in Baghdad after cleric issues appeal, 30 August 2022, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-62715772>, accessed 9 April 2024

BBC, Iraqi activist jailed over tweet 'insulting' Iran-backed militia force, 7 December 2022, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-63890358>, accessed 9 April 2024

BBC, 'Sushi' children defy Sunni-Shia divide, 18 June 2016, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-36528536>, accessed 9 April 2024

BBC, The Iraqi YouTube star killed by her father, 6 September 2023, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-64533577>, accessed 9 April 2024

BNN (Breaking News Network), Accelerating Hospital Construction in Baghdad: A Step Towards Enhanced Healthcare Infrastructure, 25 September 2023, <https://bnnbreaking.com/breaking-news/health/accelerating-hospital-construction-in-baghdad-a-step-towards-enhanced-healthcare-infrastructure/>, accessed 9 April 2024

Bobseine, H., Tribal Justice in a Fragile Iraq, 7 November 2019, https://production-tcf.imgix.net/app/uploads/2019/11/08121945/tribal-justice_bobseinePDF.pdf, accessed 9 April 2024

Brookings, New Vulnerabilities for Iraq's Resilient Popular Mobilization Forces, 3 February 2022, <https://www.brookings.edu/articles/new-vulnerabilities-for-iraqs-resilient-popular-mobilization-forces/>, accessed 9 April 2024

BTI (Bertelsmann Foundation), Iraq Country Report 2022, 23 February 2022, https://bti-project.org/fileadmin/api/content/en/downloads/reports/country_report_2022_IRQ.pdf, accessed 9 April 2024

Canada, IRB (Immigration and Refugee Board of Canada), Iraq: Inter-Sect Marriage Between Sunni and Shia Muslims, Including Prevalence; Treatment of Inter-Sect Spouses and their Children by Society and Authorities, Including in Baghdad; State Protection Available (2016-January 2018), 29 January 2018, <https://webarchive.archive.unhcr.org/20230519180157/https://www.refworld.org/docid/5aa916bb7.html>, accessed 9 April 2024

Ceasefire Centre for Civilian Rights, Researcher for Report on Family-Based Violence Legislation in the Kurdistan Region of Iraq, 2 August 2023, <https://www.ceasefire.org/wp-content/uploads/2023/08/Terms-of-reference.pdf>, accessed 15 April 2024

Ceasefire Centre for Civilian Rights, Terms of Reference: Report on Family-Based Violence Legislation in the Kurdistan Region of Iraq, 2 August 2023, <https://www.ceasefire.org/wp-content/uploads/2023/08/Terms-of-reference.pdf>, accessed 9 April 2024

Ceasefire Centre for Civilian Rights/MRGI (Minority Rights Group International), The Lost Women of Iraq: Family-based violence during armed conflict, October 2015, https://www.ceasefire.org/wp-content/uploads/2016/09/The-Lost-Women-of-Iraq_ENG-OCTOBER-2015_WEB.pdf, accessed 9 April 2024

Ceasefire Centre for Civilian Rights, 'They Are in Control': The rise of paramilitary forces and the security of minorities in Iraq's disputed Territories, January 2022, https://www.ceasefire.org/wp-content/uploads/2022/01/CFR_IraqMilitia_EN_May21.pdf, accessed 9 April 2024

CFRI (Centre Français de Recherche sur l'Irak), Baha'is in Iraq: From the Realm of Shadows to the Demand for Recognition, 2 June 2023, <https://cfri-irak.com/en/article/from-the-realm-of-shadow-to-the-demand-for-recognition-2023-06-02>, accessed 9 April 2024

CFRI (Centre Français de Recherche sur l'Irak), The Root Causes of Kurdish Iraqi Migration: Early Warnings of an Impending Youth Quake in the KRI, 13 July 2022, <https://cfri-irak.com/en/article/the-root-causes-of-kurdish-iraqi-migration-early-warnings-of-an-impending-youth-quake-in-the-kri-2022-07-13>, accessed 10 April 2024

CFRI (Centre Français de Recherche sur l'Irak), Women's Economic Empowerment in Iraq: A Double-Edged Sword?, 8 November 2023, <https://cfri-irak.com/en/article/womens-economic-empowerment-in-iraq-a-double-edged-sword-2023-11-08>, accessed 10 April 2024

CFRI, Christians in Post-2003 Iraq: Fragmentation Dynamics, Ethnic and Sectarian Fault Lines, 11 August 2023, <https://cfri-irak.com/en/article/christians-in-post-2003-iraq-fragmentation-dynamics-ethnic-and-sectarian-fault-lines-2023-08-11>, accessed 10 April 2024

Channel 4 News, Iraqi Youtuber killed by father in 'honour killing', via YouTube, 4 February 2023, <https://www.channel4.com/news/iraqi-youtuber-killed-by-father-in-honour-killing#:~:text=The%20death%20of%20a%20young,daily%20life%20with%20her%20fiance>, accessed 10 April 2024

Chatham House, Networks of power – The Popular Mobilization Forces and the state in Iraq, February 2021, <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2021-02/2021-02-25-networks-of-power-mansour.pdf>, accessed 10 April 2024

Chatham House, Tackling Iraq's unaccountable state, 11 December 2023, <https://www.chathamhouse.org/2023/12/tackling-iraqs-unaccountable-state/04-elite-repression-societal-accountability>, accessed 10 April 2024

CIVICUS, IRAQ: 'We've submitted many bills, but parliament refuses to adopt a law against GBV', 7 March 2022, <https://www.civicus.org/index.php/media-resources/news/interviews/5640-iraq-we-have-submitted-several-bills-but-parliament-has-refused-to-adopt-a-law-against-gender-based-violence>, accessed 10 April 2024

CNN, Protesters storm Swedish embassy in Iraq over Quran burning plan, 20 July 2023, <https://edition.cnn.com/2023/07/19/middleeast/iraq-swedish-embassy-protest-quran-burning-intl-hnk/index.html>, accessed 10 April 2024

Coalition for just reparations, Coalition for Just Reparations Condemns Hate Speech and Accusations Against Yazidi, 11 March 2023, <https://c4jr.org/1105202327448>, accessed 10 April 2024

Columbia Journalism Review, 'A kind of hell for journalists', 6 April 2022, https://www.cjr.org/special_report/iraq-kurdistan-law-6.php, accessed 10 April 2024

Cook, J., Distinguishing Children From ISIS-Affiliated Families in Iraq and Their Unique Barriers for Rehabilitation and Reintegration in: Perspectives on Terrorism, Volume XVII, Issue 3, September 2023, <https://pt.icct.nl/sites/default/files/2023-09/PT%20-%20Vol%20XVII%2C%20Issue%20III%20-%20Cook.pdf>, accessed 10 April 2024

Cortright, D., et al. ., Women and the Iraq war, 20 years later, Fourth Freedom Forum, 2023, <https://fourthfreedomforum.org/wp-content/uploads/2023/03/2023-Women-and-the-Iraq-War.pdf>, accessed 10 April 2024

CPJ (Committee to Protect Journalists), Explore CPJ's database of attacks on the press – Iraq, n.d., (filtered by dates from 2022 to 2024), https://cpj.org/data/killed/mideast/iraq/?status=Killed&motiveConfirmed%5B%5D=Confirmed&motiveUnconfirmed%5B%5D=Unconfirmed&type%5B%5D=Journalist&type%5B%5D=Media%20Worker&cc_fips%5B%5D=IZ&start_year=2022&end_year=2024&group_by=location, accessed 22 April 2024

CPJ (Committee to Protect Journalists), Iraqi Kurdish journalist Omed Baroshky charged with defamation over Facebook post, 28 February 2024, <https://cpj.org/2024/02/iraqi-kurdish-journalist-omed-baroshky-charged-with-defamation-over-facebook-post/>, accessed 22 April 2024

CREID (Coalition for Religious Equality and Inclusive Development), Violence and Discrimination Against Women of Religious Minority Backgrounds in Iraq, 6 December 2022, https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/17780/CREID_Intersections_Iraq.pdf?sequence=37&isAllowed=y, accessed 10 April 2024

CSIS (Center for Strategic and International Studies), Powering Recovery, March 2023, <https://www.csis.org/programs/middle-east-program/major-projects/powering-recovery-middle-east>, accessed 10 April 2024

DRC (Danish Refugee Council)/NRC (Norwegian Refugee Council), Life in the margins: Re-examining the needs of paperless people in post-conflict Iraq, <https://www.nrc.no/globalassets/pdf/reports/life-in-the-margins/life-in-the-margins.pdf>, accessed 16 April 2024

Denmark, DIS (Danish Immigration Service), Kurdistan Region of Iraq (KRI): Women and men in honour-related conflicts, 9 November 2018 available at: <https://www.refworld.org/reference/countryrep/dis/2018/en/122349>, accessed 10 April 2024

Dorcas, Falling Through the Cracks: Older People in Conflict Situations, June 2022, <https://www.ecoi.net/en/document/2078247.html>, accessed 10 April 2024

Draw Media, Slemani Is Going to Run Out of Electricity, 12 January 2023, https://drawmedia.net/en/page_detail?smart-id=11841, accessed 10 April 2024

DRC (Danish Refugee Council), Life in the Margins, 14 September 2022, <https://www.nrc.no/globalassets/pdf/reports/life-in-the-margins/life-in-the-margins.pdf>, accessed 10 April 2024

DRC (Danish Refugee Council), Women, Displacement and Durable Solutions in Iraq, 8 March 2023, <https://help.drc.ngo/en/how-we-work/women-on-the-move/women-displacement-and-durable-solutions-in-iraq/>, accessed 10 April 2024

DW (Deutsche Welle), Iraq debates law on death penalty for same-sex relationships, 7 September 2023, <https://www.dw.com/en/iraqi-parliament-to-debate-death-penalty-for-same-sex-relationships/a-66738619>, accessed 10 April 2024

DW (Deutsche Welle), Iraqi Kurdistan: 16 Arrested after Video of Girl's Assault, 31 December 2022, <https://www.dw.com/en/iraqi-kurdistan-16-arrested-after-video-of-girls-assault/a-64254289>, accessed 10 April 2024

DW (Deutsche Welle), When Atheism is Life-Threatening, 20 December 2018, <https://www.dw.com/en/germanys-atheist-refugees-when-not-believing-is-life-threatening/a-46822315>, accessed 10 April 2024

ECFR (European Council on Foreign Relations), From Shock and Awe to Stability and Flaws: Iraq's Post-Invasion Journey, 25 May 2023, <https://ecfr.eu/publication/from-shock-and-awe-to-stability-and-flaws-iraqs-post-invasion-journey/>, accessed 10 April 2024

Economist (The), After 20 years of trauma, Iraq is struggling to recover, 23 March 2023, <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2023/03/23/after-20-years-of-trauma-iraq-is-struggling-to-recover>, accessed 10 April 2024

EPC (Emirates Policy Center), Iraqi Children, Crisis of Conflict, and the Dysfunctional Education System, 6 July 2022, <https://epc.ae/en/details/brief/iraqi-children-and-the-calamities-of-conflict-malgovernance-and-dysfunctional-education-system>, accessed 10 April 2024

EPC (Emirates Policy Center), Iraq Passes New Budget, but Old Problems Persist, 18 July 2023, <https://epc.ae/en/details/brief/iraq-passes-new-budget-but-old-problems-persist>, accessed 10 April 2024

EPC (Emirates Policy Center), Sulaymaniyah-Erbil Disagreement: Scenarios of Division in Iraqi Kurdistan, 21 March 2021, <https://epc.ae/en/details/scenario/sulaymaniyah-erbil-disagreement-scenarios-of-division-in-iraqi-kurdistan>, accessed 10 April 2024

EPIC (Enabling Peace in Iraq Center), ISHM (Iraq Security and Humanitarian Monitor): February 15 – 22 2024, 22 February 2024, <https://enablingpeace.org/ishm436/>, accessed 10 April 2024

EPIC (Enabling Peace in Iraq Center), The Long Game: Iraq's "Tishreen" Movement and the Struggle for Reform, October 2021, <https://reliefweb.int/report/iraq/long-game-iraq-s-tishreen-movement-and-struggle-reform-october-2021>, accessed 8 May 2024

Equal Times, A new era of opportunity is opening up in Iraq with the development of the private sector and the creation of start-ups, 15 October 2023, <https://www.equaltimes.org/a-new-era-of-opportunity-is>, accessed 10 April 2024

Esta Media Network, Official Says Sulaimani Pediatric Hospital ICU Section Suspended Works; Live of many Are at Risk, 13 December 2023, <https://esta.krd/en/213620/>, accessed 10 April 2024

EUAA (European Union Agency for Asylum), COI Report, Iraq: Arab tribes and customary law, April 2023, https://coi.euaa.europa.eu/administration/easo/PLib/2023_04_EUAA_COI_Report_Iraq_Arab_tribes_and_customary_law.pdf, accessed 10 April 2024

Euro-Med Human Rights Monitor, Iraq: IDPs in Camps Face Dire Conditions as Temperature Rises, 21 July 2022, <https://euromedmonitor.org/en/article/5252/Iraq-IDPs-in-camps-face-dire-conditions-as-temperature-rises>, accessed 10 April 2024

Euronews/AFP (Agence France-Presse), Scarred by War, Young Iraqis Describe the Twenty Years after 'Shock and Awe', 25 March 2023, <https://www.euronews.com/2023/03/20/scarred-by-war-young-iraqis-describe-the-twenty-years-after-shock-and-awe>, accessed 10 April 2024

FAO (Food and Agriculture Organization) et al. , Food Security in Iraq: Impact of COVID-19, with a Special Section on Water Shortages and Adaptation, 3 October 2021, <https://reliefweb.int/report/iraq/food-security-iraq-impact-covid-19-special-section-water-shortages-and-adaptation>, accessed 10 April 2024

FAO (Food and Agriculture Organization) et al. , Iraq Covid-19 Food Security Monitor - Bi-weekly Update, Issue 25, 5 January 2021, <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-covid-19-food-security-monitor-bi-weekly-update-issue-25-5-january-2021-enar>, accessed 10 April 2024

FGM/C Research Initiative, Iraqi Kurdistan, n.d., <https://www.fgmc.org/country/iraqi-kurdistan/>, accessed 10 April 2024

Finland, FIS (Finnish Immigration Service), Kristityt, ateistit ja islamista luopuneet Irakissa, 18 May 2022, https://migri.fi/documents/5202425/5914056/Kristityt_ateistit_ja_islamista_luopuneet_Irakissa.pdf/af473561-9d73-724b-d3a0-b931ab353e1a/Kristityt_ateistit_ja_islamista_luopuneet_Irakissa.pdf?t=1656319274627, accessed 10 April 2024

Foreign Policy, Iraq's Prime Minister Is Silencing Human Rights Advocates, 2 June 2022, <https://foreignpolicy.com/2022/06/02/iraqs-prime-minister-is-silencing-human-rights-advocates/>, accessed 10 April 2024

France 24/AFP (Agence France-Presse), Hundreds of Iraqi women defy cleric to protest authorities, 13 February 2020, <https://www.france24.com/en/20200213-hundreds-of-iraqi-women-defy-cleric-to-protest-authorities>, accessed 10 April 2024

France 24/AFP (Agence France-Presse), In Iraq, divorce rates soar even as stigma persists for women, 19 October 2022, <https://www.france24.com/en/live-news/20221019-in-iraq-divorce-rates-soar-even-as-stigma-persists-for-women>, accessed 10 April 2024

France 24/AFP (Agence France-Presse), In Iraq, Graft Helps Push Property Prices Out of Reach, 4 January 2023, <https://www.france24.com/en/live-news/20230104-in-iraq-graft-helps-push-property-prices-out-of-reach>, accessed 10 April 2024

France24/AFP (Agence France-Presse), In Iraq, tribal traditions rob women, girls of rights, 18 April 2019, <https://www.france24.com/en/20190418-iraq-tribal-traditions-rob-women-girls-rights>, accessed 10 April 2024

France 24/AFP (Agence France-Presse), Iraqi Kurds protest unpaid salaries from Baghdad, 5 September 2023, <https://www.france24.com/en/live-news/20230905-iraqi-kurds-protest-unpaid-salaries-from-baghdad>, accessed 10 April 2024

France24/AFP (Agence France-Presse), Iraq's Young Covet Govt Jobs in Headache for Economy, 2 October 2022, <https://www.france24.com/en/live-news/20221002-iraq-s-young-covet-govt-jobs-in-headache-for-economy>, accessed 10 April 2024

France24/AFP (Agence France-Presse), Rampant water pollution threatens Iraq's shrinking rivers, 21 February 2024, <https://www.france24.com/en/live-news/20240221-rampant-water-pollution-threatens-iraq-s-shrinking-rivers>, accessed 10 April 2024

France24/AFP (Agence France-Presse), TikTokers jailed as Iraq targets 'decadent content', 16 February 2023, <https://www.france24.com/en/live-news/20230216-tiktokers-jailed-as-iraq-targets-decadent-content>, accessed 10 April 2024

France24/AFP (Agence France-Presse), Wars, Poverty Fuel Spike in Iraqi Child Labour, 1 March 2023, <https://www.france24.com/en/live-news/20230301-wars-poverty-fuel-spike-in-iraqi-child-labour>, accessed 10 April 2024

Freedom House, Freedom in the World 2023 – Iraq (covering facts of 2022), 13 April 2023, <https://freedomhouse.org/country/iraq/freedom-world/2023>, accessed 10 April 2024

Freedom House, Freedom on the Net 2023, Iraq, 4 October 2023, <https://freedomhouse.org/country/iraq/freedom-net/2023>, accessed 10 April 2024

Freedom House, Report on digital media and internet freedom (reporting period June 2022 - May 2023), 4 October 2023, <https://freedomhouse.org/country/iraq/freedom-net/2023>, accessed 10 April 2024

GCHR (Gulf Centre for Human Rights), GCHR's 25th Periodic Report on Human Rights Violations in Iraq, 16 December 2022, <https://www.gc4hr.org/gchrs-25th-periodic-report-on-human-rights-violations-in-iraq/>, accessed 10 April 2024

GCHR (Gulf Centre for Human Rights), GCHR's 30th Periodic Report on Human Rights Violations in Iraq, 9 November 2023, <https://www.gc4hr.org/gchrs-30th-periodic-report-on-human-rights-violations-in-iraq/>, accessed 10 April 2024

GCHR (Gulf Centre for Human Rights), Patterns of Torture in Iraq, A Report by the Gulf Centre for Human Rights (GCHR), September 2022, https://www.gc4hr.org/wp-content/uploads/2023/05/GCHR_-_Patterns_of_Torture_in_Iraq_En__06_August_2022_FF-1.pdf, accessed 10 April 2024

Geneva Graduate Institute, Legal Documentation for Persons Living under the Control of Non-State Armed Groups: Humanitarian Needs and Responses, 2 December 2022, https://www.graduateinstitute.ch/sites/internet/files/2023-03/ARP_Legal%20documentation_non-state%20armed%20groups%20-%20Xiaochuan%20Yu.pdf, accessed 10 April 2024

GI-TOC (Global Initiative against Transnational Organized Crime), 2023 Global Organized Crime Index: Iraq, September 2023, https://ocindex.net/assets/downloads/2023/english/ocindex_profile_iraq_2023.pdf, accessed 10 April 2024

GI-TOC (Global Initiative against Transnational Organized Crime), Smuggling, subsidies and shortages: Iraq's latest oil troubles, 10 February 2023, <https://globalinitiative.net/analysis/iraq-oil-smuggling/>, accessed 10 April 2024

Graczyk, A., Atheism and the Changing Image of Islam in Iraq, Review of Nationalities, nr 10/2020, 18 May 2021, <http://reviewofnationalities.com/index.php/RON/article/view/192/210>, accessed 10 April 2024

Guardian (The), 'The people don't want us': inside a camp for Iraqis returned from Syrian detention, 15 June 2023, <https://www.theguardian.com/world/2023/jun/15/inside-the-holding-camp-for-iraqis-returned-from-syrian-detention-al-hawl-jeddah1>, accessed 10 April 2024

Guardian (The), Baghdad's young people battle to build happier future – picture essay, 12 May 2023, <https://www.theguardian.com/artanddesign/2023/may/12/baghdads-young-people-battle-to-build-happier-future-picture-essay>, accessed 10 April 2024

Guardian (The), Guns, cash, and frozen chicken: the militia boss doling out aid in Baghdad, 20 March 2023, <https://www.theguardian.com/world/2023/mar/20/guns-cash-and-frozen-chicken-the-militia-boss-doling-out-aid-in-baghdad>, accessed 10 April 2024

Guardian (The), Rifts remain in Saddam Hussein's Iraq home town 20 years after his fall, 14 March 2023, <https://www.theguardian.com/world/2023/mar/14/rifts-remain-in-saddam-husseins-iraq-home-town-20-years-after-his-fall>, accessed 25 April 2024

Hamoudi, H. A et al., The Resolution of Disputes in State and Tribal Law in the South of Iraq, 2 April 2015, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2587267, accessed 10 April 2024

Hardi, C., The backlash against women's rights in Iraq's Kurdistan region, Chatham House, 20 March 2023, <https://www.chathamhouse.org/2023/03/iraq-20-years-insider-reflections-war-and-its-aftermath/backlash-against-womens-rights>, accessed 10 April 2024

Hatha Alyoum, Liquor Depot Blasted in Al-Diwaniyah, 16 June 2022, <https://english.hathalyoum.net/articles/70236-liquor-depot-blasted-diwanayah->, accessed 10 April 2024

Howe K. et al., Circumscribed Lives: Separated, Divorced, and Widowed Female Youth in South Sudan and the Kurdistan Region of Iraq, Tufts University, August 2022, <https://fic.tufts.edu/publication-item/circumscribed-lives-separated-divorced-and-widowed-female-youth-in-south-sudan-and-the-kurdistan-region-of-iraq/>, accessed 10 April 2024

HRW (Human Rights Watch), Background on Women's Status in Iraq Prior to the Fall of the Saddam Hussein Government, November 2003, <https://www.hrw.org/legacy/backgrounder/wrd/iraq-women.htm>, accessed 10 April 2024

HRW (Human Rights Watch), Children as ISIS Suspects, 17 February 2022, <https://www.hrw.org/news/2022/02/17/iraq-detains-more-1000-children-isis-suspects>, accessed 10 April 2024

HRW (Human Rights Watch), Drop Complaint Against Iraq Human Rights Commission Member, 10 March 2022, <https://www.hrw.org/news/2022/03/10/drop-complaint-against-iraq-human-rights-commission-member> accessed 10 April 2024

HRW (Human Rights Watch), 'Everyone Wants Me Dead', 23 March 2022, <https://www.hrw.org/report/2022/03/23/everyone-wants-me-dead/killings-abductions-torture-and-sexual-violence-against>, accessed 10 April 2024

HRW (Human Rights Watch), Human Rights Watch Submission to the UN Human Rights Committee in Advance of its Review of Iraq, 25 January 2022, <https://www.hrw.org/news/2022/01/25/human-rights-watch-submission-un-human-rights-committee-advance-its-review-iraq>, accessed 10 April 2024

HRW (Human Rights Watch), Kurdistan Region of Iraq: Arrests to Deter Protest, 28 August 2022, <https://www.hrw.org/news/2022/08/28/kurdistan-region-iraq-arrests-deter-protest>, accessed 10 April 2024

HRW (Human Rights Watch), Iraq: Activist Imprisoned for Peaceful Criticism of Security Forces, 6 December 2022, <https://www.hrw.org/news/2022/12/06/iraq-activist-imprisoned-peaceful-criticism-security-forces>, accessed 10 April 2024

HRW (Human Rights Watch), Iraq: Compensation for ISIS Victims Too Little, Too Late, 9 May 2023, <https://www.hrw.org/news/2023/05/09/iraq-compensation-isis-victims-too-little-too-late>, accessed 10 April 2024

HRW (Human Rights Watch), Iraq: Environmentalists Face Retaliation, 23 February 2023, <https://www.hrw.org/news/2023/02/23/iraq-environmentalists-face-retaliation>, accessed 10 April 2024

HRW (Human Rights Watch), Four Years On, Peaceful Iraqi Protesters Remain Missing, 2 October 2023, <https://www.hrw.org/news/2023/10/02/four-years-peaceful-iraqi-protesters-remain-missing>, 8 May 2024

HRW (Human Rights Watch), Iraq: Impunity for Violence Against LGBT People, 23 March 2022, <https://www.hrw.org/news/2022/03/23/iraq-impunity-violence-against-lgbt-people#:~:text=Iraqi%20authorities%20should%20investigate%20all,expressly%20condemn%20all%20such%20violence%2C>, accessed 10 April 2024

HRW (Human Rights Watch), Iraq: Political Infighting Blocking Reconstruction of Sinjar, 6 June 2023, <https://www.hrw.org/news/2023/06/06/iraq-political-infighting-blocking-reconstruction-sinjar>, accessed 10 April 2024

HRW (Human Rights Watch), Iraq: Reforms Needed to Entrench Stability, 11 January 2024, <https://www.hrw.org/news/2024/01/11/iraq-reforms-needed-entrench-stability>, accessed 10 April 2024

HRW (Human Rights Watch), Iraq: Scrap Anti-LGBT Bill, 23 August 2023, <https://www.hrw.org/news/2023/08/23/iraq-scrap-anti-lgbt-bill>, accessed 10 April 2024

HRW (Human Rights Watch), Iraq: Security Forces Open Fire on Kirkuk Protesters, 8 September 2023, <https://www.hrw.org/news/2023/09/08/iraq-security-forces-open-fire-kirkuk-protesters>, accessed 10 April 2024

HRW (Human Rights Watch), Iraq's So-Called "ISIS Families": Rounded up, Vilified, Forgotten, 14 November 2018, <https://www.hrw.org/news/2018/11/14/iraqs-so-called-isis-families-rounded-vilified-forgotten>, accessed 10 April 2024

HRW (Human Rights Watch), "My Marriage was Mistake after Mistake", 3 March 2024, <https://www.hrw.org/report/2024/03/03/my-marriage-was-mistake-after-mistake/impact-unregistered-marriages-womens-and>, accessed 10 April 2024

HRW (Human Rights Watch), No one is safe. Abuses of women in Iraq's Criminal Justice System, February 2014, <https://www.refworld.org/reference/countryrep/hrw/2014/en/98224>, accessed 10 April 2024

HRW (Human Rights Watch), Submission to the Committee Against Torture and Other Cruel, Inhuman, or Degrading Punishment Ahead of the Review of the Republic of Iraq 73rd Session: March 2022; 7 April 2022, <https://www.hrw.org/news/2022/04/07/submission-committee-against-torture-and-other-cruel-inhuman-or-degrading>, accessed 10 April 2024

HRW (Human Rights Watch), Submission to the UN Human Rights Committee, 25 January 2022, <https://www.hrw.org/news/2022/01/25/human-rights-watch-submission-un-human-rights-committee-advance-its-review-iraq>, accessed 10 April 2024

HRW (Human Rights Watch), Trapped. How Male Guardianship Policies Restrict Women's Travel and Mobility in the Middle East and North Africa, 18 July 2023, <https://www.hrw.org/report/2023/07/18/trapped/how-male-guardianship-policies-restrict-womens-travel-and-mobility-middle>, accessed 10 April 2024

HRW (Human Rights Watch), Iraq: Unlawful Mass Executions Resume, 24 January 2024, <https://www.hrw.org/news/2024/01/24/iraq-unlawful-mass-executions-resume>, accessed 10 April 2024

HRW (Human Rights Watch), World Report 2024, Annual report on the human rights situation in 2023, 11 January 2024, <https://www.hrw.org/world-report/2023/country-chapters/iraq>, accessed 10 April 2024

Humanists International, Iraq, last updated 28 October 2020, <https://fot.humanists.international/countries/asia-western-asia/iraq/>, accessed 10 April 2024

i24 News, Poverty, War in Iraq Causes Sharp Spike in Child Labor, 1 March 2023, <https://www.i24news.tv/en/news/middle-east/iran-eastern-states/1677700129-poverty-war-in-iraq-leading-to-sharp-spike-in-child-labor>, accessed 10 April 2024

IBA (International Bar Association), Justice and Accountability for the Atrocities of Daesh, 1 March 2023, <https://www.ibanet.org/document?id=JUSTICE-AND-ACCOUNTABILITY-FOR-THE-ATROCITIES-OF-DAESH>, accessed 10 April 2024

ICSSI (Iraqi Civil Society Solidarity Initiative), Democracy risks in Iraq, 13 April 2023, <https://www.iraqicivilsociety.org/archives/13926>, accessed 10 April 2024

IFRC (International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies), Iraq: Cholera Epidemic-Emergency Plan of Action (EPoA), DREF n° MDRIQ01, 7 July 2022, <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-cholera-epidemic-emergency-plan-action-epoa-dref-ndeg-mdriq015>, accessed 10 April 2024

IILHR (Institute for International Law and Human Rights), Legislative Review: Draft Law on Child Protection, May 2023, <https://iilhr.org/legislative-review-of-the-draft-law-on-child-protection/>, accessed 10 April 2024

ILO (International Labour Organization), Cost of Inaction: Education Deprivation in Iraq and the Potential of Social Protection to Reverse it, 7 March 2023,

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---arabstates/---ro-beirut/documents/publication/wcms_873037.pdf, accessed 10 April 2024

ILO (International Labour Organization), Iraq Invests in Building a Social Security System that Protects Workers, 17 May 2023, https://www.ilo.org/beirut/media-centre/news/WCMS_882430/lang-en/index.htm, accessed 10 April 2024

ILO (International Labour Organization)/ CSO (Central Statistical Organization Iraq)/ KRSO (Kurdistan Region Statistics Office), Iraqi Labour Force Survey 2021, 5 July 2022, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---arabstates/---ro-beirut/documents/publication/wcms_850359.pdf, accessed 10 April 2024

IMF (International Monetary Fund), Iraq: 2022 Article IV Consultation-Press Release; and Staff Report, 3 February 2023, <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2023/02/03/Iraq-2022-Article-IV-Consultation-Press-Release-and-Staff-Report-529146>, accessed 10 April 2024

INA (Iraqi News Agency), Ministry of Interior: Forming a committee to monitor content on social media, 16 January 2023, <https://www.ina.iq/175883--.html>, accessed 10 April 2024

INA (Iraqi News Agency), MOP: Baghdad as the first place in slums, 22 December 2021, <https://ina.iq/eng/16315-mop-baghdad-as-the-first-place-in-slums.html>, accessed 10 April 2024

Independent (The), Women in Iraq defiantly take to the streets despite fears they 'could die at any moment', 23 November 2019, <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/iraq-protests-women-streets-death-torture-revolution-tahir-square-a9213976.html>, accessed 10 April 2024

Intercept (The), The many lives and deaths of Iraq, as witnessed by Ghaith Abdul-Ahad, 22 March 2023, <https://theintercept.com/2023/03/22/intercepted-podcast-iraq-war-anniversary-ghaith-abdul-ahad/>, accessed 10 April 2024

IOHR (Iraqi Observatory for Human Rights), Forced Disappearances in Iraq: Around 12,000 Reports of Missing Persons in the Last Six Years, 30 August 2023, <https://iohriq.org/131-.html>, accessed 10 April 2024

IOHR (Iraqi Observatory for Human Rights), Press freedom in Iraq: two decades of bloodshed and impunity, 3 May 2023, <https://iohriq.org/119-.html>, accessed 10 April 2024

IOHR (Iraqi Observatory for Human Rights), Press release regarding the draft law on freedom of expression and peaceful demonstration, 13 April 2023, <https://iohriq.org/118-.html#> accessed 10 April 2024

IOHR (Iraqi Observatory for Human Rights), Threats and attacks against members of Parliament (MPs) who do not belong to influential forces, 2 August 2023, <https://iohriq.org/120-.html>, accessed 10 April 2024

IOM (International Organisation for Migration), Cities as Home: Location Factsheets and Case Studies of Local Integration, 6 January 2021, <https://iraq.iom.int/sites/g/files/tmzbd11316/files/documents/IOM%20Iraq%20Cities%20as%20Home%20Location%20Factsheets%20and%20Case%20Studies%20of%20Local%20Integration.pdf>, accessed 10 April 2024

IOM (International Organisation for Migration), DTM Emergency Tracking: Eviction from Informal Settlements (1-14 November 2023), 6 December 2023, <https://reliefweb.int/report/iraq/dtm-emergency-tracking-eviction-informal-settlements-1-14-november-2023> accessed 10 April 2024, accessed 9 April 2024

IOM (International Organisation for Migration), Emerging practices of rehabilitation in Muslim-majority countries, 7 February 2024, <https://reliefweb.int/report/iraq/emerging-practices-rehabilitation-muslim-majority-countries-enar>, accessed 25 April 2024

IOM (International Organisation for Migration), Employment in the South of Iraq: Challenging Prospects for Women and Youth, 2023, https://iraqdtm.iom.int/files/Climate/2023451838454_iom_Employment_in_the_South_of_Iraq_Challenging_Prospects_for_Women_and_Youth.pdf, accessed 10 April 2024

IOM (International Organisation for Migration), IOM Welcomes Decisions by Directorates of Education in Salah al Din and Ninewa to Protect Children's Right to Education, 27 February 2022, <https://iraq.un.org/en/173438-iom-welcomes-decisions-directorates-education-salah-al-din-and-ninewa-protect-children%E2%80%99s>, accessed 10 April 2024

IOM (International Organisation for Migration), Iraq Crisis Response Plan 2024, last updated 30 January 2024, <https://crisisresponse.iom.int/response/iraq-crisis-response-plan-2024>, accessed 10 April 2024

IOM (International Organisation for Migration), Iraq Displacement Index - Findings Round Seven (May- August 2023), October 2023, https://iraqdtm.iom.int/files/DisplacementIndex/202310233320866_iom_DTM_Displacement_Index_Round7_October_2023.pdf, accessed 10 April 2024

IOM (International Organisation for Migration), Migration, Environment, and Climate Change in Iraq, 11 August 2022, <https://iraq.un.org/sites/default/files/remote-resources/079bd27fc79b4084e48157653d335c8f.pdf>, accessed 10 April 2024

IOM (International Organisation for Migration), No Way Home: An Assessment of Barriers to Sustainable Return and Reintegration in Locations of No Return, June 2022, https://iraqdtm.iom.int/images/ReturnIndex/2022619849980_iom_returnindex_thematic_series_March_2022.pdf, accessed 10 April 2024

Iraq Oil Report, Two-month teachers' strike underscores severity of Baghdad-Erbil problems, 21 September 2023, <https://www.iraqoilreport.com/news/two-month-teachers-strike-underscores-severity-of-baghdad-erbil-problems-46171/>, accessed 10 April 2024

Iraq, Constitution of the Republic of Iraq of the year 2005, 15 October 2005, <https://www.refworld.org/docid/454f50804.html> accessed 10 April 2024, accessed 9 April 2024

Iraq CSO (Central Statistical Organization), المجموعة الإحصائية 2022-2023 الباب الثاني [Statistical Collection 2022-2023, Part Two], 21 August 2023, <https://www.cosit.gov.iq/documents/AAS2023/2.pdf>, accessed 9 April 2024

Iraq CSO (Central Statistical Organization)/KRSO (Kurdistan Region Statistical Office), Iraqi Women Integrated Social and Health Survey (IWISH2), 1 April 2021, https://iraq.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/iwish_summary_report_-_final_june2022.pdf, accessed 9 April 2024

Iraqi News, Iraq's Mesopotamian Marshlands Are Dying at an Alarming Rate, 13 July 2023, <https://www.iraqinews.com/iraq/iraqs-mesopotamian-marshlands-are-dying-at-an-alarming-rate/>, accessed 9 April 2024

Iraqi News, The Prime Minister Announces the Establishment of a New Residential City in Dhi Qar, 5 January 2024, <https://www.iraqinews.com/iraq/iraq-to-build-30000-unit-residential-city-project-in-dhi-qar/>, accessed 10 April 2024

Iraq, Iraqi Penal Code (Law No. 111 of 1969), 1969, <https://www.refworld.org/docid/452524304.html>, accessed 10 April 2024

Iraq, Law No.20 of 2009, <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/2009/en/124316>, accessed 10 April 2024

Iraq, Law No.8 of 2021 - Yazidi Female Survivors Law, <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/2021/en/124274>, accessed 10 April 2024

Iraq, Ministry of Health and Environment, Annual Statistical Report 2020, 2021, <https://moh.gov.iq/upload/1540.pdf>, accessed 10 April 2024

Iraq, Ministry of Planning, The Ministry of Planning announced the progress of the completion stages of Al-Hurriya Hospital in Baghdad, at a rate of 54%, and its opening at the end of next year, 22 March 2023, <https://mop.gov.iq/en/archives/9971>, accessed 10 April 2024

Iraq, Ministry of Planning, National Development Plan 2018-2022, June 2018, <https://andp.unescwa.org/sites/default/files/2021-05/National%20Development%20Plan%202018-2022.pdf>, accessed 19 April 2024

Iraq, Ministry of Planning, The Second National Voluntary Review Report on the Achievement of the Sustainable Development Goals, July 2021, https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/285062021_VNR_Report_Iraq_English.pdf, accessed 10 April 2024

Iraq, National Card Law, No. (3) of 2016, <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/2016/en/124167>, accessed 10 April 2024

Iraq, Penal Code, No. 111 of 1969, July 1969, <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/1969/en/103522>, accessed 10 April 2024

Iraq, Personal Status Law No. 188/1959, <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/1959/en/122534>, accessed 10 April 2024

Iraq/KRG (Kurdistan Regional Government), Amended Personal Status Law, as applicable in the KR-I (Law No. 15 of 2008), available at: http://www.ekrg.org/files/pdf/personal_status_law.pdf, accessed 10 April 2024

Iraq/KRG (Kurdistan Regional Government), Personal Status Law, Act No. 15/2008, http://www.ekrg.org/files/pdf/personal_status_law.pdf, accessed 10 April 2024

Iraq/KRG (Kurdistan Regional Government), Population analysis report, February 2021, <https://krso.gov.krd/content/upload/1/root/kurdistan-population-analysis-report-6-english-final-corrected-29052022.pdf>, accessed 10 April 2024

IRC (International Rescue Committee), High Child Labor Rates in Iraq Continue to Disrupt Children's Education, Childhood and Basic Rights, the IRC Warns, 23 December 2022, http://www.ekrg.org/files/pdf/personal_status_law.pdf, accessed 10 April 2024

IRC (International Rescue Committee), Iraq Protection Needs Overview: Monitoring and Trends (April – September 2022), 11 January 2023, <https://www.rescue.org/report/irc-protection-needs-overview-monitoring-and-trends-april-2023-september-2023-english>, accessed 10 April 2024

IRC (International Rescue Committee), Protection Needs Overview: Monitoring and Trends (April 2023 – September 2023), 10 December 2023, <https://reliefweb.int/report/iraq/irc-protection-needs-overview-monitoring-and-trends-april-2023-september-2023-enar>, accessed 10 April 2024

IRFAD (Iraqi Research Foundation for Analysis and Development), Iraq Education, n.d., accessed 14 March 2024, <https://www.irfad.org/iraq-education/> accessed 10 April 2024

IRIS (Institute of Regional and International Studies), Iraq, Economic Review, Vol. 2 (3), October 2022, <https://ais.edu.krd/iris/sites/default/files/IER6-Formatted%20report%20-%20Oct%2019.2022.pdf>, accessed 10 April 2024

ISPI (Italian Institute for International Political Studies), Iraq's Economy: Old Obstacles and New Challenges, 17 March 2023, <https://www.ispionline.it/en/publication/iraqs-economy-old-obstacles-and-new-challenges-121426>, accessed 10 April 2024

Istepanian R., Mapping Iraq's Post-2003 Health Crisis: Two Decades of Retrogression and Kleptocracy, 31 January 2024, CFRI, <https://cfri-iraq.com/en/article/mapping-iraqs-post-2003-health-crisis-two-decades-of-retrogression-and-kleptocracy-2024-01-31>, accessed 10 April 2024

Jamal Ali, B. et al. ., Factors Shaping Customer Satisfaction with Residential Flats: Evidence from Sulaymaniyah City, 10 May 2021, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3840821, accessed 10 April 2024

Jiyad, S. et al., Economic Drivers of Youth Political Discontent in Iraq: The Voice of Young People in Kurdistan, Baghdad, Basra and Thi-Qar, February 2021, <https://gpgovernance.net/wp-content/uploads/2021/02/Economic-Drivers-of-Youth-Political-Discontent-in-Iraq-The-Voice-of-Young-People-in-Kurdistan-Baghdad-Basra-and-Thi-Qar.pdf>, accessed 10 April 2024

JISRA (Joint Initiative for Strategic Religious Action), JISRA in Iraq, August 2022, https://documents.sfcg.org/wp-content/uploads/2022/08/JISRA-ForB-Baseline_Search-Iraq.pdf, accessed 10 April 2024

Kaya, Z. N., Gender equality in Iraq and Iraqi Kurdistan, LSE's Middle East Centre Blog, 5 January 2018, <https://blogs.lse.ac.uk/mec/2018/01/05/gender-equality-in-iraq-and-iraqi-kurdistan/>, accessed 10 April 2024

KAS (Konrad-Adenauer-Stiftung), Under Fire: How Corruption Erodes Healthcare in Iraq, December 2021, <https://www.kas.de/documents/266761/0/Medicine+Under+Fire.pdf/03f798a0-c431-f3b2-3492-ba3b0448bc58?version=1.0&t=1639479110892>, accessed 10 April 2024

Kirkuk Now, My Name is My Mother's, Campaign for Thousands of Children, 9 January 2021, <https://www.kirkuknow.com/en/news/66375>, accessed 10 April 2024

Kirkuk Now, Nawjul Deserted for Poor Services and Effects of Climate Change, 15 January 2024, <https://kirkuknow.com/en/news/69918>, accessed 10 April 2024

Kirkuk Now, Sulaymaniyah Teachers under Pressure Arresting Organizers of Demonstrations, Threats of Dismissal, 22 January 2024, <https://kirkuknow.com/en/news/69936>, accessed 10 April 2024

Knights M. et al., Iraq's New Regime Change: How Tehran-Backed Terrorist Organizations and Militias Captured the Iraqi State in: CTC (Combating Terrorism Center) Sentinel, December 2023, VOLUME 16, ISSUE 11, <https://ctc.westpoint.edu/iraqs-new-regime-change-how-tehran-backed-terrorist-organizations-and-militias-captured-the-iraqi-state/>, accessed 10 April 2024

Knights M., Beth-Addai Y., Profile: Kataib Babiliyoun (50th PMF Brigade), 16 March 2023, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/profile-kataib-babiliyoun-50th-pmf-brigade>, accessed 10 April 2024

Knights M., Iraqi CMC Draft Regulation on Digital Content in Iraq, in: Washington Institute for Near East Policy, 16 May 2023, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/iraqi-cmc-draft-regulation-digital-content-iraq>, accessed 10 April 2024

Kurdish Centre for Studies (The), SOS: Turkey is destroying Rojava's civilian infrastructure, 14 October 2023, <https://nlka.net/eng/sos-turkey-is-destroying-rojavas-civilian-infrastructure/>, accessed 10 April 2024

Kurdistan 24, Baghdad Subdistrict Has Lacked Water for more than 15 Years, 29 October 2023, <https://www.kurdistan24.net/en/story/32994-Baghdad-subdistrict-has-lacked-water-for-more-than-15-years>, accessed 10 April 2024

Kurdistan 24, Iraq records over 6,000 divorce cases in one month, 3 April 2023, <https://www.kurdistan24.net/en/story/31089-Iraq-records-over-6,000-divorce-cases-in-one-month%C2%A0%C2%A0>, accessed 10 April 2024

Kurdistan 24, Iraq's President Pledges Reconstruction in Nineveh, 28 December 2022, <https://www.kurdistan24.net/en/story/30313-Iraq%E2%80%99s-president-pledges-reconstruction-in-Nineveh>, accessed 10 April 2024

Kurdistan 24, KRG Ministry of Health publishes healthcare statistics, 31 July 2023, <https://www.kurdistan24.net/en/story/32110-KRG-Ministry-of-Health-publishes-healthcare-statistics>, accessed 10 April 2024

Kurdistan24, Iraqi Sunni Endowment confirms no mosques were attacked in Sinjar, 30 April 2023, <https://www.kurdistan24.net/en/story/31323-Iraqi-Sunni-Endowment-confirms-no-mosques-were-attacked-in-Sinjar>, accessed 10 April 2024

LBC, Shocking Footage Shows Male Mob Attacking Girl, 17, for Dressing 'Immodestly' at Iraqi Motorcycle Show, 4 January 2023, <https://www.lbc.co.uk/news/16-arrested-after-shocking-footage-shows-male-mob-attack-girl-17-for-dressing-im/> accessed 10 April 2024

Library of Congress, Iraq: Authorities Arrest Two Social Media Creators for Indecency and Publishing 'Degrading Content' on TikTok, 9 January 2024, <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2024-01-08/iraq-authorities-arrest-two-social-media-creators-for-indecency-and-publishing-degrading-content-on-tiktok/>, accessed 10 April 2024

LSE (London School of Economics), Violence Against Women in Iraq: Between Practice and Legislation, 8 July 2020, <https://blogs.lse.ac.uk/mec/2020/07/08/violence-against-women-in-iraq-between-practice-and-legislation/>, accessed 10 April 2024

Malik H., Profile: Hashd al-Shabak (30th PMF Brigade) in: Washington Institute for Near East Policy, 22 June 2022, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/profile-hashd-al-shabak-30th-pmf-brigade>, accessed 10 April 2024

Manara Magazine, 'With Education you Can Face Every Struggle': Gendered Higher Education in Iraq and Iraqi Kurdistan – Part One: Living in Darkness, 21 February 2022, <https://manaramagazine.org/2022/02/with-education-you-can-face-every-struggle-gendered-higher-education-in-iraq-and-iraqi-kurdistan-part-one-living-in-darkness/>, accessed 10 April 2024

Manara Magazine, Addressing the Challenges Facing Iraq's Yazidi Community in 2022, 17 March 2022, <https://manaramagazine.org/2022/03/challenges-iraqs-yazidi-in-2022/?elementor-preview=5860&ver=1701438759>, accessed 10 April 2024

Manara Magazine, The Political Marginalisation of Ethnic and Religious Minorities in Iraq, 17 March 2022, <https://manaramagazine.org/2022/03/the-political-marginalisation-of-ethnic-and-religious-minorities-in-iraq/>, accessed 10 April 2024

Mansour R., Moving Medicine in Iraq: Networks Fuelling Everyday Conflict, Chatham House, 29 November 2022, <https://www.chathamhouse.org/2022/11/moving-medicine-iraq-networks-fuelling-everyday-conflict#introduction>, accessed 10 April 2024

Mansour R., Rethinking Political Settlements in the Middle East and North Africa, Chatham House, 20 September 2023, <https://www.chathamhouse.org/2023/09/rethinking-political-settlements-middle-east-and-north-africa>, accessed 10 April 2024

Marif D., Barzani's Failures on Freedom of Expression in Iraqi Kurdistan in: Washington Institute for Near East Policy, 4 August 2022, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/barzanis-failures-freedom-expression-iraqi-kurdistan>, accessed 8 April 2024

MEI (Middle East Institute), Addressing challenges to tolerance and religious diversity in Iraq, 5 July 2023, <https://www.mei.edu/publications/addressing-challenges-tolerance-and-religious-diversity-iraq>, accessed 8 April 2024

MEMO (Middle East Monitor), Thousands of Iraqis protest government employment policy, 1 February 2021, <https://www.middleeastmonitor.com/20210201-thousands-of-iraqis-protest-government-employment-policy/>, accessed 8 April 2024

MENA Rights Group, Alternative report submitted in the context of the review of Iraq's second period report (confidential), 16 March 2022, https://menarights.org/sites/default/files/2023-01/MRG_UNCAT%2020_IRQ_Final.pdf, accessed 9 April 2024

MENA Rights Group, Iraqi Human Rights Lawyer Mohammed Jumaa Facing Disciplinary Proceedings, 20 October 2022, <https://menarights.org/en/case/mohammed-jumaa>, accessed 9 April 2024

Mercy Hands for Humanitarian Aid, Health and Educational Status of Iraqi Children in IDP Camps During COVID-19: An Assessment of Children in IDP Camps in Salah Al Din, Anbar, Ninewa, and Baghdad Governorates of Iraq, May 2020, https://f943d5aa-ef16-4aa9-84c1-ce0a86d2855a.usrfiles.com/ugd/f943d5_748a6c1db1e44669bfcc2bb55261d612.pdf, accessed 9 April 2024

Mercy Hands for Humanitarian Aid, Rapid Assessment: Understanding the Funding Challenges, Education Needs and Aspirations of Institutes for Children with Disabilities in Basra, Iraq – November 2022, 16 January 2023, <https://bit.ly/3NsatUo>, accessed 9 April 2024

Mohammed, Y., Two decades of feminist struggle in post-invasion Iraq, Chatham House, 14 June 2023, <https://www.chathamhouse.org/2023/03/iraq-20-years-insider-reflections-war-and-its-aftermath/two-decades-feminist-struggle-post>, accessed 9 April 2024

MRG (Minority Rights Group International), Minority and Indigenous Trends 2021 – Focus on Covid-19, 30 June 2021, <https://minorityrights.org/app/uploads/2024/01/minority-and-indigenous-trends-2021.pdf>, accessed 9 April 2024

MSF (Médecins Sans Frontières/Doctors Without Borders), Iraq Activity Report 2022, 13 April 2023, https://www.msf.org/sites/default/files/2023-04/2022%20Annual%20Activity%20Report%20Iraq_english.pdf, accessed 9 April 2024

MSF (Médecins Sans Frontières/Doctors Without Borders), MSF Halts Key Medical Activities in Mosul Due to Administrative Obstacles, 5 July 2023, <https://www.msf.org/iraq-msf-halts-key-medical-activities-mosul-due-administrative-obstacles>, accessed 9 April 2024

Musings on Iraq, Iraq's Youth Hit Hardest by Unemployment and Poverty, 22 January 2024, <https://musingsoniraq.blogspot.com/2024/01/iraqs-youth-hit-hardest-by-unemployment.html>, accessed 9 April 2024

Mustafah, R., Addressing Violence Against Women in Iraqi Kurdistan, 28 March 2022, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/addressing-violence-against-women-iraqi-kurdistan>, accessed 9 April 2024

NCCI (Coordination Committee for Iraq), Baghdad Governorate Profile, updated December 2015, https://ncci-dawakar-com.webpkgcache.com/doc/-/s/ncci.dawakar.com/root/root/attach/131562022_NCCI_Baghdad_Governorate_Profile.pdf, accessed 9 April 2024

Near East Policy Forum, Solar Solutions to Power Outages in Energy-Rich Iraq, 2 March 2023, <https://nepf.org.au/index.php/solar-solutions-to-power-outages-in-energy-rich-iraq/>, accessed 9 April 2024

New Arab (The), HRW condemns sentencing Iraqi activist for three years over a Twitter post, 7 December 2022, <https://www.newarab.com/news/hrw-condemns-sentencing-iraqi-activist-3-years-prison>, accessed 9 April 2024

New Arab (The), Iraqi and Kurdish authorities under fire for 'restricting freedom of expression', 4 March 2024, <https://www.newarab.com/news/iraqi-draft-law-under-fire-over-curbs-freedom-speech>, accessed 9 April 2024

New Arab (The), As Ramadan approaches in Iraq, Food prices increase amid complaints of government inaction, 26 February 2024, <https://www.newarab.com/news/ramadan-approaches-iraq-food-and-meat-prices-surge>, accessed 9 April 2024

New Arab (The), Iraqi Kurdistan Doctors, Teachers, and Garbage Collectors Go on Strike over Unpaid Salaries, 7 March 2022, <https://www.newarab.com/news/iraqi-kurdistan-public-workers-strike-over-unpaid-salaries>, accessed 9 April 2024

New Arab (The), Iraqi women still live the legacy of gender-based violence, 8 March 2023, <https://www.newarab.com/analysis/iraqi-women-still-live-legacy-gender-based-violence>, accessed 9 April 2024

New Arab (The), Iraqis fear fuel crisis as shortages hit Baghdad, Mosul, 16 March 2022, <https://www.newarab.com/news/iraqis-fear-fuel-crisis-shortages-hit-baghdad-mosul>, accessed 9 April 2024

New Humanitarian (The), In Iraq, a rushed camp closure fuels unease over the safety of IS returns, 24 August 2023, <https://www.thenewhumanitarian.org/news-feature/2023/08/24/iraqi-rushed-camp-closure-fuels-unease-over-safety-returns>, accessed 9 April 2024

New Paradigm Project (The), Women and the Iraq War, 20 Years Later, March 2023, <https://fourthfreedomforum.org/wp-content/uploads/2023/03/2023-Women-and-the-Iraq-War.pdf>, accessed 9 April 2024

New York Times (The), As Iraq Tries to Chill Critics, Its Newest Target Is Social Media, 16 July 2023, <https://www.nytimes.com/2023/07/16/world/middleeast/iraq-dissent-free-speech-social-media.html>, accessed 9 April 2024

New York Times (The), ISIS Forced Them Into Sexual Slavery. Finally, They've Reunited With Their Children, 12 March 2021, <https://www.nytimes.com/2021/03/12/world/middleeast/yazidi-isis-slaves-children.html>, accessed 19 April 2024

NINA (Iraqi National News Agency), A Number of Violating Liquor Store Owners Arrested in Central Baghdad, 28 March 2023, <https://www.ninanews.com/Website/News/Details?key=1043311>, accessed 9 April 2024

NINA (Iraqi National News Agency), Explosion of a Shop Selling Alcoholic Drinks in the Tourist Resort of Babylon, 11 June 2022, <https://ninanews.com/Website/News/Details?key=981555>

NINA (Iraqi National News Agency), Unidentified Persons Demolished a Store for Selling Alcoholic in Diwaniyah, 13 April 2022,

<https://ninanews.com/Website/News/Details?key=969564>, accessed 9 April 2024

NIRIJ-Daraj (Network of Iraqi Reporters for Investigative Journalism

Iraq), "Pleasure Marriage:" Thinly Veiled Legal Prostitution, 24 March 2023,

<https://daraj.media/en/107017/>, accessed 9 April 2024

Norway, Landinfo, Temanotat: Irak - Ære og æresrelatert vold [Thematic Note: Iraq - Honour and Honour Related Violence in Iraq and Kurdistan], 10 March 2022, <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2022/03/Temanotat-Irak-AEre-og-aeresrelatert-vold-10032022-2.pdf>,

accessed 9 April 2024

NRC (Norwegian refugee Council), The Unmet Needs of Iraq's Children in Informal

Settlements, September 2022, <https://www.nrc.no/globalassets/pdf/reports/iraq-informal-settlements-children/twice-displaced---english.pdf>, accessed 9 April 2024

Open Doors, Iraq: Full Country Dossier, January 24, 2022,

<https://www.opendoors.org/persecution/reports/Full-Country-Dossier-Iraq-2022.pdf>, accessed 9 April 2024

Open Doors, World Watch List 2024: Iraq, situation of religious freedom for Christians, January

2024, https://www.opendoors.org/persecution/reports/Iraq-Media_Advocacy_Dossier-ODI-2024.pdf, accessed 9 April 2024

OutRight International, "I Need to Be Free": What it Means to Be a Queer Woman in Today's

Iraq, 23 February 2022, <https://outrightinternational.org/our-work/human-rights-research/i-need-be-free-what-it-means-be-queer-woman-todays-iraq>, accessed 9 April 2024

OWFI (Organization of Women's Freedom in Iraq), Sheltering, n.d.,

<https://www.owfiiraq.org/sheltering.html>, accessed 9 April 2024

Peacemakers Network, Iraq after the Territorial Defeat of Islamic State, March 2023,

https://www.peacemakersnetwork.org/wp-content/uploads/2023/03/iraq-after-the-territorial-defeat-of-islamic-state.pdf?fbclid=IwAR1LEgJv6dbAVdRZzwlq765pxrP_BdVRKenfgYQdNMRRprsvl59jcbnPoDg,

accessed 9 April 2024

Prospect, Iraq: The Fallout, 1 March 2023,

<https://www.prospectmagazine.co.uk/world/60490/iraq-the-fallout>, accessed 9 April 2024

Qamar K., et al. ., Rise of Cholera in Iraq: A Rising Concern, in: Annals of Medicine and Surgery, Vol. 81 (2022), September 2022,

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2049080122011153>, accessed 9 April 2024

Gardaghi O., The unequal distribution of income within an oil economy - Iraq as a case study,

Centre français de recherche sur l'Irak (CFRI), 18 January 2023, <https://www.cfri-irak.com/en/article/the-inequality-distribution-of-income-within-an-oil-economy-iraq-as-a-case-study-2023-01-17>,

accessed 9 April 2024

Raseef22, Thirsty for Solutions: Erbil's Escalating Water Crisis Amidst Rapid Urbanization and Climate Change, 2 August 2023, <https://raseef22.net/english/article/1094336-thirsty-for-solutions-erbil-escalating-g-water-crisis-amidst-rapid-urbanization>, accessed 9 April 2024

Rawabet Center for Research and Strategic Studies, Economy of the largest cities of Iraq “Baghdad”, 4 October 2018, <https://rawabetcenter.com/en/?p=6609>, accessed 9 April 2024

REACH, Cross-Cutting Needs Assessment (CCNA) Key Multi-Sectoral Findings, 14 December 2023, https://repository.impact-initiatives.org/document/reach/fbf8ddaa/IRQ2308-CCNA_Key_Findings_Presentation_Final.pdf, accessed 9 April 2024

REACH, Missing Civil Documentation in Iraq: Who, Why & How Important is it? February 2023, https://repository.impact-initiatives.org/document/reach/90f08661/IRQ2212_CivilDocumentation_Factsheet_022023_Final.pdf, accessed 9 April 2024

Reuters, Baghdad gets make-over as repairs kindle guarded optimism, 16 May 2023, <https://www.reuters.com/world/middle-east/baghdad-gets-make-over-repairs-kindle-guarded-optimism-2023-05-15/>, accessed 9 April 2024

Reuters, Baghdad's historic homes crumble as real estate booms, 7 October 2022, <https://www.reuters.com/world/middle-east/baghdads-historic-homes-crumble-real-estate-booms-2022-10-06/>, accessed 9 April 2024

Reuters, Iraq criminalises same-sex relationships with maximum 15 years in prison, 27 April 2024, <https://www.reuters.com/world/middle-east/iraq-criminalises-same-sex-relationships-with-maximum-15-years-prison-2024-04-27/>, accessed 7 May 2024

Reuters, Iraq starts enforcing 2016 ban on alcoholic beverages -document, 6 March 2023, <https://www.reuters.com/world/middle-east/iraq-starts-enforcing-2016-ban-alcoholic-beverages-document-2023-03-06/>, accessed 9 April 2024

Reuters, Who is the Iraqi Shi'ite cleric Muqtada al-Sadr?, 20 July 2023, <https://www.reuters.com/world/middle-east/who-is-iraqi-shiite-cleric-muqtada-al-sadr-2023-07-20/>, accessed 7 May 2024

RFI/AFP (Radio France Internationale/Agence France-Presse), Iraq's Young Covet Govt Jobs in Headache for Economy, 2 October 2022, <https://www.rfi.fr/en/international-news/20221002-iraq-s-young-covet-govt-jobs-in-headache-for-economy>, accessed 9 April 2024

Rowaq Arabi, Born of ISIS Genocide: Risk of Statelessness and Stigmatised Nationality Acquisition for Children of Yezidi Survivors, 26 August 2020, <https://cihrs-rowaq.org/born-of-isis-genocide-risk-of-statelessness-and-stigmatised-nationality-acquisition-for-children-of-yezidi-survivors/?lang=en>, accessed 18 April 2024

RSF (Reporters Sans Frontières/Reporters Without Borders), 2023 World Press Freedom Index – journalism threatened by fake content industry, <https://rsf.org/en/2023-world-press-freedom-index-journalism-threatened-fake-content-industry>, accessed 9 April 2024

RSF (Reporters Sans Frontières/Reporters Without Borders), 2023 World Press Freedom Index, <https://rsf.org/en/index>, accessed 9 April 2024

RSF (Reporters Sans Frontières/Reporters Without Borders), Draconian bills resubmitted to Iraqi parliament, 20 December 2022, <https://rsf.org/en/draconian-bills-resubmitted-iraqi-parliament>, accessed 9 April 2024

RSF (Reporters Sans Frontières/Reporters Without Borders), Iraq, 2022, Iraq, https://rsf.org/en/analyse_regionale/705, accessed 9 April 2024

RSF (Reporters Sans Frontières/Reporters Without Borders), Iraq, <https://rsf.org/en/country/iraq>, accessed 9 April 2024

Rudaw Research Centre, Navigating Water Scarcity in the Kurdistan Region: Challenges, Causes, and Crucial Solutions, 28 August 2023, <https://rudawrc.net/en/article/navigating-water-scarcity-in-the-kurdistan-region-challenges-causes-and-crucial-solutions-2023-08-29>, accessed 9 April 2024

Rudaw, 10 confirmed cases of cholera: Sulaimani health, 31 August 2023, <https://www.rudaw.net/english/kurdistan/31082023>, accessed 9 April 2024

Rudaw, 130 confirmed cholera cases in Sulaimani, says health minister, 14 September 2023, <https://www.rudaw.net/english/kurdistan/140920233>, accessed 10 April 2024

Rudaw, Alcohol ban worries locals in Baghdad, 18 May 2023, <https://www.rudaw.net/english/middleeast/iraq/180520231>, accessed 10 April 2024

Rudaw, Fearing ISIS, Dozens of Kurdish Schools Remain Shut in Makhmour, 24 October 2022, <https://www.rudaw.net/english/kurdistan/24102022>, accessed 10 April 2024

Rudaw, FGM Persists in the Kurdistan Region Despite Ban, 6 February 2022, <https://www.rudaw.net/english/kurdistan/06022022>, accessed 10 April 2024

Rudaw, Garmiyan Village Residents Leave amid Water Scarcity, 29 October 2023, <https://www.rudaw.net/english/kurdistan/29102023#:~:text=Villagers%20have%20left%20their%20houses,water%20projects%20for%20the%20villages>, accessed 10 April 2024

Rudaw, Iraqi Children Born to ISIS Fathers Denied IDs, Cannot Enroll in School, 23 October 2022, <https://www.rudaw.net/english/middleeast/iraq/23102022>, accessed 10 April 2024

Rudaw, Iraqi Christians exodus leaves churches empty in the south, 25 January 2024, <https://www.rudaw.net/english/middleeast/iraq/250120242>, accessed 10 April 2024

Rudaw, Iraq's top court rules against Kurdistan Region parliament minority seats, 21 February 2024, <https://www.rudaw.net/english/middleeast/iraq/210220241323#:~:text=In%20accordance%20with%20this%20law,five%2C%20and%20Armenians%20have%20one>, accessed 10 April 2024

Rudaw, Kurdistan Region's Youth Blame Lack of Opportunities for Desire to Migrate, 6 September 2023, <https://www.rudaw.net/english/kurdistan/06092023>, accessed 10 April 2024

Rudaw, Nearly 200 arrested in raid on Baghdad gambling halls, 18 April 2023, <https://www.rudaw.net/english/middleeast/iraq/180420232>, accessed 10 April 2024

Rudaw, No 2021 Court Cases of Femicides Settled in Sulaimani: Local NGO, 21 June 2022, <https://www.rudaw.net/english/kurdistan/21062022>, accessed 10 April 2024

Rudaw, Oil producers ask US to discuss Kurdistan exports with PM Sudani, 16 February 2024, <https://www.rudaw.net/english/business/16022024>, accessed 10 April 2024

Rudaw, Over 1,000 Children Working in Sulaimani, Halabja Provinces: KRG Minister, 12 June 2023, <https://www.rudaw.net/english/kurdistan/120620231>, accessed 10 April 2024

Rudaw, Patients, Students, Civil Servants Lose in Erbil, Baghdad Money Row, 17 September 2023, <https://www.rudaw.net/english/kurdistan/160920232>, accessed 10 April 2024

Rudaw, Protesters block Sulaimani-Erbil road over electricity shortages, 2 January 2024, <https://www.rudaw.net/english/kurdistan/020120241>, accessed 10 April 2024

Rudaw, Several Erbil Neighbourhoods Suffer from Lack of Water, 13 July 2023, <https://www.rudaw.net/english/kurdistan/130720234>, accessed 10 April 2024

Rudaw, Striking teachers plan protest despite government promises, 7 January 2024, <https://www.rudaw.net/english/kurdistan/070120242>, accessed 10 April 2024

Rudaw, Trans Woman Killed by Brother, Perpetrator Flees Country, 2 February 2022, <https://www.rudaw.net/english/kurdistan/020220223>, accessed 10 April 2024

Rudaw, Two Arrested in Erbil after Woman Falls from Apartment, 18 November 2023, <https://www.rudaw.net/english/kurdistan/181120231>, accessed 10 April 2024

Rudaw, UN 'concerned' about hasty closure of IDP camp in Nineveh, 19 April 2023, <https://www.rudaw.net/english/middleeast/iraq/190420235>, accessed 10 April 2024

Rudaw, Yazidi spiritual leaders clarify children of ISIS rape won't be accepted, 27 April 2019, <https://www.rudaw.net/english/kurdistan/27042019>, accessed 19 April 2024

Rudaw, Youth from Sulaimani's Raparin migrate en masse due to lack of services, 4 September 2023, <https://www.rudaw.net/english/kurdistan/04092023>, accessed 10 April 2024

S&P Global, Iraqi federal court ruling deals another blow to Kurdistan regional government's oil autonomy, 22 February 2024, <https://www.spglobal.com/commodityinsights/en/market-insights/latest-news/oil/022224-iraqi-federal-court-ruling-deals-another-blow-to-kurdistan-regional-governments-oil-autonomy>, accessed 10 April 2024

Save the Children, Yazidi Children still Living in Fear 8 Years after Genocide, 22 September 2022, <https://www.savethechildren.net/news/yazidi-children-still-living-fear-8-years-after-genocide>, accessed 10 April 2024

SEED Foundation, Can We Build a Brighter Future for Children Exploited by War?, 9 February 2022, <https://www.seedkurdistan.org/can-we-build-a-brighter-future-for-children-exploited-by-war/>, accessed 10 April 2024

SEED Foundation, World Children's Day: To Establish Flourishing Communities, Today and in the Future, we Must Protect the Rights of every Child, 20 November 2023, <https://www.seedkurdistan.org/world-childrens-day/>, accessed 10 April 2024

Shafaq, Al-Sulaymaniyah Inaugurates Iraq's Largest Pediatric ICU, 16 August 2023, <https://shafaq.com/en/Kurdistan/Al-Sulaymaniyah-inaugurates-iraq-s-largest-pediatric-icu>, accessed 10 April 2024

Shafaq, Employees in Al-Sulaymaniyah and Halabja Strike amid Salary Delays, 10 September 2023, <https://shafaq.com/en/Kurdistan/Employees-in-al-Sulaymaniyah-and-Halabja-strike-amid-salary-delays>, accessed 10 April 2024

Shafaq, Illiteracy Rate in Iraq Drops to 12.3%: Official, 4 December 2023, <https://shafaq.com/en/Iraq/Illiteracy-Rate-in-Iraq-Drops-to-12-3-official>, accessed 10 April 2024

Shafaq, Iraqi Interior Ministry imposes restrictions on social media users, 14 February 2023, <https://shafaq.com/en/Report/Iraqi-Interior-Ministry-imposes-restrictions-on-social-media-users>, accessed 10 April 2024

Shafaq, Iraq's Human Rights committee assures freedom of expression for journalists and activists, 11 March 2024, <https://shafaq.com/en/Iraq/Iraq-s-Human-Rights-committee-assures-freedom-of-expression-for-journalists-and-activists>, accessed 10 April 2024

Shafaq, 'State Toxins' Infiltrate Iraqi Homes: Drought, Pollution, and Government Initiatives, 1 October 2023, <https://shafaq.com/en/Report/State-toxins-infiltrate-iraqi-homes-Drought-pollution-and-government-initiatives>, accessed 10 April 2024

Shafaq, Abject poverty inflicts less than 2% of the total poverty headcounts, official says, 27 April 2021, <https://shafaq.com/en/Economy/Abject-poverty-inflicts-less-than-2-of-the-total-poverty-headcounts-official-says#:~:text=Shafaq%20News%2F%20Poverty%20headcounts%20varies,from%20the%20citizens%20below%20the>, accessed 10 April 2024

Shafaq, Baghdad: A Metropolis city struggles with population surges and traffic woes, 8 February 2024, <https://shafaq.com/en/Report/Baghdad-A-Metropolis-city-struggles-with-population-surges-and-traffic-woes>, accessed 10 April 2024

Shafaq, 'Drastic rise' in Baghdad's real estate prices, 20 October 2022, <https://shafaq.com/en/Report/Drastic-rise-in-Baghdad-s-real-estate-prices#:~:text=%22Some%20areas%20in%20Baghdad%20have,areas%20at%20the%20same%20time.%22>, accessed 10 April 2024

Shafaq, Employees in Al-Sulaymaniyah and Halabja Strike amid Salary Delays, 10 September 2023, <https://shafaq.com/en/Kurdistan/Employees-in-al-Sulaymaniyah-and-Halabja-strike-amid-salary-delays>, accessed 10 April 2024

Shafaq, Iraqi Trade Minister addresses concerns over food reserve and meat prices, 22 February 2024, <https://shafaq.com/en/Economy/Iraqi-Trade-Minister-addresses-concerns-over-food-reserve-and-meat-prices>, accessed 10 April 2024

Shafaq, Iraq's agricultural landscape: Overcoming challenges amid water scarcity, 31 January 2024, <https://shafaq.com/en/Report/Iraq-s-agricultural-landscape-Overcoming-challenges-amid-water-scarcity>, accessed 10 April 2024

Shafaq, Kurdistan education minister announces Sulaymaniyah teachers' return, unveils development strategy, 29 February 2024, <https://shafaq.com/en/Kurdistan/Kurdistan-education-minister-announces-Sulaymaniyah-teachers-return-unveils-development-strategy>, accessed 10 April 2024

Shafaq, Kurdistan Region Ministry of Electricity Releases Statistics on Power Infrastructure and Subscribers, 29 August 2023, <https://shafaq.com/en/Kurdistan/Kurdistan-Region-Ministry-of-Electricity-Releases-Statistics-on-Power-Infrastructure-and-Subscribers>, accessed 10 April 2024

Shafaq, Real Estate in Iraq: Greedy Officials, Corrupt Investors, and Homeless Citizens, 3 February 2023, <https://shafaq.com/en/Report/Real-Estate-in-Iraq-greedy-officials-corrupt-investors-and-homeless-citizens>, accessed 10 April 2024

Shafaq, Temporary marriage in Iraq: economic pressures, legal controversies, and societal dynamics, 21 May 2023, <https://shafaq.com/en/Report/Temporary-marriage-in-Iraq-economic-pressures-legal-controversies-and-societal-dynamics>, accessed 10 April 2024

Shafaq, Trumping Kurdistan, Real Estate Prices 'Spark Uproar' in Al-Anbar, 21 August 2022, <https://shafaq.com/en/Report/Trumping-Kurdistan-real-estate-prices-spark-uproar-in-al-Anbar>, accessed 10 April 2024

SIDA (Swedish International Development Cooperation Agency), Multidimensional Poverty Analysis Iraq 2022, 13 April 2022, <https://cdn.sida.se/app/uploads/2022/04/20145015/MDPA-Iraq-2022.pdf>, accessed 10 April 2024

Simaet Bhatha, Iraqi Official Identification Documents: What are they and how do I get them?, last updated 15 March 2023, <https://signpost-iraq.zendesk.com/hc/en-us/articles/4404255952407-Iraqi-Official-Identification-Documents-What-are-they-and-how-do-I-get-them>, accessed 10 April 2024

SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute), Iraq in 2023: Challenges and Prospects for Peace and Human Security, 17 March 2023, <https://www.sipri.org/commentary/topical-backgrounder/2023/iraq-2023-challenges-and-prospects-peace-and-human-security>, accessed 10 April 2024

SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute), Post-Conflict Reconstruction in the Nineveh Plains of Iraq: Agriculture, Cultural Practices and Social Cohesion, November 2022, https://www.sipri.org/sites/default/files/2022-11/laser_nineveh_0.pdf, accessed 10 April 2024

Skelton, M. and Saleem, Z. A., Living Among the Hashd: Relations Between Citizens and Security Actors in Five Iraqi Provinces, Institute of Regional & International Studies (IRIS), July 2021, <https://auis.edu.krd/iris/sites/default/files/Living%20Among%20the%20Hashd%20-%20Relations%20Between%20Citizens%20and%20Security%20Actors.pdf>, accessed 10 April 2024

SMEX, Iraq's Controversial "Ballegh" Platform for "Combating Indecent Content", 15 February 2023, <https://smex.org/iraqs-controversial-ballegh-platform-for-combating-indecent-content/>, accessed 10 April 2024

SMEX, Iraqi Cybercrime Draft Law: In Suspension, 6 July 2022, <https://smex.org/iraqi-cybercrime-draft-law-in-suspension/>, accessed 10 April 2024

Stites E., et al. ., Life after Marriage: An Analysis of the Experiences of Conflict-Affected Female Youth who Married under Age 18 in South Sudan and the Kurdistan Region of Iraq, Tufts University, 23 May 2022, <https://fic.tufts.edu/publication-item/life-after-marriage-an-analysis-of-the-experiences-of-conflict-affected-female-youth-who-are-married-under-age-18-in-south-sudan-and-the-kurdistan-region-of-iraq/>, accessed 10 April 2024

Sulaiman H. M., et al. ., Health System Performance, Mitigation, and Imperative Reform Approaches in the Kurdistan Region of Iraq: A Qualitative SWOT Analysis from the Stakeholders' Point of View, in: Duhok Medical Journal, Vol. 17(1), 2023, <https://www.iasj.net/iasj/download/feeff26fcc7707b2>, accessed 10 April 2024

Sunday Times (The), Kidnapped, Drugged and Forced to Fight: The Forgotten Child Victims of ISIS, 16 July 2022, <https://www.thetimes.co.uk/article/kidnapped-drugged-and-forced-to-fight-the-forgotten-child-victims-of-isis-lrqsgdqsf>, accessed 10 April 2024

Tawfiq Marwan, M., Forced Marriages In Tribal Iraq: A Case Study From Kirkuk, May 2019, https://libstore.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/782/301/RUG01-002782301_2019_0001_AC.pdf, accessed 10 April 2024

The National, Iraq Export Pipeline Closure Wreaks Havoc on Kurdish Region Economy, 21 September 2023, <https://www.thenationalnews.com/mena/iraq/2023/09/21/iraq-export-pipeline-closure-wreaks-havoc-on-kurdish-region-economy/>, accessed 10 April 2024

The National, Iraq's Fragmented Healthcare System 'at the Heart of the Struggle to Overcome War', 2 December 2022, <https://www.thenationalnews.com/mena/iraq/2022/12/02/iraqs-fragmented-healthcare-system-at-the-heart-of-the-struggle-to-overcome-war/>, accessed 10 April 2024

The National, Staff Shortages Threaten Iraq's Health Sector amid Third Covid-19 Wave, 2 February 2022, <https://www.thenationalnews.com/mena/iraq/2022/02/02/staff-shortages-threaten-iraqs-health-sector-amid-third-covid-19-wave>, accessed 10 April 2024 /

Thiefaine. C., Iraqi Tribal Justice put to the test as Islamic State families return, Justiceinfo.net, 19 February 2021, <https://www.justiceinfo.net/en/73985-iraqi-tribal-justice-islamic-state-families-return.html>, accessed 10 April 2024

UN CAT (United Nations Committee Against Torture), Concluding Observations on the Second Periodic Report of Iraq, CAT/C/IRQ/CO/2, 15 June 2022, <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d/PPRiCAqhKb7yhsty/ioOKC90Qq7MxW3YSO/LO6Cw52kV0C8rRuRaMB12B0hxi3YFcz44IcyVILVNHc7rWjw/EJ4GZBgD46LwmPE4ZxwIYo/LWL8eo9K+lhJBw>, accessed 10 April 2024

UN CED (United Nations Committee on Enforced Disappearances), Report of the Committee on Enforced Disappearances on its visit to Iraq under article 33 of the Convention, CED/C/IRQ/VR/1, 19 April 2023, <https://bit.ly/3MgQs2i>, accessed 10 April 2024

UN (United Nations) Habitat, Informal Settlements in the Arab Region, February 2020, <https://www.isdb.org/sites/default/files/media/documents/2020-06/36%20IsDB%20UN%20Habitat%20Report%20on%20Informal%20Settlements%20in%20the%20Arab%20Region-%20Feb%202020.pdf>, accessed 10 April 2024

UN (United Nations) Iraq, IRAQ - International Day to End Impunity for Crimes against Journalists, 2 November 2022, Press release, <https://iraq.un.org/en/205748-iraq-international-day-end-impunity-crimes-against-journalists-2-november>, accessed 10 April 2024

UN (United Nations) Human Rights Committee, Concluding Observations on the 6th Periodic Report of Iraq, CCPR/C/IRQ/CO/6, 16 August 2022, <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d/PPRiCAqhKb7yhsieXF SudRZs/X1ZaMqUUOS/ELogwkh/YzzNLBGx8xrV/Bp9kyaKQiOOexKM+OZx1N/YFk/wSnVdhSqvS9GtPjRicQMwjJoj2tTztSnhQry6>, accessed 10 April 2024

UN (United Nations) Iraq, Press release, International Day to End Impunity for Crimes against Journalists, 2 November 2022, <https://iraq.un.org/en/205748-iraq-international-day-end-impunity-crimes-against-journalists-2-november>, accessed 10 April 2024

UN (United Nations)/ Iraq RCO (Iraq Resident Coordinator Office)/UNAMI DSO (United Nations Assistance Mission for Iraq Development Support Office), Field Report Issue 22, 23 July 2022, <https://iraq.un.org/sites/default/files/2022-07/RCO-DSO%20Field%20Report%2023%20July.pdf>, accessed 10 April 2024

UN (United Nations) Iraq, Iraq Common Country Analysis 2021, 26 April 2022, <https://iraq.un.org/en/179199-iraq-common-country-analysis-2021>, accessed 10 April 2024

UN (United Nations) Iraq, Iraq Common Country Analysis 2023, January 2024, cited in UNCHR (United Nations High Commissioner for Refugees), International Protection Considerations with Regards to People Fleeing Iraq, 30 January 2024, <https://www.refworld.org/policy/countrypos/unhcr/2024/en/147247>, accessed 10 April 2024

UN (United Nations) Iraq, Statement of the United Nations Resident Coordinator on the International Day of Persons with Disabilities, 3 December 2023, <https://iraq.un.org/en/254662-statement-united-nations-resident-coordinator-international-day-persons-disabilities>, accessed 10 April 2024

UN (United Nations) Iraq, Japan Funding Helps Provide Critical Legal Support and Assistance to Displaced Iraqis and Refugees in Iraq, 4 October 2023, <https://iraq.un.org/en/248198-japan-funding-helps-provide-critical-legal-support-and-assistance-displaced-iraqis-and>, accessed 10 April 2024

UN (United Nations) News, New Iraqi Law 'Major Step' in Assisting ISIL's Female Victims but more Must Be Done, 21 April 2021, <https://news.un.org/en/story/2021/04/1090322>, accessed 10 April 2024

UN (United Nations) News, Iraq: 'Moral obligation' to ensure justice for Yazidi and other survivors of ISIL crimes, 30 September 2021, <https://news.un.org/en/story/2021/09/1101852>, accessed 19 April 2024

UNAMI (United Nations Assistance Mission for Iraq), Opposing Violence Against Women - Remarks by SRSJ Jeanine Hennis-Plasschaert Baghdad - 11 September 2021, <https://iraq.un.org/en/144068-opposing-violence-against-women-remarks-srsg-jeanine-hennis-plasschaert-baghdad-11-september>, accessed 10 April 2024

UNAMI (United Nations Assistance Mission for Iraq), Special Representative of the Secretary-General for Iraq Ms. Jeanine Hennis-Plasschaert, 18 May 2023, available at <https://reliefweb.int/report/iraq/special-representative-secretary-general-iraq-ms-jeanine-hennis-plasschaert-18-may-2023-enar>, accessed 10 April 2024

UNAMI (United Nations Assistance Mission for Iraq)/UN OHCHR (United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights), The Right to Education in Iraq, Part Two: Obstacles to Girls' Education after ISIL, 24 January 2021, https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/IQ/GirlsRightEducation_EN.pdf, accessed 10 April 2024

UNAMI (United Nations Assistance Mission for Iraq)/UN OHCHR (United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights), Accountability for Domestic violence in Iraq: Promoting justice and non-discrimination, 7 March 2024, https://iraq.un.org/sites/default/files/2024-03/Report%20on%20Domestic%20Violence%20in%20Federal%20Iraq_UNAMI_OHCHR%20Report_Final_ENGLISH.pdf, accessed 10 April 2024

UNAMI (United Nations Assistance Mission for Iraq)/UN OHCHR (United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights), Human Rights in the Administration of Justice in Iraq: Trials under the anti-terrorism laws and implications for justice, accountability and social cohesion in the aftermath of ISIL, January 2020, https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/IQ/UNAMI_Report_HRAdministrationJustice_Iraq_28January2020.pdf, accessed 10 April 2024

UNAMI (United Nations Assistance Mission for Iraq)/UN OHCHR (United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights), Update on Accountability in Iraq, Limited progress towards justice for human rights violations and abuses by 'Unidentified Armed Elements', June 2022, https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-07/OHCHR_UNAMI_Update_on_Accountability_in_Iraq_June2022_ENG.pdf, accessed 10 April 2024

UN OHCHR (United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights), Iraq: UN Human Rights alarmed by draft law with death penalty for same-sex relations, 9 February 2024, <https://www.ohchr.org/en/press-briefing-notes/2024/02/iraq-un-human-rights-alarmed-draft-law-death-penalty-same-sex>, accessed 10 April 2024

UN OHCHR (United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights), UN Human Rights Chief ends visit to Iraq, Statement, Office of the High Commissioner for Human Rights, 9 August 2023, <https://www.ohchr.org/en/statements/2023/08/un-human-rights-chief-ends-visit-iraq>, accessed 10 April 2024

UN OSRSG Children and Armed Conflict (United Nations Special Representative of Secretary-General for Children and Armed Conflict), UN Special Representative of Secretary-General for Children and Armed Conflict Concludes Official Visit to Iraq, 11 January 2024, <https://childrenandarmedconflict.un.org/2024/01/un-special-representative-of-secretary-general-for-children-and-armed-conflict-concludes-official-visit-to-iraq/>, accessed 9 April 2024

UNSG (United Nations Security Council), Children and armed conflict in Iraq, Report of the Secretary-General, S/2022/46, 26 January 2022, <https://reliefweb.int/report/iraq/children-and-armed-conflict-iraq-report-secretary-general-s202246-enar>, accessed 10 April 2024

UNSG (United Nations Security Council), Children and armed conflict in Iraq, Report of the Secretary-General, S/2022/46, 26 January 2022, <https://reliefweb.int/report/iraq/children-and-armed-conflict-iraq-report-secretary-general-s202246-enar>, accessed 10 April 2024

UNSG (United Nations Security Council), Conflict-related sexual violence Report of the Secretary-General, S/2023/413, 22 June 2023, <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2023/07/N2312781.pdf>, accessed 10 April 2024

UNSG (United Nations Security Council), Implementation of resolution 2631 (2022) Report of the Secretary-General, 26 September 2022, <https://iraq.un.org/sites/default/files/2022-10/N2260223%20S2022714%20EN.pdf>, accessed 10 April 2024

UNSG (United Nations Security Council), Implementation of resolution 2682 (2023), Report of the Secretary-General, S/2024/96, 25 January 2024, https://iraq.un.org/sites/default/files/2024-02/N2401089%20S202496%20UNAMI%20SG%20rpt%20EN_Jan%202024%5B76%5D.pdf, accessed 10 April 2024

UNSG (United Nations Security Council), Implementation of Resolution 2682 (2023): Report of the Secretary-General, S/2023/700, 26 September 2023, <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n23/264/08/pdf/n2326408.pdf?token=KSsTWEXvmqiHk8THMN&fe=true>, accessed 10 April 2024

UN (United Nations) Women, Zainab Qassim, an Iraqi Woman Mediator who Helped Reintegrate Families Accused of ISIS Affiliation into their Home Communities, 24 October 2022, <https://bit.ly/45eaWQp>, accessed 10 April 2024

UNCHR (United Nations High Commissioner for Refugees), Iraq - Population Profile - Breakdown Overview - IDPs and Returnees, 29 January 2024, <https://data.unhcr.org/en/documents/details/106319>, accessed 10 April 2024

UNDP (United Nations Development Programme), Adapting the Indashyikirwa Intimate Partner Violence Prevention Programme: Lessons Learned in Iraq and Lebanon, 27 February 2023, <https://bit.ly/3kudgAq>, accessed 10 April 2024

UNDP (United Nations Development Programme), Affiliated with ISIS: Challenges for the return and reintegration of women and children, October 2022, <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-10/Families%20Affiliated%20with%20ISIS%20-%20English%20Version.pdf>, accessed 10 April 2024

UNDP (United Nations Development Programme), Community-Based Reconciliation & Reintegration in Iraq, Conflict Analysis 2022, 28 June 2022, <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-06/C2RI%20Conflict%20Analysis%20Report%20V5.pdf>, accessed 10 April 2024

UNDP (United Nations Development Programme), The Media landscape in Iraq, 5 February 2024, <https://www.undp.org/iraq/publications/the-media-landscape-in-iraq>, accessed 10 April 2024

UNDP (United Nations Development Programme), Reimagining the Social Contract in Iraq, May 2022, https://iraq.un.org/sites/default/files/2022-06/UNDP_Reimaginig_the_%20Social_Contract_in_Iraq_Policy_Paper.pdf, accessed 10 April 2024

UNDP (United Nations Development Programme), Iraq - Gender Justice & The Law 2019, <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/arabstates/Iraq.Summary.19.Eng.pdf>, accessed 10 April 2024

UNDP (United Nations Development Programme), Multidimensional Poverty Index 2023 Iraq, 11 July 2023, <https://hdr.undp.org/sites/default/files/Country-Profiles/MPI/IRQ.pdf>, accessed 10 April 2024

UNDP (United Nations Development Programme), Pathways to Reintegration: IRAQ Families Formerly Associated with ISI, February 2021, <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/iq/UNDP-IQ-Pathways-to-Reintegration-Report.pdf>, accessed 15 April 2024

UN OCHA (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs), Humanitarian Needs Overview 2022: Iraq, 27 March 2022, <https://bit.ly/3qPutUV>, accessed 10 April 2024

UN OCHA (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs), Iraq Humanitarian Transition Overview 2023, 27 February 2023, <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-humanitarian-transition-overview-2023-february-2023-enarku>, accessed 9 April 2024

UN Iraq (United Nations Iraq), Press release, International Day to End Impunity for Crimes against Journalists, 2 November 2022, <https://iraq.un.org/en/205748-iraq-international-day-end-impunity-crimes-against-journalists-2-november>, accessed 9 April 2024

UNFPA (United Nations Population Fund), Child marriage in Kurdistan Region -Iraq, 12 August 2016, <https://iraq.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Child%20Marriage%20Broucher%20English%20Final%20covers%206.pdf>, accessed 10 April 2024

UNFPA (United Nations Population Fund), Iraq: Reproductive and Maternal Health, accessed 14 March 2024, <https://iraq.unfpa.org/en/topics/reproductive-and-maternal-health>, accessed 10 April 2024

UNGA (United Nations General Assembly), Situation of Human Rights Defenders: Note by the Secretary-General, A/78/131, 7 July 2023,

<https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2F78%2F131&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>, accessed 10 April 2024

UNGA/SC (United Nations General Assembly/Security Council), Children and Armed Conflict in Iraq: Report of the Secretary-General, A/77/895-S/2023/363, 5 June 2023,

<https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2F77%2F895&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>, accessed 10 April 2024

UNCHR (United Nations High Commissioner for Refugees), Ability of Iraqis to Legally Access and Settle Durably in Proposed Areas of Internal Relocation, November 2022,

<https://www.refworld.org/reference/countryrep/unhcr/2022/en/124177>, accessed 10 April 2024

UNCHR (United Nations High Commissioner for Refugees), Access to civil documentation IDPs and IDPs returnees in Iraq 2022-2023, 24 August 2022,

https://iraq.un.org/sites/default/files/2022-08/Access%20to%20Civil%20Documentation%20by%20IDPs%20and%20Returnees%20in%20Iraq%202022-2023_19.8.2022.pdf, accessed 10 April 2024

UNCHR (United Nations High Commissioner for Refugees), International Protection Considerations with Regards to People Fleeing Iraq, 30 January 2024,

<https://www.refworld.org/policy/countrypos/unhcr/2024/en/147247>, accessed 10 April 2024

UNCHR (United Nations High Commissioner for Refugees), Iraq Factsheet: August 2023, 13 September 2023, <https://data.unhcr.org/en/documents/details/103429>, accessed 10 April 2024

UNCHR (United Nations High Commissioner for Refugees), Syria Regional Refugee Response: Iraq, updated 31 December 2023, <https://data.unhcr.org/en/situations/syria/location/14201>, accessed 10 April 2024

UNCHR (United Nations High Commissioner for Refugees), Tribal Conflict Resolution in Iraq, 15 January 2018, <https://www.refworld.org/reference/countryrep/unhcr/2018/en/120267>, accessed 10 April 2024

UNCHR (United Nations High Commissioner for Refugees), Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions on her mission to Iraq, 5 June 2018,

<https://www.refworld.org/reference/countryrep/unhcr/2018/en/121575>, accessed 10 April 2024

UNICEF/ILO (United Nations International Children's Emergency Fund/International Labour Organization), On this World Day Against Child Labour, ILO and UNICEF Call for Joint Work among all Stakeholders to Create a Protective and Inclusive Environment for Children in Iraq, 12 June 2022, <https://www.unicef.org/iraq/press-releases/world-day-against-child-labour-ilo-and-unicef-call-joint-work-among-all-stakeholders#:~:text=Baghdad,%2012%20June%202022.,environment%20for%20children%20in%20Iraq>, accessed 10 April 2024

UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund), How to improve financing of the education sector in Iraq, 30 January 2024,

<https://www.unicef.org/iraq/media/3291/file/Policy%20Brief%20-%20Iraq%20SSFR%20Education.pdf>, accessed 10 April 2024

UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund), Country Office Annual Report 2022, 15 February 2023, <https://www.unicef.org/media/136761/file/Iraq-2022-COAR.pdf>, accessed 10 April 2024

UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund), Humanitarian Action for Children 2023: Iraq, 5 December 2022, <https://www.unicef.org/media/132031/file/2023-HAC-Iraq.pdf>, accessed 10 April 2024

UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund), Humanitarian Action for Children 2024: Iraq, 12 December 2023, [https://www.unicef.org/media/149836/file/2024-HAC-Iraq\(1\).pdf](https://www.unicef.org/media/149836/file/2024-HAC-Iraq(1).pdf), accessed 10 April 2024

UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund), Iraq Education Fact Sheet 2020 – Analyses for learning and equity using MICS data, 2020, https://data.unicef.org/wp-content/uploads/2019/07/2020-IRAQ-Education-Factsheets_UNICEF_final.pdf, accessed 10 April 2024

UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund), Mapping and Assessment of the Child Justice System in Kurdistan Region of Iraq, November 2022, <https://www.unicef.org/iraq/media/2401/file/Report%20Child%20Justice%20System%20EN.pdf>, accessed 10 April 2024

UNIDIR (United Nations Institute for Disarmament Research), Coming Home: The Return and Reintegration of Families with Perceived ISIL Affiliation in Iraq, MEAC Findings Report, April 2023, https://unidir.org/files/2023-04/UNIDIR_MEAC_Coming_Home_Return_Reintegration_Families_Perceived_ISIL_Affiliation_Iraq.pdf, accessed 10 April 2024

United Nations University/ UNIDIR (United Nations Institute for Disarmament Research), Rehabilitation and Reintegration of Children from Families with Perceived ISIL Affiliation: Experiences from Iraq and Al Hol, MEAC Findings Report 20, November 2022, <https://iraq.un.org/sites/default/files/remote-resources/7fa810b6e8f3aab0843086b8e508d51.pdf>, accessed 10 April 2024

United Nations University/ UNIDIR (United Nations Institute for Disarmament Research), The Road Home from Al Hol Camp: Reflections on the Iraqi Experience, MEAC Findings Report 2024, December 2022, <https://reliefweb.int/report/iraq/road-home-al-hol-camp-reflections-iraqi-experience>, accessed 10 April 2024

UNSC (United Nations Security Council), Children and Armed Conflict in Iraq: Report of the Secretary-General, S/2022/46, 26 January 2022, <https://iraq.un.org/en/173198-children-and-armed-conflict-iraq-rsg>, accessed 10 April 2024

UNSC (United Nations Security Council), Conflict-Related Sexual Violence: Report of the Secretary-General, S/2022/272, 29 March 2022, <https://www.ecoi.net/en/document/2071267.html>, accessed 10 April 2024

UNSC (United Nations Security Council), Conflict-Related Sexual Violence: Report of the Secretary-General, S/2023/413, 22 June 2023, <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2023/07/N2312781.pdf>

UNSC (United Nations Security Council), Implementation of Resolution 2631 (2022): Report of the Secretary-General, S/2023/340, 11 May 2023, <https://www.ecoi.net/en/file/local/2092084/N2312267.pdf>, accessed 10 April 2024

UNSC (United Nations Security Council), Implementation of Resolution 2682 (2023): Report of the Secretary-General, S/2023/700, 26 September 2023, <https://digitallibrary.un.org/record/4022683?ln=en&v=pdf>, accessed 10 April 2024

UNSC (United Nations Security Council), Implementation of resolution 2682 (2023), S/2024/96, 25 January 2024, https://iraq.un.org/sites/default/files/2024-02/N2401089%20S202496%20UNAMI%20SG%20rpt%20EN_Jan%202024%5B76%5D.pdf, accessed 10 April 2024

USAID (United States Agency for International Development), Iraq: Complex Emergency, 30 September 2022, https://www.usaid.gov/sites/default/files/2022-12/2022-09-30_USG_Iraq_Complex_Emergency_Fact_Sheet_3.pdf, accessed 10 April 2024

USAID (United States Agency for International Development), Sustainable Solutions to Combat Climate Change in Iraq, 12 March 2023, <https://www.usaid.gov/iraq/climate-and-environment>, accessed 10 April 2024

USCIRF (United States Commission on International Religious Freedom), 2023 Blasphemy law compendium, 14 September 2023, <https://www.uscirtf.gov/sites/default/files/2023-09/2023%20Blasphemy%20Law%20Compendium.pdf>, accessed 10 April 2024

USCIRF (United States Commission on International Religious Freedom), Anti Conversion law Compendium, 2023, <https://www.uscirtf.gov/sites/default/files/2023-11/2023%20%20Anti-Conversion%20Laws%20Compendium.pdf>, accessed 10 April 2024

USCIRF (United States Commission on International Religious Freedom), Country Update Iraq, September 2023, <https://www.uscirtf.gov/sites/default/files/2023-09/2023%20Iraq%20Country%20Update%20Final.pdf>, accessed 10 April 2024

USCIRF (United States Commission on International Religious Freedom), Religious freedom in Iraq in 2021, March 2022, <https://www.uscirtf.gov/sites/default/files/2022-03/2022%20Iraq%20Country%20Update.pdf>, accessed 10 April 2024

USCIRF (United States Commission on International Religious Freedom), Violating rights, Enforcing the world's blasphemy laws, 2020, https://www.uscirtf.gov/sites/default/files/2020%20Blasphemy%20Enforcement%20Report%20_final_0.pdf, accessed 10 April 2024

USDA (United States Department of Agriculture), Grain and Feed Annual Iraq, 18 May 2023, https://apps.fas.usda.gov/newgainapi/api/Report/DownloadReportByFileName?fileName=Grain%20and%20Feed%20Annual_Baghdad_Iraq_IZ2023-0002.pdf, accessed 10 April 2024

USDOL (United States Department of Labor), 2021 Findings on the Worst Forms of Child Labor: Iraq, 28 September 2022, <https://www.dol.gov/agencies/ilab/resources/reports/child-labor/iraq>, accessed 10 April 2024

USDOL (United States Department of Labor), 2022 Findings on the Worst Forms of Child Labor: Iraq, 26 September 2023, https://www.dol.gov/sites/dolgov/files/ILAB/child_labor_reports/tda2022/2022-Findings-on-the-Worst-Forms-of-Child-Labor.pdf, accessed 10 April 2024

USDOL (United States Department of Labor), 2016 Country Reports on Human Rights Practices - Iraq, March 3, 2017, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/01/Iraq-1.pdf>, accessed 10 April 2024

USDOS (United States Department of State), 2020 Country Reports on Human Rights Practices: Iraq, 30 March 2021, <https://www.state.gov/reports/2020-country-reports-on-human-rights-practices/iraq/>, accessed 10 April 2024

USDOS (United States Department of State), 2022 Country Report on Human Rights Practices: Iraq, 20 March 2023, <https://www.state.gov/reports/2022-country-reports-on-human-rights-practices/iraq/>, accessed 10 April 2024

USDOS (United States Department of State), 2022 Report on International Religious Freedom: Iraq, 15 May 2023, <https://www.state.gov/reports/2022report-on-international-religious-freedom/iraq/>, accessed 10 April 2024

USDOS (United States Department of State), 2023 Report to Congress on Section 5 of the Elie Wiesel Genocide and Atrocities Prevention Act of 2018 (P.L. 115-441) [as amended], 2 August 2023, <https://www.state.gov/2023-report-to-congress-on-section-5-of-the-elie-wiesel-genocide-and-atrocities-prevention-act-of-2018-p-l-115-441-as-amended/>, accessed 10 April 2024

USDOS (United States Department of State), 2023 Trafficking in Persons Report: Iraq, 15 June 2023, <https://www.state.gov/reports/2023-trafficking-in-persons-report/>, accessed 10 April 2024

USIP (United States Institute of Peace), Customary Justice and the Rule of Law in War-Torn Societies, 1 July 2011, available at https://books.google.jo/books?id=GiWwyPBaqG8C&pg=PT259&lpg=PT259&dq=Sheikh+al+Ashira+iraq&source=bl&ots=7CovYuQzJy&sig=5A9_PSPixeQhtM1pF_2aeReVqq0&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=Sheikh%20al%20Ashira%20iraq&f=false, accessed 10 April 2024

Varoujan K., et al. ., The Impact of Water Scarcity on Food Security in Iraq, Journal of Civil Engineering and Architecture, 2023, <https://www.davidpublisher.com/Public/uploads/Contribute/6528f92e7e7e3.pdf>, accessed 10 April 2024

Vice, The Iraqi war is 20 years old. So are these young Iraqis, 20 March 2023, <https://www.vice.com/en/feature/3akzqb/iraq-war-20-years-anniversary>, accessed 10 April 2024

WADI (Association for Crisis Assistance and Development Co-operation), Annual Report 2022, 6 May 2023, <https://wadionlineen.files.wordpress.com/2023/05/wadi-2022-annual-report-2.pdf>, accessed 10 April 2024

Wahab B., The Rise and Fall of Kurdish Power in Iraq, in: Middle East Report (306 Spring 2023), April 2023, <https://merip.org/2023/04/the-rise-and-fall-of-kurdish-power-in-iraq/>, accessed 10 April 2024

War on the Rocks, Living In The Shadows: Iraq's Remaining Displaced Families, 3 February 2022, <https://warontherocks.com/2022/02/living-in-the-shadows-iraqs-remaining-displaced-families/>, accessed 15 April 2024

WAS (Workers Against Sectarianism) Iraq, Women Working in Iraq: Shame, Control, as Part of a Working Woman's Life, 17 August 2022, <https://was-iraq.org/shame-control-as-part-of-a-working-womans-life/>, accessed 10 April 2024

Washington Institute, Addressing Iraq's Environmental Challenges: Population Growth, 17 October 2023, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/addressing-iraqs-environmental-challenges-population-growth>, accessed 10 April 2024

Washington Institute, PUK and KDP: A New Era of Conflict, 21 December 2022, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/puk-and-kdp-new-era-conflict>, accessed 10 April 2024

Washington Institute, Renewing the KRG's Opposition Parties for 2024 Parliamentary Elections, 8 January 2024, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/renewing-krgs-opposition-parties-2024-parliamentary-elections>, accessed 10 April 2024

Washington Institute, What Could Iraqis Gain from Their Oil Windfall?, 18 November 2022, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/what-could-iraqis-gain-their-oil-windfall>, accessed 10 April 2024

Washington Kurdish Institute, In the Midst of the Riparians: Kurdistan's position at the center of an impending water crisis in the Tigris-Euphrates River Basin, 15 February 2023, <https://dckurd.org/2023/02/15/kurdistans-position-at-the-center/>, accessed 10 April 2024

Washington Post (The), A building boom fueled by corruption is changing the face of Baghdad, 29 June 2023, <https://www.washingtonpost.com/world/2023/06/29/iraq-baghdad-real-estate-corruption/>, accessed 10 April 2024

Water, Peace and Security, Action Needed: Three Priorities for Iraq's Water Sector, June 2022, <https://waterpeacesecurity.org/files/229>, accessed 10 April 2024

WFP (World Food Programme), Hunger Map Live: Iraq insight and key trends, 1 August 2023, <https://static.hungermapdata.org/insight-reports/2023-08-01/irq-summary.pdf>, accessed 10 April 2024

WFP (World Food Programme), Iraq Annual Country Report 2020: Country Strategic Plan 2020-2024, 20 April 2021, available at <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/WFP%20Iraq%202020%20Annual%20Country%20Report%20-%20PDF%20version.pdf>, accessed 10 April 2024

WFP (World Food Programme), Iraq; Annual Country Report 2022; Country Strategic Plan 2020-2024, 31 March 2023, <https://docs.wfp.org/api/documents/WFP->

0000147960/download/?_ga=2.243553229.993581103.1712751807-943013959.1708004909, accessed 10 April 2024

WFP (World Food Programme), Iraq Market Monitor, Issue N. 31, March 2022, <https://iraq.un.org/sites/default/files/2022-03/WFP-0000137708.pdf>, accessed 10 April 2024

WFP (World Food Programme), Iraqi Dinar Devaluation and the Price of the Food Basket, 3 March 2021, available at https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Iraqi%20Dinar%20Devaluation%20Report_LowRes.pdf, accessed 10 April 2024

WFP (World Food Programme), Prospects for Resilience amid Fragility: Conflict Analysis of Al-Qurna and Al-Dair Districts in Basra Governorate, March 2022, available at <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Basra%20Report%20English%20.pdf>

World Bank (The), Iraq Country Climate and Development Report, 3 November 2022, <https://www.worldbank.org/en/country/iraq/publication/iraq-country-climate-and-development-report>, accessed 10 April 2024

World Bank (The), Iraq Economic Monitor, Turning the Corner: Sustaining Growth and Creating Opportunities for Iraq's Youth, Fall 2019, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/848371571505101026/pdf/Iraq-Economic-Monitor-Fall-2019-Turning-the-Corner-Sustaining-Growth-and-Creating-Opportunities-for-Iraq-s-Youth.pdf>, accessed 10 April 2024

World Bank (The), Iraq Economic Monitor, A New Opportunity to Reform, Fall 2022, 17 November 2022, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/09972921162223616/pdf/IDU0f98d9eec05e2a04817093f20fc8a1c0db448.pdf>, accessed 10 April 2024

World Bank (The), Iraq Economic Monitor, Reemerging Pressures: Iraq's Recovery at Risk, Spring/Summer 2023, 31 July 2023, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099453507282342287/pdf/IDU0b9f5dc440cf2f047f9098e202d3dab0861c7.pdf>, accessed 10 April 2024

World Bank (The), Local Peace Agreements and the Return of IDPs with Perceived ISIL Affiliation in Iraq, January 2022, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/505801643290927050/pdf/Local-Peace-Agreements-and-the-Return-of-IDPs-with-Perceived-ISIL-Affiliation-in-Iraq.pdf>, accessed 10 April 2024

World Bank (The), Multidimensional Poverty Measure, n.d., <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/brief/multidimensional-poverty-measure>, accessed 18 April 2024

World Bank (The), Women's Labor Force Participation in the Kurdistan Region of Iraq, April 2022, <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/123a7a58-4a05-5eae-9781-3c72aefa8f4b/content>, accessed 10 April 2024

WVI (World Vision Iraq), Empowered Women, Empowered Children, April 2022, <https://www.wvi.org/sites/default/files/2022-05/GESI%20research-Iraq%20report%202022%20for%20web.pdf>, accessed 10 April 2024

Xinhua, Feature: Young Iraqis struggle to find jobs amid continued chaos, conflicts, 29 June 2023, <https://english.news.cn/20230629/41d08913c8f445d7a212c8575adcfbd3/c.html>, accessed 10 April 2024

Yassine, D., Iraqi women: Resisting oppression in an afflicted country, 16 January 2022, <https://assafirarabi.com/en/42985/2022/01/16/iraqi-women-resisting-oppression-in-an-afflicted-country/>, accessed 10 April 2024

Zawya, Iraq Has 3 Million House Supply Shortage, 20 September 2023, <https://www.zawya.com/en/projects/construction/iraq-has-3-million-house-supply-shortage-k47ajfqb>, accessed 10 April 2024

Zawya, Iraq Needs 4mln New Houses: Official, 15 August 2023, <https://www.zawya.com/en/projects/construction/iraq-needs-4mln-new-houses-official-1n1sj05t>, accessed 10 April 2024

Zawya, Iraq to Invite Developers to 5 New City Projects, 2 January 2024, <https://www.zawya.com/en/projects/construction/iraq-to-invite-developers-to-5-new-city-projects-s8abrbpt>, accessed 10 April 2024

Zawya, Iraq's 2nd Largest Housing Project to Be Finished in 3 Years, 15 January 2024, <https://www.zawya.com/en/projects/construction/iraqs-2nd-largest-housing-project-to-be-finished-in-3-years-ly15b5r9>, accessed 10 April 2024

Ek 2: Yetki Tanımı

Bireylerin hedef alınması

- **Devlete ve devlete bağlı aktörlere muhalif olarak algılanan bireyler**
 - Hükûmetin muhalif olarak değerlendirdiği belirli profiller:
 - Siyasi muhalefet partilerinin üyeleri
 - Siyasi aktivistler ve protestocular
 - Gazeteciler
 - İnsan hakları aktivistleri
 - IŞİD ile bağlantılı olduğu düşünülen kişiler
 - Aile bireylerine yönelik muamele
- **Etnik-dinî azınlıklar**
 - Etnik-dinî grupların (ör. Sünniler, Hristiyanlar, Yezidiler, Türkmenler, vb.) durumu ve farklı aktörler tarafından gördüğü muameleye genel bakış
 - Din değiştirme, ateizm, dinler arası/mezhepler arası evliliklere ilişkin yasal çerçeve
- **Kadınlar**
 - Hem Federal Irak'taki hem de KRI'daki kadınların durumuna genel bakış: haklar, ayrımcılık, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet
 - Namus gerekçesiyle şiddet ve aşiret anlaşmazlıklarında kadınlara yapılan muamele (ör. *fasliya* evlilikleri)
 - Bekâr/boşanmış/dul kadınlara (aile reisliği yapan bekâr kadınlar da dâhil) yönelik muamele
- **Çocuklar**
 - Çocuklara yönelik şiddet
 - Destek ağı/ailesi olmayan veya reisi kadın olan hanelerde yaşayan çocukların durumu
 - Silahlı gruplar tarafından çocukların silah altına alınması
 - Çocuk işçiliği, çocuk yaşta evlilik, vb.
 - Eğitime erişim
 - Vatansızlık riski
- **LGBTİQ**
 - Yasal çerçeve ve uygulama

- Devlet yetkilileri/silahlı aktörler/toplum/aile/topluluk tarafından LGBTİQ bireylere yönelik muamele
- **Ahlaki ve dinî normları ihlal ettiği düşünülen bireyler**
 - Davranışları veya görünüşleriyle (ör. dövme, kadın kıyafetleri, erkeklerde çarpıcı saç modelleri, alkol tüketimi) ahlaki ve dinî normları ihlal ettiği düşünülen bireylere yönelik muamele
 - Devlet yetkilileri/silahlı aktörler/toplum/aile/topluluk tarafından ateistlere, mühtedilere ve dinden döndüğü ya da dine küfrettiği düşünülen kişilere yönelik muamele
 - Mezhepler/dinler arası evlilik yapan bireylere yönelik muamele

Bağdat ve Süleymaniye için temel sosyoekonomik göstergeler

- İlgili şehre girmek ve yerleşmek için yasal ve idari gereklilikler ve bunların pratikte uygulanması (farklı kategorilerdeki bireyler için özel kurallar dâhil)
- Resmî belgelere erişim ve hizmetlere erişim için belge gereklilikleri
- Hareket özgürlüğü
- Ekonomi
- İstihdam
- Yoksulluk
- Gıda güvenliği
- Sağlık hizmetleri
- Eğitim
- Barınma ve yaşam koşulları
- Su ve sanitasyon

Publications Office
of the European Union

